

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

©COPYRIGHT 2023, ERZURUM
KÜLTÜR EĞİTİM KİTAP KİRTASIYE

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları Erzurum Kültür Eğitim Kitap ve Kırtasiye'ye aittir. Yayınevinin izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.
Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Erzurum Kültür Eğitim
Kitap Kırtasiye Yay. Elektronik İnş.
Taah. San. Tic. Ltd. Şti.
Cum. Cad. Özel İdare Tic. Sit. No: 20
Yakutiye/Erzurum
Tel: (0442) 235 23 23
Fax: (0442) 235 15 15

Bütün Eserleri: 19

İslâm Birliği ve
Yavuz Sultan Selim
Mehmed Kırkıncı

Editör / Tasarım
Nurgül Dere

Kapak Tasarımı
????????????????

ISBN
???-???-?????-?-?

1. Baskı
Temmuz 2024

Basım yeri
Ayrıntı Basımevi
Saray Mahallesi 126
Cadde No: 20/A
Kahramankazan/Ankara
Matbaa Sertifika No: 49599

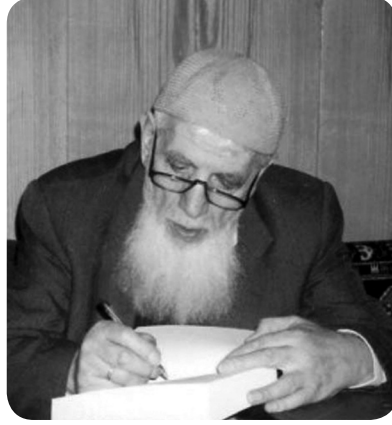
İSLÂM BİRLİĞİ VE YAVUZ SULTAN SELİM

MEHMED KIRKINCI

kültür eğitim
KİTÂBEVİ

Erzurum 2024

MEHMED KIRKINCI HOCA EFENDİ

1928 yılında Erzurum ili, Aziziye ilçesinin Güllüce (eski ismi Paşaki) Köyü'nde doğdu. Babası Celal Efendi, oğullarını okutmak üzere 1940'da Erzurum'a yerleşti. Kardeşi merhum Hacı Musa Efendi ile birlikte baba dostu Serçemeli Mustafa Necati Efendi'den Arabî ilimleri okumaya başladı. 1941'den 1946'ya kadar tedrisatına onun yanında devam etti.

Merhum Mustafa Necati Efendi'nin Medine-i Münevvere'ye hicret etmesi üzerine, Erzurum'un Tifnik Köyü'nden büyük bir mütefekkir olan ve hem ulûm-u aklîye hem de ulûm-u nakliye fevkalade salâhiyet sâhibi bir âlim bulunan Hacı Faruk Bey'in yanında tahsiline devam etti. İlk icazetini bu büyük âlimden aldı.

Hacı Faruk Bey'in 1953'de dâr-ı bekaya irtihal etmesi üzerine, Mısır Ezher Üniversitesi'ne gitmeye karar verdiyse de, bu durumu istişare için mektup yazdığı Mustafa Necati Efendi'nin yönlendirmesi ile Alvarlı Efe Hazretlerini ziyaret etti. Efe Hazretleri kendisini bir mektupla Ağrı'daki haliyesi, hem dinî ilimlerde, hem de takvâ ve hüsn-ü ahlâkta

mümtaz bir zât olan büyük âlim merhum Molla Nadir Efendi'ye gönderdi. İki seneden fazla Nadir Efendi'den ders aldı.

İkinci icazetini aldığı Molla Nadir Efendi'nin yanında askere gidene kadar kalan Hoca Efendi, askerlik dönüşünde kırk senelik Erzurum müftüsü Solakzâde lakabıyla mâruf M. Sâdık Efendi'den ders almaya başladı. 1955-1960 yılları arasında beş yıl kendisinden Mantık, İlm-i Kelâm ve Usûl-ü Fıkıh dersleri aldı.

İlk defa Hocası Nâdir Efendi'den "Münazarat" isimli eserini edindiği Üstad Bediüzzaman'ı 1955 senesinde Isparta'da ziyaret etti ve duasını aldı. Bu ziyaret kendi ruh dünyasında büyük bir çığır açtı ve bu büyük dâvâ adamının dâvâsı, onun dâvâsı oldu. Kalan bereketli ömrünü bu uğurda bezletti. Birçok insanın îman ve Kur'ân dâvâsını tanımasına vesile oldu.

Çarpıcı zekâsı, dehâsal temsilleri, çıkmazları çözen yorumları, insânî tavırları ile üniversite hocaları ve öğrencilerini etkiledi. Etrafında -tâbir-i câizse- bir akademi oluştu.

Dâvâsı için birçok defa çilelere giriftar olan hocamız, 1960 darbesinde ve 1973'de "Medrese-i Yusufiye"ye girdi.

Güçlü mantığıyla getirdiği misallerle birçok îman hakikatinin açılımına vesile olan Hoca Efendi, iktisab ettiği ilmî ölçüler, kazandığı verimli feyizler sebebiyle çok değerli kitaplar yazmış, kıymetli eserleri istifademize sunmuş, en girift ilmî mevzuları inceleyip kaleme almıştır. Zaman zaman dergi ve gazetelerde çeşitli yazıları neşredilmiştir.

Evli olup, çocuğu olmayan Kırkıncı Hocamız, 88 senelik bereketli bir ömür sonrasında böbrek ve akciğerlerindeki rahatsızlıktan dolayı tedavi gördüğü hastanede 24 Şubat 2016 tarihinde dâr-ı bekaya irtihal eyledi.

Eserleri

- 1- Hikmet Pırıltıları
- 2- Nükteler
- 3- Kader Nedir?
- 4- Ruh Nedir?
- 5- Nasıl Aldanıyorlar?
- 6- Dâr'ül Harb Nedir?
- 7- İslâm'da Birlik
- 8- Alevilik Nedir?
- 9- Gönül Damlaları
- 10- Fikir Damlaları
- 11- Nasıl Bir Maarif?
- 12- İctihat Nedir?
- 13- İnsan, Millet ve Devlet
- 14- Rahmân'ın Misafiri İnsan
- 15- Siyasette Ölçü
- 16- Anadolu'dan Türkistan'a Selam
- 17- Peygamber Efendimiz
- 18- İslâm Birliği ve Yavuz Sultan Selim
- 19- Merak Edilen Sorulara Cevaplar
- 20- Kırk Soru Kırk Cevap
- 21- Bediüzzaman'ı Nasıl Tanıdım?
- 22- İrşad Sahasında Bediüzzaman
- 23- Cihad Sahasında Bediüzzaman
- 24- Bediüzzaman ve Tasavvuf
- 25- Hayatım Hâtıralarım

İçindekiler

Mukaddime	11
İslâm Birliği (İttihad-ı İslâm)	16
Tarih Şuuru ve Ehemmiyeti	63
Şanlı Ecdadımız.....	72
Yavuz Sultan Selim.....	92
Yavuz'un Doğumundan Önce Görülen Rüya	92
Yavuz Sultan Selim'in Kişiliği.....	100
Ayaklı Semâî	114
Yavuz Sultan Selim'in En Büyük Gayesi	117
İdris-i Bitlisî'nin İttihad-ı İslâm ve Uhuvvet-i İslâmiye'yi Sağlamadaki Gayreti.....	120
Yavuz Sultan Selim'in İcraatları	123
Yavuz Sultan Selim'in Vatanperverliği.....	129
Annesinin Yavuz Selim'e Tarihî Nasihati.....	131
Zulümatlı Günler ve Kardeş Kavgaları	135
Kardeş Savaşları.....	138
Şehzâde Ahmed'in Yüzüğü.....	139
Yavuz ile Hocası Hilmi Efendinin Mükâlemesi.....	141

Niçin İran Seferi?	146
Şah İsmail'in Faaliyetleri.....	147
Yavuz Selim Bu Büyük Tehlikenin Farkındaydı	156
Yavuz Sultan Selim, İran Seferi İçin Dîvân Üyeleri ile İstişare Ediyor.....	162
Şah İsmail ile Yavuz Selim'in Mektuplaşmaları	174
Sultan Selim Asker Çadırlarını Dolaşılıyor.....	178
Sultan Selim Han Âsilere Hitap Ediyor.....	182
Yavuz ve Ordusu Çaldıran'da.....	185
Yavuz Selim, Şah İsmail'in Sarayında.....	190
Dindar, Şuurlu ve Âlicenap Kürt Beylerinin Sultan Selim'e Biatları.....	195
Prens Sabahaddin Bey'in Su-i Telakki Olunan Güzel Fikrine Cevap	201
Haremeyn-Şerifeyn Hizmetinin Yavuz Sultan Selim'e Verilmesi	203
Mısır Seferi	207
Sina Çölü	211
Mısır'ın Fethi ve Yavuz Sultan Selim Han'ın Tomanbay'ın Cenazesine Gösterdiği İhtiram	214
Hilâfetin Osmanlılara Geçmesi	221
Mısır Seferinden Dönüş.....	225
Yavuz Selim ile Pîrî Paşa Arasında Geçen Bir Diyalog.....	226
Yavuz Sultan Selim'in Son Seferi ve Vefatı	229
Merhum Hasan Can'ın Dilinden Yavuz Sultan Selim'in Vefatı.....	234

Kardeş Katli Meselesi	239
Allah Rasûlü (s.a.v) Hakiki Adaletle Hükmetmeyen Devlet Reislerine Bile İsyan Etmeyi Yasaklamıştır .	244
Dünyanın Nizam ve İntizamı, İtaate Bağlıdır	249
Bibliyografya	255
Konu ve Yer İndeksi	261
Şahıs İndeksi	268

Mukaddime

Memleketimizin birlik ve beraberliğini, huzur ve saadetini, refah ve kalkınmasını ve Müslümanlar arasındaki ittihadın tesisini istemeyen belli mihraklar ve şer güçler, yıllar önce planlamış oldukları birçok sinsi oyunlarını, her fırsatta değişik şekillerde uygulamaya koymaktadırlar.

Müslümanları bölmek isteyen bu şer güçlerin bu sinsi oyunlarını çok iyi bilen Bediüzzaman Hazretleri, milletin bu oyunlara âlet olmaması ve İttihad-ı İslâm'ın tesisi için, bir taraftan eserlerinde îmana ait şüphe ve vesveseleri izale edici kesin delil ve burhanlar serderken, diğer taraftan da millet ve memleketin birlik ve beraberliğini, uhuvvet ve muhabbetini perçinleyici kuvvetli ve muknî dersler vermiş; görüşlerini her vesileyle dile getirmiş, yetkilileri, bir din âlimi olarak uyarılmış, ancak problemlerin çözümünde milleti irşat etmeyi esas almıştır.

Bu eserimi de öncelikle, İttihad-ı İslâm'ın ehemmiyetini, Şark'ta vuku bulan elim ve üzücü hâdiselerin izalesi hususunda yapılması gerekenleri Bediüzzaman Hazretlerinin tespitleri ve çözüm önerileri ışığında anlatmaya çalıştım.

Sonra, İttihad-ı İslâm âşığı olan Yavuz Selim'i anlatmaya gayret ettim.

Yavuz Sultan Selim'le alâkalı tarihî hâdiseler elbette ki en ince detaylarına kadar yazılmış ve bu konuda birçok kıymetli eserler ortaya konulmuştur. Bu bakımdan mevzunun detaylarını, bu konunun mütehassısı olan tarihçilere havale ediyorum. Zira Selim gibi müstesna bir kişiyi yazmak, onun devrini bütün detayları ile ele almak, ciddi, tarafsız ve meseleye vukuf bir heyetin yapacağı bir iştir.

Evet, yapılan bir bina veya saray seneler sonra harap olup yıkılır, ama tarih asla yıkılmayan ve unutulmayan bir saray gibidir. Husûsen Osmanlı tarihi çok zengindir, şanlıdır, şerefli ve binlerce âli meziyetlerle doludur. Hiçbir millete nasip olmayan bu tarihimiz, sönmeyen bir güneş gibidir.

Hiç şüphesiz ki, o sönmeyen güneşlerden biri de Müslümanların birlik ve beraberliği yolunda, vatanın ve milletin bekası uğrunda feda-yı can eden, İttihad-ı İslâm'ın öncüsü ve sevdalı olan Yavuz Sultan Selim Han Hazretleridir.

Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin Efendi'nin ifade ettiği gibi:

*Az zamanda çok işler itmiş idi,
Sayesi olmuş idi âlemgîr.
Şems-i asr idi asırda şemsin,
Zillî memdût olur zamânı kasîr*

*Hayf Sultan Selim’e, hayf u diriğ
Hem kalem ağlasın ana, hem de tiğ¹*

Yavuz Sultan Selim Han’la ilgili tarihî olaylar, birçok insanın merak ettiği ve bazılarının da tamamen taraflı ve kasıtlı olarak saptırdığı mühim meselelerdir. O büyük pâdişaha taassup ve tarafgirlik hissi ile birçok haksız hücumların yapıldığını müşahede etmek-teyiz. Eğer insanlar, taassup ve tarafgirlik gözlüğünü çıkararak, meseleleri önyargısız ve insafla değerlendirebilseler, ona yapılan hücumların haksız olduğunu göreceklerdir. Böylece evham ve taassup bulutları izale edilecek ve bütün hakikatler güneş gibi ortaya çıkacaktır. Zira o celâdetli pâdişah:

*İhtilâf u tefrika endişesi
Kûşe-i kabrimde hatta bîkarar eyler beni.
İttihadken savlet-i a’dâyı def’e çaremi,
İttihad etmezse millet, dağ-dâr eyler beni.*

dörtlüğü ile en büyük endişesinin milletin tefrikaya düşmesi olduğunu ifade etmiş, milleti bu tehlikeye düşmekten muhafaza etmek ve İttihad-ı İslâm’ı sağlamak için büyük gayret göstermiştir.

Bediüzzaman Hazretleri gibi müstesna bir şahsiyetin: “Sultan Selim’e biat etmişim, onun İttihad-ı İslâm’daki fikrini kabul ettim. Zira o, vilâyat-ı şarkiyeyi ikaz etti,

¹ “Az müddetle çok iş etmişti, gölgesi dünyayı tutmuştu. Asrın güneşi idi, ikinci güneşinin gölgesi uzun, fakat ömrü kısa olur. Yazık Sultan Selim’e eyvah, ona hem kalem ağlasın hem de kılıç.” Ahmed Uğur, Yavuz Sultan Selim’in Siyasi ve Askerî Hayatı, MEB Basımevi, İstanbul 2001, s. 5.

onlar da ona biat ettiler.”² buyurarak, bu noktada ona biat ettiğini ifade etmesiyle, Yavuz Sultan Selim’i kaleme almayı kendime vicdanî bir borç ve mânevî bir sorumluluk olarak gördüm. Yavuz Selim’in İttihad-ı İslâm yolundaki gayret ve hizmetlerini, Şark’ı nasıl ikaz edip intibaha getirdiğini, Şark insanına yapmış olduğu hizmet ve gayretlerini ve özellikle Çaldıran muzafferiyeti ile Şark-i Anadolu’yu nasıl büyük bir tehlikeden kurtardığını kaynaklarla okuyucuların istifadesine sunmaya gayret ettim.

İttihad-ı İslâm’ı hayatının gayesi yapan, bunun için azami gayret gösteren Sultan Selim’in tarihçe-i hayatında bugün için de ibret alınacak birçok derslerin olduğu kanaatindeyim. Geçmiş ne kadar mühimse, hâl ve gelecek de ondan daha ehemmiyetli, daha lüzumludur. Günümüzdeki insanlar ile istikbalde gelecek olanlara söylenecek söz ve gösterilecek istikamet, geçmiş tarih sayfelerinde ve hazinelerinde saklıdır. O gün ile günümüzün şartları büyük ölçüde değişmiş olsa bile, dert yine aynı derttir; belki tedavi için farklı reçetelere ihtiyaç vardır. Bu bakımdan, yaşanan elim hâdiselerin yeni çözüm ve tedavi çarelerine başvurulurken, maziden alacağımız nice ibretli derslerin olduğu muhakkaktır.

Bu düşüncelerle kaleme aldığım İslâm Birliği ve Yavuz Sultan Selim adlı bu çalışmanın bu ulvî dâvâyâ hizmet etmesini Cenâb-ı Hak’tan bütün kalbimle niyaz ediyorum.

Gayret bizden, tevfik ve inayet Cenâb-ı Hak’tandır.

Mehmed Kırkinci

² Bediüzzaman Said Nursî, Dîvân-ı Harbî Örfî, RNK Neşriyat, İstanbul, s. 21.

“Elhâsıl, Sultan Selim’e biat etmişim. Onun İttihad-ı İslâm’daki fikrini kabul ettim. Zira o, vilâyat-ı şarkiyeyi ikaz etti; onlar da ona biat ettiler.”

Bediüzzaman Said Nursî

İslâm Birliğı (İttihad-ı İslâm)

İttihad-ı İslâm'ın mânâ ve ehemmiyetini çok iyi anlamak gerekir. İslâm dini, teâvün,³ tesânüt⁴ ve ittifakı netice verecek mühim düsturlar ortaya koymuştur. İslâm kardeşliğinden meydana gelen tesânüt ve ittifakla büyük bir kuvvet meydana gelir, bu kuvvetle her türlü nifak ve tehlikenin üstesinden gelinir ve böylece sulh-u umumi⁵ temin edilir. “İttifakta kuvvet, ittihadta hayat, uhuvvette saadet vardır.”⁶ diyen Bediüzzaman Hazretlerinin, İslâm âleminin birlik ve beraberliği hakkındaki şu tespiti de çok manidardır.

“Şimdi ise, en ziyâde birbirine muhtaç ve birbirinden mazlum ve birbirinden fakir ve ecnebi tahakkümü altında ezilen anâsır⁷ ve kabâil-i İslâmiye⁸ içinde, fikr-i millîyetle birbirine yabanî bakmak ve birbirini düşman telakkî etmek, öyle bir felâkettir ki, târif edilmez.”⁹

³ Teâvün: Karşılıklı yardımlaşma, birbirine yardım etme.

⁴ Tesânüt: Dayanışma.

⁵ Sulh-u umumi: Genel barış, dünya barışı.

⁶ Nursî, Âsâr-ı Bediyye, RNK Neşriyat, İstanbul.

⁷ Anâsır: Unsurlar, milletler.

⁸ Kabâil-i İslâmiye: Müslüman kabileler.

⁹ Nursî, Mektubat, RNK Neşriyat, İstanbul 2018, s. 355.

Avrupa Birliği'nin, düne kadar birbirine düşman devletlerinin bugün ortak menfaatleri uğruna, aralarında vizeyi kaldırmaktan, paralarını birleştirmeye kadar birçok sahada birlikte hareket etmeleri, öte yandan bu birliği bir Hıristiyan kulübü hâline sokup, Türkiye'yi içlerine almamak için sudan bahanelerle direnmeleri, Üstad Bediüzzaman'ın bir asır önce üzerinde önemle durduğu İttihad-ı İslâm fikrini milletimizin ruh dünyasında yeniden canlandırdığı gibi, yöneticilerimizin de sadece Batı'ya bağlı kalmayıp, kendileriyle çok yönlü bağlarımız bulunan İslâm âlemine de yönelmelerine yol açmıştır.

Üstad Hazretleri, bu ittihadın tahakkukuna en büyük engelin, Avrupa'nın Müslümanları birbirine düşman etme, onları bölme ve yutma politikası olduğunu taa o zamanlar tespit etmiş ve bu tehlikeyi şöyle dile getirmiştir:

“Fikr-i millîyet,¹⁰ şu asırda çok ileri gitmiş. Husûsen dessas¹¹ Avrupa zâlimleri, bunu İslâmlar içinde menfî bir sûrette uyandırıyorlar; taa ki, parçalayıp onları yutsunlar.”¹²

Memleketimizde bu fitneye itibar edilmemesinin tek ve yegâne sebebi, insanımızın din ve mukaddesatına olan bağlılığıdır. Çünkü onların mihengi îmanındır, vicdanındır.

Öyle ise bütün Müslümanlar hep birlikte Kur'ân-ı Mübin'e, din-i İslâm'a sarılmalı, onun ahkâmı ve

¹⁰ Fikr-i millîyet: Milliyet fikri.

¹¹ Dessas: Hilekâr, aldatıcı.

¹² Nursî, Mektubat, s. 354.

emirleri doğrultusunda hareket etmeli ve asla tefrikaya düşmemelidirler. Mü'minler birbirine sırt çevirmemeli, birbirine karşı düşmanca davranmaktan, hak ve hakikate muhâlif hareketlerde bulunmaktan sakınmalıdırlar. Çünkü Cenâb-ı Hak bizleri en büyük bir nimet olan İslâm dini ile şereflendirmiş ve uhuvvet-i diniyeye mazhar kılmıştır. Dinimiz uhuvvet ve muhabbet üzerine bina edilmiştir. Uhuvvet, insanların yegâne kurtarıcısı, içtimâî nizamın temeli, saadet-i beşeriyenin muhafızı ve muâşeret-i medeniyetin üssü'l esasıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyururlar:

لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُوْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا

“İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de îman etmiş olmazsınız.”¹³

Gerek fertlerin, gerekse devletlerin birbirine karşı kin ve düşmanlık beslemesi nifak, kin ve adaveti intaç¹⁴ eder, o toplumu yaşanmaz hâle getirir, huzur ve saadeti ortadan kaldırır. Muhabbet ve uhuvvetin olduğu bir toplumda ise, huzur ve saadet vardır. Böyle bir toplumda hariçten gelebilecek her türlü fitnenin de fazla tesiri olmaz.

Şunu hemen ifade edelim ki, insanlarda istismara en müsait ve en zayıf damar “kavmiyetçilik” damarıdır. Bugün birtakım iç ve dış güçler, insanımızın bu damarını kendi menfur emellerine âlet etmek istemektedir. Bu

¹³ Müslim, İman 93-94. Ayrıca bk.Tirmizî, Et'ime 45, Kıyâmet 56; İbni Mâce, Mukaddime 9, Edeb 11.

¹⁴ İntaç etmek: Sonuçlandırmak. Meydana getirmek, îcap ettirmek, doğurmak.

maksatla sistemli ve planlı bir şekilde kavmiyetçilik fikrini körüklemektedirler. Bu bakımdan, ruhları ürperten ve memleketleri dehşetli cehennemlere çeviren bu fitneye karşı çok uyanık olunmalı ve bu oyunlara gelinmemelidir. Tarihin elim ve hazîn tablolarından ibret almamız gerekir. Aksi hâlde, telâfisi mümkün olmayan nedâmetler duyarız. Vatan ve milletimizi hedef alan en büyük tehlike tefrikadır. Tefrika, devletleri ve milletleri kökünden koparır, birbirleriyle çarpıştırır, mahveder, perişan eder, zir ü zeber eder. Memleketleri kana boyar, devletlerin, milletlerin mevcudiyetlerini ortadan kaldırır.

Bu vatanda yaşayan vatandaşlarımız, özellikle de Türkler ile Kürtler, İslâm kardeşliği sayesinde böyle bir hataya düşmeyeceklerdir inşaallah. Çünkü onlar çok iyi biliyorlar ki, bütün bunlar, Türkiye'nin gelişmesini istemeyen ve onları bölmeye çalışan dış güçlerin ve gizli zındıkların planlı ve sinsî oyunlarıdır. Merhum Mehmed Âkif:

*Târihi tekerrür diye târif ediyorlar;
Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?*¹⁵

buyuruyor. Yakın tarihimizde özellikle Arap âleminin bölünme ve parçalanmalarla perişan olduğu, bu parçalanmanın memleketimizde de vuku bulması için dış güçler tarafından büyük çabalar gösterildiği ve bu iş için büyük paralar harcadığı hepimizin malumudur.

Nitekim Osmanlıların maddi ve mânevî fütuhâtı karşısında gözleri kamaşan ve onlarla yapmış oldukları

¹⁵ Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1974, s. 495.

maddi cihadda mağlup olan haçlı zihniyeti, birçok Batılı fikir ve siyaset adamları sık sık bir araya gelerek şöyle bir karar almışlardı:

“Bizim Osmanlıları cepheden savaşıarak mağlup etmemiz mümkün değildir; onları parçalamamız için ne gerekiyorsa yapmamız lazım.”

Bu maksatla çeşitli planlar yapmaya ve çareler aramaya başlamışlardır.

Bu gayelerini gerçekleştirmek için aylarca, belki senelerce çalışan Batılı emperyalist güçler, uzun süren araştırmalar neticesinde Osmanlıları parçalamanın ve içlerinde tefrika çıkarmanın en kolay ve en müessir yolu olarak “ırkçılığı” tespit etmişlerdi. Ayrıca, onların içinde çeşitli okullar açmanın ve orda yetişen gençleri kendi lehlerinde ve Osmanlıların aleyhinde kullanmanın da etkili olacağı üzerinde ittifak etmişlerdi. Osmanlı döneminde açılan ruhban okulu ve Robert Koleji bu fikrin ürünüdür.

Batılı güçler, bütün bu planlarını uygulamak için gece gündüz durmadan çalışmışlar ve bu planlar çerçevesinde Türk kavmiyetçiliğini körüklemeyi bir Yahudi deruhte etmiş ve bu alanda birçok çalışmalar yapmıştır. 1841-1900 yıllarında yaşamış olan Fransız Yahudisi David Léon Cahun,¹⁶ yazdığı birçok çocuk romanında sürekli Türk ırkını methederek Arapları kötülemiştir.

¹⁶ David Léon Cahun (1841-1900), Yahudi asıllı Fransız gezgin, oryantalist ve yazar.

Arap ırkcılığını da Gustave Le Bon¹⁷ adında bir Fransız deruhte etmiş ve daha sonra “Arapların Medeniyeti” isimli bir kitap yazmıştır. Le Bon bu kitabında Arap milletinin çok zeki, misafirperver ve hamiyetperver olduğuna dair birçok güzel ifadelerle onları medih ve sena ediyor, İslâm’ın getirdiği bütün faziletleri de Arap ırkına bağlıyor ve kitabın sonunda şöyle diyordu:

“Fakat böyle zeki bir millet, neden dünyada layık oldukları seviyeye gelemediler, çünkü Osmanlılar onların ilerlemesine engel olmuşlardır.”

Yazar, sırf bu cümleyi söylemek için bu kitabı telif etmiştir. Daha sonra bu kitap, Arapçaya çevrilmiş ve Arapların Osmanlılardan soğumasında ve uzaklaşmasında büyük rol oynamıştır. Yine bu fitneci adam, kitabın bir yerinde şöyle diyordu:

“...Her ne kadar Türkler, mâhir harpçi iseler de, bir milletin medenileşmesine imkân tanıyan vasıflardan mahrumdurlar. Mağlûp ettikleri Arapların eserini geliştirmek şöyle dursun, kendilerine bırakılmış olan mirastan istifade bile edemediler. Araplar ‘Türklerin bastığı yerde ot bitmez.’ derler. Nitekim öyle oldu. Orada bir daha ot bitmedi. İleriki bir bahiste Arapların eski imparatorluğunun, bu yeni efendilerin elinde çok çabuk, nasıl bir tedennî¹⁸ içine düştüğünü göreceğiz...”¹⁹

Yine, Kürt kökenli ve dindar bir aileden olan Diyarbakırlı Ziya Gökalp de önceleri Kürtçe bir “Alfabe”

¹⁷ Gustave Le Bon (1841- 1931), Fransız sosyolog ve antropolog.

¹⁸ Tedennî: Gerileme, derecesinden düşme.

¹⁹ İbrahim Canan, İslâm Işığında Terör, s. 225-227.

yazmış; fakat onun akıl hocası Durkheim,²⁰ “Etki tepkiyi doğurur.” fikrinden etkilenererek, Türkçülükle ilgili çalışmalar yapmaya yönelmiştir. Ziya Gökalp’e Türkçülüğü ilk defa telkin eden, Yahudi dönmesi ve asıl adı Moiz Kohen²¹ olan Munis Tekinalp’tir. Bunlardan etkilenen Ziya Gökalp, Türkçülükle ilgili çalışmalar yapmış ve “Türkçülüğün Esasları” adlı bir kitap yazmıştır.

Türkçülüğü teşvik edip hararetle savunanların Yahudi dönmesi Ahmed Vefik Paşa,²² Çerkes asıllı Ömer Seyfeddin²³ ve Leh asıllı Mustafa Celâleddin Paşa²⁴ gibi kimselerin Türk olmayıp, mason ve başka milletlerden olmaları, bu çalışmaların Türklerin lehine değil, Müslümanları birbirine düşürmek için büyük bir oyun olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Evet, İttihad-ı İslâm’ın tahakkukunu istemeyen Batılı güçler, Türk’ten fazla Türkçü, Arap’tan fazla Arapçı kesilerek Müslümanların içine menfî millîyetçilik fikrini sokmuş ve maalesef, ırkçılık propagandalarında başarıya ulaşmışlardır. Böylece Arapları Osmanlıdan ayırdıkları gibi, dinleri, dilleri ve ırkları bir olan Araplar arasına da bölgecilik ve kabilecilik tohumlarını ekmiş, onları da parça parça etmişler ve bir araya

²⁰ Émile Durkheim (1858-1917), Fransız sosyolog, sosyolojinin kurucularından sayılmaktadır.

²¹ Moiz Kohen (1883-1961), Gazeteci, yazar, fikir ve siyaset adamı.

²² Ahmed Vefik Paşa (ö. 1891), Türk devlet adamı, Türkiye’nin ilk Türkolog ve Türkçülerinden, lügat âlimi, tiyatro edebiyatının önde gelen bir kurucusu.

²³ Ömer Seyfeddin (1884-1920), Türk hikâyecisi, dilci ve fikir adamı.

²⁴ Mustafa Celâleddin Paşa (1838-1899), Osmanlı devlet adamı, tarihçi, hukukçu, hattat, şair ve bestekâr.

gelmelerini engellemişlerdir. Nihayet bütün bu gelişmeler sonunda o muhteşem imparatorluk yıkılmaktan kurtulamamıştır. Üstad Bediüzzaman Hazretleri Sünûhat adlı eserinde Osmanlının yıkılmasından sonraki ahvâli şöyle ifade eder:

“Haccın bâhusus²⁵ taarüfle²⁶ tevhid-i efkârı,²⁷ teavünle²⁸ teşrik-i mesaiyi²⁹ tazammun eden içindeki siyaset-i âliye-i İslâmiye³⁰ ve maslahat-ı vâsia-i içtimâiye-nin³¹ ihmalidir ki, düşmana milyonlarla İslâm’ı, İslâm aleyhinde istihdama zemin ihzar³² etti. İşte Hint, düşman zannederek, hâlbuki pederini öldürmüş, başında oturmuş bağırıyor. İşte Tatar, Kafkas, öldürülmesine yardım ettiği şahıs, biçare valideleri olduğunu, ‘ba’de harabî’l-Basra’ anlıyor. Ayak ucunda ağlıyorlar. İşte Arap, yanlışlıkla kahraman kardeşini öldürüp, hayretinden ağlamayı da bilmiyor. İşte Afrika, biraderini tanımayarak öldürdü, şimdi vâveylâ ediyor. İşte âlem-i İslâm, bayraktar oğlunu gafletle bilmeyerek öldürmesine yardım etti, valide gibi saçlarını çekip âh ü fîzar³³ ediyor. Milyonlarla ehl-i İslâm, hayr-ı mahz³⁴ olan

²⁵ Bâhusus: Özellikle.

²⁶ Taarüf: Karşılıklı konuşma, birbirini tanıma.

²⁷ Tevhid-i efkâr: Düşüncelerin bir noktada toplanması, düşünce birliği.

²⁸ Teavün: Yardımlaşma.

²⁹ Teşrik-i mesai: Birlikte çalışma, işbirliği.

³⁰ Siyaset-i âliye-i İslâmiye: Büyük İslâmî siyaset.

³¹ Maslahat-ı vâsia-i içtimâiye: Geniş toplumsal yarar, geniş sosyal fayda.

³² İhzar: Hazırlama.

³³ Âh ü fîzar: Ah edip ağlama.

³⁴ Hayr-ı mahz: Her yönüyle hayır olan.

sefer-i hacca şedd-i rahl³⁵ etmek yerine, şerr-i mahz³⁶ olan düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatlar ettirildi. Fa'tebirû.³⁷38

Evet, ırkçılık, İslâm âlemi üzerine çökmüş küre-i zemin kadar ağır ve kanserden daha tehlikeli bir hastalık ve büyük bir musibettir. Buna karşı istinad noktamız, muhabbet ve ittihadı emreden İslâmiyet'e sarılmak, mârifet ile fikirleri birleştirmektir.

“İşte bu kudsî millîyetin râbitasıyla, umum ehl-i İslâm bir tek aşiret hükmüne geçiyor. Aşiretin efradı gibi İslâm taifeleri de, birbirine uhuvvet-i İslâmiye ile mürtebit³⁹ ve alâkadar olur. Birbirine mânî –lüzum olsa maddeten– yardım eder. Güya bütün İslâm taifeleri bir silsile-i nûraniye ile birbirine bağlıdır.”⁴⁰

İslâm dini kavmiyetçiliği şiddetle yasaklamıştır. Kavmiyetçilik, körü körüne bir ırkı veya bir soyu üstün sayarak diğer kavimleri hakir gören, kendi ırkından olmayanları kötüleyen, saldırgan, istilâcı ve zulümkâr bir zihniyettir. Kavmiyetçilik, dinî bağları gevşeten, anarşi ve vahşete yaygınlık kazandıran ve içtimâî bün-yelerde tahribe yol açan bir mikroptur. Zira ırkçılık, hayata nizam veren dinî ve ahlâkî esaslar yerine, ırkî ve kavmî râbitaları esas aldığı için tahripkârdır.

³⁵ Şedd-i rahl: Yola koyulmak, yola çıkmak.

³⁶ Şerr-i mahz: Bütün yönleriyle kötü ve şer.

³⁷ Fa'tebirû: Bunlardan ibret alın mânâsına gelen bir ifade.

³⁸ Nursî, Sünûhat, RNK Neşriyat, İstanbul, s. 54-55.

³⁹ Mürtebit: İrtibatlı, bağlantılı.

⁴⁰ Nursî, Hutbe-i Şâmiye, RNK Neşriyat, İstanbul 2020, s. 50-51.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri, menfî millîyetin ne kadar muzır ve tehlikeli olduğunu o zamanın Reis-i Cumhuru ve Başvekiline yazmış olduğu bir mektubunda şöyle ifade eder:

“Ben Van’da iken, hamiyetli Kürt bir talebeme dedim ki: ‘Türkler İslâmiyet’e çok hizmet etmişler. Sen onlara ne niyetle bakıyorsun?’ dedim. Dedi: ‘Ben Müslüman bir Türk’ü, fâsık bir kardeşime tercih ediyorum. Belki babamdan ziyâde ona alâkadarım. Çünkü tam îmana hizmet ediyorlar.’ Bir zaman geçti (Allah rahmet etsin) o talebem, ben esarette iken, İstanbul’da mektebe girmiş. Esaretten geldikten sonra gördüm. Bazı ırkçı muallimlerden aldığı aksülamel⁴¹ ile o da Kürtçülük damarı ile başka bir mesleğe girmiş. Bana dedi: ‘Ben şimdi gayet fâsık, hatta dinsiz de olsa bir Kürd’ü, sâlih bir Türk’e tercih ediyorum.’ Sonra ben onu birkaç soh-bette kurtardım. Tam kanaati geldi ki: Türkler, bu millet-i İslâmiyenin kahraman bir ordusudur.”⁴²

Bütün hayatı vatan ve millete hizmetle geçen ve İslâmiyet’i tâvîzsiz yaşayan İstiklâl şâirimiz merhum Mehmed Âkif Ersoy’un, milletin birlik ve beraberliğini anlatan ve kavmiyetçiliği şiddetle tel’in eden şu harika şiirini dikkatinize sunmak istiyorum:

Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?

Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?

Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı,

Aynı millîyetin altında tutan İslâm’ı,

⁴¹ Aksülamel: Ters tepki.

⁴² Nursi, Emirdağ Lâhikası, RNK Neşriyat, İstanbul 2020, 2/233-234.

Temelinden yıkacak zelzele, kavmiyyettir.
 Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir...
 Hani millîyetin İslâm idi... kavmiyyet ne!
 Sarılıp sımsıkı dursaydın a millîyetine.
 “Arnavutluk” ne demek? Var mı şeriatı yeri?
 Küfr olur başka değil, kavmini sürmek ileri!
 Arabın Türke; Lazın Çerkese, yahut Kürde,
 Acemin Çinliye rüçhanı mı varmış? Nerde!
 Müslümanlıkta “anasır” mı olurmuş? Ne gezer!
 Fikr-i kavmiyyeti tel’in ediyor peygamber.
 En büyük düşmanıdır rûh-u Nebî tefrikanın!
 Adı batsın onu İslâm’a sokan kaltabanın!
 Şu senin akıbetin bin bu kadar yıl evvel,
 Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?
 Artık ey millet-i merhume, sabah oldu uyan!
 Sana az geldi ezanlar diye ötsün mü bu çan?
 Ne Araplık, ne de Türklük kalacak aç gözünü!
 Dinle Peygamber-i Zîşân’ın ilâhî sözünü.
 Türk Arapsız yaşamaz. Kim ki ‘yaşar’ der, delidir!
 Arabın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.
 Veriniz baş başa, zira sonu hüsrân-ı mübîn
 Ne hilâfet kalıyor ortada, billahi ne din!
 “Medeniyet” size çoktan beridir dış biliyor;
 Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.
 Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
 Ne bu şûride siyaset, ne bu fâsid dâvâ?
 Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım çoğunuz...
 Size rehberlik eden haydudu artık koğunuz!
 Bunu benden duyunuz, ben ki evet Arnavudum.
 Başka bir şey diyemem... işte perişan yurdum!

Bu bakımdan her türlü menfî hareketten ve özellikle ırkçılıktan vatanın bekası ve milletin saadet ve selameti adına şiddetle sakınmamız ve bu konuda çok hassas davranmamız gerekmektedir. Zaten kavmiyetçilik dinimizde “Câhiliye âdeti” olarak görülmüş ve reddedilmiştir.

Kavmiyetçilik, İslâm’ın bekasına, Müslümanların huzur ve saadetlerine en büyük bir darbedir.

“...Ehl-i dalâlet ve ilhâddan⁴³ tut, taa ehl-i küfrün âlemine, taa dünyanın ehvâl⁴⁴ ve mesâibine⁴⁵ kadar bir-biri içinde size karşı zararlı bir vaziyet alan, birbiri arkasında size hiddet ve hırs ile bakan, belki yetmiş nevi düşmanlar var. Bütün bunlara karşı kuvvetli silâhın ve siperin ve kal’an: Uhuvvet-i İslâmiyedir.⁴⁶ Bu kal’a-i İslâmiyeyi, küçük adavetlerle ve bahanelerle sarsmak; ne kadar hilaf-ı vicdan⁴⁷ ve ne kadar hilaf-ı maslahat-ı İslâmiye⁴⁸ olduğunu bil, ayıl!”⁴⁹

Kavmiyetçilik ya da soy sop üstünlüğü iddia etmek, içtimâî hayatın temel esaslarından olan adaleti, muhabbeti ve tesânüdü ciddi biçimde zedeler ve bunların yerini zulüm, tahakküm, tefrika ve terör alır. Bediüzzaman Hazretleri, dinî râbıta yerine, millî râbıtaların esas alınması hâlinde, adalete bedel zulme düşüleceğini şöyle beyan etmektedir:

⁴³ İlhâd: Dinsizlik.

⁴⁴ Ehvâl: Korkular.

⁴⁵ Mesâib: Musibetler, zorluklar.

⁴⁶ Uhuvvet-i İslâmiye: İslâm kardeşliği.

⁴⁷ Hilâf-ı vicdan: Vicdana aykırı.

⁴⁸ Hilâf-ı maslahat-ı İslâmiye: İslâm’ın yararına ters, aykırı.

⁴⁹ Nursî, Mektubat, s. 296.

“Unsuriyet⁵⁰ ve millîyet esasları, adaleti ve hakkı takip etmediğinden zulmeder. Adalet üzerine gitmez. Çünkü unsuriyetperver⁵¹ bir hâkim, milletdaşını tercih eder, adalet edemez.”⁵²

Kavmiyetçilik, içtimâî râbitaları zayıflatır, uhuvveti sarsar, muhabbeti gölgeler, samimiyeti selbeder.⁵³ Kin, haset, adavet gibi mânevî mikroplara memba olduğundan, birlik ve beraberliği zedeler.

Kavmiyetçilik, insanı korkunç bir vahşet ve kin iklimine doğru sürükler; onun mahiyetindeki şefkat, merhamet ve mürüvvet gibi ulvî seciyeleri tamamen yok eder. Şu an memleketimizde olduğu gibi, bütün dünyada kavmiyetçi ve bölücü anarşistlerin masum insanlara yaptıkları feci katliamlar, bunun açık bir delilidir.

Kavmiyetçilik, Müslümanlar arasında ayrılık tohumlarının atılmasına, kalplerin rencide edilmesine ve tefrikaya sebeptir. Kavmiyet fikri zehirlidir, onu yutanlar asla iflah olmazlar; o zehirden şifâ beklenilmez. Kavmiyetçilik, yıkıcı bir fırtına gibidir. Tarihin şehâdetiyle nice devletleri zaafa düşürmüş, nicelerini tarih sahnesinden silmiş, cebir ve tahakküm ile nice müessif hâdiselere sebep olmuştur. Nitekim kavmiyetçiliği esas alan Emevîler, kendi kabilelerini diğer Arap kabilelerden ve başka ırklardan üstün görmekle, İslâm’ın inkişafına büyük zararlar vermiş ve nihayet tarih sahnesinden silinmişlerdir.

⁵⁰ Unsuriyet: Irkçılık.

⁵¹ Unsuriyetperver: Irkçı.

⁵² Nursî, Mektubat, s. 58.

⁵³ Selbetme: Ortadan kaldırma.

Evet, kavmiyetçilik felsefesi, gurur, enaniyet, üstünlük iddiası ve asalet dâvâsı gibi menfî esaslara binâ edildiğinden, içtimâî hayatta daima fitne ve fesadı körükler, huzursuzluk ve keşmekeşliğe sebep olur. Meziyet ve faziletleri kendine hasretmek, kusur ve noksanlıklarını görmemek kavmiyetçiliğin şiarıdır.

Kavmiyetçilik, insandaki yüksek hamiyet hislerini sadece kendi ırkına tahsis ettirmekle yüksek, ebedî, mânevî ve uhrevî ideallerin gelişmesini engeller. İnsandaki fitrî seciyelerin yerlerini değiştirir; tevazua bedel gurur, muhabbete bedel kin, yardımlaşmaya bedel çarpışmayı tahrik eder; hakka bedel kuvveti esas alır.

Kavmiyetçilik, insanlık âlemini helâk eden bir zakkum ağacı gibidir. İnsanlık onun zehirli meyvelerinin sancısını asırlarca çekmiş ve hâlen de çekmektedir. Zira onun zehirli suyundan içenlerin o sancıdan kurtulmaları mümkün değildir. Kavmiyetçilik dâvâsı güdenler, dünyada olduğu gibi, âlem-i berzahta ve âlem-i âhirette de elim âkıbete dâçar olacaklardır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şeriflerinde:

“Müslüman millet ve kavimleri, fert ve cemaatleri birbirlerinden ayıran ve bölmeye gayret gösteren bizden değildir.”⁵⁴ buyurarak, tefrikanın ne kadar büyük bir tehlike olduğuna dikkat çekmiştir. Başka bir hadis-i şeriflerinde ise şöyle buyurulmaktadır:

“Ümmetimin helâk olması üç şeyden ileri gelecektir:

⁵⁴ Ebû Dâvûd, Edeb, 121, 5121; Münâvî, Muhammed Abdurrauf, Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sağîr, Matbaatu Mustafa Muhammed, Mısır 1938, 5/386.

1. Kaderiyye (Fertler, kendi fiillerini kendileri yarattılar, diyerek Allah'ın takdir ve iradesini kabul etmeyenler.)

2. Unsurîyet (ırkçılık) dâvâsı gütmek.

3. Dinî meselelerin rivâyetinde titiz davranmamak.”⁵⁵

Soy-sop üstünlüğü dâvâsında bulunmanın ne derece tehlikeli olduğunu beyan sadedinde aşağıdaki hadîs-i şerifleri de dikkatinize sunuyorum:

“Kavmiyet dâvâsına çağırın bizden değildir. Kavmiyet uğruna savaşılan da bizden değildir. Keza kavmiyet dâvâsı üzerine ölen de bizden değildir.”⁵⁶

“Kavmiyetçilik dâvâsı güdenler, Cehennemde iki dizi üzerine çökecek olanlardır.”

Dediler ki: “Ey Allah'ın Rasûlü, oruç tutsa ve namaz kılsa da mı?”

“Evet! Oruç tutsa da namaz kılsa da.”⁵⁷ diye buyurdular.

Kavmiyetçilik illetine müptelâ olanlar, insanlar arasındaki birlik ve beraberliği, uhuvvet ve muhabbeti, şefkat ve adaleti emreden İslâm dinine sarılmak yerine, ırkçılığı esas alırlar. Böyle kimselerin hamiyet duyguları daralır, körelir ve sönüp gider. Ve nihayet, kendilerini ve taraftarlarını tatmin etmek için muhayyel efsanelerden medet ummaya başlarlar.

⁵⁵ Taberânî, Mu'cemü's-Sağır, 1/158.

⁵⁶ Ebû Dâvûd, Kitabü'l Edeb, Bab 121.

⁵⁷ Hâkim, Müstedrek 4, 298.

Bediüzzaman Hazretleri, İslâmiyet'in mânâ, şümûl ve müessiriyet açısından yeterli olduğunu; bu râbıtaların kavmiyetçilikteki râbitalardan çok daha râsih, metin, samimi, hasbî ve daimî olduğunu fiilen sergilemiş ve bu konudaki görüşünü şöyle dile getirmiştir:

“...İslâmiyet'in verdiği uhuvvet içinde, bin uhuvvet var; âlem-i bekâ'da⁵⁸ ve âlem-i berzah'ta o uhuvvet bâkî kalıyor. Onun için uhuvvet-i millîye ne kadar da kâvî olsa, onun bir perdesi hükmüne geçebilir. Yoksa onu onun yerine ikame etmek; aynı kal'anın taşlarını, kal'a'nın içindeki elmas hazinesinin yerine koyup, o elmasları dışarı atmak nev'inden ahmakâne bir cinayettir.”⁵⁹

“Evet, acaba hangi unsur var ki, üç yüz elli milyon vardır? Ve o İslâmiyet yerine o unsuriyet fikri, fikir sâhibine o kadar kardeşleri, hem ebedî kardeşleri kazandır-sın!”⁶⁰

(O zamanki Müslümanların sayısı üç yüz milyon idi. Şu anda bu rakam iki milyara yaklaşmıştır.)

Kavmiyetçilik, kuru bir dâvâdan ve vehimden ibarettir.

Bir insanın aç ve susuz kaldığını düşününüz. Bu adam açlık eleminden kurtulmak için sırtındaki elbisesini satarak karnını doyurabilir. Fakat ben iyi bir Türk'üm veya Kürd'üm ya da Çerkes'im diyerek ırkını satmak istese kaç para eder veya kim ona tâlip olur?

⁵⁸ Âlem-i bekâ: Devamlı ve kalıcı âlem, âhiret.

⁵⁹ Nursî, Mektubat, s. 356.

⁶⁰ Nursî, a.g.e., s. 355.

Bundan seneler önce vefat etmiş olan insanların kemiklerini çıkarıp bir yere dizseniz, bu kemiklerin hangi ırka ait olduğunu anlayabilir misiniz? Elbette ki hayır. Çünkü kemiğin Kürd'ü, Türk'ü, Laz'ı, Arap'ı veya Çerkes'i olmaz. Ruh, âlem-i emirden geldiği için, zaten onun ırkı yoktur. Ama cesedin siyah ve beyaz gibi renkleri olabilir. Kıymet, güzellik ve kemalat cesedin değil, rûhundur.

Hem ölüm döşeginde bulunan veya amansız bir hastalığın pençesine düşmüş olan bir kişiyi teselli etmek için: “Bu hastalık sana ne kadar ızdırap verirse versin sen hiç merak etme, kederlenme, çünkü sen iyi bir Türk'sün veya Kürt'sün!” dese, acaba bu söz, o hastaya bir teselli verebilir mi?

Kavmiyetçilik kabirde geçerli bir akçe değildir. Hem kabirde sual melekleri, hiç kimseye hangi soya mensup olduğunu sormayacak; ona “Rabbin kimdir?, Dinin nedir?” gibi sualler sorulacaktır. Demek ki, böyle bir dâvâda bulunmak kabirde bile beş para etmiyor. Orada kıymetli olan geçer akçe, sâlih amel ve takvâdır. Babanın oğlundan, annenin çocuğundan kaçacağı mahşer meydanında, o dehşetli hesap gününde de, hiçbir ferde kavmiyetinden dolayı hususiyet tanınmayacaktır.

Bediüzzaman Hazretleri, saf ırk felsefesinin tamamen hayalî ve vehmî olduğunu ve millî birliği unsuriyetin değil, “dil, din ve vatan münasebeti”nin temin edeceğini müdafaa eder:

“Levh-i Mahfuz açılrsa ancak hakiki unsurlar birbirinden tefrik edilebilir. Öyle ise, hakikî unsuriyet fikrine hareketi ve hamiyeti bina etmek, mânâsız ve hem

pek zararlıdır. Onun içindir ki, menfî milliyetçilerin ve unsuriyetperverlerin reislerinden ve dîne karşı pek lâkayd birisi, mecbur olmuş, demiş: ‘Dil, din, bir ise; millet birdir.’ Madem öyledir. Hakikî unsuriyete değil; belki dil, din, vatan münâsebatına bakılacak. Eğer üçü bir ise, zaten kuvvetli bir millet; eğer biri noksan olursa, tekrar milliyet dâiresine dâhildir...”⁶¹

Bir âyetle mealen şöyle buyurulmaktadır:

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقٰىكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Allah’ın katında en üstün olanınız, takvâda en ileri olanınızdır. Muhakkak ki, Allah her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.”⁶²

Bu âyetten de anlaşıldığı gibi, insanların birbirlerine üstünlükleri ne ırk, ne rütbe, ne makam, ne de zenginlikle olmayıp, ancak îman, itikat, mârifet, ilim, fazilet, takvâ ve amel-i sâlih gibi ulvî meziyetlerin dereceleri nispetindedir. Her meselede olduğu gibi, bunda da ölçüyü koyan Allah’tır. Hiçbir kimse kendiliğinden bir ölçü koyamaz.

Bütün insanlar Allah-u Azîmüşşân’ın eseridir, sanatıdır. Hepsi Allah’ın kulları ve bir babanın çocuklarıdır. Vücutları aynı elementlerden dokunmuş, aynı beşikte büyümüş, aynı havayı teneffüs etmiş, aynı sofradan beslenmiş ve aynı güneşten ziyâlanmışlardır. Bu bakımdan, bu ulvî hakikatlerden hissesi olmayan herhangi bir ferdin baba, dede ve ecdadının faziletiyle iftihar etmeye

⁶¹ Nursî, Mektubat, s. 358-359.

⁶² Hucurât, 49/13.

hakkı yoktur. Şayet bir insanın kendisi câhilse ve güzel ahlâktan mahrum ise, ecdadının ilmi, irfanı, fazileti ve ahlâkı ona bir şan, bir şeref kazandırmaz. Kendisi çok fakir ve yoksul olan bir adamın, dedesinin geçmişteki zenginliği ile ihtiyacını gideremediği gibi...

Öte yandan, insanların gerek yaratılmaları, gerekse şu veya bu kabileye mensup olmaları kendi iradeleri ve tercihleri ile değil, tamamen Allah-u Azîmüştân'ın halk ve iradesi ile olur. Bir insanın kendi ilminin, maharetinin, kesbinin, sanatının, kabiliyetinin neticesi olmayan bir şeyle hiçbir sûrette iftihar etmeye hakkı yoktur. Farzı-muhal, şu veya bu kabileye intisap bir şeref, bir fazilet dahi olsa, o zaman iftihar ve gurur yerine, o ihsana karşı, Allah'a şükür ve hamd etmek icap eder.

Bediüzzaman Hazretleri ırkçılık hastalığına yakalanmamak ve Avrupa'nın oyunlarına gelmemek ve İttihad-ı İslâm'ı tesis etmek için, bir taraftan eserlerinde îmana ait şüphe ve vesveseleri izale edici muknâ delil ve burhanlar serdederken, diğer taraftan da millet ve memleketin birlik ve beraberliğini, uhuvvet ve muhabbetini perçinleyici kuvvetli ve muknâ dersler vermiş; görüşlerini her vesileyle dile getirmiş, yetkilileri bir din âlimi olarak uyarmış, ancak problemlerin çözümünde milletin daha önemli olduğunu çok iyi bildiği için onları irşad etmeyi esas almıştır.

Üstad Hazretleri 1908 yılında İstanbul'a giderek, Sultan Abdulhamid ile bizzat görüşme talebinde bulunmuş ve kendisine şöyle bir dilekçe yazmıştır:

“Münhasif Yıldızı dârülfünun et; taa Süreyya kadar âli olsun! Ve oraya seyyahlar, zebanîler yerine, ehl-i

hakikat melâike-i rahmeti yerleştirdi; taa cennet gibi olsun! Ve Yıldız'daki milletin sana hediye ettiği servetini, milletin baş hastalığı olan cehâletini tedavi için büyük dinî dârülfünunlara sarf ile millete iade et ve milletin mürüvvet ve muhabbetine itimad et. Zira senin şâhâne idarene millet mütekeffildir.⁶³ Bu ömürden sonra sırf âhireti düşünmek lâzım. Dünya seni terk etmeden evvel sen dünyayı terk et! Zekâtü'l-ömrü⁶⁴ ömr-ü sâni⁶⁵ yolunda sarf eyle. Şimdi muvazene edelim: Yıldız, eğlence yeri olmalı veya dârülfünun olmalı? Ve içinde seyyahlar gezmeli veya ulemâ tedris etmeli? Ve gasp edilmiş olmalı veyahut hediye edilmiş olmalı? Hangisi daha iyidir? İnsaf sâhipleri hükmetsin.”⁶⁶

Şark-i Anadolu'dan çıkan Küfrevîler, Arvasîler ve Tağîler gibi birçok mühim âlimler, mürşitler ve evliyalar da gerek medrese, gerekse tekke ve zâviyeler ile nice insanların irşadına vesile olmuşlar, onları menhiyattan, şikak ve nifaktan, kin ve adavetten men edip, birlik ve beraberliğin, uhuvvet ve kardeşliğin önemini anlatmışlardır.

Evet, asrımızın müceddidi olan Bediüzzaman Hazretleri, Avrupa'nın fen ve sanat silahıyla Müslamanları esaret altına almasının acısını rûhunun en derinliklerinde hissetmiş ve Müslümanların da bu sahada terakkî etmeleri için din ilimleri ile fen ilimlerinin birlikte okutulacağı, Doğu'nun maddi ve mânevî kalkınmasında

⁶³ Mütekeffil: Kefilliği üstlenen.

⁶⁴ Zekâtü'l-ömr: Ömrün zekâtı.

⁶⁵ Ömr-ü sâni: İkinci ömür, âhiret hayatı.

⁶⁶ Nursî, Tarihçe-i Hayat, RNK Neşriyat, İstanbul 2020, s. 68.

zaruri olduğuna inandığı ve ismine Medresetü’z-Zehra adını verdiği bir dârülfünun merkezinin kurulması için büyük çaba göstermiştir.

Üstad Hazretleri bu hususu şöyle ifade eder:

“Altmış beş sene evvel Câmîü’l Ezher’e gitmek istiyordum. Âlem-i İslâm’ın medresesidir diye, ben de o mübârek medresede bir ders almaya niyet ettim. Fakat kısmet olmadı. Cenâb-ı Hak rahmetiyle bir fikir rûhuma verdi ki: Câmîü’l Ezher Afrika’da bir medrese-i umumiye olduğu gibi; Asya, Afrika’dan ne kadar büyük ise, daha büyük bir dârülfünun, bir İslâm üniversitesi Asya’da lazımdır.

Taa ki İslâm kavimlerini, mesela Arabistan, Hindistan, İran, Kafkasya, Türkistan, Kürdistan’daki milletleri, menfî ırkçılık ifsad etmesin.

Hakikî, müsbet ve kudsî ve umumî millîyet-i hakiyki olan İslâmiyet millîyeti ile ⁶⁷إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ bir kanun-u esasîsinin⁶⁸ tam inkişafına mazhar olsun. Ve felsefe fûnunu ile ulûm-u diniye birbiriyle barışsın ve Avrupa medeniyeti, İslâmiyet hakaikiyle tam musâlaha⁶⁹ etsin.

Ve Anadolu’daki ehl-i mektep ve ehl-i medrese birbirine yardımcı olarak ittifak etsin diye vilâyat-ı şarkiye’nin merkezinde hem Hindistan, hem Arabistan, hem İran, hem Kafkasya, hem Türkistan’ın ortasında Medresetü’z-Zehra mânâsında, Câmîü’l Ezher üslûbunda

⁶⁷ “Mü’minler ancak kardeşirler.” Hucurât, 49/10.

⁶⁸ Kanun-u esaî: Temel kanun, esas prensip, anayasa.

⁶⁹ Musâlâha etmek: Barışmak.

bir dârülfünun; hem mektep, hem medrese olarak bir üniversite için, tam elli beş senedir Risale-i Nur'un hakaikine çalıştığım gibi, ona da çalışmışım.

En evvel bunun kıymetini (Allah rahmet etsin) Sultan Reşad takdir edip yalnız binasını yapmak için yirmi bin altun lira verdiği gibi, sonra ben eski harb-i umumî-deki esaretimden döndüğüm vakit, Ankara'da mevcut 200 mebustan 163 mebusun imzası ile 150 bin lira, o zaman paranın kıymetli vaktinde, aynı o üniversite için vermeyi kabul ve imza ettiler.”⁷⁰

Üstad Hazretleri, Doğu'da kurulmasını çok arzu ettiği bu dârülfünunun sadece Türkiye'deki öğrencilerin değil, birçok İslâm ülkesinden gelecek öğrencilerin de eğitim göreceği bir kurum olacağını şöyle ifade etmektedir:

“Bu dârülfünun hem İran, hem Arabistan, hem Mısır ve Afganistan, hem Pakistan ve Türkistan ve Anadolu'nun merkezinde bir kalp hükmündedir. Ve hem bir Câmîü'l Ezher, bir Medresetü'z-Zehra'dır.”⁷¹

Buradan mezun olan talebeler hem kendi memleketlerinde, “îmanlı ve mesleğinde ehil ilim adamları” olarak görev yapacaklar, hem de bu müessesede istikbalin ilim ve devlet adamlarının yetişmesiyle ittihad-ı İslâm'ın da temeli atılmış olacaktır.

İttihad-ı İslâm; İslâm esaslarını ve İslâm millîyetini esas alıp, menfî millîyetçilikten uzak durmak, dinî esaslarda ittifak edip, teferruatta münakaşa etmemek ve

⁷⁰ Nursi, Emirdağ Lâhikası, 2/232-233.

⁷¹ Nursi, a.g.e., 2/191.

ihtilaf konusu olan meseleleri meşveretle izale etmektedir. Üstâdımız İttihad-ı İslâm'ı şöyle târif eder:

“Bu ittihadın cihetülvahdeti⁷² ve irtibatı, tevhid-i İlâhîdir; peyman⁷³ ve yemini, îmandır. Müntesipleri, kalûbelâdan dâhil olan umum mü'minlerdir; defter-i esmâları da Levh-i Mahfuzdur; bu ittihadın nâşir-i efkârı, umum kütüb-ü İslâmiyedir; günlük gazeteleri de i'lâ-yı kelimetullahı hedef-i maksad eden umum dinî gazetelerdir. Kulüb ve encümenleri,⁷⁴ câmi ve mescidlerdir ve dinî medreseler ve zikirhânelerdir, merkezi de Haremeyn-i Şerifeyndir. Böyle cemiyetin reisi Fahr-i Âlem-dir (s.a.v) ve mesleği, herkes kendi nefsiyle mücadele, yâni ahlâk-ı Ahmediye (s.a.v) ile tahallûk⁷⁵ ve Sünnet-i Nebeviyeyi ihyâ ve başkalara da muhabbet ve eğer zarar etmezse nasihat etmektir. Bu ittihadın nizamnamesi, Sünnet-i Nebeviye ve kanunnamesi evâmîr ve nevâhî-i şer'iyedir⁷⁶ ve kılıçları da berâhin-i katiadır. Zira, medenîlere galebe çalmak, ikna iledir, icbar ile değildir! Taharrî-i hakikat,⁷⁷ muhabbet iledir. Husumet ise, vahşet ve taassuba karşı idi. Hedef ve maksatları da, i'lâ-yı kelimetullahıdır. Şeriat da yüzde doksan dokuz ahlâk, ibâdet, âhiret ve fazilete aittir, yüzde bir nisbetinde siyasete mütealliktir; onu da ulûlemirlerimiz düşünsünler. Şimdiki maksadımız o silsile-i nûraniyeyi ihtizaza getirmekle herkesi bir şevk-i hâhiş-i vicdaniye ile tarîk-i terakkide kâbe-i kemalâta sevk etmektir. Zira i'lâ-yı

⁷² Cihetülvahdet: Birlik yönü, birleşme yönü.

⁷³ Peyman: Yemin.

⁷⁴ Encümen: Meclis, cemiyet.

⁷⁵ Tahallûk: Ahlâklanma.

⁷⁶ Nevâhî-i şer'iyeye: Şeriatın nehiyleri, yasakları.

⁷⁷ Taharrî-i hakikat: Doğru ve gerçeği araştırma.

kelimetullahın bu zamanda bir büyük sebebi, madde-ten terakkî etmektir!”

İşte ben bu ittihadın efradındanım ve bu ittihadın tezâhürüne teşebbüs edenlerdenim. Yoksa, sebep-i iftirak olan fırkalardan, partilerden değilim.

“Elhâsıl, Sultan Selim’e biat etmişim, onun İttihad-ı İslâm’daki fikrini kabul ettim. Zira o, vilâyat-ı şarkiyeyi ikaz etti, onlar da ona biat ettiler. Şimdiki Şarklılar, o zamandaki Şarklılardır. Bu meselede seleflerim; Şeyh Cemaleddin-i Efganî, allâmelerden Mısır Müftüsü merhum Muhammed Abduh, müfrit âlimlerden Ali Suavi, Hoca Tahsin ve İttihad-ı İslâm’ı hedef tutan Namık Kemal ve Sultan Selim’dır ki demiş:

*İhtilâf ü tefrika endişesi,
Kûşe-i kabrimde hatta bîkarar eyler beni;
İttihadken savlet-i a’dayı def’e çareimiz,
İttihad etmezse millet, dağıdar eyler beni...*⁷⁸

Medresetü’z-Zehra konusu Emirdağ Lâhikası adlı eserin ikinci cildinde de şu şekilde yer alır:

“Şimdi umum beşerde sulh-u umumî için yani beşerin ifsad edilmemesi için çareler aranıyor, paktlar⁷⁹ kuruluyor. Ve madem bu hükûmet-i İslâmiye musalâhat-ı umumiye⁸⁰ ve hükûmetin selâmeti için Yugoslavya’ya taa İspanya’ya kadar onları okşayarak dostluk kurmaya çalışıyor. İşte bunların çare-i yegânesinin bir delili olarak gösteriyoruz ki, tesis edilecek Şark Dârülfünununun

⁷⁸ Nursi, Tarihçe-i Hayat, s. 63-64.

⁷⁹ Pakt: Antlaşma.

⁸⁰ Musalâhat-ı umumiye: Genel barışlar.

ilk müteşebbisinin bir ders kitabı olan ve ulûm-u müs-bete ve fenniye⁸¹ ile ulûm-u îmaniyeyi⁸² barıştıran ve bu otuz seneden beri bütün feylesoflara meydan okuyan ve resmî ulemâyâ dokunduğu ve eski hükûmetle resmen mübâreze⁸³ ettiği hâlde bütün bunlar tarafından takdir ve tahsine mazhar olan ve mahkemelerde beraat kazanan Risale-i Nur'un bu vatan ve millete temin ettiği âsâyış ve emniyettir ki; İslâm memleketlerinde, husûsen Fas'ta, Mısır ve Suriye ve İran gibi yerlerde vuku' bulan dâhilî karışıklıkların bu vatanda görülmemesidir.”⁸⁴

Hem bu dârülfünunu “medrese nam melûf⁸⁵ ve menus⁸⁶ ve cazibedar ve şevk-engiz⁸⁷ itibarı olduğu hâlde büyük bir hakikati tazammun ettiğinden rağabatı⁸⁸ uyan-dıran o mübârek medrese ismiyle tesmiye.”⁸⁹ Hem “fünun-u cedideyi,⁹⁰ ulûm-u medâris⁹¹ ile mezc⁹² ve derc⁹³ ve Lisan-ı Arabî vâcip, Kürdî câiz, Türkî lâzım kılmak.”⁹⁴

81 Ulûm-u müs-bete ve fenniye: Müsbet bilimler ve fenler; ispata dayalı pozitif ilimler ve fenler.

82 Ulûm-u îmaniyeye: İmanla ilgili ilimler.

83 Mübâreze etmek: Karşı koymak, mücadele etmek.

84 Nursî, Emirdağ Lâhikası, 2/192.

85 Melûf: Alışılmış.

86 Menus: Ünsiyet ve yakınlık kazanılmış.

87 Şevk-engiz: Şevke getiren.

88 Rağabat: Rağbetler, istekler.

89 Tesmiye: İsimlendirme.

90 Fünun-u cedide: Yeni fenler, modern fen ilimleri.

91 Ulûm-u medâris: Medreselerin ilimleri; Osmanlı döneminde dinî ilimlerin tahsil edildiği yüksek eğitim kurumlarında ders verilen ilimler.

92 Mezc: Karıştırma, birbiri içinde bütünleştirme.

93 Derc: Toplama, bir araya getirme.

94 Nursî, Âsâr-ı Bedîiyye, s. 360.

Üstad Hazretleri Tarihçe-i Hayat adlı eserinde ise şöyle buyurur:

“O Vilâyât-ı Şarkîye, âlem-i İslâm’ın bir nevi merkezi hükmündedir; fûnun-u cedide yanında, ulûm-u diniye de lâzım ve elzemdır. Çünkü ekser enbiyanın şarkta, ekser hükemânın garpta gelmesi gösteriyor ki; şarkın terakkiyatı dinle kaimdir. Başka vilâyetlerde sırf fûnun-u cedide okuttursanız da, şarkta herhâlde; millet, vatan maslahatı nâmına, ulûm-u diniye esas olmalıdır.”⁹⁵

Bu millete yeni bir hayat ve yeni bir ruh kazandıran büyük âlim ve mütefekkir Bediüzzaman Hazretleri, küflü kanaatlerin ve yanlış düşüncelerin yıkılması ve milletin derin gaflet uykusundan uyandırılması için Doğu’da kurulacak bir dârülfünunun vücup derecesinde zaruri olduğunu ifade etmiş ve bu konuda yetkilileri uyarmıştır. Bediüzzaman:

“Bizim düşmanımız cehâlet, zaruret, ihtilâftır. Bu üç düşmana karşı sanat, mârifet, ittifak silâhıyla cihad edeceğiz.”⁹⁶ buyurmaktadır.

Hiç şüphesiz ki, içtimâî hastalıkların yegâne membaı, felaket-i millîyemizin hakiki sebebi ve bütün felaketlerin en müessir âmili cehâlettir. İlim ve irfandan mahrum olan bir millet hakir ve zelil olarak yaşamaya mecbur olur. Evet, her şey bir şeydir, lakin câhillik hiçbir şey değildir.

Merhum Mehmed Âkif Ersoy şu mısralarıyla ihtilafımıza sebep olan cehâlet belâsını ne güzel tasvir eder:

⁹⁵ Nursî, Tarihçe-i Hayat, s. 137.

⁹⁶ Nursî, a.g.e., s. 61.

*Eyvah! Bu zilletlere sensin yine illet...
 Ey derd-i cehâlet, sana düşmekle bu millet.
 Bir hâlê getirdin ki, ne dîn kaldı, ne nâmûs?
 Ey sîne-i İslâm'a çöken kapkara kâbûs,
 Ey hasm-ı hakîkî, seni öldürmeli evvel:
 Sensin bize düşmanları üstün bırakan el!*

İlim, sanat ve mârifet, beşeriyetin maddi ve mânevî saadetine, milletin ferdî ve içtimâî terakkisine vesiledir. Böylece terakkî eden milletler, insanlık âleminin hâkimi, medeniyetin de üstâdı olurlar. Dinimiz her sahada olduğu gibi, ilim ve sanat sahasında da Müslümanların yükselmelerini emreder.

Maddeten güçlü olmayan devletler hiçbir meselede söz sâhibi olamaz; zengin ve gelişmiş devletlerin tahakkümü altına girmeye mecbur kalırlar. Her zaman hakları ellerinden alınır, mazlum durumuna düşer, tedennî⁹⁷ eder, sefil ve perişan bir vaziyette yaşamaya mahkûm olurlar. Bediüzzaman Hazretleri iktisadî kalkınmanın ehemmiyetini şöyle nazara verir:

“Bu zamanda i’lâ-yı kelimetullah,⁹⁸ maddeten terakkîye mütevakkıf ve medeniyet-i hakikiyeye girmekle i’lâ-yı kelimetullah edilebilir.”⁹⁹

“Neden dünya herkese terakkî dünyası olsun da, yalnız bizim için tedennî¹⁰⁰ dünyası olsun!”¹⁰¹

⁹⁷ Tedennî: Gerileme, derecesinden düşme.

⁹⁸ İ’lâ-yı kelimetullah: Allah’ın ismini, dâvâsını yüceltme, yayma; İslâm hakikatlerini yaymaya çalışma.

⁹⁹ Nursî, Hutbe-i Şâmiye, s. 33.

¹⁰⁰ Tedennî: Alçalma, gerileme.

¹⁰¹ Nursî, Tarihçe-i Hayat, s. 81.

Millet olarak varlığımızı devam ettirmemiz, maddi ve mânevî terakkîye bağlıdır. Bu da ilim, mârifet, sanat ve ticarete tekâmülle mümkündür. Hangi millet, sanat, ticaret ve teknoloji ile donanmışsa, ilerlemiş ve gelişmiştir. Maddi terakkî, bir millet ve devletin âsâyişindeki istikrarın da en önemli sebeplerinden biridir. Ticaret ve sanat bir milletin kanı ve canı hükmündedir. İktisaden güçlü olmayan devletler, siyasî bakımdan da muvaffak olamazlar.

Bir milletin huzur ve saadetinin vesileleri “ahlâk-ı hasene, fikren terakkî ve maddeten kuvvetli olmaktır.” Bunların birinden mahrum olan fert ve milletler terakkî edemezler. Birinin noksanlığı, diğerlerinin de inkırazına¹⁰² sebep olur. Bu üç kuvvet bir milletin ve devletin istinatgâh noktalarıdır. Bu bakımdan, bunların teâlîsi ve terakkîsi için çalışılmalıdır.

Bediüzzaman Hazretleri maddeten geri kalmamızın sebeplerini şöyle ifade eder:

“Avrupalılar terakkîde istikbale uçmalarıyla beraber bizi maddî cihette kurûn-u vustâda¹⁰³ durduran ve tevkif eden altı tane hastalıktır. O hastalıklar da bunlardır:

1. Ye’sin, ümitsizliğin içimizde hayat bulup dirilmesi.
2. Sıdkın hayat-ı içtimâîye-i siyasiyede¹⁰⁴ ölmesi.
3. Adavete muhabbet.

¹⁰² İnkıraz: Bitip tükenip yok olma, sonu gelme.

¹⁰³ Kurûn-u vustâ: Orta Çağlar.

¹⁰⁴ Hayat-ı içtimâîye-i siyasiye: Toplumun siyasal hayatı.

4. Ehl-i îmanı birbirine bağlayan nûranî râbitaları bilmemek.
5. Çeşit çeşit sarî¹⁰⁵ hastalıklar gibi intişar¹⁰⁶ eden istibdat.¹⁰⁷
6. Menfaat-ı şahsiyesine¹⁰⁸ himmeti hasretmek.”¹⁰⁹

Avrupa fen ve teknik sahada büyük bir hızla terakkî ederken, bizim yerimizde saymamız, İslâm dininin ulviyeti ve kudsiyeti ile asla bağdaşmaz. Garb'ın faydalı sanatlarını, ilmî buluşlarını, fen ve teknik sahasındaki gelişmelerini almak elbette ki elzemdir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v):

“İlim Çin’de de olsa gidip alınız.”¹¹⁰ buyurarak, bu gerçeği ifade etmişlerdir.

Evet, İslâm dini her zaman çalışıp terakkî etmeyi emreder. Ona hakkıyla intisap eden ve onun ulviyet ve kudsiyetini idrak edenler, her türlü terakkînin ve kemâlatın zirvesine çıkarlar. Cenâb-ı Hak:

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ

“İnsana çalıştığından başkası yoktur.”¹¹¹ buyurarak, çalışmanın vâcip olduğuna işaret etmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) de:

¹⁰⁵ Sarî: Bulaşan, bulaşıcı.

¹⁰⁶ İntişar eden: Yayılan.

¹⁰⁷ İstibdat: Baskı, zulüm.

¹⁰⁸ Menfaat-i şahsiye: Şahsî, kişisel çıkar.

¹⁰⁹ Nursî, Tarihçe-i Hayat, s. 86.

¹¹⁰ Beyhakî, Şuabu'l-İman, Beyrut, 1990, 2/253.

¹¹¹ Necm, 53/39.

“Çalışan Allah’ın dostu ve sevgilisidir.”¹¹²

“İki günü eşit olan ziyadadır.”¹¹³ buyurarak, insanları çalışmaya teşvik etmiştir.

Onun için bütün Müslümanlar, büyük bir gayretle, azim ve şevkle her sahada terakkî ve teâlî etmelidirler. Ancak Avrupa’nın fen ve sanat alanındaki gelişmelerini alırken; inancımızdan, mânevî değerlerimizden, kültürümüzden, örf ve âdetlerimizden asla taviz vermemeliyiz.

Evet, terakkînin ve medeniyetin rûhu, İslâm dinidir. Bugün Avrupa’nın cihanı hayrette bırakan maddî terakkîsinin temeli Endülüs Medeniyeti’ne dayanmaktadır. İlim ve fikir terakkîsinde derin izler bırakmış olan Endülüs, medeniyet noktasında Avrupa’ya üstadlık etmiş, Avrupa’nın Avrupa’sı olmuş ve bütün cihanı aydınlatmıştır. Böylece Endülüs, İslâm medeniyetinin tarihe altın sayfalarla yazılmasına vesile olmuştur.

İslâm medeniyetinin merkezi olan Endülüs’teki bu terakkî, Avrupalıların gözlerini kamaştırmıştır. Avrupa’nın çeşitli yerlerinden Endülüs’e gelen birçok insan, buradan aldıkları ilim ve irfanı kendi memleketlerine götürüp medeniyetin esaslarını tesis etmişlerdir. Eski-den zillet ve meskenet içinde yaşayan Avrupalılar, ticaret ve sanatta zirveye ulaşmış olan Endülüs’ü kendilerine örnek alarak ilerlemiş ve bugünkü duruma gelmişlerdir.

¹¹² Tenbihu’l-Ğafilin, 1/428; Taberani, Evsat, 8/80; Beyhakî, Şuabu’l-Îman, 2/88.

¹¹³ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfü’l-Hafâ, Dâru İhyai’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1351, 2/276.

Evet, Endülüs, yetiştirdiği ilim ve fen adamları sayesinde kısa bir zamanda mânen ve maddeten terakkî etmiş, çeşitli meyve ağaçlarını hâvi¹¹⁴ bağ ve bahçeler, Elhamra¹¹⁵ gibi gözleri kamaştıran saraylar ve muhteşem mâbetler inşâ etmiş ve medeniyetin merkezi olmuştur.

Dört bin mermer sütun üzerine inşâ edilen Medînetü'l-zehrâ¹¹⁶ sarayı yirmi beş yılda tamamlanmıştır. Endülüs'te ilim adamlarına ve âlimlere verilen ehemmiyet sayesinde; İbni Rüşt¹¹⁷ gibi büyük mütefekkir ve feylesoflar; Şâtibî¹¹⁸ ve İbni Hazm¹¹⁹ gibi müçtehitler, İbni Arabî¹²⁰ gibi mâneviyat sultanları, nice âlimler, yüksek dehâlâr, mâhir kumandanlar ve dirâyetli idareciler yetişmiştir. Burada yetişen fâzıl ve âlim kişiler, hayat-ı içtimâiyenin terakkîsine, âlicenap insanların yetişmesine vesile olmuşlardır.

¹¹⁴ Hâvi: İçine alan, içinde bulunduran, içeren.

¹¹⁵ İspanya'nın Endülüs bölgesindeki Granada kentinde yer alan, İslâmî Arap mimarisinin Kal'atü'l-Hamrâ mimarî anlayışı ile yapılan saray ve kale olarak kullanılan tarihî binadır.

¹¹⁶ Medînetü'l-zehrâ: Endülüs döneminde inşâ edilmiş, İslâm mimarisinin önemli bir sarayıdır.

¹¹⁷ Ebu'l-Vefîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî (ö. 520/1126), Mâlikî fakihi ve kadısı. Büyük dedelerinden Rüşd'e nisbetle İbn Rüşd olarak tanınır.

¹¹⁸ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtibî el-Gırnâtî (ö. 790/1388), el-Muvâfakât adlı eseriyle tanınan Endülüslü Mâlikî fakihi, dil âlimi.

¹¹⁹ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064), Zâhirî mezhebinin en büyük temsilcisi, usûlcü, fakihi, muhaddis, tarihçi, edip ve şair.

¹²⁰ İbni Arabî (ö. 638/1240), Tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sûfî müellif.

Nitekim bu gibi âlim ve mütefekkir zâtların himmet ve gayretleriyle tasnif ve telif edilen ve dünyanın hiçbir yerinde olmayan kıymetli eserler, Endülüs'teki kütüphâneleri doldurmuştur. Melik'in sarayındaki kütüphâne kataloğu kırk beş cilt, kitap sayısı ise altı yüz binden fazla idi.

Avrupalılar, Endülüs'teki maddî terakkîyi alıp dünyalarını mamur ettikleri gibi, mânevî sahadaki gelişmeleri de alabilselerdi, âhiretlerini de kurtarıp ebedî saadete mazhar olacaktı, Avrupa'nın birçok yerinde kilise yerine câmiler yapılacak, kulaklar çan sesi yerine ezan-ı Muhammedî ile dolacaktı. Fakat heyhat!

Avrupalılar, Endülüs'ten sadece dünya cihetindeki terakkîyi alıp, bütün kâinatta Cenâb-ı Hakk'ın varlık ve birliğini güneş gibi gösteren delillere, dünyevî ve uhrevî terakkînin vesilesi olan mânevî terakkîye göz yumdular, onları terakkî ettiren mânevî sırları anlayamadılar ve bu noktaya bakamadılar.

Sadece iktisadî ve felsefî sahada kalkınmak insanı mutlu edemez ve bunun adına terakkî denilemez. Üstâd'ımızın da buyurduğu gibi:

“Hakikî terakkî ise; insana verilen kalp, sır, ruh, akıl hatta hayal vesair kuvvelerin hayat-ı ebediyeye yüzlerini çevirerek, her biri kendine lââyık hususi bir vazife-i ubûdiyet ile meşgul olmaktır.”¹²¹

Evet, sadece maddi terakkî, felsefe ve akıl esas alınarak mârifet, fazilet ve ahlâk ihmal edilirse, huzur ve saadet temin edilemez. Zira akıl da bir mahlûktur, idraki

¹²¹ Nursî, Sözler, RNK Neşriyat, İstanbul 2020, s. 346.

sınırlıdır, mahduttur; her şeyi kuşatamaz ve kâmil bir mürşit olamaz. Bunun içindir ki sadece akıl ile hareket eden ve her şeyi akıl ile hâlletmeye çalışan felsefeciler, sadece kendi ilmini kâfi görmüş, birbirlerinin fikirlerini çürütmekle meşgul olmuş ve tarih boyunca hiçbir noktada ittifak edememişlerdir. Çünkü sadece akıl ile hareket edenler, hâdiselerin iç yüzünü, necat yolunu, âlem-i âhirette olacak vukuatları bilemezler ve bilemediler de.

Vahy-i ilâhîde ise akıl ve mantığın kabul edemeyeceği veya inkâr edeceği hiçbir hakikat yoktur.

Her gelen peygamber, bir önceki peygamberi tasdik edip, daha sonra gelecek peygamberi müjdelemiş, aynı dâvâyı anlatmış, aynı hakikati ders vermiş ve aynı noktada ittifak etmiştir. Onların izinden giden müçtehidler, mürşitler, âlimler ve mutasavvıflar da aynı noktada birleşmiş, aynı istikamette hareket etmiş ve aynı gaye uğrunda cihad etmişlerdir. Kur’ân ve diğer semâvî kitaplar, insanın dünyevî ve uhrevî saadetine vesile olacak bütün düsturları ve âlem-i âhirette olacak bütün hâdiseleri bir harita gibi insan aklının önüne koymuştur.

Bediüzzaman Hazretleri nübüvvet ile felsefenin mukayesesini şu harika cümleleri ile ortaya koymaktadır:

“Âlem-i insaniyette, zaman-ı Âdem’den şimdiye kadar iki cereyan-ı azîm,¹²² iki silsile-i efkâr;¹²³ her tarafta ve her tabaka-i insaniyede dal budak salmış iki şecere-i

¹²² Cereyan-ı azîm: Büyük fikir ve düşünce akımı.

¹²³ Silsile-i efkâr: Fikirler zinciri.

azîme¹²⁴ hükmünde...¹²⁵ Biri, silsile-i nübüvvet ve diyanet;¹²⁶ diğeri, silsile-i felsefe ve hikmet,¹²⁷ gelmiş gidiyor. Her ne vakit o iki silsile imtizaç ve ittihad etmiş ise, yani silsile-i felsefe,¹²⁸ silsile-i diyanete¹²⁹ dehâlet¹³⁰ edip itaat ederek hizmet etmişse; âlem-i insaniyet parlak bir sûrette bir saadet, bir hayat-ı içtimâiye geçirmiştir. Ne vakit ayrı gitmişler ise, bütün hayır ve nur, silsile-i nübüvvet ve diyanet etrafına toplanmış ve şerler ve dalaletler, felsefe silsilesinin etrafına cem olmuştur.”¹³¹

Evet, Batı dünyası, teknik sahada bu kadar terakkî etmesine rağmen, insanların huzur ve saadetlerini temin konusunda aynı başarıyı gösterememişlerdir. Zira yalnız aklın semeresi olan matematik, fizik, kimya ve tıp gibi fen ilimlerinde fazilet, kemalat, huzur ve saadet olamaz. Çünkü onlar aklın faaliyet sahasındırlar. Mârifet, fazilet ve kemâlatın mahallî ise kalp, ruh ve vicdandır. Bediüzzaman Hazretleri’nin buyurduğu gibi:

“Vicdanın ziyâsı, ulûm-u diniyedir. Aklın nûru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder.”¹³²

Nitekim maddeten terakkî etmelerine rağmen, mânevîyatta, ahlâkta, hikmette ve irfanda tedennî eden

¹²⁴ Şecere-i azîme: Büyük ağaç.

¹²⁵ Bkz. Mâide Sûresi, 5/27-31.

¹²⁶ Silsile-i nübüvvet ve diyanet: Din ve peygamberlik zinciri.

¹²⁷ Silsile-i felsefe ve hikmet: Hikmet ve felsefe zinciri.

¹²⁸ Silsile-i felsefe: Felsefe zinciri.

¹²⁹ Silsile-i diyanet: Din zinciri.

¹³⁰ Dehâlet etmek: Sığınmak.

¹³¹ Nursî, Sözlür, s. 594.

¹³² Nursî, Âsâr-ı Bedîiyye, s. 361.

Avrupa’da bugün aile hayatı tefessüh¹³³ etmekte, gençlik ateist olarak yetişmekte ve sefâhat bataklığında çırpınmaktadır. Demek ki asıl terakkî, kemâlat, hakiki fazilet ve saadet, fen ilimleri ile dinî ilimleri cem etmekle ve birlikte yürütmekle olur. Bir medeniyetin kemâli, maddî ve mânevî ilimlerin beraber yürütülmesine bağlıdır. Yaratılış gayesini anlamayan ve mâneviyattan habersiz olan insanlar, fen ilimlerinin zirvesine çıktıkları hâlde, ne kendilerini ne de kâinatta tecellî eden ilâhi tasarrufları okuyabildiler.

Sadece maddî terakkîye ehemmiyet verilip, îman, fazilet, uhuvvet ve ahlâk ihmal edilirse, insanlar birbirinin maddî ve mânevî hukukuna tecavüz eder, cemiyyetin nizam ve intizamı bozulur. Tarih bunun acı misalleri ile doludur.

Malûmdur ki, inanmak yaradılışın bir gereğidir, fitrî ve ebedî bir ihtiyaçtır: Bu bakımdan o asla terk edilemez, fert ve cemiyyetin bünyesinden tecrit edilemez. Peygamberlerin mekânı, evliyaların diyarı olan şark insanında mâneviyat, fazilet ve muhabbet vardır. Bediüzzaman Hazretlerinin de ifade ettiği gibi:

“Enbiyânın ekseri Şark’ta ve hükemânın ağlebi¹³⁴ Garp’ta gelmesi kader-i ezelnin bir remzidir ki, Şark’ı ayağa kaldıracak din ve kalptir; akıl ve felsefe değildir.”¹³⁵

Bu bakımdan, dinin yerini hiçbir ideolojik düşünce, içtimâî disiplin, kanun hâkimiyeti, ilim ve felsefe

¹³³ Tefessüh: Bozulma, çürüyüp dökülme, çürüyüp kokma.

¹³⁴ Ağleb: Çoğu, en fazla.

¹³⁵ Nursî, Mesnevî-i Nuriye, RNK Neşriyat, İstanbul 2020, s. 99.

dolduramaz. İçtimâî hayatın mânevî râbitalarını güçlü kılan ve ayakta tutan en büyük esas dindir. Cemiyetin bünyesinde dinî hissiyatın sürekli canlı tutulması şarttır. Aksi hâlde, cemiyet-i beşeriye dinden kopartılırsa lakayt, serseri ve anarşist olur. Artık kanun kuvvetiyle âsâyiş temin edilemez. Bu noktada cemiyet ya “rüşvet-i mutlaka”¹³⁶ veya “istibdât-ı mutlaka”¹³⁷ ile ancak ayakta tutulabilir. Bu mevzuya dikkatleri çeken Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurmaktadır:

“Ey... bedbaht hamiyetfuruş!¹³⁸ Dikkat et; bu milletin bazılarının din ile bağlandıkları râbitaları kopmasın. Eğer böyle ahmakâne, körü körüne topuzların altında bazılarının dinden râbitaları kopsa, o vakit hayat-ı içtimâiyede bir semm-i katil¹³⁹ hükmünde o dinsizler zarar verecekler. Çünkü mürtedin vicdanı tamam bozulduğundan, hayat-ı içtimâiyeye zehir olur.”¹⁴⁰

İttihad-ı İslâm’ın temeli, Müslümanlar arasındaki hakiki kardeşlik bağlarıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) Medine’ye hicret ettikleri zaman, Mekke’den gelen muhacirler ile Medine’deki ensarı birbirleri ile kardeş ettiler. Bunun üzerine:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

¹³⁶ Rüşvet-i mutlaka: Sınırsız rüşvet.

¹³⁷ İstibdât-ı mutlaka: Sınırsız baskı ve zulüm.

¹³⁸ Hamiyetfuruş: Hamiyetlilik taslayan.

¹³⁹ Semm-i katil: Öldürücü zehir.

¹⁴⁰ Nursî, Mesnevî-i Nuriye, s. 160.

“Mü’minler sadece kardeşirler. O hâlde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki, O’nun merhametine nail olasınız.”¹⁴¹ âyeti nâzil oldu. Bu âyete göre, sadece ensar ile muhacir değil, Hz. Âdem’den (a.s) kıyâmete kadar gelecek bütün mü’minler birbirlerinin kardeşidirler. Bu hakikate binaen Hz. Âdem (a.s) bütün mü’minlerin hem babası, hem de kardeşi olduğu gibi, Hz. Peygamber (s.a.v) de bütün Müslümanların hem kardeşi, hem de peygamberidir. Bir mü’min için Rasûl-i Ekrem Efendimiz ve diğer peygamberlerle kardeş olmaktan daha büyük bir şeref, izzet ve saadet olabilir mi? Evet, bir mü’minin kardeşi kâinatın fahr-i ebedîsi olan Hz. Peygamber olursa, o kişinin gideceği yer de, inşaallah cennet olacaktır.

Evet, yukarıdaki âyete göre dünyanın neresinde bir Müslüman varsa kardeşimizdir. Dili ve ırkı ne olursa olsun onu sevmemiz dinimizin emridir. Çünkü onlarla dinî râbitamız vardır. Aralarında din, tarih ve vatan bağları bulunan ve aynı vatanda yaşayan Müslümanların râbita-yı vataniyeden¹⁴² dolayı da birbirlerini daha ziyâde sevmeleri lazımdır. Öyle ise aynı vatanda yaşayan, asırlarca cihad arkadaşlığı yapan, bu vatani beraber kurtaran ve muhafaza eden; birbirlerinden kız alıp kız vermek sûretiyle aralarında akrabalık bağı oluşan, âdeti ile kemik mesabesine gelen Türkler ile Kürtlerin birbirlerini daha ziyâde sevmeleri aklın ve vicdanın gereğidir.

¹⁴¹ Hucurât, 49/10.

¹⁴² Râbita-yı vataniye: Vatan bağı.

Kalplere sürur ve neşe veren bir durum da şudur ki, kıyâmete kadar gelecek bütün mü'minler birbirlerinin dualarından hissedardırlar, her namazda okunan:

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

“Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, anamı, babamı ve bütün inananları bağışla.”¹⁴³ duasına mazhar olmaktadırlar.

Başta Peygamber Efendimiz (s.a.v) olmak üzere, sahabe-i kiram hazretlerinin, bütün mürşitlerin, evliyanın ve bu kadar mü'minin yapmış oldukları bu duanın Cenâb-ı Hak tarafından kabul edilmemesi mümkün müdür?

Şunu da önemle ifade edelim ki, İslâm kardeşliği, nesep ve kavmiyetten daha önemli ve daha üstündür. Çünkü din kardeşliği Hz. Âdem'den taa kıyâmete kadar gelecek bütün mü'minleri içine alan çok geniş bir dairedir.

Sahâbîlerden biri Selman-ı Fârisî'ye “Hangi ırktan-sın?” diye sorduğunda o şöyle cevap verir:

“Ben, İslâm'ın oğlu Selman'ım.”

Evet, îmandan ve İslâmiyet'ten doğan kardeşlik, güneş kadar parlak ve dağ gibi kuvvetlidir. Bu kadar sağlam ve ulvî sebepler var iken, mü'minlerin ve İslâm devletlerinin çakıl taşları hükmünde olan bazı kusurlara takılıp kalması kâr-ı akıl değildir.

¹⁴³ İbrahim, 14/41.

“Âlem-i İslâm’daki ihtilafı tâdil edecek çare nedir?”
sualine Bediüzzaman Hazretleri şu harika cevabı verir:

“Evvela; müttefekun aleyh¹⁴⁴ olan makâsıd-ı âli-
yeye¹⁴⁵ nazar etmektir. Çünkü Allah’ımız bir, Kur’ân’ı-
mız bir, zaruriyât-ı diniyede umumumuz müttefik, zaru-
riyât-ı diniyeden başka olan teferruat veya tarz-ı telakkî
veya tarîk-i tefehhümdeki¹⁴⁶ tefavüt;¹⁴⁷ bu ittihad¹⁴⁸ ve
vahdeti¹⁴⁹ sarsamaz, râcih¹⁵⁰ de gelemmez.”¹⁵¹

Demek ki, bütün Müslümanlar kendi aralarında itti-
fak ve ittihad, kardeşlik ve muavenet bağlarını kuvvet-
lendirmeye azami gayret göstermeli; ihtilaf ve iftirakı
netice verecek nifak ve şikaktan, adavet ve rekabetten
son derece sakınmalıdırlar. Aralarında ihtilaf olan konu-
ları İslâm’ın dört ana kaynağı olan Kur’ân, sünnet,
icma-ı ümmet¹⁵² ve kıyas-ı fukahaya¹⁵³ müracaat ederek
hâlletmelidirler. Bir âyette mealen şöyle buyrulur:

¹⁴⁴ Müttefekun aleyh: Üzerinde görüş birliği olan.

¹⁴⁵ Makâsıd-ı âliye: Yüce gayeler, ulvî maksatlar.

¹⁴⁶ Tarîk-i tefehhüm: Anlama yolu.

¹⁴⁷ Tefavüt: Farklılık.

¹⁴⁸ İttihad: Birleşme.

¹⁴⁹ Vahdet: Birlik.

¹⁵⁰ Râcih: Üstün gelme.

¹⁵¹ Nursi, Âsâr-ı Bediyye, s. 111.

¹⁵² İcma-ı ümmet: Aynı asırda yaşamış olan İslâm âlimlerinden müçtehid olanların, şeriâtın bir meselesi hakkında verilen hükümde birleşmeleri, dinî bir konuda söz birliği etmeleri.

¹⁵³ Kıyas-ı fukaha: Hakkında açıkça âyet ve hadis bulunmayan meselelere dâir; ilim ve irfanda allâme ve mütebahhir, ilmi ile amelde ve sünnet-i seniyyeye ittiba ve imtisalde, ibâdet ve taatte, takvâ ve verada, züht, azimet ve riyâzetle, terakki ve teâlî eden müçtehid fukaha tarafından kıyas ile verilen hüküm.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرُّوا وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ
 عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ
 إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ
 يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

“Hep birlikte Allah’ın ipine (kitabına, dinine) sını-
 sıklı sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah’ın üzerinizdeki
 nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz
 de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O’nun (bu) nimeti
 sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çuku-
 runun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı.
 İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru
 yola eresiniz.”¹⁵⁴

Âyette geçen “habl” kelimesi, kalın ip, urgan, halat
 ve râbıta anlamına gelmektedir. Kur’ân-ı Mübin’e,
 ahkâm-ı İslâmiyyeye, ibâdet ve taate sarılmak, ahd-ü
 emana sâdık kalmak demektir. Bütün hayırlı işlere kavuş-
 turan şeylere “hablullah” denilir. Malumdur ki, bir çukura
 veya denize düşen bir insan kalın ve kuvvetli bir ipe
 sarıldığı takdirde o tehlikeden kurtulabilir. En büyük bir
 rehber olan Kur’ân’a, en müstesna bir önder olan Hz.
 Peygamberin (s.a.v) sünnetlerine sarılanlar da her türlü
 dalâletten, bid’atlardan, sapıklıktan ve menfî fikirlerden
 kurtulurlar; hayatlarını istikamet dairesinde geçirir, dün-
 yevî ve uhrevî saadete mazhar olurlar.

¹⁵⁴ Âl-i İmrân, 3/103.

Adalet ve iyiliği, uhuvvet ve muhabbeti, şefkat ve merhameti, Allah yolunda cihad etmeyi, muttakî olmayı ve her türlü menhiyattan uzak durmayı emreden İslâm gibi şerefli bir din ile iftihar etmek lazım gerekirken, ırkçılık gibi vehmî, hayalî ve kuru bir dâvâ ile övünmek akıl kârı değildir. Osmanlılardan ayrılan Arnavut kardeşlerimizin düştükleri durum, bizim için büyük bir ders olmalıdır. Zira “aynı sebepler, aynı neticeleri doğurur.” kaidesi her zaman düstur olmalıdır.

Bediüzzaman Hazretleri, haricî düşmanların zuhur ve tehâcümünde¹⁵⁵ dâhilî adavetleri unutmak ve bırakmak lazım geldiğine şöyle dikkat çeker:

Cây-ı teessüf¹⁵⁶ bir hâlet-i içtimâiye ve kalb-i İslâm’ı ağlatacak müthiş bir maraz-ı hayat-ı içtimâî:¹⁵⁷

“Haricî düşmanların zuhur ve tehâcümünde dâhilî adavetleri unutmak ve bırakmak” olan bir maslahat-ı içtimâiyyeyi en bedevî kavimler dahi takdir edip yaptıkları hâlde, şu cemaat-ı İslâmiyeye hizmet dâvâ edenlere ne olmuş ki; birbiri arkasında tehâcüm vaziyetini alan hadsiz düşmanlar varken, cüz’î adavetleri unutmayıp, düşmanların hücumuna zemin hazır ediyorlar. Şu hâl bir sukuttur, bir vahşettir. Hayat-ı içtimâiye-i İslâmiyeye bir hıyanettir.”¹⁵⁸

Bediüzzaman Hazretleri İslâm ülkelerinin parçalanmaması, ittihad-ı İslâm idealinde birleşerek Batı’nın

¹⁵⁵ Tehâcüm: Bir yere üşüşme, toplanma, hücum etme.

¹⁵⁶ Câ-yı teessüf: Üzüntü noktası.

¹⁵⁷ Maraz-ı hayat-ı içtimâî: Toplumsal hayattaki hastalık.

¹⁵⁸ Nursî, Mektubat, s. 296.

oyununa gelmemesi için büyük çaba gösterdiği o günlerde İttihad-ı İslâm'ın önemini şöyle vurguluyordu:

“Bu zamanın en büyük farz vazifesi, ittihad-ı İslâm’dır.”¹⁵⁹

Başka bir eserinde ise şöyle buyurmaktadır:

“Azametli bahtsız bir kıt'anın, şanlı tali'siz bir devletin, değerli sâhipsiz bir kavmin reçetesi; ittihad-ı İslâm'dır.”¹⁶⁰

Bediüzzaman Hazretleri:

“Millîyetimiz bir vücuttur. Rûhu İslâmiyet, aklı Kur'ân ve îmandır.”¹⁶¹ buyurarak, birlik ve beraberliğin reçetesini ortaya koymaktadır.

Evet, İslâm dini, uhuvvet, ittifak, tesânüt ve muhabbet üzerine bina edilmiştir. Uhuvvet, insanların yegâne kurtarıcısı, içtimâî nizamın temeli, saadet-i beşeriyetin muhafızı ve muaşeret-i medeniyetin üssü'l esasıdır. Hayatın devam ve bekası, huzur ve saadeti ancak uhuvvet, ittihad ve tesânüdle mümkündür. Bu bakımdan, faziletperver her mü'min, Müslümanlar arasındaki uhuvvet, muhabbet, birlik ve beraberlik bağlarını kuvvetlendirmeli; tefrikayı netice verecek her türlü fitne ve fesadın, nifak ve şikakın kapısını kapamak için gayret etmelidir. Zira milletin ve vatanın birlik ve beraberliğini tehlikeye sokan en büyük tehlike tefrikadır.

¹⁵⁹ Nursi, Âsâr-ı Bedîyye, s. 518.

¹⁶⁰ Nursi, a.g.e., s. 662.

¹⁶¹ Nursi, Tarihçe-i Hayat, s. 83.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri, İslâm ülkelerinin maddi ve mânevî terakkîlerine temel teşkil etmesi yanında İttihad-ı İslâm'a da büyük hizmet edecek olan ancak, 31 Mart hâdisesinin patlak vermesi, Abdülhamid'in tahttan indirilmesi, Üstad Hazretlerinin İttihatçılara muhalefet etmesi ve Birinci Cihan Harbi'nin kopmasıyla sekteye uğrayan Medresetü'z Zehra idealinin Risale-i Nur külliyyatıyla tahakkuk ettiğini söylüyor ve önceki çalışmalarının buna bir hazırlık hükmüne geçtiğini şöyle ifade ediyor:

“Medresetü'z Zehra'nın hakikati ise, istikbâlde çıkacak olan Risale-i Nur Medresesine bir zemin ihzar¹⁶² etmek idi ki, bilmediği hâlde ihtiyarsız olarak ona sevk olunuyordum. Bir hiss-i kablelvuku¹⁶³ ile o nûranî hakikati maddî sûretinde arıyordu. Sonra o hakikatin maddî ciheti dahi vücuda gelmeye başladı. Sultan Reşad (merhum), on dokuz bin altın lirayı, Van'da temeli atılan o Medresetü'z Zehra'ya verdi, temel atıldı, fakat sâbık Harb-i Umumî¹⁶⁴ çıktı, geri kaldı.

Beş altı sene sonra Ankara'ya gittim, yine o hakikate çalıştım. İki yüz meb'usdan yüz altmış üç meb'usun imzalarıyla, o medresemize yüz elli bin banknota iblâğ¹⁶⁵ ederek, o tahsisat kabul edildi. Fakat binler teessüf, medreseler kapandı, o hakikat geri kaldı. Fakat Cenâb-ı Hakk'a hadsiz şükür olsun ki, o medresenin mânevî hüviyeti Isparta vilâyetinde tesis edildi, Risale-i

¹⁶² İhzar: Hazırlama, hazır etme.

¹⁶³ Hiss-i kablelvuku: Bir şeyi olmadan önce hissetme duygusu.

¹⁶⁴ Sabık Harb-i Umumî: Birinci Dünya Savaşı.

¹⁶⁵ İblâğ: İstenen yere veya kimseye ulaştırma, erişirme.

Nur'u tecessüm ettirdi. İnşâallah istikbâlde, Risale-i Nur şâkırtleri, o âlî hakikatin maddî sûretini de tesis etmeye muvaffak olacaklar..."¹⁶⁶

Medrese ve tekkeler kapatılınca, Cenâb-ı Hak lütuf ve kereminden Risale-i Nur gibi bir eser nasip etti. Eski-den dinî ilimler medreselerde müderrisler tarafından okutulurdu. Burada tedrisat görenler ise on yıl okuduktan sonra ancak tefsir, hadis, kelam ve fıkıh gibi âlî ilimlere çıkabilirlerdi. Zaten o medreselerde herkes de okuyamazdı. İşte, kapatılan o medrese ve tekkelere bedel, Risale-i Nur; her meslek grubundan talebesi olan bir mektep ve medrese oldu. Bu öyle bir mektep ki, sadece belli bir yaş grubuna münhasır değil. Çocuklar, gençler, ihtiyarlar, hanımlar, mütefekkirler, araştırmacılar, ilim adamları bu mektebin birer talebesidirler. Bu eserleri okuyan herkes istidat ve kabiliyeti nispetinde ondan bir hisse alır, ondaki ulvî hakikatleri kalbine ve rûhuna nakşeder.

Şimdi bize düşen en mühim vazife, her güzelliğin esası olan îman-ı tahkikiyi kalplere yerleştiren Nur Risalelerinin neşir ve ilanına azamî gayret göstermektir. Bu sayede hem mü'minler arasındaki kalbî bağlar kuvvetlenecek, kardeşlik şuuru inkişaf edecek, hem de her konuda ortak hareket etme ve yardımlaşma rûhunun inkişaf etmesiyle Müslümanların maddî terakkîleri de temin edilmiş olacaktır. Bu ruh ve bu şuur yaygınlaştıkça, milletler arasındaki kardeşlik bağları ülkeler arasında da tesis edilecek ve ittihad-ı İslâm böylece tahakkuk etmiş olacaktır.

¹⁶⁶ Nursî, Tarihçe-i Hayat, s. 276-277.

Nitekim birçok İslâm ülkesinde Nur Medreseleri'nin açılması ve Nur Risalelerinin tamamına yakınının Arapça ve İngilizceye tercüme edilmiş olmasıyla, büyük ekseriyeti bu iki lisanı konuşan İslâm ülkelerinde Nur'un hem tahkikî îman derslerinin, hem de içtimâî hayata yön veren, dostluk ve kardeşlik bağlarını kuvvetlendiren düsturlarının benimsenmesi ve yaygınlaşmasıyla bütün dünya Müslümanları bir vücudun âzâları gibi kenetlenmeye ve birlikte çalışmaya başlayacaklardır. Biz millet olarak bu mânâyı kuvvet verdiğimiz takdirde, İslâm ülkelerinin yöneticileri de bu beraberlik rûhuna bigâne kalamayacaklar ve onlar da milletlerine ayak uydurarak aynı dâvâyı kuvvet vereceklerdir. İslâm ülkeleri arasındaki ticaret hacmini çok ileri seviyelere çıkarmak için, bilim adamları ortak projeler üretecek, iş adamları da ortak yatırımlar yapacaklardır.

Nitekim günümüzde de İslâm ülkeleriyle ikili ilişkilerin daha da geliştirildiği; Suriye, Lübnan, Ürdün ve Libya gibi bir kısım ülkeler ile vize uygulamasının kaldırıldığını büyük bir memnuniyetle müşahade ediyor ve bu gelişmeleri İslâm âleminin istikbali açısından birer ümit ışığı olarak değerlendiriyoruz. Yine topraklarında milyonlarca Müslüman'ı barındıran Rusya'nın yanında bazı devletler ile de vize uygulamasının kaldırılması gündemdedir.

Her millet ve devletle sulh içinde olmak herkesin menfaatinedir. Zira insan, ancak barış ve sulh ortamında karşısındaki insan ile temas kurup kendi fikirlerini ona anlatabilir, onun görüş ve düşüncelerinden istifade

edebilir. Bunun neticesi olarak da birçok insanî ilişkiler gelişebilir. Evet, insan fıtraten medenî olduğundan, onun insanlar ile iyi geçinmesi yaratılışının bir gereği ve İslâm dininin icabıdır. İslâm kelimesinin asıl mânâsı müsâlemet¹⁶⁷ olduğundan, onun ruhunda hâkim olan sulh ve barıştır. Zira selamet ve müsâlemet İslâmiyet'in rûhudur.

Kavga ve husumet ortamında görüşmek, fikir alış-verişinde bulunmak ve ticarî ilişkileri artırmak asla mümkün değildir. Nitekim bir âyette mealen şöyle buyrulur:

وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

“Sulh, sizin için daha hayırlıdır.”¹⁶⁸

Çünkü adavet ve husumetten herkes zarar görür.

Bediüzzaman Hazretleri Hristiyanların hakiki dindarları ile de dinsizliğe karşı ittifak edilmesini şöyle ifade eder:

“Hatta hadîs-i sahihle, âhir zamanda Îsevîlerin hakikî dindarları ehl-i Kur’ân ile ittifak edip, müşterek düşmanları olan zındıkaya¹⁶⁹ karşı dayanacakları gibi; şu zamanda dahi ehl-i diyanet ve ehl-i hakikat, değil yalnız dindaşı, meslekdaşı, kardeşi olanlarla samimi ittifak etmek, belki Hristiyanların hakikî dindar rûhanîleri ile dahi, medâr-ı ihtilaf noktaları muvakkaten medâr-ı

¹⁶⁷ Müsâlemet: Barış, huzur ve güven içinde olma durumu.

¹⁶⁸ Nisâ, 4/128.

¹⁶⁹ Zındıka: Dinsiz.

münakaşa ve niza’ etmeyerek müşterek düşmanları olan mütecâviz¹⁷⁰ dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar.”¹⁷¹

Başka bir eserinde ise şöyle buyurur:

“...Şimdi bu acip¹⁷² zamanda, îmanı bulunan ve hatta fırak-ı dâlleden¹⁷³ bile olsa onlarla uğraşmamak ve Allah’ı tanıyan ve âhireti tasdik eden, Hristiyan bile olsa, onlarla medâr-ı niza noktaları medâr-ı münakaşa etmemeyi; hem bu acip zaman, hem mesleğimiz, hem kudsî hizmetimiz iktiza ediyor.”¹⁷⁴

¹⁷⁰ Mütecâviz: Saldıran, tecâvüz eden, saldırgan.

¹⁷¹ Nursî, Lem’alar, s. 176.

¹⁷² Acip: Acayip, tuhaf, hayrette bırakıcı.

¹⁷³ Fırka-i dâlle: Hak yoldan ayrılan grup.

¹⁷⁴ Nursî, Kastamonu Lâhikası, RNK Neşriyat, İstanbul 2020, s. 233-234.

Tarih Şuuru ve Ehemmiyeti

İnsanlar geçmiş zamanın hatıratı ile, zaman zaman neşe-yâb¹⁷⁵ olduğu gibi, milletler de mâzinin irfan ve şeametini yâd ederek maddî ve mânevî hayatlarını inkişaf ettirirler. Tarih mâzinin derinliklerindeki hâdiseleri yansıtan büyük bir hazinedir. İnsan, milletlerin sergüzeşt-i hayatlarını, beşerî kültür ve medeniyetlerin cereyan ve inkişaf tarzlarını açık bir sûrette tarihin sayfalarından okuyabilir. Zira zihinler nisyan ile malul olsa da, hakikatler tarihin yapraklarındadır. Buna binaen tarihin, her millet için pek büyük bir ehemmiyeti vardır. Husûsen, mâzisi derin, ihtişamlı ve insanî meziyetlerle dolu bu millet, tarihinden ayrı düşünülemez.

Ebed müddet yaşamak arzu ve gayretinde olan yüksek seviyeli, akl-ı selim sâhibi ve millî şuurla âlûde¹⁷⁶ bir milletin tarihini yaşatması, onun için hayatî bir vecibedir. Milletlerin intibah ve inkişafında mâzilerinin pek büyük bir tesiri olduğu şüpheden vârestedir. Evet, zaman-ı mâzi müstakbel tohumlarının ambarı ve şununatının aynası

¹⁷⁵ Neşe-yâb: Neşeli, keyifli.

¹⁷⁶ Âlûde: Bulaşmış, dolu.

olduğu gibi, zaman-ı müstakbel dahi mâzinin tarlası ve ahvâlinin aynasıdır. Bu gayet ehemmiyetli bir hakikattir.

Binaenaleyh, tarihte güzide eserler meydana getiren bir millet, ebediyen yaşamaya layıktır. Husûsen, dehâlarıyla ve himmetleriyle medeniyet ve insaniyet nâmına yüzlerce, binlerce âsar-ı âliyeyi vücuda getiren milletimiz, kıyâmete kadar payidar olmaya ve mazhar-ı takdire layıktır. Millet olarak, daima teâlî ve terakkî etmek için, ecdadımızın sergüzeşt-i hayatını, husûsen, mukaddesata hürmet ve muhabbetini inceden inceye araştırıp tahlil etmemiz icap eder. Zira ecdadımız, örf, âdet ve mukaddesatına itina ve itibar göstermekle terakkî etmiştir.

Rûhunda sarsılmaz bir îman, bünyesinde lâyemut¹⁷⁷ bir irade-i hayat taşıyan milletler, hiçbir vakit ve hiçbir sûretle ölmez ve öldürülemez. Evet, en müthiş fitnelere, desiselere, adavetlere ve sadmelere rağmen, bu millet, lâyemut bir azim ile örfüne, tarihine, mukaddesatına sâhip çıkarak, eğilmez, yüce dağlar gibi ayakta kalmayı başarmıştır.

Bin seneden beri İslâmiyet ve insaniyete kemâliyle hizmet eden şu asilzâde millet, kolay kolay özünden, cevherinden uzaklaşmamış, aslına bağlılıktan vazgeçmemiş ve geçmez de...

Tanzimat'tan bu yana çeşitli hile ve desiselerle milletimizi bu ruhtan, bu cevherden, bu merkezden uzaklaştırmak için büyük gayretler gösterildi. Bu hile ve desiseler neticesinde, bu milleti kısmen de olsa

¹⁷⁷ Lâyemut: Ölümsüz.

merkezinden uzaklaştırdılar, fakat yörüngesinden çıkaramadılar. Zira bugünkü nesil, bu tehlike ve desiselere karşı çok daha uyanık ve dikkatlidir. Artık yabancı kültürlere peyk¹⁷⁸ olmaktan kurtulup, kendi öz mihverinde hareket etme zaruretinin idrak etmiştir. Zaten mesele, gençlerimizin hamiyet-i diniye ve millîye ile intibâhıdır. Ancak bu sayede istikbâle endişesiz bakılabilir.

Silkinip kendine dönme, derlenip toparlanma şuuru bu milletin çekirdeğinde mevcuttur. Tarihte Selçuklu hânedanının izmihlalinin akabinde Osmanlı hânedanının hemen ihyâsı onun en bâriz şâhididir.

Dâhilî ve haricî rüzgârların tesiriyle Selçuklu hânedanının âhengi sarsıldı, nizamı bozuldu ve neticede hânedan çözüldü. Fakat hânelerin aile ocaklarının bünyesi sağlandı. Âhengi, nizamı yerinde idi, fertler salâbetliydi, faziletliydi... Rûhlarında cihanşümül bir İslâm Devleti ideali hâkimdi. Bu yüzden Selçuklu saltanatı çözümlür çözümez, hemen yerine küçük bir beylikten koca Osmanlı saltanatını çıkardılar ve asırlarca ihtişamlarını sürdürdüler.

Burada ehemmiyetli bir sual akla gelmektedir. Acaba bunların ruhlarına bu şevki, bu enerjiyi kimler üfledi? Belli ki bu iş mahdut düşüncelerin işi değildi! Bu teşebbüs fikrini nereden aldılar? Yetmiş iki milleti bir pota içerisinde eritip, pişirip terbiye eden ve devletler arasında en yüksek seviyeye çıkaran, asırlarca üç kıtada at koşutan bir devlet-i âliyi nasıl ihyâ ettiler?

¹⁷⁸ Peyk: Birine tâbi olan, bağlı bulunan.

Cenâb-ı Hak, rahmetinin muktezası olarak Anadolu'ya; Mevlânalar, Edebâliler, Yûnuslar gibi nice nice erenler, nice necip sîmâlar, ziyâdar mürşitler, hârikulâde zekâyâ sâhip âli himmet gayyur mütefekkirler ihsan etti. İşte bu âlicenap zâtlar, milletin mânevî mimarları ve rehberleri oldular. Bunlar, tarihimizin semâsında üful etmeyen fazilet yıldızlarıdır. Tarihimiz, bunlar sayesinde Avrupa ve Amerika gibi milletlerin mâzisine nasip olmayan seciyeli ve seviyeli bir şeref kazanmıştır. Amerika henüz keşfedilmemişken, Ruslar canavarlar gibi birbirine saldırırken, Avrupa cehâlet sisi altında, zulüm ve vahşetin cehenneminde kavrulurken, ecdadımız hikmet ve adaletin, ilim ve irfanın, şân ve şerefin şâhikasındaydı... İftiharımıza vesile olan böyle fazilet âbideleri eğer Avrupa milletlerinin tarihinde olsaydı, emin olunuz ki, onları altın harflerle yazar, yıldızlar kadar levhalar yapar, semâlara kadar yükseltirlerdi. Hamiyet-i diniye ve millîye sâhibi bir edibimiz Avrupalının bu hissiyatına tercüman olma sadedinde: "...bir ingiliz vatandaşına Shakespeare'i İngiliz edebiyatından silmeye karşılık altın kaynağı Hindistan'ın tekrar geri verilmesini teklif etseler, bunun kesinlikle reddedileceğini..." ifade ediyor.

Maalesef bizde ise, tarihimizin semâsında celâdetiyle, irfan ve îmânıyla parıldayan nice fazilet güneşleri nisyan bulutlarıyla perdelenmiştir. Bu perdeleri kaldırmak, zulümathı bulutları dağıtmak, bizim için dinî ve millî bir vazifedir. Taa ki mâzinin ihtişamını, meziyetlerini bütün berraklığıyla gösterelim, yaprak yaprak okutalım, nesl-i cedide onu tarihin sâdık lisanıyla anlatalım... Ancak böyle şanlı tarihimizin hakkını yeniden

iade etmiş oluruz. Onun hakkını vermeden, onun zevkini tam yaşamadan yalnız bugünün zevk ve neşesini hissedip duymak milletimizi ebed müddet yaşatamaz. Allah (c.c) korusun, şu devlet; milleti millet yapan değerlerden koparsa, mevcudiyet ve bekasını, vahdet ve istikrarını muhafaza edemez. Tarih şâhittir ki, ecdadımız ne zaman dinine, diline, örf ve âdetlerine temessük etmişse terakkî etmiştir. Kendi ruh ve kabiliyetine münasip olmayan kültür, örf ve âdetler bu milletin bünyesini tamirden ziyâde tahrip eder, tezelzüle¹⁷⁹ uğratar.

Milletimiz için diğer bir tehlike, tarihiyle arasında rûhî ve hissî bir uçurumun bulunmasıdır. İstikbal ancak bu uçurumun süratle doldurulup hatt-ı muvasalanın¹⁸⁰ temin edilmesiyle garantiye alınabilir. Bu uçurumun dolması için, hayatını, dinine ve milletine vakfedecek, bütün kıymetli mefhumların ve meziyetlerin kaynağı olan tahkikî îmana sâhip, iradeli, iffetli, âli seciyeli, mâzi ile hâlin muhasebesini yapacak, dirâyetli, münevver bir neslin yetiştirilmesi lazımdır. Taa ki kaybettüğümüz cevheri; ilmin, irfanın ışığında arayıp bulalım. En sağlam, en emin ve en metin yol bu olsa gerektir. Elbette bir millet için ilimde, irfanda teceddüt¹⁸¹ etmek, medeniyeti geliştirmek zaruridir. Fakat bu teceddüt ihtiyacı o milleti rûhundan koparmamak, ona mâzisini, tarihini unutturmamak şartıyla fayda verir. Selametli, emniyetli yol, ecdadın rûhunu tahlil, seciyesini tetkik ederek, bunu vicdan-ı millîye mal etmek, halkı bu noktada tenvir ve irşad ederek teceddüde adım atmaktır.

¹⁷⁹ Tezelzül: Sarsılma.

¹⁸⁰ Hatt-ı muvasala: İletişim hattı, iki şey arasındaki bağ.

¹⁸¹ Teceddüt: Yenilenme.

Bir milleti muhafaza eden ve onu diğer milletlerden ayıran, o milletin inancı, örfü ve âdetleridir. Bir Yahudi, bir İngiliz yahut bir Japon dünyanın neresinde olursa olsun kendi milletinin inanç, örf ve âdetlerine bağlı olarak yaşar. Milleti gibi düşünür, onun gibi yer, içer, giyinir, kuşanır. Millî ahlâk ve seciyelerini aynen muhafaza eder. Bir millet için en korkunç şey, mağlubiyet veya mahkûmiyet değil, kendi mukaddes değerlerinden uzaklaşarak başkasının kültürüne, örf ve an'ânesine tâbi olmasıdır. Çünkü mağlubiyet, mahkûmiyet gibi musibetler muvakkattir. Dün, mağlup ve mahkûm olan bir millet, mukaddes değerlerini kaybetmediği takdirde, bugün gâlip ve hâkim olabilir. Bir zaman sukut etse de, daha sonra suud¹⁸² edebilir, inhitat¹⁸³ şevkete,¹⁸⁴ zillet izzete döner. Müthiş ve korkunç felaketler içinde inkıraza,¹⁸⁵ inhizama¹⁸⁶ mahkûm olan milletlerin îman ve mukaddesatlarına bağlılıkları sayesinde dirildiği, mağlup iken gâlip, mahkûm iken hâkim olduklarını gösteren nice misaller tarihte mevcuttur.

Bugün hepimize düşen ortak vazife, cihana nümunе-i fazilet olan asil milletimizin tarihine, şahsiyet-i mâneviyesine, irfanına, inancına, örfüne, âdetine hürmet etmek ve onu yaşayıp yaşatmaktır. Buna hem dinen, hem de vicdanen mecburuz. Evet, bu sadece bir

¹⁸² Suud: Yukarı çıkmak, yükselmek, yücelmek.

¹⁸³ İnhitat: Gerileme, çöküş.

¹⁸⁴ Şevket: Büyüklük, ululuk.

¹⁸⁵ İnkrâz: Bitip tükenip yok olma, sonu gelme, son bulma, çökme, yıkılma.

¹⁸⁶ Inhizam: Yenilme, bozulma, hezîmete uğrama.

vecibe-i îman ve vicdan değil, belki bir vecibe-i insaniyedir. Eğer biz dört başı mamur, sağlam, şerefli ve haysiyetli bir hayatla ebediyen yaşamak istiyorsak, tarihimizden, ecdadımızdan bize miras kalan şu maddi ve mânevî hazinelerden azami derecede istifade etmek mecburiyetindeyiz. Cidden şu necip milletin sergüzeşt-i hayatı haşmetli, şerefli ve zevkli menkıbelerle dolup taşmaktadır. Bunlar kıyâmete kadar söylenip yazılsa bitmez denilse sezâdır. Fakat maalesef bu hazinelerin kapıları kapalıdır, gizlidir, mesturdur. Bu hazinelere müracaat etmek ve kapılarını açmak şu millet için zaruri bir ihtiyaçtır. Milletin bu zaruri ihtiyacını temin etmek, kapalı kapıları açmak, hazineleri ortaya çıkarmak da bu milletin eğitimcilerinin, idarecilerinin, rehberlerinin vazifesidir. Bu millî ve dinî vazifeyi yerine getirmeyip de sadece hamiyetten, âlicenaplıktan, milliyetperverlikten dem vurmamak abestir, mânâsızdır.

Malumdur ki, tarih bir milletin mihengidir, mizanıdır, bir mukayese unsurudur. Hangi sebepler ile yükselip zirveye çıktığımız ve yine hangi sebeplerle gerileyip sukut ettiğimizi fehmetmek için tarihe vukufiyet şarttır. Bu nokta-i nazardan tarihimiz nesl-i cedide¹⁸⁷ ibretengiz ve ihatalı bir nazarla ders verilmelidir. Tarihin muhakemesi ve felsefesi derinden derine tahkik ve tahlil edilmelidir. Çünkü bir millet ancak tarihin iyi ve kötülüklerini, ibretengiz derslerini unutmamak sayesinde istikbalini kurtarabilir. Kur'ân-ı Kerim, Peygamber

¹⁸⁷ Nesl-i cedid: Yeni nesil.

kıssalarını (s.a.v) zikrederek, mü'minleri tarihten ders almaya dâvet ettiği gibi, birçok âyetle de:

سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ

“Yeryüzünde seyahat ediniz! Sizden önce gelip geçen kavimlerin hâline ve yalancıların âkıbetine ibretle bakınız.”¹⁸⁸ emirleriyle onlara, tarihte cereyan eden hâdiselere nazar-ı ibretle bakmalarını, inceden inceye tahkik ve tahlil etmelerini ferman buyurdular.

Şu da ehemmiyetli bir noktadır ki, tarih sadece harplerden, muzafferiyetlerden, mağlubiyetlerden ibaret olmayıp, milleti millet yapan unsurların bir mecmuasıdır. Bu unsurlar din, dil, kültür, örf ve ahlâk gibi mânevî değerlerdir. Bu sebeptendir ki, tarihi, bu değerlerle beraber mütalaa etmek gerekir. Bütün muzafferiyetlerin, terakkîlerin temelinde bunlar yatmaktadır. Bu değerler her milletin mânevî hayatının meşaleleridir. Tecrübe edilmiş bir hakikattir ki, mânevî meşaleleri sönen bir milletin hayatı gevşer, kanı kurur, bedeni felce uğrar, belki de izmihlâl¹⁸⁹ ve inkıraza¹⁹⁰ gider.

Bu hakikat, şuur-u umumiye alâkadar eden en büyük bir hayâtî meseledir, istikbali, nurlu ve saadetli bir devreye kalbetmek için, mezkûr mânevî değerleri ecdadımız gibi, şuurla kaynaştırıp, lahûti bir feyz ile hayata mal etmeliyiz. Böylece İslâmiyet’le meze olmuş ecdadımızın şahsiyet-i mâneviyesindeki kabiliyet-i

¹⁸⁸ Rum, 30/42.

¹⁸⁹ İzmihlâl: Yok olma, mahvolma, yok olup bitme, yıkılma, çökme.

¹⁹⁰ İnkıraz: Bitip tükenip yok olma, sonu gelme.

temeddünü,¹⁹¹ enzar-ı âleme¹⁹² yeniden arz edilecek ve o, eski satvet¹⁹³ ve haşmetiyle bütün milletlere rehber olacak bir mevki-i muallâya¹⁹⁴ oturacaktır. İstikbâl buna hâmileler. Evet, millî şuurla alûde, îmanlı, faziletli, gayretli nesl-i cedit bu hakikati, biiznillah tahakkuk ettirecektir.

¹⁹¹ Kabiliyet-i temeddün: Medenileşme kabiliyeti.

¹⁹² Enzar-ı âlem: Bütün âlemin gözü önünde.

¹⁹³ Satvet: Karşı konulmaz derecede zorlu ve ezici kuvvet, sindirici, boyun eğdirici güç.

¹⁹⁴ Mevki-i muallâ: Çok yüce mevki ve makam.

Şanlı Ecdadımız

Destan hâline gelen İslâm tarihi içinde adalet, merhamet ve civanmertlikleri ile ün salan birçok hânedan—dikkat çeken iki hânedan— vardır ki, bunlar Selçuklular ve Osmanlılardır. Tarihin sayfalarına göz gezdirilince bu iki hânedanın askerî, idarî, içtimâî, siyasî, hukukî ve kültürel bakımdan birbirlerine benzer birçok cihazlarının olduğu görülür. Kader-i İlâhinin sevki ve fîtrî bir gelişmenin neticesi olarak bu iki hânedanın devlet hâline gelmesi son derece sağlam temeller üzerine bina edilmiştir. Zira bu iki devletin temeli; Mevlânâ,¹⁹⁵ Yûnus Emre,¹⁹⁶ Ahmed Yesevî,¹⁹⁷ Şeyh Edebâlî,¹⁹⁸ Dursun Fakih,¹⁹⁹ Hızır Çelebi,²⁰⁰ Molla Gürânî,²⁰¹ Akşemseddin,²⁰²

¹⁹⁵ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair.

¹⁹⁶ Yûnus Emre (ö. 720/1320), Mutasavvıf Türk şairi.

¹⁹⁷ Ahmed Yesevî (ö. 562/1166), Orta Asya Türkleri'nin dinî-tasavvufî hayatında geniş tesirler icra eden ve “pîr-i Türkistan” diye anılan mutasavvıf, şair, Yeseviyye tarikatının kurucusu.

¹⁹⁸ Şeyh Edebâlî (ö. 726/1326), İlk Osmanlı kadısı ve mutasavvıf.

¹⁹⁹ Dursun Fakih (ö. 726/1326'dan sonra), Osman Gazi adına ilk hutbeyi okuyan kadı, âlim ve şair.

²⁰⁰ Hızır Çelebi (ö. 863/1459), Osmanlı âlimi, İstanbul'un ilk kadısı.

²⁰¹ Molla Gürânî (ö. 893/1488), Osmanlı âlimi ve müftüsü.

²⁰² Akşemseddin (ö. 863/1459), Fâtih'in hocası, mutasavvıf, âlim, tabip ve şair.

Kemalpaşazâde²⁰³ ve Zenbilli Ali Efendi²⁰⁴ gibi nice mânevî sultanların rehberliğinde aşk ile îman, insaf ile adalet ve akıl ile mantık esasları üzerine bina edilmiş; yine bu mânevî otoritelerin rehberliğinde mantıklı, sağlam ve intizamlı bir şekilde yürütülmüştür.

Evet, bir devleti devlet yapan, onun temelini ve esasını oluşturan, medeniyetin zirvesine çıkaran, sadece askerî ve siyasi gücü değildir.

Samiha Ayverdi Hanımefendi “Türk Tarihi’nde Osmanlı Asırları” adlı eserinde şöyle der:

“Tarihin tâyin ettiği zaman içinde vazifelenmesini istediği bu faziletli soy, mazi mirasının çekirdek hâlindeki kuvvetlerini orijinal bir terkip olarak cihanın karşısına çıkarmak için her şeyden evvel tahtının bir yanına Dursun Fakih gibi bir şeriat temsilcisini, diğer tarafına da Şeyh Edebâlî gibi bir mürebbî ve mürşidi almış ve bu iki müşavir kuvvet ortasında fütihat göklerine kanat açmaya başlamıştır.”

Tarih sahnesinde vazifelerini iftiharla yapan Selçuklular, artık nöbetlerini devretmek üzere idiler. Bu büyük emanet sâhibini arıyor; güneş sanki yeniden doğacağı saati bekliyordu. Ancak ömrünü tamamlamış böyle muhteşem bir devletin dünyadan elini çekmekle, tarih sahnesinden silinmesi mümkün değildir. Zira dünyanın birçok yerinde onların dalga dalga her tarafa yayılmış ilim ve irfan âbidesi olan birçok câmileri, köprüleri, kervansarayları, maddî ve mânevî terakkîye büyük hizmetleri

²⁰³ Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin Efendi (ö. 940/1534), Osmanlı şeyhülislâmı ve tarihçisi.

²⁰⁴ Zenbilli Ali Efendi (ö. 932/1526), Osmanlı müftüsü ve âlimi.

olan ve ilmin ışığını tüm dünyaya saçan medreseleri, milletin hizmetinde olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bütün bunların izini ve nişanını tarih sahnesinden silip atmak kolay değildir. Selçuklular, bir yandan Haçlı seferlerine karşı savaşıırken; bir yandan da ilim, irfan ve sanat adına birçok eser ortaya koymuşlar, bal arısı gibi muhtelif ülkelerden topladıkları farklı çiçeklerden bal yapmasını bilmişlerdir.

Selçuklulardan nöbeti devralacak olan cihan imparatorluğunun yani Osmanlı devletinin kuruluş aşaması çok hayret ve ibret vericidir. Şimdi tarihî seyir içerisinde bu muhteşem imparatorluğun kuruluşuna bir göz atalım.

Mâbetleri, kütüphâneleri, bağ ve bahçeleri yıkıp tarumar eden, çoluk çocuk, kadın ve ihtiyar demeden binlerce masum insanı katleden, zulüm ve fitneden çekinmeyen Cengiz'in şerrinden uzaklaşmak niyetiyle birçok Oğuz Türklerinden olan Kayı boyundan Kaya Alp'in oğlu Süleyman Şah, dört oğlu ve kabilesi ile beraber kalkarak Horasan bölgesindeki Mahan Ovası'na gelir, burada bir müddet kaldıktan sonra Ahlat'a giderler. Ahlat'ta uzun bir süre kaldıktan sonra, Erzin-can civarlarına hicret ederler. Bu ovada da kısa bir süre kalan bu göçerler, Halep yaylalarının çok geniş ve verimli olduğu haberini alınca, Halep'e gitmek üzere hareket ederler. Ne yazık ki Ceber Kalesi önünden Fırat nehrini geçerken atından nehre düşen Süleyman Şah boğulur ve şehit olur. Fırat nehrinin onu ağuş-u ebedîsine²⁰⁵ alması sonucu meydana gelen bu üzücü hâdiseden sonra,

²⁰⁵ Ağuş-u ebedî: Sonsuz, ebedî kucak.

dört oğlundan Gündoğdu ve Sungur Tekin bu seferin kendileri için hayırlı olmayacağı kanaatine vararak vatanlarına geri dönerler. Ertuğrul Gazi ile Dündar Bey dört yüzden fazla aileyle birlikte başka bir yayla arama niyetiyle yola koyulurlar. Bu da kaderin garip bir tecellisi-
dir ki, eğer Süleyman Şah Fırat nehrinde boğulmasaydı hepsi geri döneceklerdi, belki de bu muazzam devlet kurulmayacaktı.

Ahlâkları civanmertlik, sanatları yiğitlik olan bu göçerler, Konya ovasına gelince iki ordunun çarpıştığını görürler. Ertuğrul Gazi savaşı iki orduyu biraz izledikten sonra: “Bize buradan savuşup uzaklaşmak yakışmaz, bu duruma lakayt kalamayız, mağlup olan tarafa yardım etmeliyiz!” diyerek büyük bir âlicenaplık ve hamiyet örneği göstererek mağlup olmak üzere olanların saflarında savaşa katılırlar ve bunların himmet ve kahramanlıkları ile, savaşı kaybetmek üzere olan o ordu gâlip gelir. Allah’ın hikmetine bakın ki, muharebe bittikten sonra gâlip gelen tarafın Selçuklu Hükümdarı Alaaddin Keykubat, mağlup tarafın da şerinden kaçtıkları Cengiz’in ordusu olduğu anlaşılır. Selçuklu Hükümdarı Alaaddin Keykubat, onların bu âlicenaplıkları ve himmetleri karşısında fevkalade memnun ve mesrur olur ve onlara birçok izzet ve ikramlarda bulunur. Daha sonra kendisinden bir arzularının olup olmadığını sorar ve ne isterlerse verebileceğini söyler. Onlar da kendilerinin göçer olduklarını ve koyunlarını otlatabilecekleri bir yaylanın verilmesini talep ederler. Alaaddin Keykubat da onlara Domaniç yaylalarını ve Söğüt kasabasını bahşeder ve daha sonra bir bayrakla beraber çeşitli hediyeler gönderir.

Domaniç yaylalarına yerleşen bu göçerler, zaman zaman Hristiyanların saldırılarına uğrar ve onlarla savaşmak mecburiyetinde kalırlar. Nihayet bir Hristiyan olan Köse Mihâl'in de yardımı ile onları mağlup ederek ilk defa Bilecik'i ele geçirirler. Köse Mihâl, daha sonra Allah'ın inâyeti ile İslâm ile şereflenir. Böylece kader, koyun güden bu göçerlerden o muhteşem devletin kurulmasına zemin hazırlamıştı. Âdeta yatağını bulan su, mecrasına doğru akıyor, kahraman ve âlicenap bir aşiret beyi bu emaneti devralmaya hazırlanıyordu.

Devlet-i Âliye-i Osmaniye'nin müessisi olan Sultan Osman Gazi, Hicri 656 tarihinde dünyaya gelmiştir. Ertuğrul Gazi 680 yılında vefat edince, yirmi dört yaşında yerine geçen Osman Gazi, İnegöl, Bilecik ve Karacahisar'ı fethetti.

Üçüncü Alaaddin Keykubat'ın Gazan Han askerlerinin eline esir düşmesiyle, Selçuklu devletinin yıkılması artık kaçınılmaz oldu. Osman Gazi'nin ismine nispet olunarak kurulan Osmanlı devleti, muhteşem bir imparatorluğa inkılap etti. Selçuklular yıkıldığı zaman on iki küçük beylik vardı. Bunların on bir tanesi zaman içerisinde yıkıldıkları hâlde, Osman Bey'in kurduğu Osmanlı Devleti altı yüz küsur sene şan ve şerefle hüküm sürdü.

Osman Bey'in aşireti, diğer beylikler ile aynı coğrafya, aynı siyaset ve askerlik şartlarının içinde olmasına rağmen, Kocaeli'den başlayıp Bizans hudutlarını ve Türk beyliklerini zorlayarak istikbalde meydana gelecek olan Devleti Âliye-i Osmaniye'nin temellerini atıyordu.

Osman Gazi H. 726 yılında Söğüt kasabasında vefat etti ve oraya defnedildi. Daha sonra Bursa fethedilince Osman Gazi'nin vasiyeti üzerine mübârek naaşı Bursa'ya getirilerek kendisi için hazırlanan Yeşil Türbe'ye defnedildi. Söğüt'te bulunan kabrinin yeri günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Nitekim vefatından bugüne kadar her yıl etraftaki yörükler tarafından büyük kazanlarda pişirilen pilavlar misafirlere ikram edilir ve böylece Osman Gazi, ölümünün yıl dönümünde yâd edilir. İnşallah bu hâl kıyâmete kadar da devam edecektir.

Hakkı müdafaa ve haksızlıkları bertaraf etmek için onların bir elinde kılıç, diğer elinde de hikmet ve adalet vardı. Dehâları ve himmetleriyle medeniyet ve insâniyet nâmına binlerce âsar-ı âliye²⁰⁶ vücuda getiren şanlı ecdadımız, kıyâmete kadar payidar olacaktır ve olmaya da layıktır.

Burada şu ibretli vakayı anlatmadan geçemeyeceğim:

Osmangazi daha genç iken, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) neslinden gelen Şeyh Edebâli'ye misafir olur. Gece istirahat için kendisine ayrılan odanın duvarında asılı olan Kur'ân-ı Kerim'i görünce: "Ben bu Allah kelamının olduğu yerde nasıl yatarım!" diyerek, ona hürmeten sabaha kadar Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunur. Sabaha yakın yorgunluktan gözleri kapanınca şöyle bir rüya görür: Bir ses ona şöyle der:

²⁰⁶ Âsar-ı âliye: Yüce eserler.

“Mademki sen Kur’ân-ı Kerim’e hürmet ettin, senin evlatların da nesilden nesile şan ve şerefe nail olsun ve insanlar arasında hürmet görsünler.”

Bu durum sadece bir geceye has değildir. Zira Osman Bey, hayatı boyunca Kur’ân’ın emirlerine imtisal etmiş ve onun ulvî hakikatlerini kendine rehber etmiştir.

“Dört yüz çadırılık bir aşiretin” Orta Asya’nın uçsuz bucaksız ve geçit vermeyen dağlarını aşarak Anadolu’nun yaylalarına yerleşip kısa bir zamanda küçük bir beylikten büyük bir imparatorluk hâline gelerek ismini tarihe altın harflerle yazdırması sadece maddî güçle olmamıştır. Osmanlıyı bu derece kudretli ve haşmetli yapan ulviyetin sırrı; onların kalplerinde Allah korkusunun mevcudiyeti, Kur’ân’a karşı nihayetsiz derecede merbûtiyetleri²⁰⁷ ve onun nûrunun ve nihayetsiz feyzinin ruhlarında yerleşmesi, mânevî bir güç olan İslâmiyet’e sınıksız sarılmaları, âlimlere karşı son derece hürmet göstermeleri, örf, âdet ve mukaddesata bağlılıklarıdır.

Bediüzzaman Hazretleri de ecdadımızı şu ifadele-riyle meth-ü senâ etmektedir:

“Altı yüz sene değil, belki Abbasîler zamanından beri bin senedir Kur’ân-ı Hakîm’in bayraktarı olarak, bütün cihana karşı meydan okuyup, Kur’ân’ı ilan etmişsiniz. Millîyetinizi, Kur’ân’a ve İslâmiyet’e kal’a yaptınız. Bütün dünyayı susturdunuz, müthiş tehâcümâtı²⁰⁸ def ettiniz. Taa

²⁰⁷ Merbûtiyet: Merbut olma durumu, bağlılık.

²⁰⁸ Tehâcümât: Hücumlar.

فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
أَعَزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ
لُؤْمَةً لَّائِمٍ

“...Allah yakında öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler; mü’minlere karşı yumuşak, kâfirlere karşı da onurlu ve şiddetlidirler; Allah yolunda mücahede eder, hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar.”²⁰⁹ âyetine güzel bir mâsadak²¹⁰ oldunuz.”²¹¹

Evet, Osman Gazi beyliğın başına geçtiğı zaman, etrafı Şeyh Edebâli, Şeyh Mahmud, Ahî Şemsüddin, Dursun Fakih, Kasım Karahisarî, Şeyh Muhlis Karamanî ve Elvan Çelebi gibi ilim ve irfan sâhibi olan gönül sultanları tarafından sarılmış ve devlet mânevî bir temel üzerine bina edilmiştir. İslâm fıkına derin bir vukufiyeti olan Dursun Fakih Osmanlı kadısı olarak tâyin edilmiş, fetva ve dâvâ işlerine bakmaya başlamış ve böylece Osmanlının ilmiye ve hukuk sisteminin temeli atılmıştır. Diğer taraftan Osmanlı devletinin mânevî önderi olarak kabul edilen ve tasavvuf terbiyesi ile yetişmiş olan Şeyh Edebâli’nin de devletin yapılanmasında büyük hizmetleri ve gayretleri olmuştur.

Birçok kaynaklarda 1206 yılında Karaman’da dünyaya geldiğı söylenen Şeyh Edebâli, ilmini Şam’da tamamlamıştır. Tefsir, hadis ve özellikle İslâm hukuku

²⁰⁹ Mâide, 5/54.

²¹⁰ Mâsadak: Bir söz veya hükmü doğrulayan husus, doğrulayıcı.

²¹¹ Nursî, Mektubat, s. 356.

alanında derin bir bilgiye sâhip olan Edebâli, 1326 tarihinde Bilecik'te vefat etmiştir.

Evet, Osman Gazi âlimlere karşı son derece hürmetkâr davranmış, çocuklarına İslâm âlimlerine hürmet etmelerini, onlara her türlü konuda yardımcı olmalarını ve her işlerinde onlarla meşveret etmelerini tavsiye etmiştir. Onun bu vasiyetine layıkıyla uyan bütün Osmanlı sultanları da, âlimlere son derece hürmetkâr davranmış, fethettikleri yerlerde câmi, medrese, zâviye, imarethâne, dârülkurrâ²¹² ve türbeler yaptırmışlardır. O büyük ve müstesna âlimler de İslâmiyet'in ulviyetini ve kutsiyyetini anlatarak nefisleri tezkiye, kalpleri tasfiye edip, ruh-lara inkişaf ve akıllara istikamet vererek nice insanların irşadına vesile olmuşlardır.

Osman Gazi, son derece dindar, adaletli, cömert, hikmet sâhibi ve takvâ ehli idi. Siyasette ve harp sanatında gayet mâhir olan Osman Gazi, fevkalade şecaatli, cesur ve dirâyetli biri idi. Aynı zamanda kanaatkâr ve dünya câzibesine aldanmayan müstesna bir kişi idi. Onun bu hasletlerini düşmanları bile tasdik ve itiraf ederdi. Âhirete irtihâl ettiği zaman bıraktığı miras, ancak fakir bir ailenin sâhip olabileceği miktar kadar idi.

Osman Bey, başta oğulları olmak üzere, bütün erlerine, adalet ve insaf dersi vermekten geri durmazdı. Devleti oğlu Orhan Bey'e bıraktığı zaman: "Dinimizin

²¹² Dârülkurrâ: Medreselerin, Kur'ân-ı Kerîm'i kırâat ilmi üzere, yani belli usûl ve kurallara göre okuyan hâfızları yetiştiren ve dârü'l-huffazdan daha yüksek olan bölümü.

şânını koru... Tuttuğumuz yolu boş bir cenk yolu sanma!” diyerek, ona en büyük vazifesini hatırlatmış oluyordu.

Osman Bey Selçuklulardan devraldıkları saltanat ve istiklâl, onların kahramanlıklarının yanında, Allah’ın emirlerine imtisal ve kul hakkına göstermiş oldukları titizlikten dolayı asırlarca ihtişamını sürdürmüştür.

Osman Bey’in mânevî mürşidi olan Edebâli: “Sen ve senin zürriyetin, yeryüzüne hâkim olacak bir devlet kuracaksınız.” dedikten sonra, genç aşiret beyine kendi kızını vermek sûretiyle onun o meşhur rüyasını fiilen de tâbir etmiş oluyordu.

Garplı tarihçilerden Gibbon,²¹³ Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşunda, devletin kurucusu Osman Bey’den bahsederken söylediği şu sözler çok dikkat çekicidir:

“Osman etrafını teshir²¹⁴ eden bir şahsiyeti. Öyle bir şahsiyet ki, kendisine rekabet edecek olanlar veya üstün bulunanlar bile maiyetinde seve seve hizmet ederlerdi. Birçok orta kırıttaki kimselerin yaptıkları gibi, rakiplerini aradan çıkarmak ve etrafına yalnız kendisinden aşağı sîmâları toplamak sûretiyle üstünlüğünü meydana vurmak ihtiyacını duymazdı. Gerek kendini, gerek başkalarını inzibat altında tutmayı bilirdi. Bir bina kurucu, ancak binasından belli olur.”²¹⁵

²¹³ Edward Gibbon (1737-1794) İngiliz tarihçisi ve siyaset adamı.

²¹⁴ Teshir: Kuvvetli bir tesirle kendine bağlama, büyülenmiş duruma getirme.

²¹⁵ Herbert Adams Gibbons, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu (Çev. Bülent Arı), İstanbul 1998.

Evet, Selçuklulardan sonra asırlarca her yerde İslâm'ın ve Kur'ân'ın bayraktarlığını yapan, millîyetlerini İslâmiyet'e kale ve siper eden, tarihe hak ve adaletiyle damga vuran Osmanlılar, yetmiş iki milleti hâkimiyetleri altında bulundurdıkları hâlde, Kur'ân'dan aldıkları îman ve feyiz ile başka din mensuplarının mâbetlerine, inançlarına, giyimlerine, lisanlarına kısaca yaşantılarına karışmadıkları gibi, onlara geniş hak ve hürriyetler tanımışlardır. Bernard Lewis²¹⁶ şöyle der:

“Osmanlı, İslâm konusunda öylesine samimiydi ki, âdeta kendi varlığını İslâm'la özdeşleştirmişti. Ülkesinin adı Osmanlı ülkesi değil, Memâlik-i İslâmiye²¹⁷ idi, hükümdarın adı pâdişah-ı İslâm'dı, ordusunun adı asâkir-i İslâm'dı,²¹⁸ din adamlarının adı Şeyhülislâm'dı.”²¹⁹

Hem mesela; Araplara asırlar boyunca hâkim oldukları hâlde onların örf ve âdetlerine müdâhale etmedikleri gibi, her sene bütçeden pay ayırarak ‘Surre alayları’ ile özellikle Mekke ve Medine'ye yardımda bulunmuş ve onlara hizmet etmişlerdir. Bütün bunlar tarihle sâbittir.

Osmanlılar bir taraftan savaşırken, diğer taraftan da maarif ve ilimde ilerlediler. Medreselerde insanları cehâletten kurtarıp, İslâm dinini hakkıyla anlatan ilim ve irfan erbabı binlerce âlim yetiştirdikleri gibi, tekke ve hangâhlarda ise; milleti tenvir ve irşad eden birçok mürşitler yetiştirdiler. Bununla birlikte başta İstanbul

²¹⁶ Bernard Lewis (1916 - 2018), İngiliz asıllı Amerikalı tarihçi.

²¹⁷ Memâlik-i İslâmiye: Müslüman toprakları, memleketleri.

²¹⁸ Asâkir-i İslâm: İslâm askerleri.

²¹⁹ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu (Çev: Metin Kırıtlı), Ankara 1993.

olmak üzere birçok şehirde beşer takatinin fevkinde azamî bir gayret ile birçok şehirde haşmetli ve müzeyyen câmiler, mescitler, kışlalar ve saraylar inşâ ettiler, asırlar boyunca dünyada eşine rastlanmayan, her yönüyle mükemmel bir medeniyet kurdular.

Yine, dört yüz yıl Osmanlıların hâkimiyetleri altında bulunan Balkanlarda da ciddi mânâda hiçbir terör ve anarşi hâdisesine meydan verilmemiş, onların huzur ve âsâyîşleri sağlanmış, mâbetlerine, örflerine ve yaşantılarına asla müdâhale edilmemiştir.

Hâlbuki fetihten evvel insanların zulüm altında inim inim inledikleri tarihçe sâbittir. Şark ve Garp'ta büyük fütuhât ile gittikleri yerlere adalet, ilim, ahlâk ve şefkat gibi güzel meziyetler götüren Osmanlılar, orada yaşayanların kalp ve vicdanlarını da fethetmişler ve bu sayede birçok insanın Müslüman olmasına vesile olmuşlardır. Issız sahraları ve geçit vermez çölleri aşarak eşsiz bir medeniyet vücuda getiren, cehâlet ve zulûmat dikenlerini ortadan kaldırarak yerine, mârifet ve adalet çiçekleri eken ecdadımız, başta Bosna Hersek olmak üzere o bölgelerde medrese, câmi ve köprü gibi birçok eserler inşâ etmişlerdir.

Birinci Cihan Harbinden sonra, o topraklar elimizden çıkmasına rağmen, oralarda yaşayan halkın Osmanlıları hâlâ büyük iştîyak ve hasretle andıklarını büyük bir memnuniyetle duymaktayız. Ayrıca Trablusgarp'daki Cezayirîlilerin boyunlarına muska diye Osmanlı parası taktıkları bilinen bir hakikattir.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin gelişmesini engellemek için Türk orduları ile savaşmış ve bundan dolayı

Katolik Avrupa tarafından kendisine “Hıristiyanlığın şövalyesi” unvanı verilmiş olan Boğdan Beyi Büyük Stefan²²⁰ ölüm döşeginde, evlatlarına şu ibretli nasihati yapmıştır:

“Belki de yakında himayeye muhtaç olacaksınız. Asla Rus’a yanaşmayın, onlar sizi yok ederler. Kendinizi Osmanlılara emanet edin, onlar âdil ve merhametlidirler.”

Osmanlı devletinde milliyet, cins, zümre yahut din farkı gözetmeden herkesin eşit olduğu bir adalet anlayışı vardır. Bu adaletin sadece insanlara has olmayıp, kurda, kuşa, toprağa ve suya şâmil bulunduğunu ve bu yüzden Osmanlı kanunnamelerinde:

“...ve ayağı yaramaz beygiri işletmeyeler. At, katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler ve ağır yük urmayalar, zira dilsüz canavardurlar, her kangısında eksük bulunur ise sâhibine tamam itdüre, eslemeyanı tamam gereği gibi hakkından geline ve hammallar ağır yük urmayalar, mütearef²²¹ üzere ola...” diye hükümler konularak, bu meselenin beygirin sakat ayağından eşeğin semerine kadar gözden uzak tutulmadığı detaylarıyla yazılmıştır.

Bizler de o şanlı ecdadın torunları olarak, şan ve şerefle yaşamak, madden ve mânên terakkî etmek istiyorsak, onları yücelten ruh ve mânâyı ferdî ve içtimâî hayatımıza tatbik etmek mecburiyetindeyiz.

²²⁰ Boğdanlı Stefan ya da 3. Stefan (1433-1504).

²²¹ Mütearef: Örf.

Bu vasıflar sayesinde ki, Osmanlılar altı asır boyunca dünyaya hâkim olmuş ve hükmetmişlerdir. Adalet mekânizmasını tam olarak işletmişler, bayrağı altındaki muhtelif kavimlerin aralarında adalet ve eşitlik esaslarını korumaya gayret göstermişlerdir. Bu adalet sayesinde kuvvet ve kudret kazanmışlar, hoşgöründe insanlık âlemine numune olmuşlardır. Osmanlılarda en haşmetli hükümdarlarla en âciz fertlerin, huzur-u mehâkimde²²² müsavi olduğu tarihle sâbittir. Onlar bu sayede cihanşümül bir devlet olmuşlardır. Fethettikleri ülkelere sevgi, barış ve huzur götürmüşlerdir. Kur’ân-ı Kerim’in:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلِّ

“Ey îman edenler! Âdil şahitler olarak Allah için hakkı ayakta tutun...”²²³ âyetini kendilerine rehber etmişler, savaş zamanlarında bile adaletten ayrılmamış, düşmanlarına karşı merhametle davranmışlardır. Bu merhametli davranış sayesinde insanların kalplerinde muhabbete dayalı hâkimiyetlerini devam ettirmişler. Böylece cihanı kucaklayan şevket ve saltanatları bütün haşmet ve şaşaasıyla asırlarca devam etmiştir. Yakın tarihimizde vuku bulan Çanakkale Savaşı’nda âlicenap askerlerimizin kendilerini öldürmeye çalışan düşman askerlerini esir ettiklerinde, onlara karşı gösterdikleri muameleler de bunun en büyük şahididir.

Tarih yapraklarını çevirip ibretle atf-ı nazar edersek, ecdadımızın insanlığa ettikleri maddî ve mânevî

²²² Huzur-u mehâkim: Mahkemelerin önünde durma.

²²³ Nisâ, 4/135.

hizmetler ile başta Asya olmak üzere fethettikleri yerleri nizam altına alarak ilim ve mârifet ile süslendirdiklerini görürüz.

Osmanlı Kanunnâmeleri, İslâm hukukunun temelinde dayanmakla beraber, devletin işlerini tanzim eden bu kanunlar, millî ve mânevî esaslar ile beraber yürümüşür.

Mâzisi derin, tarihi şanlı ve ihtişamlı ve nice ulvî meziyetlerle dolu olan bu muhteşem devlet-i âliye-i Osmaniye ile ne kadar iftihar etmek azdır. Burada bir hatıramı nakletmek isterim:

1976 yılında hacca gitmiştim. Cidde radyosunda çalışan Avukat Bekir Berk'i ziyaret etmek için, Abdulkadir Badıllı, Ahmed Apay ve Hacı İshak Efendi ile beraber radyo binasına gittik. Görevliler, Bekir Berk'le görüşebilmemiz için Müdür Bey'den izin almamız gerektiğini söylediler. Biz de izin almak için müdür beyin yanına gittik. Müdür bey bizi içeri buyur etti ve ziyaret sebebimizi sordu. Bekir Bey'i görmek istediğimizi söyleyince hemen Bekir Bey'e haber gönderdi. Uzun bir muhabbetten sonra konuştuğumuz mevzu gereği müdür bey, Fâtih Sultan Mehmed'i medh ü senâ ettikten sonra şöyle dedi:

“İslâmiyet her ne kadar Mekke ve Medine'de nâzil oldu ise de, onun dünyaya yayılmasını, layıkıyla sizin eccadınız yaptı. Böylece Peygamber Efendimizin (s.a.v): “Elbette İstanbul fethedilecektir. Onu fetheden

kumandan ne güzel kumandan ve onu fetheden asker ne güzel asker.”²²⁴ müjdesine sizin ecdadınız mazhar oldu.”

Ertesi gün Hacı İshak Efendi ile beraber Arafat’a gitmek üzere bir taksiye bindik. Ben taksi şoförüne iltifat için: “Siz Araplar vaktiyle dünyanın efendisi idiniz.” dedim. Şoför benim bu sözlerime itiraz ederek celalli bir şekilde şöyle dedi:

“Hayır hayır! Asıl efendi ilim, irfan ve adaletleriyle İslâmiyet’e büyük hizmetler yapan ve onun ulvî hakikatlerini dünyanın dört bir yanına götüren sizin ecdadınızdır.” Şoförün bu sözlerinden ziyâdesiyle memnun ve mesrur oldum ve yanımda bulunan Hacı İshak Efendi’ye dönerek şöyle dedim: “Dikkat ettiniz mi; makam sâhibi olanı da, şoförü de aynı şeyi söylüyor.”

Evet, ilim ve irfanlarıyla insanlık âlemini ihyâ ve irşat ederek insanları derin gaflet uykusundan uyandıran ve cihanda ebede kadar sönmeyecek bir şule-i mârifet yakan Geylânîler, Şâh-ı Nakşibendîler, Yesevîler, Gazâlîler, Rufâîler, Taftazanîler, Mevlânâlar ve Fahrreddin Râzîler de Osmanlı devletinin mânevî teşekkülünde rehber aldığı müstesna şahsiyetlerdir. İ’lâ-yı kelimetullah gibi mukaddes bir dâvâ uğruna büyük bir aşk ve şevkle meydan-ı mübârezeye²²⁵ atılan Saltuk Beyler, Bâburşahlar, Tuğrul Beyler, Gündüz Alpler, Alparslanlar ve Harzem-

²²⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut 1985, 4/335; Buhârî, Târihu’l-Kebîr, 1/81; Târihu’s-Sagîr, 1/341; Taberânî, Mu’cemü’l-Kebîr, 2/24.

²²⁵ Meydan-ı mübâreze: Mücadele meydanı, çarpışma yeri.

şahlar gibi nice cihanbaha kahramanlar Türkistan'ın yâdi-gâridirlar.

Hem İslâmiyet'i hakkıyla ders veren, insanları cehâletin taassubundan kurtaran, hurâfâtın karanlık gecelelerinden, ilim ve irfan sabahına çıkaran, Anadolu'yu harekete getiren ve bereketlendiren Horasan er ve erenleri ve Mâveraünnehir ulemâsı o bereketli toprakların meyvesidir.

Milletini evc-i kemalâta,²²⁶ fazilet ve mârifete îsal etmiş, parlaklıkta güneşe rekabet edecek kadar füyuzat-ı ilâhiyeye²²⁷ mazhar olmuş ve âlemin gıpta ve hayranlıkla takdir ettiği bu müstesna şahsiyetler, bu nevvar dimağlar ve âteşin²²⁸ ruhlu kahramanlar kıyâmete kadar şâyân-ı takdir ve hürmetle yâd edilecektir.

Hem yine irfan âleminde derin izler bırakan, âlem-i insaniyete şerefler bahşeden, ruhlarda ve fikirlerde büyük tesirler bırakan o Semerkant âriflerinin, Buhara mürşitlerinin, Belh mutasavvıflarının medreselerinde, tekkelelerinde ve zâviyelerinde nice müstesna şahsiyetler yetişmiş ve bunlar Osmanlının rûhunda derin izler bırakmışlardır.

Evet, yukarıda zikredilen kişilerin izinden giden ecdadımız büyük bir şevk ile Kur'ân'a sarılmış, din-i İslâm'ı akıl ve mantığın mizanıyla tetkik ve tahkik etmişlerdir. Onlar İslâm dininin bütün beşeri hayır ve saadete, vahdet ve uhuvvete dâvet eden bir din-i fitrî ve

²²⁶ Evc-i kemalât: Mükemmelliklerin en üst derecesi.

²²⁷ Füyuzat-ı ilâhiye: İlâhi feyizler.

²²⁸ Âteşin: Coşkun, heyecanlı.

umumî olduğunu yakînen anlamışlar, vîfak²²⁹ ve itti-hadî, nezâhet²³⁰ ve nezâfeti,²³¹ hürriyet ve adaleti, şefkat ve merhameti, mürüvvet ve ihsanı onda görmüşler ve bu sayede nice fütuhâtlar yapmışlardır.

Eğer bizler de ecdadımız gibi İslâmiyet'in kudsî ve ulvî hakikatlerini dünyanın dört bir yanına yaymak istiyor ve bu mukaddes vazifeyi hakkıyla îfâ etmek istiyorsak, Kur'ân'ın hükümlerini ve sünnet-i seniye'yi ferdî ve içtimâî hayatımıza hâkim kılmamız lazımdır.

Hidâyet ufkundan doğup dalalet ve sefâhat karanlığını aydınlatan güneş gibi, Osmanlılar da adalet, şefkat ve merhamet gibi ulvî meziyetleriyle zulüm karanlıklarını izale ettiler. İşte o zaman ikbal sabahının ilk huzmeleri, devlet hilalinin ilk ışıkları cihanı kapladı. Zaman da onların sayesinde bereketlendi ve parladı. Başta Osman Bey olmak üzere Osmanlı soyunun yıldızlarla süslü kubbesinde, cihanı aydınlatan bu güneş, nice ülkeleri îman, ahlâk, fazilet ve adalet ile ziyâlandırdı. Hakkı koruyan ve dinin ulvî hakikatlerini kendilerine rehber edinen Osmanlı pâdişahları, fethettikleri yerlerde güven ve adaletin temsilcisi oldular ve zulmün ve fenalıkların kapısına kilit vurdular. Dinin ve îmanın saf akçelerini, irfanın parlak incilerini insanlık âlemine kazandırmak için asırlarca cihat ettiler.

Osmanlı pâdişahları ki, cihanı koruyan adaleti kendilerine gaye edinmiş ve bu sayede huzur ve güveni

²²⁹ Vîfak: Aynı düşüncede, aynı fikirde olma, muvâfakat, mutâbakat.

²³⁰ Nezâhet: Ahlâk temizliği, temizlik, saflık.

²³¹ Nezâfet: Temizlik, paklık.

sağlamışlardır. Zira onlar, adalet güllerini her dem taze tutmuşlardır. Şeriatın parlak pınarı onların gayretleri sayesinde asırlarca şarıl şarıl akmıştır. İslâm'ın sağlam kalesinde gedik ve delikler açılmasına fırsat vermemişler, onu sağlam bir şekilde korumayı başarmışlardır. Sancakları üzerine:

وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

“Zafer ve yardım ancak Azîz ve Hakîm olan Allah katındandır.”²³² âyetini yazmışlardır. Zafer âyetleriyle süslü olan bu sancak, cihanın birçok yerinde asırlarca şan ve şerefle dalgalanmıştır. Takvâ ve istikametle süslenen hilafet ve saltanatları, adalet güneşiyle ışılandırılmıştır. Onların adalet rüzgârları cihanı kaplamış ve kerem çeşmeleri insanlık için emel pınarları olmuştur. Mârifet güneşi, onların gönül bahçesini güllük ve gülistanlık etmişti. Vakâr, azim, sebat, sabır, celâdet,²³³ cesaret, şecaat ve mârifet gibi ulvî cevherler onlarda cem olmuştur.

Bütün bu saltanat ve ihtişama rağmen, her şeyden ibret ve hisse almasını bilen pâdişahlar, bu fânî dünyanın geçici güzelliklerine aldanmadılar. Her doğuşun arkasından bir batışın, her yücelikten sonra bir çöküşün olacağını çok iyi idrak ettiler.

Osmanlı sultanlarının her birisi, yapmış oldukları maddî ve mânevî hizmetleri yanında birçok meziyetler

²³² Âl-i İmrân, 3/126.

²³³ Celâdet: Boyun eğilmemesi gereken yerde gösterilen şuurlu cesâret, yüreklilik, yiğitlik.

ile de gelecek nesillere örnek olacak müstesna şahsiyetlerdir.

Evet, Sultan Bayezid-i Velî'nin salâhat ve takvâsı, Murad Hüdavendigâr'ın şecaati ve ince basireti, Şark ve Garb'ın hükümdarlarına ve prenslerine istinadgâh noktası olan Kanuni Sultan Süleyman'ın dünyaya parmak ısırtan fütuhâtı, daha yirmi yaşlarında iken İstanbul'u fethederek Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadîsine mazhar olan Fâtih Sultan Mehmed'in kahramanlığı ve Sultan Abdulhamid'in siyasî dehâsı. Onları hayırla yâd etmek, insanî ve vicdanî bir vazifedir.

Cenâb-ı Hak cümlesinin kabrini pür nûr eylesin ve onları cennet-i âlâda cemetsin! Âmin...

Yavuz Sultan Selim

1470 yılında Amasya’da dünyaya gelen Yavuz Sultan Selim, İkinci Bayezid’in en küçük oğlu ve Fâtih Sultan Mehmed’in torunudur. 4 Nisan 1512 yılında dokuzuncu pâdişah olarak tahta geçen Yavuz, 8 yıl 8 ay hüküm sürmüştür.

Yavuz’un Doğumundan Önce Görülen Rüya

Osmanlı devletinin fâzılı, ilim ve maârif üstâdı Kemalpaşazâde, merhum Sultan Selim Han’ın doğumunu şöyle ifade eder:

Bir derviş kapının önünde bulunarak: “Bugün Osmanogulları hânedanından bir çocuk dünyaya gelecektir. Sabahın oluşu gibi, devleti güneş misali ufukları pür nûr edecektir. Onun, babasının yerine tahtına geçip, âleme sultan olması Allah’ın lûtfu ile olacaktır inşaallah. Bedeninin yedi yerinde amber misali benler olsa gerektir. O benlerin sayısınca beyleri mağlup edip, hepsine gâlip gelecek.”²³⁴

²³⁴ Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü’t-Tevârih.

O zât bu müjdeyi vermiş ve gitmişti. Yavuz Sultan Selim dünyaya geldiğinde o keramet sâhibi dervişin beşâretle işaret ettiği yedi adet benin olduğunu orada bulunanlar hayretle müşâhede etmişler. Dedesi Fâtih Sultan Mehmed Han ise doğan torunu Selim'i kucağına almış, dikkat ve itana ile süzdükten sonra:

‘Bu çocuk büyük bir cihangir olacak. Bu yavuz torunuma dikkat edesüz ha!’ diye yavuz lakabını ilk defa o kullanmıştı.

Sultan İkinci Bayezid'in hanımı Ayşe Gülbahar Hatun'dan dünyaya gelen bu cihangir sultan, tahta çıktığı zaman kırk iki yaşında idi. İkinci Bayezid'in sekiz oğlundan sadece üçü hayatta kalmıştı. Yavuz Selim, Şehzâde Korkut ve Şehzâde Ahmed'den yaşça küçük idi. Yavuz Selim, Hafsa Hatun ile evlenmiş ve ondan oğlu Kanunî Sultan Süleyman dünyaya gelmiştir.

Yavuz Sultan Selim, Osmanlı sultanları içerisinde icraatları ile efsaneleşen ve hayatının çoğu menkıbeleşen en ulu pâdişahlardan biridir. Gerek şecaati, gerek siyasetteki dirâyeti, gerek celalli tabiatı ve gerekse devlete müteallik hususlardaki titizliği, vatan ve milletperverliği onunla ilgili pek çok ibretli vakayı tarih sayfalarına nakşettirmiştir.

Bir kimsenin büyüklüğü, insanlığa yaptığı hizmetin derecesi ve kıymeti ölçüsündedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v):

“İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır.”²³⁵
buyurmuşlardır.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri de şöyle buyurur:

“İnsanın kıymetini tâyin eden, mahiyetidir. Mahiyetin değeri ise, himmeti nisbetindedir. Himmeti ise, hedef ittihaz ettiği maksadın derece-i ehemmiyetine bakar.”²³⁶

İşte bu hakikate mâsadak olanlardan birisi de hiç şüphesiz ki Yavuz Sultan Selim’dir.

Osmanlı tarihi çok iyi tetkik edildiğinde görülecektir ki, Yavuz Sultan Selim İslâm itikadına, onun mukaddes ve muazzez peygamberine mahviyetkâr bir muhabbetle bağlanmış, durmadan, yorulmadan büyük bir azim, irade ve gayretle birçok hizmetler yapmıştır.

Yavuz Selim, yapmış olduğu o âli hizmetleri sayesinde ismini tarihin en şanlı sayfalarına yazdırdı. Bu yazı kıyâmete kadar büyük bir iştiyakla okunacak, şan ve şerefle yâd edilecektir. Evet, insan bu fâni âlemde göç eder, fakat yapmış olduğu âli hizmetleri ve vücuda getirdiği kıymetli eserleri sayesinde şeref ve şanla yâd edilir. Zaten tarihin tescil ettiği şan ve şeref, ölümsüz ve ebedîdir.

Evet, Yavuz Sultan Selim Han, ileri görüşü, dünya siyasetine derin vukufu, azmi, iradesi ve sarsılmaz sebatı sayesinde meseleleri çok iyi teşhis etmiş ve hikmete uygun hareket ederek cihanşümul bir devlet olma

²³⁵ Taberânî, Mu’cemü’l-Evsat, 6/58.

²³⁶ Nursî, İşârâtü’l İ’caz, RNK Neşriyat, İstanbul 2020, s. 86.

yolunda bütün kapıları açmıştır. Bu sebeple onun devri çok iyi bilinmeli ve özellikle idareciler tarafından örnek alınmalıdır.

Tarihimizde Yavuz Sultan Selim devri, üzerinde ciddiyetle durulması gereken en önemli devirlerden biridir. Zira onun devrinde devlet maddî ve mânevî terakkînin, adaletin ve hukukta eşitliğin en yüksek basamağına ulaşılmıştır. Elbette ki, Mısır seferinden daha büyük seferler, Çaldıran zaferinden daha büyük zaferler Yavuz Selim'den sonra olmuştur. Ancak şurası unutulmamalıdır ki; sonradan yapılan seferlerin ve kazanılan zaferlerin şartları Yavuz Sultan Selim tarafından hazırlanmış ve onun tarafından planlanmıştır.

Yavuz Sultan Selim, kendi devrinin en büyük bir lideri olduğu gibi, sonraki devirlerin de örneğidir. Eğer o, tarihimizde silinmez izler bırakan Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'i mağlup etmeyip, Kürt beylerini "İslâm itti-hadı" mefkûresi etrafında toplayarak Anadolu'nun birlik ve beraberliğini sağlamasaydı, Sultan Süleyman'ın Batı'ya yürümesi bir hayalden ibaret kalırdı.²³⁷ Bu bakımdan, Sultan Süleyman'ı "Muhteşem Süleyman" yapan, babası Yavuz Selim'in büyüklüğü, dehâsı; onun almış olduğu iktisadî ve içtimâî tedbirlerdir. Yine Doğu Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır onun zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Doğu Akdeniz'in hâkimiyeti Sultan Selim Han zamanında olmamışsa da, bunların Osmanlı'ya katılması onun kurduğu tersaneler ve geliştirdiği donanma sayesinde olmuştur. Yavuz Sultan Selim

²³⁷ Adel Allouche, *The Origines and Developments of The Otoman-Safawid Conflict*, 1983, p. 32.

zamanında ilim ve teknik, fen ve teknoloji sahasında büyük terakkî olmuştur. Yavuz Selim'in yapmış olduğu hizmetleri asırlar bile eskitememiş ve eskitemeyecektir.

Bu bakımdan, Yavuz Selim gibi cihangir bir pâdişahı anlamak için o devrin şartlarını, devlet adamlarının ve halkın eğilimlerini çok iyi bilmek lazımdır.

Yavuz Selim Han çok yönlü bir insandır. O bir yönüyle ilim adamı, bir cephesi ile sanatçı; bir cihetten otoriterdir. Onun celâdet ve heybeti, yalnız dış dünyaya karşı ve iktidarın bekasını muhafaza içindir. Yavuz, devlet yönetiminde başıboşluğa ve gevşekliğe karşı tavizsizdi. O, bu hâliyle yapılması gerekeni yapıyor, âsâyîşi tam zamanında sağlıyor, hiçbir ülkenin ordusunda olmayan karmaşık durumu celâdeti sayesinde koruyordu.

Selim Han, hususi hayatında gayet müşfik, nâzik, müsamahakâr, sade, sakın ve son derece mütevazı bir kişiliğe sâhiptir. Tarihte ancak bir iki cihangire nasip olacak Mısır zaferi gibi büyük bir muvaffakiyetle İstanbul'a dönen Yavuz Sultan Selim'in İstanbul'a girişi şekli, onun ne kadar mütevazı bir yapıya sâhip olduğunu ortaya koyan tarihî bir hâdisedir. Büyük bir fütuhatla, devleti maddî ve mânevî bakımdan muhteşem bir imparatorluk hâline getiren bu büyük cihangiri karşılamak için İstanbul'da büyük merasimler yapılmakta idi. Yüz binlerce insan, en samimi duygularıyla o büyük hükümdarları karşılamaya hazırlanıyorlardı.

Yavuz Sultan Selim Mısır seferinden dönerken, birçok yüksek şahsiyetleri de İstanbul'a getirmiştir. İki yıldan fazla süren Mısır seferinden dönen ordu, ancak 25 Temmuz 1518'de gündüz vakti Üsküdar'a gelebilmişti.

Yavuz Sultan Selim, halkın kendisini karşılamak için büyük bir merasim hazırladığını ve kendisine büyük bir tezahürat yapılacağını haber alır. Hasan Can'ın²³⁸ da Yavuz Selim'in halkı selamlamasını teklif etmesi üzerine şöyle der:

“Bunca güçlüğü, bunca sıkıntıyı, bunca dostun kaybını birlikte yaşamadık mı Hasan Can? Aç kaldık, susuz kaldık, kimi zaman üşüdük, kimi zaman kavrulduk. Şimdi tüm bunları, gururumuzu kabartacak basit bir alkış sevdasıyla yele mi verelim? Bırak bizden sonra gelenler hakkımızda ne derlerse desinler, ancak bizim amacımız Allah rızası olsun ve bu da aramızda kalsın. Hava kararsın ve herkes evine dönsün, ben ondan sonra İstanbul'a gireceğim. Fânilerin alkışları, zafer nâraları ve iltifatları bizi nefsimize mağlup edip yere sermesin.”

Bir gün sonra merasimle şehre girmesi beklenen Yavuz, gece vakti yanına aldığı birkaç nedimi ile beraber bir kayıkla gizlice Topkapı Sarayı'na gider.²³⁹

Evet, o celâdetli cihan pâdişahının bütün gösterişi, sadece devlet işlerindedir. Onun nazarında merasim ancak devletin şânını ve kudretini ilan etmek için yapılmalıydı. Şahsı için yapılacak merasimlerden ve teşri-fattan hoşlanmaz, gösteriştten son derece rahatsız olurdu.

Sultan Selim'in saltanat hayatı bir bütün olarak incelenirse, onu harekete geçiren sebebin ne ikbal, ne ihtişam, ne şöret ve ne de saltanat hırsı olduğu görülür.

²³⁸ Hasan Can Çelebi (ö. 974/1567), Türk mûsikisi bestekârı, hânende. Yavuz Sultan Selim'in en yakın adamlarından biri idi.

²³⁹ W. H. Cobonel, *Otoman, Conquest of Egypt*, London 1921.

Aksine gösterişten ve riyâdan uzak, hak ve hakikate bağlı olan sade hayatını, bütün gayretini ve himmetini vatan ve milleti uğruna tahsis etmiştir.

Yavuz Sultan Selim vücut yapısı, hâli ve tavrı ile ciddi, azimkâr ve heybetli görünürdü. At üzerinde iken bu görünüşü daha da güçlenir ve seyredenleri âdetâ büyülerdi. Onun bakışları da çok etkileyici idi. Onun bakışında insanı korkutan azim bir celâdet vardı, fakat onun altında şefkat ve merhamet saklı idi.

Yavuz Selim, at sırtında geçirdiğı saltanat günlerinin her birinde ayrı bir rüyayı gerçekleştirmek için uğraşmıştır. Kader-i ilâhi onu ekseriya Şark'taki düşmanlarıyla uğraşmaya sevk etmiştir. İlginçtir ki, Yavuz daha çocukluğundan itibaren Farsça öğrenimine özen göstermiş ve lalası şair Hâlimi ile Farsça şiirler okumaktan ayrı bir lezzet aldığını söylemiştir.

Yavuz Sultan Selim, Osmanlı tahtına çıkmadan önce çok iyi bir eğitim almış ve yüksek bir irfana sâhip olmuştu. Ayrıca o olağanüstü fitrî bir zekâyâ sâhipti. Hâdiseler karşısında kararını anında verir ve bu kararları da çoğunlukla isabetli olurdu. Devlet işlerinde ise âdetâ ince eler sık dokur, meseleleri etraflıca tetkik eder, sonra kararını verirdi. Verdiği kararından da asla dönmezdi.

Nitekim Mısır seferi sırasında mesafenin uzaklığını ve şartların zorluğunu gerekçe göstererek sefere muhâlefet eden Pîrî Paşa'ya hiddetlenen Yavuz Selim, şimdiki Süveyş Kanalı'nın yerini târif ederek:

“Akdeniz’i bahr-i ahmere²⁴⁰ bağlar, bahren Hindistan’a girerim. (Yani, karadan mümkün olmazsa denizden bir yol yapar, Hindistan’a giderim.)” diyerek, celâdet ve cesaretine olduğu kadar, askerî dehâsına ve dünya ahvalini kavrayışına da büyük misal olan bu tavrıyla ordularını serhattan serhada, zaferden zafere uçurmuştur. Yavuz: “Cesaret insanı zafere, kararsızlık tehlikeye, korkaklık ise ölüme götürür.” derdi.

Hem yine İran seferine giderken ordunun geri dönmelerini isteyen vezirlerine Yavuz Selim şöyle der:

“Biz Tebriz’de Sultan Yakup Câmîi Kebir’inde Cuma namazını edâ etmeden geri dönmemeye yemin etmişizdir.”

Nitekim Çaldıran muzafferiyetinden sonra Tebriz’e geçen Yavuz Selim, 6 veya 8 Eylül 1514’te Sultan Yakup Câmîi’nde adına okunan hutbeyi dinlemiş ve Cuma namazını kılmıştır. Bu hâdise onun ileri görüşlü bir kişilik olduğunun en güzel örneklerindendir.

²⁴⁰ Bahr-i ahmer: Kızıl Deniz.

Yavuz Sultan Selim'in Kişiliği

Celâdetli cihan pâdişahı, Allah'ın lütfuna mazhar olan şecaat sâhibi bir din hâmisidir. Bahtı yüce, taç ve taht sâhibi olan ulu pâdişah, sulh ve nizam için nice fütuhathlar yapmış ve aynı zamanda hilâfet ile saltanatı da cemetmiştir.

Himmeti âli, ilim ve irfana meftun olan cihan pâdişahı ulemâ ve meşâyih ile sohbet etmeyi kendine şiar edinmişti. Onun en çok zevk aldığı ve meftun olduğu şey ilim ve irfan meclisleri idi. Her gün üç saatten fazla uyumaz, vaktini ilim ve tettebbuat²⁴¹ ile geçirirdi. Daha gençliğinde zekâsı, kararlılığı ve lider tavırlarıyla herkesin dikkatini celbetmişti.

Yavuz Selim; hilim, edep, iffet, nezâhet, vakar, ilim, lütuf, kerem ve tevazu gibi ahlâk-ı haseneyi nefsinde yaşayarak, nefsinin gayr-i meşru arzularını gemlemesini bilmiştir. Yavuz Selim son derece iffetli idi.

Etrafında birçok kadın ve cariye varken, o Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızı olan Hafsa Sultan ve ikinci eşi olan Ayşe Sultan'la yaşamıştır. O büyük pâdişaha

²⁴¹ Tettebbuat: İncelemeler, araştırmalar, tetkikler.

göre, kadınlarla ilişkilerini iyi ayarlamayıp, iffetini muhafaza edemeyen kişilerin, akılları ve idrakleri kıt olur ve zihinlerinde büyük fikirlere yer kalmaz. Yavuz Selim, tâlim ve terbiyesi ile yakından ilgilendiği oğlu Süleyman'a da bu hakikati aşlamak için büyük bir gayret gösteriyordu.

Yavuz Selim, birçok cihetten hünerli, harika bir zekâyâ sâhip, açık fikirli, dimağı münevver, malumatı vâsi²⁴² idi. Hileyi sevmez ve israftan kaçınırdı. O, vezirlerinin de açık, net ve dürüst olmalarını ister ve onlara şöyle derdi:

“Bir devlet adamı tüccarlık, karaborsacılık yapamaz. Sermaye peşinde koşan devlet adamlarına, dinimizde, geleneğimizde ve kültürümüzde hoş gözle bakılmaz. Bizde toplayıp saklayan değil, paylaşan ve veren kişi sevilir. Artık bu düzen değişmiştir. Menfaatlerini devletin ve milletin önünde tutanlara asla fırsat veremeyeceğim.” derdi.

Ayrıca o, doğruluğa, celâdete, ihlâsa, feragate, tedbire ve ileri görüşe meftun ve hayran bir insandı. Membâ-yı feyiz ve kemal sâhibi olan Yavuz Sultan Selim, saltanatı kaldığı müddetçe adalet ve şefkatle muamele etti.²⁴³

Yavuz Selim'de akıl, şecaat, azim, sebat ve îman kemalde idi. Onun celâdet ve şecaatini ortaya koyan şöyle ibretli bir hâdise anlatılır:

²⁴² Vâsi: Geniş.

²⁴³ Yavuz'un karakteristik nitelikleri hakkında bk. Muhyi Çelebi, Selimnâme, İstanbul 1301; İshak Çelebi, Selimnâme, Bibliotheque Nationale, A. F. 141.

“Yavuz Selim, herhangi bir saray halkından ayırt edilemeyecek kadar sade giyinirdi. Sade giyinmesinin sebebini soranlara:

“Vezirlerin ve beylerin süslü giyinmeleri, pâdişahlarına saygıdan ileri gelir. Biz kime şirin görünmek için süslü giyinelim ki? Bizim Pâdişahımız, vücudun dışına değil, içindeki cevhere bakar.” diye çok veciz bir cevap vermiştir. Yavuz Selim’in yanındaki nedimleri ve vezirleri devamlı olarak pâdişahın güzel elbiseler giymesini söylerler, fakat pâdişah onların bu sözlerine pek rağbet göstermez ve sade giyinmeye devam ederdi.

Venedik elçisi Antonio Giustiniani (ö. 1571), bir gün Yavuz Sultan Selim’i ziyarete gelir. Huzura giren elçi, yer öpüp itimatnâmesini sunar. Ziyaretten sonra kendisini uğurlayan vezirler:

“Pâdişahımızın elbisesini nasıl buldunuz?” diye sorunca, elçi:

“Heybet ve şecaatinden yüzüne bakamadım ki, elbisesine bakayım.” diye cevap verir.

Başka bir rivâyete göre, ziyaretten sonra Yavuz Sultan Selim Han vezirini elçiye gönderir ve:

“Var elçiye sor, bizi nasıl bulmuşlar?” diye sormasını ister. Sadrazam pâdişahın emri üzerine elçiye pâdişahı nasıl bulduğunu sorar ve dönüp Yavuz’a şöyle der:

“Sultan’ım! Venedik elçisi diyor ki: “O’nun kılıcının parıltısı gözümü öyle aldı ki, kendisini göremedim bile.”

Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim Han Paşa’ya:

“Kılıcımızın ağzı kestikçe, kâfirin gözü ondan başkasını göremez. Ama Allah (c.c) korusun bir gün kılıcımız kesmez olur da parlamazsa, o zaman küffar bizi hem hor görür, hem de bize tepeden bakar.” der.

Yavuz Selim’in yanında dili tutulan ve kelimeler boğazına dizilen Antonio, kendisini uğurlayan vezire:

“Selim Han çok zeki biridir. Bizi barışı bozabilecek herhangi bir hareketimize karşı açıkça uyarıyor. Bunu dikkate almamamız ahmaklık olur.” deyince, vezir de:

“Pâdişahımın mesajı sadece sizlere değil, hepimizdedir. O ikili siyasetten ve gizli yürütülen her türlü ilişkiden nefret eder.” diye cevap verir. Bunun üzerine Antonio:

“Pâdişahın geçenlerde Kuşçular Çarşısı’nda yaptığı doğru mudur?” diye sorar. Vezir hayretle bu hâdiseyi nereden duyduğunu sorunca, Antonio:

“Bunu duymayan mı kaldı?” diye cevap verir.

Vezir: “Bu hadise hâlâ Şehzâde Ahmed’in adını ananlara bir gözdağıdır.” der.

Elçi, ülkesine döndüğünde de kendisine pâdişahın nasıl biri olduğu sorulmuş, elçi bu soruya şaşkınlık içinde: “Kılıcı öyle parlıyordu ki, yüzünü göremedim.” cevabını vermiştir.

Yukarıda bahsi geçen hâdisе şöyle cereyan etmiştir:

Yavuz Selim Han bir gün tebdil-i kıyafet ederek, çeşitli kuşların satıldığı çarşığı gezmeye çıkar. Birçok

ülkeden getirilen kuşları seyreden Selim Han'ın gözü kekliklerle dolu bir kafese takılır. Bir müddet kuşları seyreden Yavuz Selim Han, o kuşların fiyatını sorar. Satıcı, kekliklerin tanesinin bir altın olduğunu söyler. Selim, başka bir kafeste ayrı tutulan bir keklik görünce, onun ayrı tutulma sebebini ve fiyatını sorar. Satıcı: "Onun ötücü bir keklik olduğunu, güzel cıvıltısıyla diğer keklikleri başına topladığını, onların avlanmalarını kolaylaştırdığını ve fiyatının da üç yüz altın olduğunu..." söyler. Yavuz Selim: "Al sana beş yüz altın." der ve kuşu satın alır. Adam kafesi Selim'e uzatınca o, kafesin içindeki kuşu tutup hemen kafasını koparır. Satıcının ve çevredeki insanların şaşkın bakışları altında hâlâ çırpınan kuşu havaya kaldıran Yavuz, yüksek sesle şöyle der: "Soyuna ihanet edenlerin sonu işte budur!" Böylece tebdil-i kıyafet eden kişinin Yavuz Selim olduğu ve bu hareketi ile devlete isyan eden kardeşlerine bir gözdağı verdiği anlaşılmış olur.

Dulkadıroğlu Alâüddevle,²⁴⁴ 1515 yılında Turna Dağı savaşında mağlup edilmişti. Mısır Sultanı Kansu Gavri,²⁴⁵ Anadolu'daki bu fethi protesto için Yavuz Selim Han'a bir elçi gönderir. Gelen elçi Yavuz'a, Mısır sultanının: "Hutbelerde sultanımın adı okunan memleketleri iade ediniz." sözünü iletir. Bunun üzerine Yavuz, celalli bir şekilde elçiye şöyle der:

²⁴⁴ Alâüddevle Bey (ö. 1515), Dulkadıroğulları Beyliği'nin başı. Dulkadıroğulları 1337-1522 yılları arasında hüküm sürmüş bir Türkmen beyliğidir.

²⁴⁵ Kansu Gavri (ö. 922/1516), Memlûk sultanı (1501-1516).

“Var sultanına söyle ki, hutbe ve sikkede adının muhafazasını Anadolu’da değil, Mısır’da düşünsün.”

Yavuz Selim’in bu cevabından sonra başını yere eğen elçi, alçak bir sesle: “Ben bunları sultanıma söyleyemem. Bari siz bir elçi gönderiniz de o söylesin.” der. Elçinin bu sözüne tebessüm eden Yavuz: “Elçiye lüzum yok. Mısır’a ben gelirim.” der ve çok geçmeden dediğini yapar.²⁴⁶

Yavuz Selim, celâdetli, ferasetli ve kadirşinas biri idi. Devletin mühim işleri için başa getireceği adamları seçmede çok titiz davranır ve büyük bir isabet sağlardı. Bir gün vezirlerden Pîrî Paşa, Rumeli Beylerbeyi Çoban Mustafa Paşa’nın muavini olmasını teklif edince Sultan Selim: “Ben deli değilim, öyle bir adamı tâyin edeyim.” diyerek onun teklifini kabul etmez. Fakat aradan birkaç ay geçtikten sonra Pîrî Paşa önceki teklifini ısrarla tekrarlar, bunun üzerine Yavuz Sultan Selim:

“Mademki Mustafa Paşa’nın vezir olmasını çok istiyorsun, o zaman o senin vezirin olsun.” diyerek istemediği hâlde Pîrî Paşa’nın teklifini kabul eder.

Aradan birkaç ay geçer ve bir arz gününde Mustafa Paşa, Pîrî Paşa’nın arzlarının yanlış olduğunu ileri sürerek itiraz eder. Yavuz Selim: “Yanlışları ne ise söyle.” deyince, Mustafa Paşa, Pîrî Paşa aleyhinde çok şeyler söyler. Bunun üzerine Sultan Selim elindeki okla Mustafa Paşa’nın başına vurarak: “Bre hain adam, bunca zamandan beri hizmetimi gören birinin ne yaptığını

²⁴⁶ Muhammed Harb, I. Selim’in Suriye ve Mısır Seferi, İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi, 1980.

bilmez miyim? Sen benim vezirim değil, anın vekilisin ve bu rütbeye de anın arzıyla nail oldun.” diyerek huzurundan kovar ve onu idam ettirmek ister. Fakat Pîrî Paşa’nın ısrar etmesiyle bu fikrinden vazgeçer. Bu hâdisde de Yavuz Sultan Selim’in adamlarına olan itimadını, adam seçmedeki isabetini ve onlara verdiği değeri açıkça ortaya koymaktadır.

Yavuz Selim, israftan ve gösterişten son derece sakınırdı. Nitekim Yavuz Selim, mütevazı bir köşk yapılması için Abdüsselam Bey adında birini görevlendirir. Bu zât çok ihtişamlı bir köşk yapınca Yavuz Selim son derece hiddetli bir şekilde: “Ben sana bu kadar para sarfına ruhsat vermemiştim; basit bir gölgelik yapmanı istemiştim.” deyince, Abdüsselam Bey çok zor duruma düşer. Durumunu kurtarmak için de köşkü kendi parasıyla yaptığını söyler ve hediye olarak kabulünü isticham eder.

Yavuz Selim: “Eğer bir sultanın, arkasını kollayacağı ve sırtını yaslayacağı yetişkin kurmayları varsa, o sultan zaferden zafere koşabilir.” derdi ve yakın arkadaşlarına “Âlicenap ve fedakâr arkadaşlarım” diye hitap ederdi. Onun dostları da ona cân u gönülden, samimiyet ve sadakatle bağlı idiler. Yavuz Selim saltanatın başına geçince yakın arkadaşlarına makam teklifinde bulunmuşsa da onlar: “Bizim için, i’lâ-yı kelimetullah uğrunda ve itihad-ı İslâm yolunda sizinle beraber olmaktan daha büyük bir makam, şeref ve izzet olamaz.” diyerek, makam ve mevkide gözlerinin olmadığını ve ona olan bağlılıklarını ortaya koymuşlardır.

Sultan Selim'in saltanatın başına geçmesi, yeni bir hidâyet meşalesinin yanmaya başladığı mühim bir dönüm noktasıdır. Onun arkasında bulunan âlicenap, cihangir, kahraman ve necip ordu da bütün cihanın hayret ve takdirini celbetmiştir.

O koca sultan, necip İslâm milletine yeni bir aksiyon, yeni bir hayat, yeni bir kan bahşetti. Zamanın âlimleri onun siyaset sahasında asrının mücedditi olduğunu ittifakla ifade etmişlerdir. Osmanlı pâdişahları içerisinde bazı özellikleri ile Hz. Ömer'e en çok benzeyen kişi olarak temâyüz etmiştir.

Tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Yavuz Selim'in şahsiyeti ile ilgili olarak şunları nakletmektedir:

“Yavuz Sultan Selim uzuna mâil²⁴⁷ orta boylu, toparlak kırmızı yüzlü, çatma siyah kaşlı, iri kemikli, büyük başlı, koç burunlu, boynu uzun, gür bıyıklı ve tıraşlı yani sakalsız, yarı belinden yukarısı aşağısına nispetle kısa, bakışı müessir yani keskin ve nâfiz,²⁴⁸ mizacı asabi idi; konuşurken bazı kelimeleri fart-ı zekâ²⁴⁹ ve asabi-yetinden dolayı birkaç defa tekrarları.”²⁵⁰

Başka bir rivâyete göre ise Selim Han, orta uzun boylu, kırmızı çehreli, sakalsız ve uzun bıyıklı idi. Nazarları nâfiz ve müessir, mizacı asabi idi. Bir işe karar vermeden evvel çok düşünür, istişare eder, kendi fikrine

²⁴⁷ Mâil: Andırır, benzer, –e çalar, yakın.

²⁴⁸ Nâfiz: İçeride işleyen, çok tesir eden, etkili.

²⁴⁹ Fart-ı zekâ: Üstün zekâ.

²⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, cilt-2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

muhâlif olsa bile her reyi dinler ve hak söz ise kabul ederdi. Bir kere karar verince asla dönmez, hemen icraata geçer ve o devrede aksi fikir serdedenlere müsamaha etmezdi. Çok iyi bir haber alma teşkilatı kurmuştu, buna rağmen bazı mühim mevzuları bizzat kendisi tahkik ederdi.

Yavuz Selim, devlet işlerinde kat'î bir programla hareket eden hükümdardı. O herhangi bir işi kesin olarak meydana koymadan evvel, muhtelif yollarla o mevzu hakkında vezirlerin vesair alâkadarların mütâlaalarından istifade eder ve günlerce düşünürdü. Kesin kararını verdikten sonra da o kararından asla dönmezdi. İradesi ve azim kudreti, derin görüşü ve yüksek dehâsıyla babası zamanında devlet yönetimini ataletle sürükleyenleri saf dışı etmiştir.

Yavuz Sultan Selim, çelik gibi iradesi, azim kudreti, derin görüşü ve yüksek dehâsıyla babası zamanında uyuşuk ve durgun bir hâle gelmiş olan idareyi kısa bir zamanda çevik ve cevval bir hâle getirmiştir. Kurmuş olduğu muntazam ve güçlü istihbarat teşkilatı sayesinde dâhilî ve harici meselelerden anında haberdar oluyordu. Mühim işlerde bizzat kendisi tahkikat yapar, kötü haberler aldığı zaman: “Siz işlere bakmıyorsunuz.” diye vezir-i azamları azarlar, bazen de hapsedtirirdi. Hersekkzâde Ahmed Paşa²⁵¹ ile Pîrî Mehmed Paşa²⁵² bu vartaya uğrayanlardır.

²⁵¹ Hersekkzâde Ahmed Paşa (ö. 923/1517), Osmanlı vezîriâzamı.

²⁵² Pîrî Mehmed Paşa (ö. 939/1532), Osmanlı vezîriâzamı.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ
النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

“Allah, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreliyor.”²⁵³ âyetini kendisine rehber edinen Yavuz Selim Han, devlet işlerine ehil ve kabiliyetli adamları seçer, vazifesinde muvaffak olanları hemen mükâfatlandırır.

Mısır seferi esnasında vuku bulan şu hâdise de, Yavuz’un bu konudaki hassasiyetini ortaya koymaktadır:

Birtakım masraflar için hazineden henüz para ulaştırılamamış, bunun için de zengin bir tüccardan borç alınmıştı. Defterdar, daha sonra hazineden gelen paradan tüccardan alınan borcu takdim etmek isteyince, tüccar defterdara şöyle bir teklifte bulunur:

“Benim servetim çoktur ve bir oğlumdan başka kimsem de yoktur. Eğer kabul ederseniz, size borç olarak verdiğim o parayı hazineye bağışlayayım, buna mukabil siz de benim oğluma devlet kapısında bir iş verin, onu askerlik sınıfına alın.”

Defterdar, tüccarın bu talebini Yavuz Sultan’a arz edince, Pâdişah son derece öfkelenir ve defterdara haykırarak şöyle der:

²⁵³ Nisâ, 4/58.

“Para ile asker yazılmaz, kanun-u kadim²⁵⁴ bozulmaz. Bana getirdiğiniz şu usulsüz ve çirkin teklifinizden dolayı yemin ederim ki, seni de teklif sâhibini de katlettirirdim; fakat Sultan Selim, insanların “Parasına tamah ettiği için tüccarı ve defterdarı öldürttü!” demelerinden çekinirim. Çabuk bezirgânın parasını iade edin ve bir daha huzuruma böyle kanuna uygun olmayan tekliflerle gelmeyin.”

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Avusturya İmparatorluğu’nun İstanbul elçiliğini sekiz sene sürdüren Ogier Ghislain de Busbecq²⁵⁵ şöyle der:

“Görev ve memuriyetler herkesin liyakat, seciye ve kabiliyetine göre bizzat sultan tarafından verilir. Bunu yaparken ne şahsın zenginliğine, ne nüfuz ve şöhretine, ne de rica ve dostluklara aldırış eder. Böylece her işe, o işin ehli adamlar tâyin olunur. Şahsî kabiliyeti sayesinde herkes en yüksek mevkilere gelebilme şansına sâhiptir.”²⁵⁶

Yavuz Sultan Selim, âlimler ve şairler ile yaptığı hususi sohbetlerinde, devlet işlerinde olduğunun aksine güler yüzlü ve müsamahakâr idi. Sadeliği sever ve sade yaşardı, kendisine has Selimî tâbir edilen bir kavuk giyer, ağzından çıkacak her sözün mütâlâa yürütülmeden yerine getirilmesini arzu eden biri olmakla beraber,

²⁵⁴ Kanun-u kadim: Eski kanun.

²⁵⁵ Ogier Ghislain de Busbecq (1522-1592), Kanûnî Sultan Süleyman devrinde Alman imparatorunun elçisi sıfatıyla İstanbul’a gelen Flaman asıllı diplomat.

²⁵⁶ Ogier Ghislain de Busbecq, Türkiye’yi Böyle Gördüm, Çev. Aysel Kurutluoğlu.

ikna edici sözü kabul ederdi. Kıymet verdiği kimsele-
rin, bilhassa ilim ve din âlimlerinin fikirlerine ehemmi-
yet verirdi. Yavuz Selim, âlimlere karşı son derece hür-
metkâr idi. Özellikle Zenbilli Ali Cemali Efendi'nin²⁵⁷
ilim ve irfanına hayran idi ve ona son derece hürmet
ederdi. Yavuz Selim'in, Zenbilli Ali Cemali Efendi ile
olan münakaşaları meşhurdur.

“Bir yanardağ gibi ateş saçan Yavuz'un da yanında
boynunu büktüğü, elini öptüğü, nazını çektiği ve emir-
lerine itaat ettiği Molla Cemali gibi birçok mâneviyat
sultanları vardı. Pâdişah, bir kaya gibi eğilmek bilme-
yen bu ilim ve irfan erbabını bazen aşır geçmek istese
de, onları yerlerinden kımıldatıp sarsamaz ve geri püs-
küren kendi olurdu. Onlar hükümdarını dilediği gibi
hizaya çekebilirdi.”²⁵⁸

Mesela Yavuz Sultan Selim Han, bir seferinde hazi-
nedeki ihmallerinden dolayı vuku bulan hırsızlık sebe-
biyle yaklaşık kırk kişinin öldürülmesini emretmişti.
Durumu öğrenen Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi, hâdi-
senin özünü Sultan Selim'den öğrenmek için alelacele
ve destursuz olarak Yavuz'un yanına varır. Yavuz da
söylenenlerin doğru olduğunu ifade edince, Zenbilli Ali
Efendi kararın icra edilmemesini söyler.

Yavuz Selim:

²⁵⁷ Zenbilli Ali Cemali Efendi (ö. 932/1526), Osmanlı müftüsü ve âlimi.

²⁵⁸ Samiha Ayverdi, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları.

“Efendi Hazretleri, sizin devlet işlerine karışmaya hakkınız yoktur.” diye cevap verir. Bunun üzerine Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi şöyle der:

“Sultanım! Ben size şer’î hükümleri bildirmeye geldim. Zira bizim vazifemiz sizi hatadan muhafaza etmek ve âhiretinizi korumaktır.”

Şeriatın kıldan ince, kılıçtan keskin ölçüsü karşısında sâkinleşen Yavuz Selim Han Şeyhülislâm’a:

“Umûmî ahvalin düzelmesi için bir fırkanın öldürülmesine cevaz yok mudur?” diye sorar. Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi:

“Bunların öldürülmesi ile âlemin düzelmesi arasında bir alâka yoktur, suçlarına göre ceza gerek.” diye cevap verir.

Bunun üzerine koca orduları dize getiren o ulu Pâdişah, başını önüne eğerek ve kararını geri alır. Pâdişahın bu kararından son derece memnun olan Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi, tam huzurundan ayrılırken tekrar geri döner ve kendisine merakla bakan Yavuz’a şöyle der:

“Sultan’ım! Birinci talebim şeriatın gereği idi. İkinci bir talebim daha var ki, bu da sadece bir ricadır. Sultan’ım bu mü’minlerin suçları kendilerinedir. Ancak onlar hapiste iken masum ailelerine kim bakacak? Sizden ricam verilecek ceza bitene kadar bunların ailelerine bir nafaka bağlamanızdır.”

Şeyhülislâm’ın bu talebini de yerine getiren Yavuz, hiç şüphesiz ki farkında olduğu ilâhî mesuliyetin ve hukukun icabını ifâ etmiş oluyordu.

Şu hâdise Yavuz Sultan Selim'in âlimlere ne kadar kıymet verdiğini ve onlara ne derece hürmet gösterdiğinin açık bir delilidir.

Yavuz Sultan Selim Han Mısır seferi dönüşünde Adana civarına geldiklerinde şiddetli bir yağmur yağmış ve her taraf âdetâ çamur deryasına dönüşmüştür. Yavuz Sultan Selim Han devrin meşhur âlimlerinden Kemalpaşazâde ile atın üstünde yan yana gidiyorlardı. Kemalpaşazâde'nin atının ayağından sıçrayan çamur Yavuz Sultan Selim Han'ın elbisesini kirletmişti. Bu durum karşısında Kemalpaşazâde'nin derin bir mahcubiyete düştüğünü ve ziyâdesiyle üzüldüğünü gören Yavuz Sultan Selim Han, onun yüzüne bakar ve tebessümle şöyle der:

“Ulemânın atının ayağından sıçrayıp elbisemizi kirleten çamur, çok mübârekdir ve bizim için büyük bir şereftir. Vasiyet ediyorum, ben ölünce bu çamurlu kaftanı üzerime örtün.”

Nitekim Yavuz Sultan Selim vefat edince, bu vasiyeti yerine getirilmiş ve çamuru ile muhafaza edilen kaftan, sandukçasının üzerine örtülmüştür.

Yavuz Selim'in Farsça bir dîvân yazacak kadar bu dile derin vukûfu vardı. Vassaf Tarihi'ni mütâlaa etmesi, Arapça ve Farsça'ya olan vukûfiyetine bir delildir. Türkçe nâzımları az ise de, Farsça olarak yazdığı birçok şiiri vardır. Kendi el yazısıyla yazmış olduğu Farsça manzumeler Topkapı Sarayı arşivinde bulunmaktadır. Şah'a gönderdiği Farsça mektupları o sahada üstad kişiler yazmışsa da, bunlara en son bizzat kendisi bakmış ve

birtakım tashihatta bulunmuştu. Ayrıca o, İslâmî ilimlere, Doğu edebiyatına, tarih, felsefe ve tasavvufa fevkalade vâkıftı. Âlim ve ediplerin meclislerinde bulunmaktan büyük bir zevk alır, devamlı olarak tarih ve siyasete dair yazmaları mütâlaa eder ve geceleri kitap okumakla meşgul olurdu.

Büyük Cihangir Yavuz Sultan Selim, askerî dehâsı bakımından dedesi Fâtih Sultan Mehmed Han'dan sonra gelir. O, sefere çıkmazdan önce o ülkenin tarihini okurdu. Yavuz Selim, dedesi Fâtih Sultan Mehmed gibi fütuhât yapıyor ve i'lâ-yı kelimetullah ve ittihad-ı İslâm için çalışıyordu. Mâhir bir avcı olan Selim, yirmi yıla yakın bir sürede valilik yaptığı Trabzon'da cirit yarışları tertip eder, şair ve âlimlerle güncel, tarihî ve ilmî sohbetler ve müzakereler yapardı.

Sultan Selim Han'ın büyük bir devlet adamı olması yanında, onun şairliği de insanları hayrette bırakır, kalpleri teshir ve şâdıman²⁵⁹ ederdi. Şiirlerindeki üslup ve beyan fevkalade fasih, selis ve beliğ idi. Onun bir elinde kılıç, diğer bir elinde ise kalem ve hikmet vardı. Yazmış olduğu binlerce şiirinden sadece ikisini dikkatinize sunmak istiyorum.

Ayaklı Semâî

Sanma Şâh'ım	Herkesi sen	sâdıkâne	yâr olur
Herkesi sen	dost mu sandın	belki ol	ağyâr olur
Sâdıkâne	belki ol	âlemde	Dildar olur
Yâr olur	Ağyar olur	Dildar olur	Serdar olur

²⁵⁹ Şâdıman: Sevinçli, şâd, mesrur.

*Kimse sensiz bulamaz Hakk’a vusul,
Feyz-i lütfunla olur merd-i kabul.
Rahmeten li’l-âleminsin yâ Resûl,
El-medet ey maden-i nûr-i Hudâ.*

*Ey kerem kâni Resûl-i Kibriyâ,
Kemterindir bu Selim-i pür hata.
Dergâhından iltica eyler ata,
El medet vey maden-i nûr-i Hudâ.*

Devletin zirvesinde bulunan Yavuz Sultan Selim ile en alt tabakasında bulunan külhancı arasında geçen ve cidden insanın kalp ve rûhunu zevk ve sürura kalp eden şu sohbeti de dikkatinize sunmak istiyorum:

Yavuz Sultan Selim bir gün at üstünde bir hamamın önünden geçerken, hamamın külhancısı şöyle der:

*“Siz gülşen-i sarayda zevk ü sefada,
Biz külhan-ı mihnette cevr ü cefada; bunda
sebep ne?”*

Bunun üzerine pâdişah:

*“Takdir-i Hüdâ tedbir eylemiş ruz-i ezelde,
Takdire rıza göstermedin, bunda sebep ne?”*

diye karşılık verir.

Bu hâdisenin tarih kitaplarında nakledilmesinin en mühim sebebi ise, Osmanlılarda en alt kademede en basit bir iş yapanın kültür seviyesinin ve medenî cesaretinin ortaya konulmasıdır.

Sultan Selim, seferlerde vakit buldukça mütâlaa ile meşgul olurdu. Mısır’daki ikameti esnasında Hint ve

Çin haritalarını yaptırmış, Mısır'dan İstanbul'a gelinceye kadar İbn Tağrîberdî'nin²⁶⁰ “Nücumü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kahire” isimli eserini İbni Kemal'e tercüme ettirmiş ve kendisine parça parça takdim edilen tercümeleri okumuştur.²⁶¹

²⁶⁰ Ebu'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrîberdî el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zâhirî (ö. 874/1470), Memlükler dönemi tarihçisi.

²⁶¹ Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, Sayı 2, s. 25-26.

Yavuz Sultan Selim'in En Büyük Gayesi

Heybet ve şecaat sâhibi olan Yavuz Sultan Selim Han'ın en büyük gayesi, İslâm birliğini kurmak, âlem-i İslâm'ı bir bayrak altında toplamak ve onların birlik ve beraberliklerini temin ve Osmanlı Devleti'ni de bu birliğin merkezi hâline getirmektir.²⁶² Bu sebeple o, Şark'ı sağlama almadan Garb'a açılmanın mümkün olamayacağını düşünmüş ve bu tedbiri ile de oğlu Kanunî Süleyman'ın Garp fütuhatına zemin hazırlamıştır. Yavuz Selim yazmış olduğu şu dörtlükle, en büyük gayesinin ve derdinin ittihad-ı İslâm olduğunu ve en büyük ızdırabının ise milletin ihtilâfı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

*İhtilâf u tefrika²⁶³ endişesi,
Kûşe-i kabrimde²⁶⁴ hatta bîkarar eyler beni.
İttihadken²⁶⁵ savlet-i a'dâyı²⁶⁶ def'e çaremez,
İttihad etmezse millet, dâğ-dâr²⁶⁷ eyler beni.*

²⁶² Ahmed Uğur.

²⁶³ İhtilâf u tefrika: Ayrılık ve anlaşmazlık.

²⁶⁴ Kûşe-i kabir: Kabir köşesi.

²⁶⁵ İttihad: Birlik, birleşme.

²⁶⁶ Savlet-i a'dâ: Düşman saldırısı.

²⁶⁷ Dağ-dar eyleme: Üzme, acı ve keder verme.

Zaten bu dünyada o büyük pâdişahın bundan başka istediği pek bir şey yoktu. Onun bütün derdi, gayesi ve gayreti; Cenâb-ı Hakk'ın rızası, milletin ve devletin bekası ve selameti idi. Bunları yapmak için de sarayında oturup keyfetmeyi terk ederek, harp meydanlarında askeriyle birlikte olmayı tercih etti. Yavuz:

“Her ne zaman ki, bir sultan, askerinin yediğini yemez, giydiğini giymez, uyuduğu şartlarda uyumaz, onlarla birlikte harp meydanında bulunmaz ise, işte o devlet gerilemeye ve yıkılmaya mahkûmdur. Bu böyle biline ve benden sonrakilere de bildirile.”

Yavuz Selim, sekiz sene gibi kısa bir zamanda bütün dünyanın nazarını celp edecek derecede maddî ve mânevî fütuhât yaptı. Şecaati ve heybeti ile bütün dünyayı titretti. Karada olduğu gibi, denizlerde de bütün Avrupa'yı sarsacak azamet ve şehâmete sâhipti. Onun zamanında Devlet-i Âl-i Osman'ın şerefi en yüce mertebelere çıktı. Osmanlıların en parlak ve ihtişamlı fütuhâtları onun kısa süren pâdişahlığı döneminde oldu; devletin sınırları iki katı kadar genişledi ve hazineleri ganimetlerle doldu. Osmanlının altın devrini hazırlayan bu mütevazı sultan sayesinde devletin saygınlığı arttı, insanlar huzurlu ve müreffeh bir hayat yaşadı.

Yavuz Sultan Selim'in pâdişahlığını târif etmesi çok câlib-i dikkattir.²⁶⁸ O şöyle der:

“Ben pâdişah olursam; İslâm birliği yolunda ciddi-yetle yürüyeceğim. Hatta Mevlâ ruhsat verirse, Hint ve

²⁶⁸ Câlib-i dikkat: Dikkati çekici.

Turan’a gidecek ve Doğu’da da Batı’da da i’lâ-yı kelimatullah uğrunda çalışacağım.”

Nitekim Yavuz Selim bir gün Hasan Can’a şöyle der:

“Şu dünya uğruna nice cihangirler helak olup gitti. Hasan Can, Allah şâhittir ki, Osmanogulları bugüne kadar yalnızca kuru bir cihangirlik dâvâsı gütmедiler. Biz bir sancak devraldık, o da Rasûlullah’ın i’lâ-yı kelimatullah sancağıydı. Rasûl’ün irtihâlini müteakiben sahabe-i kiram nasıl yurtlarını ocaklarını terk ederek bu sancağı dünyanın dört bir yanına büyük bir fedakârlıkla taşıdırlarsa, ecdadımın ve benim temel amacımız da işte bu oldu.”

Bunun içindir ki, Yavuz Sultan Selim’in babası Sultan İkinci Bayezid de i’lâ-yı kelimatullah için çıktığı seferlerde üstüne bulaşan tozları biriktirerek bunlardan bir tuğla döktürdüğü ve böylece Allah’ın “cihat” emrine uyduğunun işareti olarak bu tuğlayı yanından ayırmadığını tarih kaydetmektedir.

Sultan Selim, Şah İsmail üzerine yaptığı seferden önce, İdris-i Bitlisî’yi Şark’a göndererek, Şah İsmail’in Râfızîlik politikasına karşı ehlisünnet olanların ittifakını sağlamasını istemişti. Şarki Anadolu’ya giden İdris-i Bitlisî de, İttihad-ı İslâm ve uhuvvet-i İslâmiye esaslarını tahakkuk ettirmede büyük ölçüde muvaffak olmuştur.

Daha sonra İdris-i Bitlisî kumandasındaki on bin kişilik gönüllü birlikler, Şah İsmail’in Diyarbakır muhasarası için gönderdiği orduyu hezimete uğratmışlardır.

Çaldıran Savaşı sırasında da Kürt aşiretleri maddî ve mânevî yardımında bulunmuşlardır. Onların bu davranışları hiç şüphesiz ki, Osmanlı sultanlarının onlara göstermiş oldukları itibarın ve onları himaye etmelerinin bir sonucudur. Bunun içindir ki, Osmanlı devleti zamanında Kürt kardeşlerimiz devletlerine daima sâdık kalmış, kesinlikle etnik bir harekete tevessül etmemiş, dine olan bağlılıklarından dolayı devlet ve milletle kaynaşmış, din, vatan, tarih, kader gibi mefkûreler etrafında bir arada asırlarca huzurlu bir şekilde kardeşçe yaşamışlardır.

Ayrıca İdris-i Bitlisî, Osmanlıya itaat eden Kürt beyleri ile ilgili bir risale hazırlayıp Yavuz Selim’e takdim etmiştir. Onun hazırladığı risalede Kürtler ile ilgili şu tarihî tespit takdire şâyândır:

“Biz Kürt aşiretleri, ‘Allah bir ve peygamber hak!’ demekten başka hiçbir şeyde ittiḥad ve ittifak edemeyiz.”

Evet, zaman, onun bu tespitinde ne kadar haklı olduğunu ortaya koymuştur. Kitabımızın ileriki bölümlerinde bu konuya daha geniş olarak değineceğiz.

İdris-i Bitlisî’nin İttiḥad-ı İslâm ve Uḥuvvet-i İslâmiye’yi Sağlamadaki Gayreti

Şah İsmail, 1501 tarihinde Akkoyunlu devletini ortadan kaldırarak bu ülkenin topraklarını kendi kurduğu Safevî devletine katmış, daha sonra da topraklarını genişletmeye ve Şîa Mezhebini Şark-i Anadolu’ya yaymaya başlamıştı. Doğu Anadolu’daki Kürt beylikleri arasında

büyük bir nüfusa ve mühim bir mevkie sâhip olan ve ehl-i tarîk²⁶⁹ bir aileden gelen âlim, hatip, ünlü tarihçi ve devlet adamı İdris-i Bitlisî de o zaman Akkoyunlu devlet dîvânında mühim bir mevki ve itibara sâhip bulunuyordu.

Akkoyunlu devletinin yıkılmasından sonra Şah İsmail'in siyasetini tasvip etmeyen İdris-i Bitlisî, İkinci Bayezid'in dâveti üzerine İstanbul'a gelir ve Osmanlı Devleti'nin hizmetine girer. Bu kıymetli devlet adamından faydalanmak isteyen Şah İsmail, ona mektup gönderecek İran'a dönmesini ister. Fakat İdris-i Bitlisî, Şah İsmail'in yaymak istediği fitnenin şuurunda olduğu için, onun bu dâvetine icabet etmez. Nitekim Şah İsmail'e yazmış olduğu cevabî mektubunda; Râfizîlik için "Mezheb-i nâhak" yani hak olmayan mezhep, der.

Mektubu alan Şah İsmail, bu manidar sözün, gerçekten İdris-i Bitlisî'ye ait olup olmadığını anlamak için tekrar bir mektup yazar. Ancak İdris-i Bitlisî'nin yazmış olduğu ikinci mektup, Şah'ı büsbütün çileden çıkarır. Çünkü İdris-i Bitlisî, bu mektubunda şöyle diyordu:

"Evet, o sözü söyleyen benim. Fakat o sözün terkihi sadece Farsça değildir, onun Arapçası da vardır. Haddizâtında ben: 'Mezhebuna hakkun (Mezhebimiz haklıdır)' demek istedim."

İnancını ve mezhep anlayışını siyasete taşımadan evvel, nâzik ve nezih bir üslupla şiirler yazan Şah İsmail, ihtirasla siyasete bulaştıktan sonra, maalesef

²⁶⁹ Ehl-i tarîk: Tarikata mensup olanlar.

Râfizîliği kabul etmeyen annesini dahi öldürecek kadar gaddarlaşmıştır.²⁷⁰

İdris-i Bitlisî, elbette ki böyle gaddar ve fitne ehli birisiyle çalışmayı izzetine ve şahsiyetine yediremediği içindir ki, o, kendi inancından olan ehli-sünnet kimse-lerle hizmetine devam etmek istemiştir.

Bitlisî, Akkoyunlu sarayında Dîvân Kâtipliği görevinde bulunmuş ve ilk sekiz Osmanlı pâdişahı hakkında Farsça manzum bir tarih olan seksen bin beyitlik “Heşt Behişt” (Sekiz Cennet) adlı eseri kaleme almıştır. Büyük bir nüfuza sâhip olan İdris-i Bitlisî’nin yaptığı idarî düzenlemeler, uzun asırlar bölge halkının emniyet ve huzur içinde yaşamasını temin etmiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında da meclis üyesi ve sultanın en yakın danışmanlarından biri olmuştur. İdris-i Bitlisî’nin Sultan Selim’in yanındaki itibarını ve onun ne kadar geniş yetkilerle donatıldığını anlamak için pâdişahın kendisine “Üzeri boş, alt kısmı tuğralı hatt-ı hümayunlar vermesi” yeterlidir.

İdris-i Bitlisî pâdişahın kendisine göstermiş olduğu itimada aynı derecede sadakatle mukabele etmiş ve hiçbir hattı, Sultan Selim’in haberi olmaksızın üzerini doldurup kullanmamıştır.²⁷¹

²⁷⁰ Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi.

²⁷¹ İdris-i Bitlisî’nin bu noktadaki hizmetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İdris-i Bitlisî ve oğlu Ebü’l-Fadl, Selimnâme, Bibliotheque Nationale, s. A. F. 141.

Yavuz Sultan Selim'in İcraatları

Şehzâde Ahmed itidalli ve hilim²⁷² sâhibi bir kişi olduğundan, devlet ricalinin hürmetini celbetmişti. Bundan dolayıdır ki, devlet ricali Şehzâde Ahmed'in hükümdar olmasını muvafık görmüşlerdi. Yavuz Selim ise kardeşinin tam zıddı olarak gayet celâdetli, kabına sığmayan bir rûha sâhip, yiğit, keskin zekâlî, ata binmede ve ok atmada silahşorlara parmak ısırtacak derecede gayet mâhir idi. Hâlbuki Bayezid, daha önce kendisi hayatta kaldığı müddetçe hiç kimseyi yerine geçirmeyeceğine dair Yavuz Selim'e yazılı bir taahhütnâme vermişti. İkinci Bayezid, Şehzâde Ahmed'i tahta geçirmeye karar vermekle ahdine sâdık kalmamış oluyordu.

Yavuz Selim Han'ın bu meseleyi görüşmek üzere, bir gece gizlice babasıyla görüştüğü ve aralarında şöyle bir konuşmanın geçtiği ifade edilmektedir:

Yavuz Selim, babasının elini öper ve kendisine şöyle der:

“Vatan elden gidiyor, buna benden başkasının mâni olması mümkün değildir. Korkut ağabeyimin celâdeti,

²⁷² Hilim: Yumuşak huyluluk, öfke ve hiddet gerektiren durumlarda kendini yenerek sâkin ve serinkanlı olma.

Ahmed ağabeyimin ise dirâyeti noksandır. Onlar sırtlarını düşmanlara dayayarak kuvvet ararlar.”

Bayezid Han:

“Bu saydıkların sadece sende mi var? Sen saygınlığını babana düşmanlık ederek mi ararsın?”

Yavuz:

“Hâşâ! Belki bu saydıklarımın hiçbiri bende yoktur. Belki de sâhip olduğum sadece günden güne yayılan ve dağları aşan kuru bir şöhetir. Ben ağabeylerim gibi selameti memleketin dışında aramam. Kendimden başkasına ihtiyaç duymam. Muhterem pederim, şunu bil ki, ben, sana asla düşman olmadım. Benim bütün gayretim, Devlet-i Âliyye’nin ve milletimin geleceğini muhafaza etmek ve gelecek nesillerin senin mübârek ismini lanetle anmasını engellemektir.”

Bayezid:

“Şöhret âfettir oğul.”

Yavuz:

“Âfet benim, selamet milletimin olsun. Aziz pederim, dünyaya hükmeden kudretli zekân ve ilm-i siyasetteki dehânla bu milleti âbad²⁷³ ettin. Hepimiz sana minnet borçluyuz. Eğer bugün ordularımız dünyanın en güçlü ordusu ise, hiç şüphesiz bunda dedem Fâtih gibi, senin top tekniklerinde geliştirdiğin yeniliklerin de büyük payı vardır. Arabalarla taşınan seyyar top birliklerinin kurduğu o aşılmaz bataryalarla, artık bu dünyanın hâkimi

²⁷³ Âbad etmek: Yüzünü güldürmek, mesut etmek.

olmak zor değildir. Lütfen baba, bana izin ver ki, gücümü milletimin hizmetine vereyim.”

Bayezid:

“Var git oğul, git de ağabeyine itaat et. Beni rüsvay etme.”

Yavuz:

“İtaat evvela Allah’a, sonra banadır!”

Yavuz Selim, kendisine verilen ahidnâmaye rağmen Şehzâde Ahmed’in babasının yerine saltanatın başına geçeceğini öğrenmesinden sonra, kendisine bağlı kuvvetlerle babasının ordusunun bulunduğu Çorlu’nun Karışdırın Ovası’na geldi. Şehzâde Ahmed’in taraftarları, pâdişahı, Selim’in aleyhine tahrik ve muharebe etmek için arabasının örtüsünü kaldırarak: “İşte elinizi öpmeye gelen oğlunuzun kuvvetini görün, müretteb²⁷⁴ ve müsellah²⁷⁵ askerlerle oğul, babayı böyle mi ziyaret eder?” dediler. İkinci Bayezid istemeyerek de olsa savaş emrini verdi. Selim’in ordusu yaklaşık üç bin, babasının ordusu ise on beş bin kişiden fazla idi. 3 Ağustos 1511’de yapılan bu savaşta mağlup olan Yavuz Selim, elli arkadaşıyla beraber kaçmayı başarmış ve meşakkatli bir yolculuğun ardından gemi ile Kırım’a gelmiştir.

Yavuz Sultan Selim bu mağlubiyete rağmen asla ümitsizliğe düşmemiş ve arkadaşlarına bir gün mutlaka saltanatın başına geçeceğini defaatle ifade etmiştir.

²⁷⁴ Müretteb: Sıralanmış, sıralı, tertipli, muntazam. Kurulmuş, düzenlenmiş, tertip edilmiş.

²⁷⁵ Müsellah: Silâhlanmış, silâhlı.

Evet, Yavuz Sultan Selim, başına gelen her türlü bela ve musibetleri bir cilve-i İlâhi olarak görüp, onlara sabırla mukavemet etmiş ve asla acze ve ümitsizliğe düşmemiştir.²⁷⁶

Bu savaştan yaklaşık on ay geçmiş ve işler iyice karışmıştı. Yeniçeriler, pâdişahın hastalığı sebebiyle işlerin iyice bozulduğunu söylüyor ve bu yüzden saltanatın başına Yavuz Selim'in geçmesini istiyorlardı. Korkut'un şairliği ve musikişinaslığı ön planda idi, aynı zamanda âlim ve fâzıl bir kişi idi. O, Fâtih Sultan Mehmed'in gözbebeği ve en çok sevdiği torunuydu. Ahmed ise ordunun sevk ve idaresinde muktedir değildi. Yeniçeriler, cennet mekân Fâtih Sultan Mehmed'in o şanlı seferlerini ancak çok sevdikleri Yavuz Sultan Selim gibi bir dâhinin devam ettireceğine, devletin ve milletin onunla nice fütuhatlara mazhar olacağına inandıkları için, saltanatın başına onun geçmesinde ısrar ediyorlardı.

Yeniçerilerin, sipahilerin ve topçuların Yavuz Selim'in saltanatın başına geçmesinde ısrar etmeleri karşısında artık hüküm ve nüfuzunun kalmadığını gören Sultan Bayezid, Selim'i İstanbul'a dâvet etmek zorunda kalır. İstanbul'a gelen Selim'i devlet ricali karşılar.

Ertesi günü Yavuz Selim, devlet erkânının da hazır bulunduğu bir ortamda babası ile görüşür ve hürmetle babasının elini öper. O da olanlardan dolayı babası kadar müteessirdir. Bayezid, herkesin önünde Yavuz Selim'e yüksek sesle; devleti adaletle idare etmesini, zulüm

²⁷⁶ Yavuz Sultan Selim'in Şehzâde Ahmed ile mücadelesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Paşazâde, Defter VIII, V.194a-195a.

yapmamasını, ihtiyaç sâhiplerine yardım etmesini, ilim adamları ile âlimlere ihtiram²⁷⁷ göstermesini... söyledikten sonra şöyle der:

“Bak oğlum Selim! Biz otuz yıldır saltanat sürdük, ama Allah şâhittir ki, adaletten ayrılmadık. Eğer adaletten ayrılmaz ve hayırlı işler yaparsan, yarın huzur-u İlâhiye yüzün ak olarak çıkarsın. Bu devran ve saltanat kimseye bâkî değildir.”

Bayezid, oğlunun hükümdar olmasındaki ısrarı ve askerler ile bir kısım yöneticilerin Selim’e taraftar olmaları karşısında saltanatı istemeyerek 25 Nisan 1512’de Yavuz Selim’e bırakır. Babasını eski saraya kadar uğurlayan Selim, tekrar saraya döner ve tebrikleri kabul eder.

Bayezid saltanatı oğluna terk ettikten sonra, kendisine yıllık iki milyon akçe maaş bağlanmış ve Dimetoka’ya gönderilmiştir. Ancak Bayezid daha Dimetoka’ya varmadan, 26 Mayıs 1512 tarihinde Çorlu civarında ansızın vefat ederek ebediyete göç etmiştir.

Şem’dânîzâde²⁷⁸ Mür’î’t-tevârîh’te Bayezid’in Karıştıran’da şehit edilerek vefat ettiği yazmaktadır.

İkinci Bayezid’in naaşı Fâtih Câmii’nde kılınan cenaze namazının ardından Bayezid Câmii’ndeki türbesine defnedildi.

Fıtraten mahzun bir yapıya sâhip olan Sultan Bayezid, babası Fâtih Sultan Mehmed Han gibi cevval değildi. Ata binmekten ziyâdesiyle zevk duyardı. Dinî

²⁷⁷ İhtiram: Saygı, hürmet, tâzim.

²⁷⁸ Şem’dânîzâde Süleyman Efendi (ö. 1193/1779), Mür’î’t-tevârîh adlı eseriyle meşhur olan Osmanlı tarihçisi.

merasimleri ihmal etmez, her sene hânedan âzâlarına, askerî devlet adamlarına, ulemâ, meşâyih vesair saray erkânına ihsanlarda bulunur, ihtiyaç sâhiplerine de bol miktarda sadaka dağıtırdı.

İkinci Bayezid vaktinin çoğunu mütâlaa ile geçirdi. Felsefe ilmine derin bir vukûfiyeti vardı. “Adlî” mahlasıyla Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştı.

İkinci Bayezid, babasının zamanında İstanbul’da başlayan ilmî çalışmaları teşvik etmiş; âlim, şair ve edipleri himaye ederek onlara değer vermiş ve böylece İstanbul’u ilim merkezi hâline getirmiştir. İstanbul’da çeşitli câmiler, medreseler, imarethâneler ve mektepler yaptırmıştır. Yine Edirne ve Amasya’da birçok câmi, medrese, hastane, imarethâne ve mektep yaptırmıştır.

İkinci Bayezid Han, eşsiz bir feraset ve mârifet örneği göstermiş, kale silahı olarak kabul edilen hantal topları seyyar hâle getirmeyi başarmış ve güçlü topçu taburları ile tesirli topçu birlikleri oluşturmuştur.²⁷⁹

²⁷⁹ Sultan İkinci Bayezid’in hayatı ve karakteristik nitelikleri hakkında bkz. Kemal Paşazâde, Defter VIII, 196a.

Yavuz Sultan Selim'in Vatanperverliği

Yavuz Sultan Selim şöyle diyordu:

“İnsan, kendisinin dünyaya gelmesine vesile olan ana ve babasına ömrünün sonuna kadar minnettarlık duyuyor ve onlara itaat ediyor. Hâlbuki vatan bizi vücuda getiren ana babamızı ve ecdadımızı göğsünde besliyor ve büyütüyor. Şehit olan ecdadımızın bedenlerini bağrında saklıyor. Bu bakımdan vatana minnettar olmak ve onun için en büyük fedakârlığı yapmak vicdanın en kat'î bir emridir. Sevdığımız vücutları, gölgesinde oturduğumuz ağaçları, kokusunu duyduğumuz çiçekleri, hâsılı bizim vücudumuzu ve hissimizi besleyen her şeyi yetiştiren vatandır.”

İşte bu anlayışla hareket eden Yavuz Sultan Selim Han, vatanın bekası ve milletin selameti için her türlü fedakârlığı yapmaktan geri kalmamıştır. Yavuz Sultan Selim'in söylediği şu hakikat, devleti idare edenlerin kulağına küpe olmalıdır:

“Kimseler zahmetsiz rahata ermez. Eziyet ve sıkıntı çekmeyince cevher ele girmez ve maksuda erişilmez. Huzur ve âsâyiş isteyen kişi bu yolda önüne

çıkacak meşakkatlere katlanmalı. Bu mesele; bir sünnetullah kanunu olarak cereyan etmektedir. Çünkü Mısır’a aziz olmak, atılan kuyuya sabır ve tahammülün neticesindedir.

Devlet elbisesi bir âriyettir.²⁸⁰ Bir müddet giyip salınanların arkasından alınır. Saltanat kösü,²⁸¹ tahta oturanların bâb-ı saadetlerinden nöbet ile çalınır. İbret hâdiseleriyle dolu olan dünyada, her kemalin sonunda bir zeval vardır. Bâkî kalan, tagayyür,²⁸² tebeddül ve tecezzîden münezzeh yüce mülkün sâhibi yalnız Allah’tır.”

Yavuz Sultan Selim:

“Yazık o kimselere ki; beni taç ve taht parıltıları ile gözleri kamaşmış olanlardan zannediyorlar. Hayır, hayır! Selim’i tanıyanlar, benim taht için babasına karşı gelmeyeceğimi pekâlâ bilirler. Eğer kardeşlerimin millete benden daha ziyâde hizmet edeceklerine kani olsaydım, yeri göğü yaratan Allah’ın ismine yemin ederim ki, pâdişah olmayı fikrimden bile geçirmezdim. Eğer onlar pâdişah olsaydılar, büyük babam Fâtih’in bıraktığı miras yok olacak, memleket çok büyük bir uçuruma sürüklenenecekti.

Pederim, saltanatı büyük kardeşim Ahmed Han’a vermek isteyince, memleketin büyük bir tehlikeye düşeceğini yakînen anladım ve bu bakımdan ona karşı çıktım. Vatan bin türlü tehlike içerisinde inerken, o hâlâ pâdişah olmak sevdasında ve hırsında idi ve bu

²⁸⁰ Âriyet: Gelip geçici, muvakkat.

²⁸¹ Kös: Daha çok Osmanlı mehter mûsikisinde kullanılan büyük ebatta vurmalı çalgı.

²⁸² Tagayyür: Değişme, başkalaşma.

bakımdan bana isyan etti. Darende ve Amasya'yı ele geçirdi. Anadolu'ya pâdişah olduğunu iddia ederek memleketi bölmeye çalışıyordu. O düşünmüyordu ki, 'Bir postta iki aslan oturmaz.' Düşünmüyordu ki, 'Bir kına iki kılıç sığmaz.' Hem akıl etmiyordu ki, 'Bir memlekette iki pâdişah olmaz.' Kan dökülmemesi için kendisini çok ikaz ettim, ama o bu sevdasından vazgeçmedi."

Bu konu ile ilgili güzel bir darb-ı mesel vardır: "On derviş bir kilimi paylaşır da iki sultan bir iklimi paylaşamaz." derler. Zira devlet işi ile tasavvuf mesleği arasında, sevk ve idarede çok farklılıklar vardır.²⁸³

Annesinin Yavuz Selim'e Tarihî Nasihati

Kardeşlerinin isyan etmelerinden dolayı son derece üzüntülü ve düşünceli olan Yavuz Selim'e ilk hocası olan validesi, bir gün yanına gelerek kendisine şöyle der:

"Oğlum Selim! Seni sürekli gazaplı ve celalli görüyorum. Çehren çok değişti. Yüzünde derin bir teessür ve keder var. Bu ne hâldir oğlum?"

Sultan Selim:

"Nasıl çehrem değişmesin, kalbim kederler içerisinde yanmasın ey aziz ve müşfik anacığım! Her gün bin türlü acı ve korkunç haberler alıyorum. Bu acı

²⁸³ Yavuz Sultan Selim'in bu ve benzeri hususiyetleri hakkında bilgi edinmek için bk. Muhyi Çelebi, Selimnâme, İzzet Koyunoğlu Kitaplığı, Konya, Nr. 13335.

hâtıralar kalbimi ve dimağımı yakıyor. Ve rûhumda büyük fırtınalar koparıyor.”

Validesi:

“Metanet, oğlum Selim, metanet!”

Selim:

“Emin ol anacığım, ben hiçbir zaman metaneti elden bırakmadım. Fakat kardeşim Ahmed pâdişahlık sevdasını bırakmıyor ve isyan ediyor. Memleketin her köşesini kanlara boyamaya çalışıyor.”

Validesi:

“Şüphe yok ki kardeşinin Amasya’da yaktığı fesat ocağının dumanları pek yakında buralara kadar gelecektir. İhtimaldir ki, birkaç gün sonra bu şehrin civarındaki dağlar yüzlerce ve binlerce yiğidin kanıyla sulanacaktır. Ne yapayım oğlum, kardeşin böyle istiyor. Dökülecek kanlara o sebep olacak, bunun hesabını Allah ondan sorsun. Ecdadın tarihini hatırla. Sultan Yıldırım Bayezid’in zamanını düşün. Artık tahta çıkabilmek için kardeşiyle cenk etmek âdet hâline gelmiştir. Kim bilir, bu utanç verici hâl daha ne kadar sürecek. Kardeşin seni o makamdan indirmeye ve oraya çıkmaya çalışacak. Ama inan ki muvaffak olamayacaktır. Çünkü tahta en evvel çıkan, tahtın sâhibi ve hâkimidir. Halk onu pâdişah tanıdıktan sonra, kimse onu oradan indiremez. İşte amcan Sultan Cem’in durumu ortada. Birkaç kez isyan etti ama sonuç malum.

Bu milletin selameti ve vatanın bekası için eğer icap ederse, benim bile kanıma gir. Onu sana helal ederim.

Yeter ki millet yaşasın, vatan tehlikeden kurtulsun. Bu bakımdan sen istikbalde vuku bulacak hâdisatı şimdiden düşünme, hissine galebe çal ve metaneti elden bırakma. Emin ol ki; müstakbel korkunç bir uçuruma değil, selamete doğru gitmektedir.”

Batılı bir oryantalistin bir tespiti çok câlibi²⁸⁴ dikkattir. Bu zât, Avrupa’nın kralları ile Osmanlı sultanlarının, sevk ve idaresini inceledikten sonra şuna karar vermiştir:

“Bizim krallarımız kendi şahsı ve yakınlarının menfaati, keyif ve huzuru için raiyetlerini katliamdan geçirmiştir. Selâtin-i Osmaniye ise milletin, devletin ve raiyetlerinin hakkı, hukuku ve saadeti için evlat ve kardeşlerini öldürmüşlerdir.”

Evet, Yavuz Sultan Selim’in kalbini ve ahvâl-i rûhiyesini anlamayanlar, onun, kardeşlerini kuru bir makam uğruna öldürttüğünü iddia edenler şunu çok iyi bilmelidirler ki, o Çaldıran Seferi ile Anadolu’yu Şîlik tehlikesinden kurtardığı gibi, kardeşlerini öldürtmekle de Osmanlı hânedanının şeref ve haysiyetini kurtarmış ve devletin payidar olmasını sağlamıştır. Öyle olmasa idi pâdişahlık kavgaları baş gösterecek, Anadolu’nun her köşesinde bir bey çıkacak, Osmanlı devleti inkıraza uğrayacak ve millet yok olacaktı. Bu yüzden o hiç kimsenin yapamayacağı ve tahammül edemeyeceği acılara katlanarak memleketin başına gelecek felaketleri bertaraf etmiştir. Nitekim kendisi de bu hususu şöyle ifade eder.

²⁸⁴ Câlib: Celbeden, üzerine çeken.

“Eğer böyle yapmasa idim rûhum daima azap içinde kalırdı. Büyük dedem Sultan Osman Han bana demez mi idi ki; ey oğlum Yavuz! Ben bu devleti senin ve kardeşlerinin ihtiraslarına kurban olması için mi tesis ettim? Büyük babam Fâtih: ‘Yazıklar olsun sana ve kardeşlerine ki, ben yüz elli senelik bir devletin azim ve kuvvetiyle bin yıldır devam eden Roma İmparatorluğunu kabza-i tasarrufuma aldım, bir çağ kapatıp yeni bir çağ açtım. Siz ise iki günlük saltanat kavgasına kapıldınız da, birbirinizle uğraşıp memleketi inkıraza sürüklediniz. Benim ve ecdadımın rûhunu ızdırap içinde bıraktınız’ diye itap etmez miydi?”²⁸⁵

Endülüs’teki yöneticiler, Yavuz Sultan Selim Han’ın yaptığı bu fedakârlığı yapamadılar. Yavuz onbinlerce halkın kanı dökülmesin diye çok acı bir şey olan kardeş kanı döktü, devletini kurtardı, fakat onlar bu fedakârlığı yapmadığı için hem on binlerce Müslüman öldü, hem güç bölündüğü için medeniyetin merkezi olan ve Avrupa’ya üstadlık yapan o muhteşem Endülüs medeniyeti, maalesef yıkılmaktan, yok edilmekten kurtulamadı.

²⁸⁵ Kenan Yusuf, Yavuz Sultan Selim ve İttihad-ı İslâm Siyaseti Mithat Paşa Sanayi Mektebi (Selanik).

Zulümatlı Günler ve Kardeş Kavgaları

Yavuz Sultan Selim Han'ın Başveziri Sinan Paşa, bir gün Yavuz Sultan Selim Han'ın huzuruna gelerek şöyle der:

“Pâdişahım, size çok korkunç ve acı bir haber vereceğim.”

Yavuz Selim: “Nedir o korkunç haber Sinan Paşa?”

Sinan Paşa: “Efendim Malkoçzâde Ali Bey'in yeğeni Hasan Bey, kardeşin Ahmed Han'ın ordusu ile Bursa'ya doğru hareket ettiğini söylüyor.”

Yavuz Selim bu haber karşısında çok müteessir olur ve kendi kendine: “Eyvah, kanlı günler yaklaşıyor.” diye söylenir. Daha sonra Malkoçzâde Hasan Bey'in nerede olduğunu sorar. Sinan Paşa onun buraya geldiğini ve kendisiyle görüşmek istediğini söyler. Yavuz, Hasan Bey'in huzura getirilmesini emreder ve yine kendi kendine:

“Bu elim hâdisenin vuku bulmaması için olanca gücümle çalıştığım hâlde, kardeşim ordusu ile üzerime geliyor. Bu aziz vatanın üstünde korkunç fırtınalar esiyor. Artık kim bilir müstakbel ne gibi facialara

hazırlanıyor. Kim bilir zavallı vatan daha ne kadar kanlı sahneler görecek. Ne zamana kadar kendi menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyen kimselerin elinde oyuncak olacak.” der ve ellerini kaldırarak şöyle dua eder:

“Ey bütün mevcudatın ezeli ve ebedi Hâlık’ı! Ey bütün kâinattaki umum âhenk ve nizâmın nâzımı! Ey sonsuz merhamet sâhibi olan Allah’ım! Bu milleti bela ve fitnelerden kurtarmam için benden yardımını esirgeme.”

Az sonra Hasan Bey huzura girer. Yavuz Sultan Selim: “Hasan Bey, getirdiğin bu kara haberden inşaallah hayırlı neticeler çıkarır ve yaklaşan bu tehlikelere bir çare buluruz. Şimdi sen bu meseleyi etraflıca anlat bakalım.” der.

Hasan Bey: “Devletli pâdişahım, kardeşiniz Ahmed Han Amasya’yı zaptederek kendisini pâdişah ilan etti. Biz canımızı zor kurtardık ve durumu size haber vermek için buraya geldik. Tellâllar halkı size karşı isyana ve savaşımaya dâvet ediyor. Kendi pâdişahlarının Ahmed Han olduğunu ve Sultan Selim’i tanımadıklarını söylüyorlar. Tahta çıkmak Ahmed Han’ın hakkıdır, Sultan Selim haksız olarak tahta çıkmıştır.” diyorlar.

Yavuz Sultan Selim: “Allah’tan korkmayan, kendi keyfinden başka bir şey düşünmeyen kimselere ne diyeyim. Kardeşlerimin pâdişah olma hevesi ve ihtirası yüzünden, vatanın tehlikeye girmemesi için elimden geleni yaptım. Bundan dolayı aylarca ağladım, hâlen de ağlıyorum ve hayatımın sonuna kadar da ağlayacağım. Memleketimin huzur ve selameti için buna mecburdum. Şimdi

de diğer kardeşim Ahmed Han bana isyan ediyor ve benimle savaşmak için üzerime geliyor.”

Hasan Bey: “Devletlü Pâdişahım! Bir kısım insanlar peygamberlerin tebliğini bile kabul etmemiş ve onların nicesini acımasızca katletmişlerdir. Elbette milletin birlik ve beraberliği için çalışan bir pâdişahın icraatını kabul etmeyen bazı câhil ve menfaatperest kimseler de olacaktır. Bunun için müteessir olmayınız. Hem, başta yeniçeriler olmak üzere halkın çoğu zâtınıza karşı sâdık-tırlar. ‘Sultanımızın pâyidar olması için kanımızın son damlasına kadar savaşmayı ve onun uğrunda ölmeyi şeref sayarız’ diyorlar.”

Yavuz Sultan Selim, Hasan Bey’in bu konuşmasından fevkalade mesrur olur, ancak durumun ciddiyetinden dolayı da hemen savaş için hazırlık yapılmasını emreder. Yavuz, Sinan Paşa ile Hasan Bey’in dışarı çıkmasından sonra tekrar ellerini kaldırır ve şöyle dua eder:

“Ey yüceler yücesi Allah’ım! Ey Bütün insanların kalbindeki gizli şeyleri bilen Yezdan’ım! Kalbim ve maksadım elbette sana malumdur. Ben bir yandan Mısır’da Çerkes Beyleri ile öte yandan İran’daki Şah İsmail’in fitnesiyle uğraşırken, şimdi de kardeşim Ahmed Han bana isyan edip savaşa geliyor. Dışarıdakilerin bana olan düşmanlığını anlıyorum. Çünkü onlar benim maksadımı bilmezler. Ya benim kardeşime ne demeli; birbirimizi çok iyi tanıdığımız hâlde neden bana düşman oluyor. Ben isterdim ki kardeşlerim Ahmed ve Korkut ile beraber bu vatanın birliği ve milletin payidar olması için çalışalım. Heyhat! Kardeşlerimin benimle

çalışmaları bir yana, onlar benim icraatlarıma engel oldular ve bana düşman kesildiler.”

“Ey kadîr-i mutlak! Ey sonsuz merhamet sâhibi olan Allah’ım! Nedir bu insanlardaki makam ve şöhrat sevdası? Nedir herkesin gözünü bürüyen siyaset ve tama hırsı?”

Kardeş Savaşları

Manisa’da bulunan Korkut, Selim’in bir ordu ile üzerine geldiğini haber alınca, Piyale Bey’le beraber kaçmış, daha sonra da yakalanarak idam edilmiştir. Şehzâde Korkut yanındaki Piyale Bey’e:

“Nizâm-ı âlem için belki vücudumuz fedâ edilir. Ölümüne yanmam, ama mevtime ağlayacak kimse bile yoktur.” der.

İdam edilmezden evvel müsaade ister, pâdişaha verilmek üzere manzum bir mektup yazar, iki rekât namaz kıldıktan sonra idam edilir. Hâlbuki Korkut, Sultan Selim’e ilk biat edenlerden olmuş ve sadakatle hizmet edeceğine dair söz vermişti. Ne yazık ki tahrik edildi ve saltanat hevesine kapıldı. Böyle âlim ve fâzıl bir insanın bu tür işlere nasıl cüret ettiği anlaşılır bir durum değildir.

Hükümet erkânından başta veziriazam Koca Mustafa Paşa olmak üzere, Barbaros Oruç ve Hızır kardeşler ile bazı devlet erkânının destek vermesi ve yeniçeri ocağının büyük zabitlerinin şehzâde Ahmed’i hükümdar yapmak için mektup göndermeleri onu

ümitlendirmişti. Ona, Vatikan'ın verdiği desteği de unutmamak gerek.

Yavuz Sultan Selim, Şehzâde Ahmed'in üzerine meşhur Malkoçoğlu Bâli Bey'in oğlu Ali Bey kumandasında bir kuvvet yollayınca, Ahmed, Şah İsmail'den yardım istemek üzere iki oğlunu İran'a göndermiş, kendisi de Malatya'ya, oradan da Amasya'ya kaçmıştır. Şehzâde Ahmed'in Kasım adındaki oğlu Memlûklere iltica etmiş, Murad adındaki diğer oğlu ise bir müddet Şah İsmail'in yanında kalmış, hatta İran'da sancakbeyi derecesinde bir makama getirilmiştir. Bu hizmette iken vefat etmiştir. Şehzâde Ahmed'in hükümdar sıfatıyla Anadolu'da faaliyet gösterdiğine dair Topkapı Sarayı arşivinde birçok vesika vardır.

14 Nisan 1513 yılında Şehzâde Ahmed ile Yavuz Selim arasında yapılan savaşta, Ahmed, Yavuz Selim'in ordusunu hezimete uğratmış ve yaklaşık yedi bin kişiyi öldürmüştür. Daha sonraki savaşta mağlup olan Ahmed idam edilmiştir.²⁸⁶

Şehzâde Ahmed'in Yüzüğü

Yavuz Sultan Selim Han'a karşı savaşan Ahmed Han mağlup olmuş ve idam edilmişti. Ahmed Han idam edilirken, Yavuz Sultan Selim'e karşı haksızlık yaptığını ve bu meselede onun haklı olduğunu vicdanen kabul etmiş olacak ki:

²⁸⁶ Yavuz Sultan Selim'in iç mücadeleleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Âlî Mustafa Efendi, *Kühü'l-Ahbâr*, v. 204a-21b.

“Benim bu yüzüğüm, Yavuz Sultan Selim’e son yâdigârım olsun ve beni hatırlasın.” diyerek, Rumeli’nin bir yıllık vergisine denk geldiği rivâyet edilen parmağındaki yüzüğü bir yâdigâr olarak kabul etmesi ricasıyla ona hediye etmiştir.

Nitekim Yavuz Selim zaman zaman o yüzüğe bakarak şöyle derdi:

“Ben o yüzüğe bakarak geçmiş zamanın hâdisâtını hatırlıyorum ve bundan da kalbim sızlıyor. Kardeşlerim ve yeğenlerimin mezarlarından çıkarak üzerime geldiklerini, ‘Bize niçin kıydın’ diye huzur-u ilâhiyeye şikâyetçi olduklarını hayal ediyorum. Gecelerim müthiş ızdıraplar ve kâbuslar içinde geçiyor. Gözüme bir iki saat uyku geçtiği zaman bile, rüyamda kanlar içinde yüzüyor ve ifritlerle pençeleşiyorum. Ah! Keşke mümkün olsaydı da, bin bir türlü felaketlerin ve acıların, tahammülsüz ızdıraplar altında inleyen zavallı kalbimi açarak onlara gösterebilseydim. O zaman herkes anlardı ki Selim, kardeşlerinin ölümünden dolayı hissi ve vicdanıyla daima mücadele hâlinindedir. Hayalen onlara hitap ederek şöyle diyorum:

Ey aziz kardeşlerim Ahmed ve Korkut! Niçin bana ızdırap veriyorsunuz? Niçin bana dargınsınız? Ben de kendime dargınım. Lakin ne yapayım, beni siz mecbur bıraktınız. Sizi, vatanımı kurtarmak ve milletimi yaşatmak için öldürtmeye mecbur kaldım. Eğer böyle olmasaydı vatan elden gidecek, anarşi ve fitne baş gösterecekti.”²⁸⁷

²⁸⁷ Kenan Yusuf, Yavuz Sultan Selim ve İttihad-ı İslâm Siyaseti Mithat Paşa Sanayi Mektebi (Selanik).

Bu hâdisât, Sultan Abdülhamid Han'ın şu sözünün ne kadar isabetli olduğunu da ortaya koymaktadır:

“Devlet; şefkat ve merhamet ile değil, hikmet ve maslahat ile idare edilir.”

Yavuz, idam ettirdiği iki ağabeyi ile on yeğeninin servetlerini hazineye almamış, onların tamamını müteveffâların²⁸⁸ zevcelerine, kızlarına, analarına, yani kanuni mirasçılarına vermiş, üstelik bunların hepsine maaş bağlatmıştır. Sultan Korkut'un iki kızı hakkında pek lütufkâr davranmıştır. Sultan Ahmed'in pek büyük olan servetini, son kuruşuna kadar hayatta bulunan yaşlı anası Bülbül Hatun'a vermiş, oğlunun şânına layık hayır eserleri yaptırmasını da tavsiye eylemiştir.²⁸⁹ Bütün bunlardan da anlaşıldığı gibi Yavuz bunları; vatanın bekası, milletin selameti, birlik ve dirliği ve yüksek menfaatleri adına yapmıştır.

Yavuz Selim, Korkut Han'ın en sâdık adamlarından biri olan Piyale Bey'e: “Seni, çok az insana nasip olan büyük sadakatinden dolayı affediyorum.” deyip vezirlik teklif edince, Piyale Bey yine büyük sadakat örneği gösterir ve Yavuz Sultan Selim'e: “Sultanım, bundan sonra benim vazifem Şehzâde Korkut'un türbedarı olmaktır.” der ve onun teklifini kabul etmez.

Yavuz ile Hocası Hilmi Efendinin Mükâlemesi

Bir gün Yavuz Sultan Selim'in hocası Hilmi Efendi içeri girer. Biraz sohbetten sonra Yavuz Sultan Selim,

²⁸⁸ Müteveffâ: Rûhu kabzedilmiş, vefat etmiş olan.

²⁸⁹ M. Ç. Uluçay, V. Türk Tarih Kongresi Zabıtları, 428.

her gün bin bir türlü dert ve ızdırap içerisinde yuvarlandığını, ama Cenâb-ı Hakk'ın her zaman sabır ve tahammül ihsan ettiğini söyler.

Hilmi Efendi: “Sultan'ım! Sabrın sonu selamettir. Bu bakımdan, ‘Sabır, bütün sıkıntıların anahtarıdır.’ hadisini her zaman hatırında tut. Sabır ve metanetle yalnız kendi şahsını değil, milletin ve memleketin de selametini temin edersin. Sen artık şehzâde Selim değil, bir pâdişahsın ve ulu'l-emirsin. Ömrümün son deminde senin bu makamda oturduğunu görmemden dolayı, milletin ve memleketin geleceğinden emin olarak dâr-ı âhirete ve Allah'ın huzuruna sürur ve emniyetle gideceğime inanıyorum.”

Hocasının bu sözlerinden fevkalade memnun olan Selim, tebessümle şöyle der:

“Bana büyük bir hüsnütevccüh²⁹⁰ gösteriyorsunuz. Ancak benim gayem taç ve taht sevdası değildir. Bu makama da ancak sizin duanız, himmetiniz ve irşadınız ile nail oldum.”

Hilmi Efendi: “Ben sana yalnız hakikatleri anlattım. Memleketin kardeşlerinin elinde kalması hâlinde vatanın inkırazına ve milletin izmihlaline sebep olacaktır, dedim. Sen de Allah'ın ihsan ettiği zekân ve metanetin, hüsn-ü niyet ve dirâyetinle bu milleti dağılma tehlikesinden kurtarmaya biiznillah vesile oldun. Kendi gayretlerinle bu makama yükseldin. Bu şeref sana

²⁹⁰ Hüsnütevccüh: Bir kimseye takdir ve sevgi ile yönelme, takdir gözü ile bakma.

aittir. Bundan dolayı bana yalnız iftihar ve şükretmek düşer, o da bana yeter.” der.

Yavuz: “Muhterem Efendim, büyük tehlike hâlâ devam ediyor.”

Hilmi Efendi: “Nedir o büyük tehlike?”

Yavuz Selim: “Anadolu’da günden güne artan Şiîlik tehlikesi İstanbul ve Edirne’ye kadar yaklaşıyor ve Şah İsmail bunun için büyük gayret sarf ediyor.”

Hilmi Efendi: “O mesele seni ızdırap içinde bırakmasın, hakiki bir cerayan-ı fikrin önüne hiçbir şey set çekemez. Hak ve hakikate istinat eden bir binayı, câhil ve müfsitlerin teşebbüsü yıkamaz. Zira sen hak ve hakikat uğrunda çalışıyorsun. Hiç şüphe yok ki, Allah’ın inayet ve yardımı seninle beraberdir.”

“Şah İsmail ise kendi şahsî ihtirası ve ikbali için ehl-i sünnet mezhebini ortadan kaldırmak üzere hayalî ve bâtlı mezhepleri yaymaya çalışıyor. Şu ezeli bir kanundur ki, hak ve hakikat ilim ve cehâlet her zaman mücadele etmiştir ve edecektir. Lakin hak ve hakikat her zaman gâlip gelmiştir. Bâtlı ve cehâlet her zaman mağlup olup mahkûm kalacaktır. Sen; ehl-i sünneti muhafaza ettikçe, hak ve hakikatten ve insaniyetten ayrılmadıkça her zaman gâlip geleceksin. Şah İsmail akla hayale gelmeyen fitnelere başvursa bile, mutlaka mağlup olacaktır. Zira hak üzerine hiçbir şey gâlip gelemez ve onu mağlup edemez.

Şunu da derim ki, muvaffakiyet ve fütuhatın, neşeni artırıp da seni gururlandırmasın. Pâdişahlığın azamet ve haşmetinden gururlanarak keyfine ve iradene göre

hareket etmeyesin. Hiçbir zaman unutma ki, sen ancak pek mahdud bir memleketin ve ailenin hâkimisin. Âlem-deki umumi intizam ve nizâmın nâzımı Cenâb-ı Allah'tır. O, senin ve milletin, yerlerin, göklerin, bağların, der-yaların ve on sekiz bin âlemin hâkimi ve nâzımıdır. Hiçbir zaman doğruluktan ayrılma ve kimseye haksız-lık yapma.”²⁹¹

Yavuz Sultan Selim: “Aziz ve muhterem hocam, Cenâb-ı Hak şâhittir ki, şu ana kadar kendi ikbal ve saa-detim için hiçbir kimseye fenalık etmedim.” der.

Yine bir gün Sultan Selim, Hocası Hilmi Efendiyle sohbet ettiği bir sırada Vezir-i Azam Sinan Paşa içeri girer, tazim ve hürmetten sonra kapalı bir zarfı Sultan’a takdim eder.

Pâdişah: “Nedir bu Sinan Paşa! Nereden ve kim-den geliyor?” diye sorar.

Sinan Paşa’nın: “Devletlü Pâdişahım, Malkoçzâde Hasan Bey’den, Ankara’dan geliyor.” demesi üzerine Yavuz, hemen zarfı açar ve sessizce okumaya başlar. Çehresinde gazap ve şiddet alametleri belirir. Hocası Hilmi Efendi: “Hayırdır inşaallah Sultanım; elinden yavrusu alınan bir aslan gibi birden celal ve gazaplan-dın.” diye sorduğunda Sultan Selim:

“Muhterem Hocam! Takdir edersiniz ki, bir pâdişahın milletine olan muhabbeti, bir aslanın yavrusuna olan ilgisinden daha fazladır. Milleti izmihlale sürük-lenmek istenen bir pâdişahın şiddet ve öfkesi de,

²⁹¹ Kenan Yusuf, Yavuz Sultan Selim ve İttihad-ı İslâm Siyaseti Mithat Paşa Sanayi Mektebi (Selanik).

yavrusu elinden alınan bir aslanınkinden elbette daha şiddetlidir.” dedikten sonra, mektubu okuması için hocasına uzatır. Hilmi Efendi tebessüm ederek:

“Osmanlı Pâdişahı Sultan Selim’e yazılan bir mektubu, hoca Hilmi Efendi’nin okumaya hakkı var mıdır?” diye engin tevazuunu dile getirince, Sultan Selim Han:

“Pâdişah hocasının elbette ki hakkı vardır.” der. Bunun üzerine Hilmi Efendi mektubu okumaya başlar. Şah İsmail’in adamlarının Ankara civarına kadar sokulup binlerce insanı kendi şahları tarafına çevirdiklerini, milletin din ve mezhebini bile değiştirmeye yönelik ifsat faaliyetlerde bulunduklarını okuyan Hilmi Efendi, bu durumun yalnız Osmanlı hânedanı için değil, bütün âlem-i İslâm için de dehşetli bir tehlike olduğunun idrakinde olarak pâdişaha şöyle der:

“Sultanım! Gazap etmeye elbette ki hakkın var. Lakin bu öfkeniz ve şiddetiniz itidal ve sükûnetinizi kaybettirecek dereceye varmasın.” tavsiyesinde bulunur. Zaten Yavuz, bu gibi mühim meselelerde hocaları ile sürekli istişare eder ve onların görüşlerini aldıktan sonra karar verirdi. İşte İran seferi öncesi hocası ile bu meseleyi istişare etmesi de, bu özelliğinin bir delilidir.

Niçin İran Seferi?

Şunu hemen ifade edelim ki, İran seferinden önce Anadolu'da ve İslâm âleminde vukû bulan menfî hâdiseler ortaya konulmadan, Yavuz Selim'in İran'a yaptığı seferin ehemmiyeti tam mânâsıyla anlaşılmaz.

Şîa mezhebinin her geçen gün hızlı bir şekilde yayılması, Sünnî Müslümanlar arasında büyük bir endişe ile takip edilmekte idi.

Sultan Selim Hazretleri, saltanat tahtına oturduğu zaman iç huzuru sağlamış, ancak, devletin istikbaline göz dikmiş olan Şark düşmanları ile karşı karşıya kalmıştı. Eğer Yavuz Selim, Doğu'da Şah İsmail'in fitnesiyle uğraşmakla zaman kaybetmese idi, hamiyetini Batı'ya verecek ve daha büyük fütuhât yapacaktı. Ancak Doğu'daki bu fitneyi ortadan kaldırmamak daha büyük sıkıntılara yol açabilirdi. Bunun içindir ki, Yavuz Sultan Selim Han, celâdet, şecaat ve şehâmet ile İstanbul'dan kalkarak, kahraman askerleriyle ilk seferini İran'a yaptı.

Şah İsmail'in Mısır Sultan'ı ile Osmanlı aleyhine ittifak etmeleri, kardeşi Ahmed'in İran'a kaçan çocuklarını himaye etmesi, câmi ve mescitlerde İslâm'a

muhalif bazı bid’atlerin ihdas edilmesi, Şîa mezhebini yaymak için Anadolu’ya gönderilen Ahutların, halkı Osmanlı’nın aleyhine kışkırtmaları gibi birçok sebep bir araya gelmişti. Bunların en önemlisi ise, şüphesiz Şîa mezhebinin bütün Anadolu’ya yayılma tehlikesiydi. Bunu engellemek, bu korkunç fitneyi bertaraf etmek ve ehl-i sünnet itikadını bu tehliken korumak elzemdi. Zira Osmanlı devleti ve ehl-i sünnet mezhebi gerçekten derin ve ciddi bir tehdit ve tehlike ile karşı karşıya idi.²⁹²

Şah İsmail’in Faaliyetleri

Âzerî Türklerinin millî kahramanı olan Şah İsmail, 1487’de Erbil’de dünyaya geldi. Babası ve ailesi öldürülmüş, kendisi esarete kalmış ve öldürülme tehlikesi içinde yaşamıştı. Daha on üç yaşındayken tarikat ve aşiret mensuplarından oluşturduğu ordusuyla İran tahtına geçmeden önce, babasını öldüren Azerbaycan’daki Şirvan Şâhı Ferruh’a saldırarak onu öldürmüş ve Şirvan şahlığını ortadan kaldırmıştır.

Farsça şiirler yazan Yavuz’un Türkçe tek dörtlüğü olduğu hâlde, çok zeki ve iyi eğitim görmüş olan Safevî hükümdarı Şah İsmail’in “Hatai” mahlasıyla Türkçe bir dîvânı vardır.

Şiraz’ı alan Şah İsmail, buradaki Sünnî ulemâyı kılıçtan geçirmiş. Tebriz’de Şah ilan edildikten sonra da Bağdat’ı ele geçirmiş ve kabr-i şerifleri burada bulunan İmam-ı Âzam Ebû Hanife ile Abdulkadir Geylânî’nin türbelerini yıktırarak, Şîîliğin önderlerinden ve “On iki

²⁹² R. A. Savory, The Struggle for Supremacy in Persia After The Death of Timur, Der., İslam, 40 (1965).

İmam”dan biri olan Musa Kâzım’a muhteşem bir türbe yaptırmıştır. Bütün bunlar Şah İsmail’in ününü artırmış ve kendisine müthiş bir kudret kazandırmıştı. Venedik ve Vatikan’ın da kendisini desteklemesi onun cesaretini daha da artırmıştır.

Bir yıl sonra Akkoyunlu devletini mağlup ederek Tebriz’de dedesi Uzun Hasan’ın yerine İran şahlığı tâcını giydi. Böylece O, Oğuz – Türkmen aşiret geleneklerine dayanan bir sûfî tarikat reisliğinden, yani irşat postundan taht-ı saltanata, yani İran tahtının hükümdarlığına yükselmişti.

Anadolu’dan Ustaclu, Rumlu, Şamlû, Kekelû, Dul-kadir, Kaçar ve Varsak Türkmen aşiretlerinden binlerce aile Erdebil’e giderek ona katılmışlardı. Ayrıca, Anadolu’da Tekeli Türkmenlerinden Şah Kulu, on beş bin kişiyi etrafında toplamış, Osmanlı’ya isyan ederek bütün taraftarlarıyla gidip Şah’a katılmıştı. Hiç şüphesiz ki bütün bu felaketlerin, zulümlerin yegâne müsebbibi Şah İsmail’di. Şah İsmail, Yavuz Selim’in dedesi olan Alâüdd-evle’nin kızını istemiş ve bu isteği reddedilince de onun oğlunu yani Yavuz’un dayısını ve kuzenini katletmişti. Şah İsmail’in ektiği fitne tohumları, birçok masum dimağları ifsat etmiş, Anadolu’nun bazı yörelerinde Râfîzîlik cereyanları başlamıştı.

Şah İsmail ile sûfî Türkmen kitleleri arasındaki ilişki, bir “mürşit – mürit” ilişkisidir. Rumlu Türkmen aşiretinden olan Nur Ali, Şah İsmail’in Anadolu’daki önde gelen hâlifelerinden biridir. Çaldıran’dan iki yıl önce, Kara Hisar (Afyon) yöresine geldiğinde “sayıları üç dört bin civarında olan atlı müritler” kendisine

katılmıştır. Savory, bu tür olayların Yavuz Selim'i daha da tahrik ettiğini yazar.²⁹³

Parry'nin bu konuda yazdıkları da çok önemlidir:

“Şah İsmail'in kurduğu Safevî devletinin askerî gücü, öncelikle uzun süre Anadolu'da yaşamış Türkmen aşiretlerinin savaşçılara dayanıyordu. Bu savaşçılar İran'a geldiklerinde de aşiret kimliklerini korudular, aşiretlerinin reisleri Şah'ın eyalet valileri oldular; gençleri Şah'ın ordusunun esas kitlesini oluşturdular.”²⁹⁴

Şah İsmail, Şeyh Cüneyt ve babası Şeyh Haydar'dan devraldığı Safevî tarikatını siyasî çıkar ve dünyevî menfaat için bir milis teşkilatı gibi kullanmış ve Doğu'da Sünnî Özbekleri yenerek Ceyhun'a, Batı'da ise Diyarbakır'ı alarak Fırat'a dayanmıştı. Bu hâliyle kendisinde Osmanlı pâdişahıyla boy ölçüşecek kudret görüyordu. Şah İsmail'in on dört senede mağlup ettiği hükümdarların sayısı on dördü buluyordu.

Prof. Metin Kunt şöyle der:

“Safevî devleti, Osmanlı'dan fazla olarak, belli bir bölgenin imparatorluğu değildi; (kendi sınırları dışında) Akkoyunlu ülkesindeki etnik kardeşleri olan Türkmenleri cezbettği gibi, Anadolu'daki Osmanlı Oğuz – Türkmenlerine de câzip geliyordu. Karizmatik Şah İsmail'in bu mehdici (mesyanik) hareketi, Osmanlı devletini Anadolu'dan Avrupa'ya itmek ve böylece Ege denizinden

²⁹³ R. Savory, “The Office of khilafat al – Khulafa, under the Safavids”, *Studies on History*, bölüm XIII. Zfb 497 -501.

²⁹⁴ V. J. Parry, “Warfare”, *The Cambridge History of İslam*, vol 2B, sf. 838.

Orta Asya'ya kadar geniş bir Türkmen imparatorluğu kurmak gibi bir tehdit oluşturunuyordu.”²⁹⁵

Akkoyunlu devletini yıkarak Şîa Mezhebinde (İsnâ-Aşeriye-On iki İmam) şeyhlikten şahlığa geçmek sûretiyle, büyük ceddi Şeyh Safiyüddin Erdebili'ye iza-feten 1502'de Safeviye devletini kurmuş olan Şah İsmail, asırlardan beri Anadolu'da yaşayan Kızılbaş-lara “Dâi” veya “Hâlîfe” adında propagandacılar gön-dererek, onları da kendi nüfuzu altına sokmaya çalış-mıştır. Bir Türkmen hükümdarı ve sûfî tarikat şeyhi olan Şah İsmail, siyasî bir yeteneğe sâhip olduğundan, özellikle göçer Türkmen aşiretlerini Osmanlı'ya karşı isyana teşvik ediyordu.

Anadolu Selçukluları zamanında da Orta Anado-lu'nun Sivas, Amasya, Tokat, Çorum ve Malatya civar-larında Baba İshak'ın önderliğindeki Kızılbaş ayaklan-maları olmuş, daha sonra da Batı Anadolu'da, Rumeli'de ve Balkanlarda Samavna (Simavna) kadısının oğlu Bed-reddin Mahmud'un tertip ettiği Alevî ayaklanmalarında birçok kanlı olaylar cereyan etmişti.

Şah İsmail'in hâlifelerinden Nur Hâlîfe, Orta Ana-dolu'da müritleri vasıtasıyla çalışıyor, Sivas, Tokat, Amasya ve Çorum'daki Alevîleri Şah adına birliğe dâvet ediyordu. Bu bakımdan Şah İsmail, Osmanlı devleti, husûsen ehl-i sünnet mezhep için Doğu'daki en büyük tehlike idi. Şah İsmail yazdığı Türkçe şiirlerle Anado-lu'nun içlerine kadar yerleştirdiği adamları vasıtasıyla, kısa zamanda halkın, devlet idarecilerinin ve ordu

²⁹⁵ Metin Kunt, “State and Sultan up to the age of Süleyman”, Süleyman The Mangnificent and His Age, s. 22.

komutanlarının içlerine fitne ve fesat sokuyordu. Bu yüzden memleketin muhtelif yerlerinde zaman zaman ayaklanmalar oluyordu. Aynı sûretle Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'ın hâlifelerinden olan Anadolu Alevîlerinden Hasan hâlife oğlu Şah Kulu da Antalya ve havâlisinde Şah adına çalışmaya başlamış adamları vasıtasıyla bu faaliyetlerini Rumeli'ye kadar götürmüştü. Bunların dışında da Şah İsmail'in değişik kıyafetlerde Anadolu'ya göndermiş olduğu şeyhler vasıtasıyla Şîa mezhebi yayılıyordu.

Anadolu'da bu faaliyetler sürerken, Şah İsmail de İran'daki Sünnî Müslümanlara akıl almaz zulüm ve işkenceler yapmakta idi. Ira Lapidus'a²⁹⁶ göre, o zamana kadar çoğunluğu Sünnî olan İran'da, Safevîler "İslâm'ın başka bir yöresinde bir paraleli görülmemiş veya az görülmüş bir zulümle on iki imam Şîliği'ni dayatmışlar ve İran'ı Şîileştirmişlerdir."²⁹⁷

"Safevî kuvvetleri İran'da bir baştan öbür başa yürürken, Sünnîlere kılıç zoruyla Şîliği empoze etmiş, bunu kabul etmek istemeyen Sünnîlere karşı gaddarca davranılmış ve birçoğu öldürülmüştür."²⁹⁸

Arjamani'ye göre, "İran'da nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünnîler ya Şîliği ya ölümü seçmek zorunda bırakıldılar."²⁹⁹

²⁹⁶ Ira Lapidus (d. 1937), California Üniversitesi'nde Ortadoğu ve İslâm Tarihi alanında fahır profesör.

²⁹⁷ Ira Lapidus, A History of Islamic Societies, s. 296.

²⁹⁸ <https://www.hurriyet.com.tr/aleviler-sunniler-21086090>

²⁹⁹ Yahya Arjamini, Iran, New Jersey 1992, s. 91.

Cleveland da “Şîliği yerleştirmek için Şah İsmail’in Sünnî cemaatleri dağıttırdığı ve Şîliği kabul etmeyenlerin öldürülmesini emrettiğini”³⁰⁰ yazmaktadır.

“Kendisi de bir Türkmen olan Şah İsmail, özellikle Türkmen oymak ve beylerine büyük itibar gösteriyor, kıymet veriyor, onları ordu komutanlığı, sipahi – valilik gibi önemli mevkilere, makamlara tâyin ediyordu!”³⁰¹

İran’da mezhep değiştirme baskılarına direnmeye çalışan Sünnîlerin toptan ve merhametsizce öldürüldüğünü belirten Prof. Faruk Sümer, devrin seyyah ve yazarlarına dayanarak, “Şah İsmail’in Tebriz’e girdiğinde Sünnî din adamlarıyla, kadınlar ve çocuklar dâhil olmak üzere pek çok insanı öldürttüğünü, savaşta ve Tebriz’de yirmi binden fazla insanın telef olduğunu belirtir. Şah İsmail Sünnî ve Türkmen Akkoyunlu oymağından kırk elli bin kişiyi kılıçtan geçirmiş ve bu zulmünden dolayı kendisini kınayan anasını da öldürmüştür.”³⁰²

Şah İsmail’in oğullarından Tahmasb ve Büyük Abbas (Birinci Abbas) zamanlarında da İran’daki Sünnîlere karşı şiddet ve tasfiye uygulamaları zirveye çıkmış, İran neredeyse tümüyle Şîleştirilmiştir.³⁰³ Şîlik, İran’da ortak bir kültür ve kimlik olarak kabul edilmiş ve İran millîyetçiliğinin temelini hazırlamıştır.

³⁰⁰ William Cleveland, *A History of Modern Middle East*, s. 53.

³⁰¹ Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Leventler*, s. 96 -97.

³⁰² Faruk Sümer, *Safevî Devleti’nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*.

³⁰³ Said A. Arjomand, “Religious Exremism (Ghuluww), Sufism and Sunnism in Safavid İran, 1501” – 1722’, *Journal of Asian History*, XV, 1981, sf. 31- 35.

Sultan Bayezid'in yumuşaklığı, meselelere kayıtsız kalması, bir kısım devlet adamlarının hâdiseleri küçük görmesi ve bazı idarecilerin de Şah İsmail'e meyilli olmaları, onun cesaretini ve faaliyetlerini artırmış, hâdiseler daha da büyümüştür.

Nitekim bütün bu gelişmelerden cesaret alan Şah Kulu, Burdur, Keçiborlu, İstanos (Korkuteli), Isparta, Gölhisar, Sandıklı civarlarında birçok yağma ve katliamlar yapmıştır. Bu katliamları durdurmak için görevlendirilen Anadolu valisi Karagöz Ahmed Paşa da Kütahya önünde mağlup olmuş ve Şah Kulu tarafından kazığa vurulmuştur (22 Nisan 1511).

Devleti ve Anadolu'daki düzeni derin bir şekilde sarsan "Kızılbaş" isyanları böyle bir ortamda meydana gelmiştir. Tarihte "Kızılbaş" deyimi, Şah İsmail ve onu destekleyen sûfî – Türkmen hareketini ifade etmektedir. Alevîlik'ten çok farklıdır. Alevîlik konusunda geniş bilgi edinmek isteyenler, "Alevîlik Nedir?" adlı eserimize müracaat edebilirler.

Tarihî olayları vesikalara dayanarak incelemeyen hüküm verenler, Yavuz Sultan Selim'in Anadolu'daki devlete isyan eden Kızılbaşların idam veya hapis olmalarını sebepsiz bulur ve Sultan Selim'e hücum ederler. Anadolu'da vukû bulan bütün menfî faaliyetlerin başı olan Şah İsmail'in üzerine giderken, bu büyük tehlikeyi bertaraf etmek istemesi, onun ne kadar isabetli hareket ettiğini, onun büyük bir siyasî lider ve askerî dehâ olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

İkinci Bayezid zamanında Safevî tehdidi giderek artmış, Anadolu'da Şah Kulu isyanı ile büyük bir

huzursuzluk başlamıştı. Bunun içindir ki, Yavuz Sultan Selim, İran seferine çıkmadan önce, özellikle Orta Anadolu'daki Kızılbaşlar hakkında çok ciddi ve titiz bir araştırma yaptırmış, suçlu olanları tespit ettirmiş ve onların cezalandırılması hususunda bir karar alınması için dîvân üyeleri toplamış, vezirlerin ve ulemânın da görüşünü aldıktan sonra Anadolu'da birçok katliamlar yapmış ve devlete isyan etmiş olan Kızılbaşların uygulanan hukuk gereği olarak bir kısmını hapsedtirmiş ve bir kısmını da yine ulemânın fetvasıyla idam ettirmiştir. Böylece İran seferinden önce içeride çıkması muhtemel isyanlar önlenmiştir.

Bu konuda Mustafa Akdağ da şöyle der:

“Şah İsmail’e bağlılıkları, sadece dinî inanç olma çizgisini aşarak para yardımı, asker olarak gidip ordusuna katılma, Kızılbaşlık propagandası yapmak ve Şah’a casusluk etmek gibi yollarla hizmet ettikleri sâbit olanlar hakkında kovuşturma başladı; ayaklananlar suç derecesine göre ya yerlerinden sürülüyorlar (özellikle Rumeli tarafına) ya da hapis ve idam ediliyorlardı.”³⁰⁴

Şunu da ifade edelim ki, Osmanlının tahrir defterinde ve birçok kaynakta otuz bin Kızılbaş'ın katlinin doğru olmadığı, Kızılbaşlardan devlete isyan edenlerden yakalanan ve idam edilen elebaşların sayısının beş yüzü geçmediği, geriye kalanların bazısının sürgün edildiği, bir kısmının da hapse atıldığı, bunların toplamının da üç bini geçmediği ifade edilmektedir.

Tarihçi merhum Mustafa Akdağ'ın belirttiği gibi, köylü Türkmen ayaklanmalarını ilk başlatanların genelde

³⁰⁴ Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, s. 125.

Kızılbaş eğilimli oldukları doğrudur. Fakat ayaklanmalar mezhep ve tarikat gayretiyle olmamıştır:

“Malları yağma ve kendileri bir hınçla parçalananlar hep hükûmet mensubu kimselerdi. Eğer Sünnîliğe karşı bir Şîlik-Kızılbaşlık ayaklanması olsa idi, çoğunlukta oldukları kesinlikle bilinen Sünnî halk da karşı koymaya kalkar, iki hasım mezhep arasında kanlı çatışmalar çıkardı. Böyle bir şey olduğunu gösteren hiçbir belge yoktur... İsyancılar Alevî – Kızılbaş Türkmenler olsa bile, çıkar-dıkları isyan bir mezhep ayrılığı iddiası değildir.

Harekete yer yer tımarlı sipahilerin katıldığı da az görülmediğine göre, Alevî olmadıkları bilinen bu resmî görevlilerin isyancılara katılmaları ya da onları korumaları da gene olayın Alevî bağnazlığı olmadığına başka bir delildir.”³⁰⁵

Demek ki, çıkan isyanlar sadece Alevî isyanları olmadığı gibi, genel olarak “heterodoks” denilen bütün tarikat ve gruplara “Alevî” demek de doğru değildir. Bunların bir kısmı ‘ibaha’ yani her şeyi mubah sayma yolunu tutarak din ve toplum kurallarına aldırış etmeyen, hatta onları alaya alan ve Fuat Köprülü’nün ifadesiyle:

“...Yüksek felsefî mülâhazalara ve tecrübelere kabiliyeti olmayan câhil ve korkunç bir nihilizme³⁰⁶ ve immoralizme³⁰⁷ kapılmış, genellikle antisosyal ve anarşik tarikatlardır.”³⁰⁸

³⁰⁵ Mustafa Akdağ, Celalî İsyanları, s. 116 -122.

³⁰⁶ Nihilizm: Yokluk, hiçlik kavramını merkez olarak alan fikir cereyanlarına verilen isim.

³⁰⁷ İmmoralizm: Ahlâk kurallarına, törelere karşı çıkan ve bunların değiştirilmesini isteyen görüş, töretanımazcılık.

³⁰⁸ Ahmet Yaşar Ocak, Kalenderiler, s. 62.

İnsanları diri diri yakan, kadın ve çocukları kılıçtan geçiren, yağma ve tecavüzlerde bulunan zümreler de görülmüştür. Devletin isyanları bastırmada ölçüyü kaçırıp aşırı sert davranmasında bu olaylara duyulan tepkinin de rolü olmuştur.

Yavuz Selim Bu Büyük Tehlikenin Farkındaydı

Yavuz Sultan Selim, Şîa mezhebinin Şark'ı istila ederek, Osmanlı'nın geleceğini büyük bir tehlikeye sokacağını ve Ehl-i sünnet itikadına açacağı korkunç yaraların kapanmasının çok zor olacağını Allah'ın lütfu ve şahsî dehâsıyla iyi bildiği içindir ki, daha Trabzon valisi iken babası İkinci Bayezid'den habersiz olarak İran'a sefer düzenlemiş, ancak Şah İsmail'in İkinci Bayezid'den medet dilemesi üzerine istemeyerek bu seferden vazgeçmişti. Yavuz, yine o dönemde Safevî himayesinde bulunan Gürcistan'ı almış, Azerbaycan'a kadar ilerleyerek Akkoyunluların eski vilayetlerini ele geçirmiş, dağ keçilerinin bile geçemediği sarp Kafkas dağlarını aşarak Şavşadistan'ı Osmanlı topraklarına katmış, Erzincan kalesini geri almak için harekete geçen Şah İsmail'in kardeşi İbrahim Mirza'yı esir alıp Trabzon'a getirmişti. Yavuz'un bu kahramanlıklarını ifade eden: "Yürü Sultan Selim, devran senindir" türküsü halkın dilinde dolaşmaya başlamıştır.

Yavuz Selim, Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetlerini ve Şah Kulu hâdisesini, devlete isyan eden bazı Kızılbaşların yapmış oldukları katliamları dikkatle takip ettiği için, durumun ciddiyetini çok iyi biliyordu. Bazı şehzâdelerin, Şah İsmail ile münasebetlerini ve kardeşi Şehzâde Ahmed'in oğlu Murad'ın Şah İsmail'in

hâlifesi elinden taç giymesi de meseleyi daha da vahim bir duruma getirmişti. Sultan Ahmed'in ve oğlu Murad'ın Alevî kıyamının³⁰⁹ başına geçmeleri, Sivas, Çorum, Tokat ve havalisindeki faciaların artmasına sebep olmuştu.

Şah İsmail daha önce kendisini mehdi olarak ilan eden Abdullah bin Meymun adlı bir Yahudi'nin eski kuvvetini kaybeden İsmailiyye Mezhebini yeniden canlandırmak amacıyla kurduğu Karamita ile Hurufilik gibi birçok bâtl mezhepleri yaymak için azamî bir gayret gösteriyordu.

Evet, Karamita mezhebi, Abdullah İbni Meymun tarafından Irak'ta kurulmuş, bilâhare, Hindistan, Pakistan, Suriye, İran ve Afrika'nın bazı bölgelerine ve hatta Mekke'ye kadar yayılmıştır. Bu mezhep kurucularına din perdesi altında saltanat yolu açılmaya çalışılmış ve sonunda İbni Meymun'un torunlarından Ubeydullah isimli birinin başkanlığında bir devlet kurulmuş ve bu devlet bilâhare Şam'dan Fas'a kadar genişleyerek bir imparatorluk hâline gelmiş; iki yüz yetmiş sene hüküm sürdükten sonra, hicrî 567 senesinde yıkılmıştır. Bunlara, Bâtınîler de denir.³¹⁰

Daha önce, Yahudi Hahambaşı Abdullah İbni Sebe'nin İslâmiyet'e vurduğu darbenin bir benzerini, Abdullah İbni Meymun vurmuştur. Nasıl ki, İbni Sebe, Hz. Ali (r.a) ve oğullarını istismar ederek fitneyi ateşlendirmişse,

³⁰⁹ Kıyam: Baş kaldırma, karşı gelme, ayaklanma, isyan.

³¹⁰ Bâtınîlik, Kur'an'ın zâhir mânâlarını değil de, kendi akıllarınca bâtınî mânâlarını esas alarak amel eden fırkadır. Bunlar, mesela, hacda yapılan "Yedi tavaf" emrini "Yedi imama işaretir." şeklinde tefsir ediyorlar. İşte, böyle tefsirler yapa yapa, mensuplarını dinden, şeriattan çıkarıyorlar.

İbni Meymun da, evlâd-ı Rasûl olan Ca'fer-i Sâdık ve oğlu İsmail'i istismar ederek, sapık fikirlerini çok değişik perdeler altında yayabilmiştir. Tarihte, kan dökücülükte eşine nâdir rastlanan İbni Meymun, neticede nice Müslümanların dinden çıkmalarına da sebep olmuştur. Abdullah İbni Meymun tarafından dokuzuncu asrın başlarında hususî ve siyasî maksatlarla kurulan İsmailiyye mezhebinin yeniden canlandırılmak istenmesi sebepsiz değildir.

İbni Meymun, bu tarikatı gizli ve siyasî bir cemiyyet hâline getirdi. Zerdüşt dininin yedi prensibini örnek alarak, kendi tarikatına giren sûfîleri yedi dereceye ayırdı. Tarikatın pîri olarak kendisi de yedinci dereceye oturdu ki, bu mertebe –hâşâ– Allah'tan doğrudan doğruya emirler alan imamlık makamıydı. Bu makamda bulunan imam, o kadar salâhiyetliydi ki, helâlî haram, haramı da helâl yapabilirdi. Ona mübah olmayan hiçbir şey yoktu.

Bu tarikatta ileri gidenler zamanla kendileri ibâdetten istinkâf³¹¹ ettikleri gibi, başkalarını da ibâdetten uzaklaştırdılar ve sonunda onların dinden çıkmalarına sebep oldular. Hatta cennet ve cehennem bu dünyada olduğunu, insanın zevk-ü safâ içinde, keyfince bir hayat yaşaması lâzım geldiğini ileri sürerek âhireti inkâr ettiler ve ettirdiler.

Bu mezhep, İslâmiyet'ten önce intişar eden ve halkın malını ve sâhip olduğu her şeyini, hatta kadınlarını dahi ortak kabul eden, mubah kılan ve sözde

³¹¹ İstinkâf: Geri durup kabul etmeme, kaçınma, imtinâ.

eşitliği ve sulh-u umumîyi böylece tesis iddiasında olan Mezdek³¹² isimli bir sapığın ortaya attığı fikirlerden ziyâdesiyle etkilenmiştir.

Kendi mezheplerinin imamlarını, diğerlerinden üstün olarak görüp ilâhi feyze mazhar olduklarını kabul ederler. Onlara göre, imamları hatadan ârîdir, günah işlemez, yaptıklarından sorumlu tutulamaz. Zira imamlar, başkalarının bilmediği şeyleri bilirler.

Şîa itikadını taşıyan fırkalar içinde tarih boyunca en tahripkârı bu İsmailiyye fırkası, diğer adı ile Bâtınîler olmuştur. Asya'nın başı dönmüş bu kanlı anarşistleri, fikirde, itikatta, ahlâk ve hayatta fesat çıkartmışlar; İslâm âleminde yıllarca süren sükûn ve huzuru bozmuşlardır. Bu anarşistlerin başında Şeyh-i Cebel diye anılan Hasan Sabbah³¹³ ve onun cennet fedaileri gelmektedir.

Hasan Sabbah, Şîa'nın Bâtûniye koluna mensup olup, Şîa hareketinin gelmiş geçmiş en büyük bozguncularından biridir. Asya'da ilk defa kelimenin tam mânâsı ile anarşizmi o müesseseseleştirmiştir. Alamut Kalesi'nde sistematik bir biçimde her türlü terör hareketlerini planlamış ve tatbik sahasına koymuştur.

Hasan Sabbah, Selçuklu İmparatorluğunun amansız bir düşmanı idi. Maksudı, Selçuklu İmparatorluğu'nu

³¹² Mezdek b. Bâmdâd; milâttan sonra beşinci yüzyılda İran'da ortaya çıkan düalist ve gnostik karakterli reformist bâtul mezhebin lideri. (E)
³¹³ Hasan Sabbah; "Hümevriye" sülâlesine mensup bir ailenin çocuğudur. Pederi Şîa'nın en azgın kolu olan Hz. Ali'yi ilâh kabul eden Gulat fırkasının en ateşli bir müntesibi idi. Hasan Sabbah ilk dersini babasından aldı. Korkunç derecede ihtiras sâhibi idi. Karanlık ruhlu, karanlık fikirli bir dessay idi.

yıkmak, Şîa fikriyatının gelişmesine engel olan bu güçlü devleti ortadan kaldırmaktı. Bu gayesini tahakkuk ettirmek için de cennet tasvirlerine uygun bir bahçe inşa ettirdi ve içinde göz kamaştırıcı köşkler yaptırdı. Bu bahçede ve köşklerde hususî yetiştirilmiş şarkıcılar, cennet hurilerini andırır genç kızlar vardı. Hasan Sabbah'ın adamları değişik muhitlerden, yirmi yaşlarında, cesaretli, atılgan gençleri toplayarak Alamut Kalesi'ne getirirlerdi. Bu gençlere önce cennet ve cennetin zevk ve safâları anlatılırdı. Bilâhare bu gençler afyon gibi bazı uyuşturucu maddeler ile uyutulur, sözde cennet bahçesine indirilirdi. O bahçede uyanan gençler, gözlerini açtıklarında karşılarında muhteşem köşkler, huri misal kızlar, rengârenk çiçekler ve meyve bahçeleri görünce, Hasan Sabbah'ın müjdelediği cennete girdiklerine gerçekten inanırlardı. Günleri zevk u safâ ile geçerdi. Bir müddet sonra tekrar uyuşturucu ile uyutulur ve o cennet bahçesinden çıkartılırlardı. Artık bu gençlerin en büyük arzuları, Hasan Sabbah'ın bu cennet bahçesine tekrar girebilmek olurdu. Şeyhü'l-Cebel Hasan Sabbah bu dessay planı ile birtakım gençleri kendine bağlamış ve onları birer intihar timi hâline getirmişti. Şîa Şeyhi Hasan Sabah, bir kimseyi öldürtmek istediği zaman, bu gençlerden birisini çağırır:

“Git filan kimseyi öldür. Eğer bu işi başarırsan, seni cennete gönderirim. Eğer ölürsen, meleklerimi gönderir, yine seni cennete aldırırım.” derdi.

Cennet aşkı ile yanıp tutuşan bu gençler, böylece şeyhin bu emrini mutlak bir teslimiyetle yerine getirir, onun dediği kişiyi ne pahasına olursa olsun öldürürlerdi.

Hasan Sabbah, tam otuz üç yıl, Alamut Kalesi'nde bu kanlı faaliyetlerini sürdürdü. İran Şîîlerinin bu anarşist şebekesi, yüzlerce, binlerce Müslümanın kanına girdiler. İçtimâî sükûnu kaçırdılar, terör estirdiler. Selçukluların dünyaca meşhur veziri ve dirâyetli bir devlet adamı olan Nizâmülmülk'ü şehid ettiler.³¹⁴ Şîîlerin yayılmasına mâni gördükleri âlim ve fakîhler, Hasan Sabbah'ın fedaileri tarafından katledildiler.

Şîa Şeyhi Hasan Sabbah'tan sonra, halefleri de aynı yoldan yürüdüler. Selçuklu veziri Ebû Nasır, bunlar tarafından katledildi. Hâlife Müsterşid³¹⁵ de bu anarşistler tarafından şehid edildi.

Bâtınîlerin tarih boyunca yapmış oldukları tahrip-ler, yalnız masum ve müdafaasız insanları ve özellikle Müslümanları katletmekle kalmamış, bunlar, aynı zamanda nice köy, kasaba ve şehirler basmış, kervanlar yağmalamış, kadınları esir almış, mukaddes belde-lerde bile kan dökmekten geri kalmamış, elim katliâm-lar yapmışlardır. Mesela, Şîa'nın Bâtûniye koluna mensup Cennabî oğlu Ebû Tâhir, etrafına topladığı bir-kaç bin çapulcuyla hicrî 311 yılında hacca gitmekte olan hacıları pusuya düşürerek çoğunu kılıçtan geçirmiş ve mallarını yağmalamıştır. Senelerce etkisini sürdürmüş olan bu karanlık bâtul mezhep çok büyük tahribatlar yapmıştır.

³¹⁴ Mehmet Altan Köymen, Siyaset-Name, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990, s. XII.

³¹⁵ Ebû Mansûr el-Müsterşid-Billâh el-Fazl b. Ahmed el-Müstazhir-Billâh el-Abbâsî (ö. 529/1135), Abbâsî halifesi (1118-1135).

Hicrî 317 yılında da aynı çete, yine Hac mevsiminde Arafat'tan Mekke'ye dönen hacılara saldırarak hepsini kılıçtan geçirmiş. Bu toplu katliamdan kurtulan bir kısım hacılar Kâbe-i Muazzama'ya sığınmışlarsa da, bu anarşistler Kâbe'ye girmiş ve onları da Beytullah'ın içinde şehid etmişler ve bir kısmının cesetlerini zemzem kuyusuna atmışlardır. Ebû Tâhir adında bir kişi, Kâbe'nin kapısını ve Hâcerü'l-Esved'i söküp götürmüş ve böylece Hâcerü'l-Esved yirmi iki sene bunların elinde kalmıştır. O zamanki Bağdat hükûmeti bu gözü dönmüş Şîa çapulcularından Hâcerü'l-Esved'i geri almak için elli bin altın teklif etmiş, ancak onlar bu teklifi kabul etmemişlerdir. Nihayet Afrika'daki Fâtûmîlerin Mehdisinin şiddetli tehdidi üzerine Hâcerü'l-Esved'i iade etmek zorunda kalmışlardır.³¹⁶

İşte Yavuz Selim, yukarıda izah edildiği gibi Şah İsmail'in Anadolu'ya yaymak istediği o korkunç hurfeleri, bâtil itikatları ve ehl-i bid'at mezheplerin intişarını önlemek, Şark'ı ve ehl-i İslâm'ı bu korkunç tehlikelerden muhafaza etmek, vahdet ve ittihad-ı İslâm'ı temin etmek gayesiyle Doğu'ya dikkat kesilmiş ve İlâhi kaderin kendisine çizdiği bu yolda yürümek için ilk seferini İran'a yapmaya karar vermiştir.

Yavuz Sultan Selim, İran Seferi İçin Dîvân Üyeleri ile İstişare Ediyor

Fevkalade mâhir ve kâmil bir idareci olan Yavuz Sultan Selim Han, seferlere çıkarken hiçbir zaman kendi başına hareket etmemiş, başta Şeyhülislâm olmak üzere

³¹⁶ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, 8/307.

diğer ulemâ ile her zaman istişare edip onların düşüncesini aldıktan sonra hareket etmiştir.

Yavuz Selim, milletin ve memleketin geleceği açısından hayatî önem taşıyan İran seferini, memleketin Şah İsmail'in fitnesinden kurtarılması hususunu etrafıca tahlil etmek için başta Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi olmak üzere, vezirlerden ve defterdarlarından oluşan heyetle müşavere etmeye karar verir. Bunun için de vezirlerine derhâl dîvânın toplanması emreder.

Yavuz Selim o anda yanında bulunan hocası Hilmi Efendi'ye şöyle der: “Muhterem Hocam, ben milletin pâdişahı olmam itibariyle hemen İran üzerine yürümeye karar verdim. Bu konuda ulemânın ve vezirlerimin de fikrini almak istiyorum.” diyerek hocasının bu konudaki düşüncesini sorar. Hilmi Efendi de: “Elbette ki, böyle hayatî meselelerde vüzerânın³¹⁷ fikirlerini alman yerinde ve elzemdir.” der ve istişarenin Hz. Peygamber (s.a.v) Efendimizin de ehemmiyetli bir sünneti olduğunu hatırlatır.

Evet:

شَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ

“İş hususunda onlarla müşâvere et.”³¹⁸

âyetini kendisine rehber edinen O Sultan-ı Levlâk³¹⁹ olan Allah Rasûlü (s.a.v) Bedir Savaşında Mekke

³¹⁷ Vüzerâ: Vezirler, bakanlar.

³¹⁸ Âl-i İmrân, 3/159.

³¹⁹ Sultan-ı Levlâk: Bütün her şeyin onun sevgisi ve getirdiği nur sebebiyle yaratılan Sultan; Peygamber Efendimiz (s.a.v).

müşriklerinin savaş için geldiğini haber alınca, bu konuda ne gibi tedbirler alınacağı hususunda ensarla müşavere etmiş, muharebeden sonra da Bedir esirleri konusunda onlarla istişare etmiştir. Yine Uhud ve Hendek Gazvelerinde, Hudeybiye’de, Taif Seferinde, ezan konusunda ve daha birçok meselede ashâbıyla istişare etmiştir. Akıl ve zekâ yönüyle insanların en mükemmeli olan Hz. Peygamber (s.a.v) istişareye bu kadar ehemmiyet verirse, elbette hiçbir insan bundan müstağni kalamaz.

Dîvân üyelerinin toplanmasını bekleyen Sultan Selim, zaman zaman karşısında tefekküre daldığı duvardaki umumi haritanın yine karşısına geçer; bir avuç toprağı için çarpan haris yürekleri, dökülen kanları, parıldayan silahları, at kışnemelerini ve savaş naralarıyla inleyen ovaları tahayyül eder ve şöyle der:

“Eğer hepsi bundan ibaret ise, bu dünya bir pâdişaha çok; iki pâdişaha da azdır.” Yavuz’un bu sözüne tebessüm eden hocası, latifeli bir şekilde şu ibretli dersi verir:

“Dünyaya hükmetmeyi az gören nice pâdişahların, nice Süleymanların (a.s) ve nice İskenderlerin şimdi bir avuç toprağın koynunda ebedî uykusuna yattıklarını da düşünmek lazımdır, Şah’ım.”

Sultan Selim hocasının bu sözünü tasdik eder ve meseleyi müdrik olduğunu şu veciz beyanıyla ifade eder:

“Evet, evet. Bu topraktan yaratıldık, yine bu müşfik toprağın koynuna gireceğiz.”

Yavuz Selim Han, İran seferini görüşmek için toplanan heyete şöyle hitap eder:

“On beş yıldan beri devam eden ve günden güne de artan Şah İsmail’in önderliğindeki o büyük tehlike devam etmektedir. Eğer tedbir alınmazsa bu durum memleketi yıkıp harap edecektir. Şah İsmail’in yaymak istediği bu fitne ateşi yalnız Osmanlı devleti için değil, Anadolu ve bütün âlem-i İslâm için de büyük bir tehlikedir. Şah İsmail, İslâmiyet’in istikbalini tehlikeye sokmak için durmadan çalışıyor. Aldığımız son haber de Şah İsmail’in nüfuzunun günden güne arttığını ve adamlarının taa Ankara’ya kadar geldiğini bildiriyor. Bu bakımdan memleketimiz büyük bir tehlike ile karşı karşıyadır. Bu tehlikenin bertaraf edilmesi için ne yapmamız gerektiği hususunda sizlerin de fikrini almak için toplandık. Sizler de bu konudaki fikirlerinizi beyan ediniz.”³²⁰

Bazı vezirlerin konuşmasından sonra söz alan Sinan Paşa:

“Pâdişahım, bu tehlikenin bertaraf edilmesi hususunda sizin azim ve metanetinizi hiçbir kuvvet durduramaz. Osmanlıların karşısında Bizans İmparatorluğu bile dayanamadıktan sonra, o kahraman askerlerin önünde Şah İsmail asla duramaz.” der.

Sultan Selim:

“Şunu iyi bilin ki, ben Müslümanlar arasında bir savaş yapılmasını ve o uğurda kan dökülmesini katien

³²⁰ Kenan Yusuf, Yavuz Sultan Selim ve İttihad-ı İslam Siyaseti, Mithat Paşa Sanayi Mektebi (Selanik).

arzu etmedim. Eğer böyle bir arzum varsa, Allah'ın gazabı üzerime olsun. Ortada hiçbir sebep yokken kan dökmeye vesile arayan bir devlet reisi, canavar tabiatlı bir insandır. Ancak vatanın bekası ve milletin selameti için kan dökülmesi icap eder de, o devletin başındaki yönetici bundan imtina ederse, o da dünyanın en fena ve korkak bir insanıdır. Vatan ve milletin istikbalini tehdit eden bir tehlikeyi, kandan başka bir şeyle temizlemek mümkün değilse, o milletin hükümdarı elbette bunu kanla temizleyecektir. Öyle değil mi? Hâlbuki benim en büyük gayem ve hedefim; dünyadaki bütün Müslümanların birlik ve beraberliğini sağlamak ve onları bir noktada toplamak, yani ittihad-ı İslâm'dır. Hayatımı bu uğurda vakfetmişim. Gel gör ki, Şah İsmail Müslümanlar arasında fesat ve tefrikayı körüklemeye çalışıyor. Eğer biz onun bu fitnesini ortadan kaldırmazsak, kim bilir memlekette ne gibi dehşetli ve kanlı fırtınalar kopacak.

Şah İsmail, büyük babam Fâtih Sultan Mehmed'in, onun dedesi olan Uzun Hasan'a vurmuş olduğu darbeyi unutmuş olsa gerek. Uzun Hasan da Osmanlı'ya meydan okuma hülyası ile ortaya çıkmış, ama sonunda aklına gelmeyen nice bela ve musibetlere maruz kalmıştı. Kim bilir belki de Şah İsmail büyük babası Uzun Hasan'ın intikamını almak istiyor. Bunun için de önce memleketin içinde din ve mezhep kavgaları çıkarmaya çalışıyor. Hiç düşünmüyor ki, büyük babam Fâtih Sultan Mehmed Han kendisine daima Garp yolunu açmak istediği hâlde, Şark'ta tehlikeli bir düşman görünce hemen onun üzerine yürüdü ve darmadağın etti. Ben de tarihin kıyâmete kadar takdir edeceği o büyük Fâtih'in torunuyum.

Şah İsmail hiç düşünmüyor mu ki, ben vatanımın bekası için babamla bile muharebe ettim.

İçinizde, iki Müslüman devletin karşı karşıya gelmesinin doğru olmadığını düşünenler var. Şimdi sorarım size; Hz. Ali ile Hz. Muaviye'nin askerleri Sıffın'da savaştılar mı? Şimdi İran üzerine yürüme noktasında kararınızı söyleyiniz?"³²¹

Yavuz Sultan Selim'in bu sözlerini kapının dışından duyan Abdullah ismindeki bir yeniçeri, bu durum karşısında çok heyecanlanır ve kendisini tutamayarak içeri girer ve şöyle der:

"Pâdişahım, daha ne duruyorsun! Allah yolunu açık, kılıcını keskin etsin. Biz senin emrindeyiz, öl desen ölürüz. Mademki dinimizin ve vatanımızın kurtulması için İran'la savaşmak lazımdır, öyle ise hemen savaşı ilan ediniz. Zira bu uğurda hayatlarını feda etmeye hazır, yüz binden fazla insan sizin arkanızdan gelecektir."

Yeniçerinin bu konuşmasından sonra Yavuz Sultan Selim heyecanla ayağa kalkar ve şöyle der:

"Aferin sana aslan yürekli kahraman yavrum. Var olsun seni dünyaya getiren ana. Yaşasın senin gibi evlatlar yetiştiren bu millet. Seni sancakbeyi yaptım. Elin-den geldiği kadar çalış, zerre kadar doğruluktan ayrılma ve o rütbeye layık olduğunu ispat et."

Âlicenap ve fedakâr Abdullah, Pâdişahın bu teveccühüne teşekkür ettikten sonra şöyle der:

³²¹ Kenan Yusuf, a.g.e.

“Hayatım ve tüm varlığım din, vatan ve pâdişah uğruna feda olsun. Hiçbir zaman doğruluktan ayrılmayacağıma yemin ederim.”³²²

Dîvân üyelerinin de İran seferinin yapılmasının münasip ve tam zamanı olduğunu söylemeleri ve ulemânın: “Dinimizde dalâlet ehli ile mücadele edip, onların fitnesini bertaraf etmek, küffarla gazadan önce gelir.” fetvasını vermesi üzerine Yavuz Sultan Selim hemen sefer için hazırlıklara başlar. Artık herkes ordu-yu hümayunun muzafferiyeti ve bu gayenin tahakkuku için dua etmeye başlamıştır. İran Seferinden önce, İstanbul tarihî günlerinden birini yaşıyor, caddelerden akın akın askerler geçiyor, câmilerde zafer için dualar ediliyordu. İlim adamları, din âlimleri ve şairler de ordugâhta bulunmak için hazırlanıyorlardı.

O İran ki; İskender,³²³ Hülâgû³²⁴ ve Timurlenk³²⁵ gibi büyük şöhetleri, asırlara sığmayan nice muzaffer kumandanları ve azametli fâtipleri görmüş idi. Ancak bu gelen onlardan kıyas olunmayacak derecede farklı idi. Zira onun yapacağı bu sefer, tarihte çok farklı ve derin izler bırakacaktı. Çünkü o, hükümdarlık arzusu ile değil, ilâhi takdir mucibince vazifeli idi. Bunun içindir ki ilâhi kader İslâm dünyasında Şah İsmail’in

³²² Kenan Yusuf, a.g.e.

³²³ İskender (d. MÖ 356 - ö. MÖ 323), İslâm tarihinde daha çok efsanevî şahsiyetiyle tanınan Makedonya kralı.

³²⁴ Hülâgû (ö. 663/1265), İlhanlı Devleti’nin kurucusu ve ilk hükümdarı (1256-1265).

³²⁵ Timur (ö. 807/1405), Timurlu hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (1370-1405).

bu cüretkâr ve fitneci faaliyetlerini durduracak olan Yavuz Sultan Selim Han'ı göndermişti.

Yavuz Sultan Selim sefere çıkmadan önce, Eyüp Sultan Hazretlerinin türbesini ziyaret eder, muzafferiyet için barigâh-ı izzete el açar ve O'ndan inayet için niyazda bulunur. Daha sonra fakir ve fukaraya bol miktarda sadaka dağıtır, 20 Nisan 1514'de yanında vezirleri, maiyeti, şairler, âlimler olduğu hâlde büyük bir merasimle yüz kırk bin kişilik ordu ile çileli ve meşakkatli bir sefere çıkar.

“Şark ve Garp dünyasında yaşayan insanlar havada bir başkalık sezdiler, gökyüzünün derinlikleri sanki bir sırrı fâş etmeye hazırlanıyordu. Eflâkta,³²⁶ yeryüzünde tezâhür edecek mühim bir hâdise için hazırlık yapılıyor gibi idi. Lâhûtî âlemde bu hazırlığa işaret eden kanat sesleri, önce bu âleme âşına kulaklarda akisler uyardı. Sonra bu akisler giderek güçlendi ve hemen hemen herkes bu ihtiyar dünyanın yeni bir tecellîye sahne olacağını hissetmeye başladı. Lakin bu yeni tecellinin ne istikamette olacağı meçhul idi, bu hâl semâvât âlemine ait bir sır olarak beşere kapalı idi...”

“Âlem-i melekûtta İsrâfil (a.s) sûru ile tebliğ eyledi: ‘Ey ihtiyar dünya! Bekle vaktini ki tez bir zaman içinde Hakk’tan nizam-ı âlemi temine bir er gelecektir.’ dedi. Bu sûr-i İsrâfil ile bazıları için kıyâmet kopacak ve ölüm mukadder olacaktı, ancak bazıları için ise bu sur yeni bir başlangıcın, güçlü bir dirilişin müjdecisi idi.”³²⁷

³²⁶ Eflâk: Felekler, gökler.

³²⁷ Sadettin Ökten, Yahya Kemal’in Rüzgânyla Düşünceler ve Duyuşlar, Ötüken Neşriyat, s. 89.

Erzincan ovasında konaklayan asker, aç, susuz ve yorgun bir vaziyettedir. Vüzerâ, ordunun geri dönmesini söylemesi için Yavuz Sultan Selim’e Hemdem Paşa’yı gönderir. Yavuz Sultan Selim’in çocukluk arkadaşı ve mûtemet³²⁸ adamlarından biri olan Hemdem Paşa, Şehzâde Ahmed vak’asında pâdişaha sâdıkan hizmet etmiş ve şehzâdenin yaptıklarından Sultan Selim’i haberdar etmiş olduğundan, onun teveccühüne mazhar olmuştu. Pâdişahın huzuruna girip askerin geri dönmesini söyleyen Hemdem Paşa’ya hitaben Yavuz Sultan Selim Han şöyle der:

“Şah İsmail’i öldürüp, milleti onun fesat ve fitnesinden muhafaza edeceğiz. Hakiki Osmanlı kalbinin neler yapmaya muktedir olduğunu ona göstereceğiz. Bugünkü Osmanlı askerleri Kosova ve Niğbolu meydan muharebelerini kazanan ve İstanbul hisarları önünde yaralanıp şehit düşen Osmanlı mücâhitlerinin oğullarıdır. Onlar kahraman oğlu kahramanlardır. İhtimaldir ki, siz onların kalbine türlü türlü fitneler soktunuz. Fakat benim ağzımdan işitecekleri bir iki söz, onların kalbindeki fitneyi giderir. Onlar benimle beraber ölüme bile koşarlar. Anlıyor musun Hemdem?”

Hemdem Paşa’nın: “Pâdişahım, evdeki hesap pazara uymaz.” demesi üzerine son derece hiddetlenen Yavuz Selim şöyle der:

“Hemdem, Hemdem! Sende bir yeniçeri askeri kadar akıl ve dirâyet yok. Sen bu ovalarda sürüklenmeye sebep olan maksadı ya anlamıyorsun, ya da anlamak

³²⁸ Mûtemet: İnanılır, güvenilir, emin.

istemiyorsun. Yazık senin şânına. Demek ki bu millet seni bu âna kadar beyhude beslemiş. Sana bu rütbeyi nâhak yere vermiş. Sözlerin gelişinden öyle anlaşılıyor ki, senin kalbinde vatan ve millet muhabbetinden bir eser kalmamış. Fikrin pek fena zehirlenmiş. Keşke fikrin gibi vücudun da zehirlenseydi de kahrolup gitseydin. Millet de senden kurtulsaydı. Hey gidi vezir hey!” der, sonra ayağını yere vurarak: “Ölüm var dönmek yok, defol karşımdan.” diyerek Hemdem Paşa’yı huzurundan kovar.

Dışarı çıkan Hemdem Paşa, az sonra telaşlı bir şekilde tekrar içeri girer ve askerlerin isyan ettiğini, geri dönmekten başka bir çarenin olmadığını, Yavuz’un hayatının da ancak geri dönmekle kurtulabileceğini söyler.

Hiddetinden âdeta çılgına dönen Sultan Selim Han, Hemdem Paşa’ya:

“Hain herif! Sen beni de kendin gibi korkak mı zannediyorsun? Beni de iki günlük hayatımın ifnâsıyla³²⁹ korkutacağını mı sanıyorsun? Ben ancak vicdanımın huzursuz olmasından korkarım. Senin gibi düşünen bazı hain yeniçeriler belki beni öldürebilirler, lakin vicdanımı asla öldüremezler. Ben ölümü cana minnet bilmeseydim, İstanbul’dan kalkıp taa buralara kadar gelir miydim? Sen yeniçerileri isyandan men edecek yerde âdeta onlarla beraber hareket ediyor, hatta onları isyana teşvik ediyorsun. Adalet-i beşeriyeden korkmuyorsan, bari irtikâp ettiğin bu suçtan mahşer gününde Allah’ın huzurunda sual olunacağını düşün ve ondan kork. Belli ki,

³²⁹ İfnâ: Yok etme.

senin gibi fesat ve fitne birinin vücudu ortadan kalkmadan, bu millet bu büyük fitne ve beladan kurtulamayacak.” der ve hemen kapının dışında duran kapıkulu askerini çağırır ve: “Götürün bunu ve hemen cezasını verin.” diye emreder. Sonra tekrar Hemdem Paşa’ya dönerek şöyle der: “Sen de git kendi elinle boynunu cellada teslim et. Belki bu sûretle Allah’ın huzurunda bir parça mesul olmaktan kurtulursun.”

Aradan biraz zaman geçer ve Sinan Paşa içeri girer. Yavuz Selim ona: “Hemdem’in vücudu ortadan kalktı mı?” diye sorar. Sinan Paşa’nın: “Evet, ortadan kalktı Pâdişahım. İrade-i şâhâneniz³³⁰ yerini buldu.” demesi üzerine Yavuz şöyle der:

“Şu biçare millet ne kadar tâlihsizdir ki, vüzerâsı içinde hain insanlar var. Millete sadakatten emin olarak taa vezirliğe kadar yükseliyorlar. İşte Hemdem’in yaptıklarını gördünüz. Bazı isyankâr yeniçerilerle bir olmuş, beni tehdit ediyordu.”

Sinan Paşa: “Maalesef pâdişahım, bu milletin nimeti ile beslenenler içerisinde hainler çıkıyor. Fakat bu millet necip bir millettir. Onların içinde vatanperver ve milletine sâdık nice kahraman vezirler az değildir.”

Yine bir gün başka bir vezirin; askerin açlık, susuzluk ve yorgunluğundan şikâyetçi olup geri dönmek istediğini söylemesi üzerine Yavuz Sultan Selim şöyle der:

“Bu seferden geri dönmek isteyenler, vatan ve milletin düşmanı olan hain ve alçaklardır. Sizin köylerinizde bıraktığınız ana, baba ve kadınlarınızın namusu

³³⁰ İrade-i şâhâne: Pâdişahın emri, fermanı, buyruğu.

düşman karşısında parıldayacak kılıçların sayesinde yaşayacaktır. İnsaf ediniz! Ben de sizin gibi evlad ü iyâlimi³³¹ bırakarak buraya geldim. Siz topraktan yapılmış evlerinizi bırakıp geldiniz, ben ise sarayımı bırakıp geldim. Ben de babam gibi ömrümü sarayda geçirmesini bilirdim. Ancak ben milletin selametini temin ve bu vatanın bekası için hayatım pahasına rahatımı feda ettim. Görüyorsunuz, sizinle beraber dağlarda ve çadırlarda yaşıyorum. Düşmanımız Şah İsmail karşımıza çıkmıyor ve gönderdiğimiz mektuplara da cevap vermiyor. Açıktan açığa milletimize ve inancımıza hakaret ediyor. Başta devletimizin kurucusu fedakâr ve âlicenap dedemiz olan Osman Bey olmak üzere bütün ecdadımızın ruhlarından şöyle bir sedanın yükseldiğini duyar gibiyim.”

“Osmanlının haysiyetine, namusuna ve vatanına leke sürmek isteyenlerle cihat ediniz. Ve o cihat yolunda seve seve ölünüz!”

“Eğer o aziz ecdadımızın bize miras bıraktığı o pak vatanımızın şeref ve haysiyetine leke sürecek olursak, istikbalde gelecek olan torunlarımız bize lanet etmezler mi? Osmanlıların Rumeli’de bir karış toprağı ve bir tane dostu yok iken, o şanlı ecdadımız kısa bir zamanda balkanlara hâkim olmadı mı? Biz de o ecdadımız gibi hiçbir şeyden yılmaz ve ölümden asla korkmayız. Bu vatanın selameti için gerekirse dünyanın öbür ucuna kadar yürürüz. Bu uğurda aç ve susuz kalır, gerekirse ölürüz. O şanlı ecdadın torunları olarak hiçbir zaman onların gittiği yoldan ayrılmayız.”

³³¹ Evlad ü iyâl: Çoluk çocuk.

Yavuz daha sonra askerlere şöyle hitap eder:

“Haydi evlatlarım! Âlicenap ve vatanperver askerlerim! Gidiniz çadırlarınızda rahat ediniz. Elbette ben sizi sizden daha ziyâde düşünürüm. Bir pâdişah kendi milletinin babası hükmündedir. Bir baba kendi evlatlarını düşünmez mi? Haydi kahraman yavrularım, haydi gidiniz. Maiyetinizdeki askerlere söyleyiniz onlar da rahat olsunlar. Ben onları kendi evlatlarımdan daha ziyâde düşünüyorum.”

Sonra Sinan Paşa’ya dönerek şöyle der:

“Hemdem Paşa’nın vücudunu ortadan kaldırdığımız hâlde, anlaşılan o ki, yine de askerleri isyana sürükleyen bazı vezirler var. Askerlerin fikrine geri dönmeyi sokmuşlar. İhtimaldir ki, birkaç gün sonra yine bir karışıklık çıkar. Onun için bir an evvel buradan (Erzincan’dan) yola çıkalım. Sizin gibi sadakatinden emin olduğum vezir ve paşaların varlığı Hemdem gibi hamiyetsizlerin yokluğunu bana hissettirmiyor.”³³²

Şah İsmail ile Yavuz Selim’in Mektuplaşmaları

Yavuz Sultan Selim’in, Çaldıran Seferi’nden önce Şah İsmail’e yazmış olduğu şu mektup çok manidardır:

“Bilesin âgâh olasın ki, ilâhi hükümlerden yüz çevirenlerin, dini ve şeriatı yıkmaya çalışanların bu hareketlerine, bütün Müslümanların ve bu arada adalet sever hükümdarların, kudretleri nispetinde mâni olmaları farzdır. Bunu söylemekten maksadımız şudur:

³³² Kenan Yusuf, a.g.e.

Tarikat postundan, saltanat tahtına yükselen sen, bu yolda yürüdün. Müslümanların memleketlerine saldırdın, şefkat ve utanmayı bir tarafa atarak zulüm kapılarını açtın, günahsız Müslümanları incittin, fitne ve fesadı kendin için temel prensip olarak kabul ettin, mescitleri yıkma, türbe mezarları yakma, ulemâ ile Peygamber neslinden gelmiş olan seyitlere ihanet gibi işler, senin kötü hâllerinden birkaçıdır. Dillerde dolaşmakta olan bunlar ve bunlara benzer hareketlerinden dolayı, ulemâ kesin delillere dayanarak senin küfür ve irtidadına, senin ve sana tâbi olanların öldürülmelerinin vâcip olduğuna; mal ve rızıklarınızın yağma, kadın ve çocuklarınızın esir edilmelerinin mubah olduğuna ittifakla karar vermişlerdir. Bu durum karşısında ben, Allah'ın emirlerini yerine getirmek, zulüm görenlere yardım etmek ve 'Merasim-i Namus-u Pâdişahi' için ipekli elbiselerimi çıkardım, zırh giydim, kılıç kuşandım, ata bindim ve Safer ayının başında Anadolu yakasına geçtim.

Maksadım, Allah'ın inayetiyle senin pâdişahlığını yok etmek ve böylece âcizler üzerinden zulmünü ve fesadını kaldırmaktır. Ancak kılıçtan önce sana, sünnet-i seniye icabı İslâmiyet'i teklif ederim. Eğer yaptıklarına pişman olup can ve gönülden istiğfar eder ve aldığın kaleleri geri verirsen, tarafımızdan dostluktan başka bir şey görmezsin. Fakat kötü hâllerine devam ettiğin takdirde 'zulmet-i zulümden' simsiyah yaptığın yerleri nûra kavuşturmak ve senin elinden almak üzere inşaallah yakında geleceğim. Takdir ne ise öyle olacaktır."

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى

“Selam, hidâyete tâbi olanlardır.”³³³

Yavuz, Şah İsmail’e göndermiş olduğu başka bir mektubunda ise şöyle der:

“Ey kötü düşünceli Acem İsmail! Allah seni ıslah eylesin.

Dikkatle okunması icap eden bu mektubum vâsıl olunca malumun ola ki, İslâm perdesini yırtarak, Seyidü’l-Enbiya Hazretlerinin (s.a.v) sünnetini yıkmaya çalıştığının haberini aldım. Kötü ahlâkın, fitne ve fesadınla birleştirdiğin kılıcını ve hançerini ortaya çıkar. O kılıcı kırmak ve kıyâmete kadar ortadan kaldırmak pâdişahlara ve ulü’l-emre vâcip olmuştur. Bu hususta da ulemânın önde gelenleri –Allah sayılarını kıyâmete kadar artırsın– fetva vermişlerdir. Bu sebeple ancak Allah’ın dinini ihyâ ve Rasûlullah’ın sünnetini hâkim kılmak için, üzerine yürümeye karar verdim. Eğer sende biraz mertlik var ise, karşıma çıkar erler gibi dövüşürsün.”

Yavuz Selim bir taraftan içteki tehlikeleri bertaraf ederken, bir yandan da ordunun sıkıntılarını izaleye çalışıyordu. Bu arada Şah İsmail’den de tahrik ve tezyif edici mektuplar geliyordu.

Şah İsmail göndermiş olduğu bir nâmesinde:

“Er isen meydana gelmeyesin, biz de intizardan kurtuluruz.” demiş ve Yavuz’a bir kadın elbisesiyle, yüzünü örtmesi için bir leçek³³⁴ yollamıştı. Yavuz bu mektuba 920 Cemaziyülevvel sonunda Erzincan’dan cevap yollamıştır.

³³³ Tâ-hâ, 20/47.

³³⁴ Leçek: Beyaz tül bentten baş örtüsü.

Yavuz, nâmesinde Şah İsmail’i er meydanına dâvet ediyor ve kendisinden hâlâ bir eser olmadığını beyan ediyordu. Şah İsmail kendisine gönderilen nâmelere verdiği cevapta; gerek Sultan Bayezid zamanındaki ve gerek kendisinin Trabzon valisi iken aralarındaki dostluktan bahsederek aradaki düşmanlığın neden ileri geldiğini anlamadığını, Osmanlı hânedanıyla kadim dostluğa mebnî³³⁵ Timur zamanındaki gibi fena bir netice hâsıl olmasını istemediğini ve nâme yazan kâtiplerin yazılarını afyon tesiriyle yazdıkları için bir altın hokka ile afyon macunu yolladığını... beyan etmektedir. Yavuz Sultan Selim ise bu nâmeye şu ağır ifadelerle cevap vermiştir:

“Dâvetine icabet edip uzun yolları kat ile memleketine girdik; fakat sen meydanda görünmüyorsun. Pâdişahların ellerindeki memleket onların nikâhlısı gibidir; erkek ve yiğit olanlar kendisinden başkasının ona elini dokundurtmazlar; hâlbuki bunca gündür askerimle memleketine girip yürüyorum, hâlâ senden bir haber yok. Seni korkutmamak için askerimden kırk bin kişiyi ayırıp Sivas’la Kayseri arasında bıraktım; hasma mürüvvet ancak bu kadar olur. Bundan sonra da saklanıp gözükmeyen erkeklik sana haramdır, miğfer yerine peçe ve zırh yerine çarşaf ihtiyar eyleyip serdarlık ve şahlık sevdasından vazgeçsin.”

³³⁵ Mebnî: Bir şeye dayanan, istinat eden, müstenit.

Sultan Selim bu nâmesiyle beraber Şah İsmail'in gönderdiklerine karşılık kendisine hırka, şal, asâ, misvak ve kuşaktan ibaret tarikat levâzımı³³⁶ yollamıştı.³³⁷

Sultan Selim Asker Çadırlarını Dolaşıyor

Yavuz Sultan Selim, üç aydan beri sürekli hareket hâlinde olan askerlerini dinlendirmek için Erzincan'da otağını kurmuş ve yorgun olan askerini dinlendirmişti. Uzun zamandır yolda olan ve düşmanla bir türlü karşılaşmayan askerde bir yılgınlık ve rehâvet baş göstermişti. Hatta bazı komutanlara kadar bu memnuniyetsizlik hâli sirâyet etmişti. Onlar, "Geri dönmek isterük!" velvelleriyle pâdişaha kadar seslerini duyurmak istiyorlardı. Böyle kargaşalı bir gecenin sabahına doğru tan yeri ağarmak üzereyken, Sultan Selim teftiş için tebdîl-i kıyafet ederek asker çadırlarının arasında dolaştıktan sonra Sinan Paşa'ya şöyle der:

"Sinan Paşa, askerin fikri pek fena zehirlenmiş. Kosova meydanlarında, İstanbul surları önünde vatanın selameti için bir askerin gösterebileceği en büyük fedakârlığı gösteren yeniçeriler, şimdi daha düşmanı görmeden geri dönmek istiyorlar. Bu ne hamiyetsizliktir Allah aşkına! Vaktiyle pâdişahların veya ordu komutanlarının ufak bir emriyle düşman üzerine, ölümün kucağına tereddütsüz atılan asker, bugün pâdişahlarının emrini bile dinlemek istemiyor."

³³⁶ Levâzım: Gerekli şeyler, yaşanan hayatın gerektirdiği çeşitli eşya ve âletler.

³³⁷ Rahimzade-i Safevi, Şerh-i Cengha ve Tarih-i Zindegani-yi Şah İsmail-i Safevî, Tehran 1341.

Sinan Paşa:

“Devletlu Pâdişahım! Yeniçeriler yine eski yeniçerilerdir, onlar yine Pâdişahlarını sever ve emirlerine itaat ederler. Lakin bugünün vükelâ ve vüzerâsı geçmiş zamanın vükelâ ve vüzerâsıyla aynı değildir. Şah İsmail üzerine yürümek için herkes fikrini beyan etsin diye dîvân-ı hümayunda sorduğunuz zaman anladım ki; devletin en büyük işlerini ele alan vezirler arasında bile boş kafa taşıyanlar var. Memleket Şah İsmail’in saçtığı fesat alevleri içinde yanıp dururken, maalesef pâdişah efendimizi bu muharebeden vazgeçirmeye çalışanlar var. Devletin bütün işleri bugün sizin omuzlarınıza kalmıştır.” diye düşüncelerini arz eder.

Sultan Selim Han, Sinan Paşa’nın bu sözlerinden fevkalade mesrur olur ve şöyle der:

“Vatan ve milletin selameti ve emniyeti uğrunda her türlü sıkıntı ve meşakkate katlanırım. Hakikaten yeniçeri askerini bir kısım vüzerâmdan daha hamiyetli, daha âlicenap ve daha vatanperver görüyorum. O gün yeniçeri Abdullah’ın dîvânda kükremiş bir aslan gibi; ‘Pâdişahım daha ne duruyorsun! Allah yolunu açık, kılıcını keskin etsin. Biz gittiğin her yere gider, öl dediğin yerde canlarımızı seve seve cihad yolunda veririz.’ diyerek, Osmanlının cihat rûhunun, vatan ve millet sevgisinin kalplerde yaşadığını göstermişti. Ancak câhil insanlar fikirlerini çabuk değiştirebilirler, bir iki gün önceki ihtilal buna şâhittir. Tahta çıktığım gün ‘Memleketimizi düşmanlara karşı müdafaa edecek ancak sensin.’ diye beni göklere çıkaran Yeniçeriler Erzincan’da ‘Biz geri döneceğiz.’ diye kıyâmet kopardılar. Bazı kimseler şu

azametli ordunun içine itaatsizlik, fitne ve fesat saçıyorlar. Ne yazık ki, zavallı milletin en korkunç düşmanları kendi içinde yaşıyor.”

Sinan Paşa: “Pâdişah Efendim Hazretleri! Kalbim ve vicdanım bunu söylüyor ki; patlayan isyanı tazelemek ve alevlendirmek isteyenler var. Lakin eminim ki, Cenâb-ı Kibriya Hazretleri böyle kimselere fırsat vermeyecektir.”

Sultan Selim:

“Kalbin ve vicdanının kanaati benim de kanaatimdir. Çıkabilecek ikinci bir isyana dair bir ipucu bulabilir miyim diye dün akşam sabaha kadar tek başıma çadırların arasında dolaştım. Bir kısım çadırlardaki lakırdılar hamiyetimi incitirken, bir çadırdan duyduğum sadakatli bir yeniçerimin şu sözleri de beni ziyâdesiyle rahatlattı. Babam vasiyetinde: ‘Oğlum! Yapamayacağın bir işi üzerine alma. Üzerine aldığın bir işi de neticesinde ölüm olsa bile bırakma. Sözünün eri ol.’ demişti. Şimdi ben de babama verdiğim sözümünden asla geri dönemem. Eğer geri dönersem dünyada anam, kardeşlerim bana lânet eder, âhirette de ceddime ve babam yüzüme bakmaz. Bu bakımdan gazab-ı ilâhiyeye uğranım diye korkuyorum.”

Yavuz Selim, Sinan Paşa’ya:

“Bu sabah derin bir sessizlik olduğunu görüyorum. Bu sessizliğin ardından pek büyük gürültülerin yaklaştığını hissediyorum. Bilirsin ya! Bazen sakın ve sessiz duran denizlerden birden en dehşetli fırtınalar, dağlar gibi dalgalar kopuverir de nice gemileri batırır.”

Sinan Paşa: “Devletlu Pâdişahım! Her daim fikrinizi endişelerle doldurup, her şeyin en tehlikeli cihetlerini düşünüp kendinizi üzüyorsunuz.”

Sultan Selim:

“Nasıl düşünmeyip üzülmeyeyim. Eğer düşünceleirim sadece kendime ait olsaydı katiyen üzülmezdim. Evlat ve ayalım,³³⁸ saraydaki o huzurlu ve rahat hayatım gözümde değil; ben milletimin birliğini, âlem-i İslâm’ın dirliğini dert ediniyorum.”

Sinan Paşa: “Cenâb-ı Allah bu ümmet ve bu milletin payidar olmasını arzu buyurmuş olacak ki; bu millete zât-ı şâhâneniz gibi bir pâdişahı ihsan buyurmuş. Allah’a hamd ü senâlar olsun. Bu kadar fedakârane çalışmalarınız ve ızdıraplarınız elbette mükâfatsız kalmayacaktır. Tarih zât-ı âlinizden yalnız Osmanlılık nâmına değil, bütün Müslümanlar adına yapmış olduğunuz hizmetlerinizi takdir ve tebci edecektir.”

Sultan Selim:

“Ümit ediyorum ki, hakiki tarih ve münevver ehli irfan, icraatımı ve fikirlerimi takdir eder. Ancak, insaf ve idrakten mahrum olan bazı insafsız kimseler de, beni Cengiz ve Timurlenk kadar merhametsiz, bedbaht ve insafsız göstereceklerdir.”

Sinan Paşa: “Şevketli Pâdişahım! Hak ve hakikat asla gizli kalmaz. Kışın en kapalı, fırtınalı havalarında, karanlık bulutlar altında gizlenen güneş birden bire zuhur eder, gökyüzünde parlamaya başlar, ortalığı nûra gark

³³⁸ Ayal: Eş, zevce.

eder. Çünkü güneş daimi, bulutlar ise geçicidir. İşte hak ve hakikat de muvakkaten gizlense de, ebediyen perdeli ve örtülü kalmaz ve nihayet meydana çıkar.”

Sultan Selim: “Ben de derim ki; Sultan Selim bah-tiyardır ki, senin gibi bir veziri var.” Pâdişahın bu iltifatı karşısında Sinan Paşa teşekkür için pâdişahın önünde temenna ederek:

“Hayatımı Pâdişahımın ve milletimin uğrunda feda etmekten gurur duyarım. Zaten en büyük emelim de budur. Zât-ı âlinize karşı borçlu olduğum vazifeyi en güzel bir şekilde yapmaya gayret ediyorum. Taa ki kalbim ve rûhum rahat bulsun; ölürlen de rahat içinde öleyim.”³³⁹

Sultan Selim Han Âsilere Hitap Ediyor

Yavuz Sultan Selim, uykusuz ve teftişle geçen yor-gun bir gecenin ardından kuşluk vakti âdi bir minderin üstüne elbiseleriyle henüz yatmıştır ki; aralarında bazı paşaların ve kazaskerlerin bulunduğu isyancılar Pâdişahın otağına baskın yapar ve: “Yıkın çadırları... geri dönmek istiyoruz... daha ilerilere gitmek istemiyoruz...” gibi nâralarla heybet ve gölgesinden bile birçoklarının titrediği o şanlı pâdişahın çadırına hücum eder ve ok atarlar. O pâdişah ki, sarayındaki rahat ve emniyetli yaşantısını bırakarak, şeriat ve namus-u milleti müdafaa için yola çıkıp uçsuz bucaksız çöllere, geçit vermeyen sarp dağlara çıkmış ve eski bir minderde azıcık da olsa yorulmuşunu unutmak istemiştir. Ancak âsiler çadırına

³³⁹ Bu mevzuda ayrıntılı bilgi için bkz. Turan Oflazoğlu, Yavuz Selim, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

kadar sokulmaya cüret ettiklerinde Sultan Selim birden yerinden fırlar ve yorgunluktan sarsılan ve geri dönmek isteyen askerlerin kuvve-i mâneviyelerini takviye etmek, onların cesaretini, kahramanlık duygularını ve fedakârlığını artırmak için şu meşhur hitapta bulunur:

“Askerlerim! Vatan yavruları! Millet fedaileri! Din ve namus muhafızları!

Ceddinizin düşman üzerine aslanlar gibi atıldıklarını ve dönmeden vuruştuklarını unutuyor musunuz? Neden geri dönmek istiyorsunuz? Düşmanınızın yaklaştığını duymaktan korkup kaçmak mı istiyorsunuz? Bir İslâm ve Osmanlı neferi korkak kedi gibi düşmandan kaçmaz; düşman üzerine mertçe atılıp kendini feda ederek millet ve memleketini, namus ve dinini, şeref ve haysiyetini kurtarır...

Şimdiye kadar hangi bir muharebeden Osmanlı askerinin kaçtığı görülmüştür? Düşman ile savaşarak ölmek bizim için en büyük bir şeref ve en yüce bir rütbedir. Siz şeref ve haysiyetinizi ayaklar altına alarak düşmanınıza ‘Osmanlılar bizim gölgelerimizi bile görmeden kaçtılar.’ dedirtmek mi istiyorsunuz?

Bastığınız toprakların her karışı binlerce şehidin kanıyla yoğrulmuştur. Attığınız her adımda bir şehidin kabrini çiğniyorsunuz. Bastığınız her karış toprak ya bir dıllara yanağı ya da bir aslan göbeğidir. Vatanları uğruna hayatlarını seve seve feda eden o âlicenap şehitlerin rûhaniyatı sizin üzerinizdedir. Sizin daha düşmanınızı görmeden kaçışınız onların rûhunu incitir. Başta şehitlerimiz olmak üzere, tüm ecdadınızın lanetine uğrarsınız...

Benim maksadım, düşmanlarımızın fitne ve fesadından âlem-i İslâm'ı ve aziz vatanımızı muhafaza etmektir. Siz de bu gaye uğrunda hareket etmelisiniz. Ben 'İran'a ve Hind'e seferler edeceğimi' daha tahta çıkmadan önce sizlere söylemiştim. Siz de 'Biz de senin gibi pâdişah arıyoruz.' diyerek teklifimi kabul etmiştiniz...

Şimdi sizlerin bu cihattan döndüğünüzü duyan, sizin kahramanlık destanlarınızla büyüyen çocuklarınız, yüreklerinde vatanperverlik hissi ile dolu olan analarınız ve kadınlarınız, bütün bir Anadolu belki de âlem-i İslâm size nefretle bakacak ve tarih sizi asla affetmeyecektir. Öyle yapın ki, nefretle değil, şan ve şerefle yâd edilesiniz. Eğer bu uğurda ölürseniz, en büyük bir makam olan şehitlik mertebesine yükselirsiniz. Eğer gazi olursanız, tarihin şeref levhalarında şan ve rahmetle anılırsınız...

Şimdi içinizdeki fikirleri zehirlenmiş olan zavallı korkaklar, rahatını isteyen miskinler, kadınlarının yanına dönsün, onlar gibi evde otursunlar. Şimdi düşman ile dövüşecek mertler benimle gelsin. Eğer içinizde er yoksa, ben tek başıma giderim!"

Azim, sebat ve kararlılığın zirvesine ulaşmış hamiyetli bir dehâ olan Yavuz Selim'in bu heyecanlı, heybetli ve vakur hitabı, askerler üzerinde büyük bir tesir gösterir ve onların rûhuna hâkim olur. Asker serdarının hem hitabetindeki kudrete hem de at üzerinde eli kılıcının kabzasındaki hâli ile mücessem celâdet ve şecatine mest ü hayran kalırlar. Yavuz'un kısa, acı fakat çok tesirli olan bu hitabı askerin gururunu ve izzet-i nefislerini tahrik etmiş, herkes pâdişahın iradesine ram olmuş, vüzerâsı ve askeri tek vücut hâline gelmişti. Bu

hitabından sonra, düşmana karşı at tepince ordudan “Yaşasın Pâdişahımız!” “Bizi kandırdılar!” “Yaşasın Sultan Selim!” nidalarının yükselmesiyle mehteran ordu marşı çalar ve bütün ordu hükümdarın peşine düşer ve zorlu yürüyüş tekrar başlar.³⁴⁰

Yavuz ve Ordusu Çaldıran’da

Hicri 920 senesinde üç ayların başladığı Receb-i Şerif’in ilk gününde Çaldıran Ovası’na erişildi. Sultan Selim Han’ın ve ordusunun kararlı, kendinden emin ve şecaatli vaziyeti havaya hâkim oldu. Asker o geceyi maddî ve mânevî mânâda uyanık geçirerek, âdeti gayb âlemi ile ülfet içerisine girdiler. O gece hiç uyumayan Yavuz Selim, zafer için Cenâb- Hakk’a şöyle niyazda bulundu:

“Yâ Rabbi! Sen bizi muzaffer eyle. Eğer bilmeyecek hata ettim ve günah işledimse, senin lütuf ve kere-min sonsuzdur. Şân-ı ulûhiyetine layık olanı yap, ben ona razıyım.”

Ertesi gün Çaldıran meydanında kırk dört yaşındaki Yavuz Sultan Selim ve ordusu, yirmi yedi yaşındaki mağrur ve bir askerî dehâ olan Şah İsmail’le karşı karşıya geldi.

23 Ağustos sabahı, Osmanlının belki de bütün âlem-i İslâm’ın mukadderatını tâyin edecek en büyük tarihî günlerden biri idi. Osmanlı ordusunun bu savaşta mağ-lup olması durumunda bütün Anadolu Safevîler’in eline

³⁴⁰ Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü’t-Tevârih.

gececek, ehl-i sünnet mezhep ortadan kalkacak ve Şîî mezhep hâkim olacaktı.

Nitekim R. Savory'nin³⁴¹ şu yazdıkları, hem Osmanlı'nın nasıl bir tehditle karşı karşıya kaldığını, hem de Çaldıran'ın nasıl bir dönüm noktası teşkil ettiğini ortaya koymaktadır:

“Çaldıran'da Türkler yenik düşseydi, Şah İsmail'in iktidarı Timur'unkinden daha büyük sonuçlar doğuracak, sırf bu zaferin ünüyle İsmail, Doğu dünyasının mutlak efendisi olacaktı.”³⁴²

Hiç şüphe yok ki, eğer Çaldıran Savaşı'nı Yavuz Sultan Selim değil de Şah İsmail kazansaydı, İran tarihine yön veren Şîîlik, Anadolu tarihine de yön verecek, belki de ehl-i sünnet mezhep ortadan kalkacaktı. Çaldıran muharebesi, Anadolu'nun istikbaline İran Şîîliğinin yön vermesini önlemiştir.

Tarihçi İsmail Hami Danişmend, Çaldıran seferinin önemini şöyle ifade eder:

“Hakikatte bu iki Türk hükümdarını birbiriyle çarpıştıran en mühim sebep, çok büyümüş olan bu iki devletin fütuhât (fetih) siyasetlerinde en şiddetli devirlerine girmiş ve artık birbirinin toprağına göz dikmiş olmalarında gösterilebilir.

Afganistan'dan Doğu Anadolu'ya kadar yayılan Safevî imparatorluğunun elinde mezhep, bir siyasî kuvvet şeklidir. Şah İsmail'in bütün hedefi, bu mezhebi Batı Anadolu Türkleri arasında da yayarak

³⁴¹ Roger Mervyn Savory (d. 1925 – ö. 2022).

³⁴² R. Savory, *Iran Under The Safavids*, s. 45.

Anadolu’nun Osmanlı idaresinde bulunan ikinci yarısını da kolaylıkla ele geçirmekti...

Hâlbuki Yavuz Selim devrine gelene kadar Osmanlı pâdişahları Anadolu’nun birliğini temin için uğraşmışlardır; mesela Fâtih, Uzun Hasan’la işte bu gaye uğruna çarpışmıştır. Onun için Yavuz’un elinde Sünnîlik dâvâsı demek, Doğu Anadolu dâvâsı demek olduğu gibi; Şah İsmail’in elinde de Şîîlik dâvâsı demek, Batı Anadolu dâvâsı demektir. İşte bundan dolayı Yavuz, Çaldıran seferine Osmanlı ulemâsının fetvasını alarak çıkmıştır.”³⁴³

Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında meydana gelen Çaldıran Savaşı, hiç şüphesiz tarihin en önemli ve sonraki yüzyıllara da damgasını vurmuş ve yön vermiş savaşlarından biridir.

Yavuz, mağrur hükümdar Şah İsmail’in siyasî ve askerî gücünü çok iyi bildiği hâlde, yeryüzünde Türk ordusundan daha büyük bir ordu tanımıyor ve arkadaşlarına: “Benim memâlikime³⁴⁴ tecâvûze cüret edenlerin âkıbeti hüsrân olacaktır. Ordularım, savaş meydanlarını zaferle şenlendirecektir.” diyordu.

Bir gün askerinin yorgunluk ve uykusuzluğundan bahseden vezîriâzam Hersek Ahmed Paşa’ya³⁴⁵ fena hâlde hiddetlenen Yavuz Selim:

“Paşa Paşa! Fazla korku felaket getirir. Sen saçını sakalını devlet işlerinde ağartmışsın ama, gene de ordu-yu

³⁴³ İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 2/6.

³⁴⁴ Memâlik: Memleketler, ülkeler. Bir hükümdarın, bir devletin hükmü altında bulunan yerlerin tamamı.

³⁴⁵ Hersekzâde Ahmed Paşa (ö. 923/1517), Osmanlı vezîriâzâmı.

hümâyunu tanıyamamışsın. Hele sancaklar açılsın, ne yorgunluk kalır ne de uykusuzluk. Bu konuda bir daha mütâlaa etme.” diyerek, askerine olan güvenini ortaya koyuyordu.

Türk ordusu Danasazı mevkiinde konakladı ve bütün tertibat alındı. Yavuz’un zaferden en ufak bir şüphesi bile yoktu ve vezirlerine şöyle hitap etti:

“Hepinizden ikdam³⁴⁶ bekliyorum. Allah ne yazdı ise o olur. Meydan-ı gazadan çekilmek bize yakışmaz. Kahramanlığınızı ispat ediniz. Ebedî şan ve şeref bizimdir. Düşman savletimize³⁴⁷ mukavemet edemeyecektir. İranlıların zâhirî kudret ve azametini aldanmayınız. Parlak bir zafer için askerlerinizi hazırlayıp, onların önünde savaşa giriniz. Ben de yemin ediyorum ki, hepinizin yanında savaşacağım. Şafakla beraber harp borusunun çaldığını, sancakların rüzgârla temevvüç³⁴⁸ ettiğini görünce hep birden ileri atılınız. Tevfik, Hudâ-yı Lemyezeldendir.”³⁴⁹

Sultan Selim daha sonra da ordusuna şöyle hitap etti:

“Asker kendi istediği şartlarda kahramanlık gösterirse bu âlâ bir durumdur, ancak gerçek kahramanlık, şartlar rakipten yana olduğunda, düşman topraklarında sebat etmekle elde edilir. İşte onlar gerçek kahramanlardır evlatlarım. Biliyorum, şu soru zihninizden hiç

³⁴⁶ İkdam: Bir şeyi elde etmek için sebatla ve gayretle çalışma, sürekli çaba gösterme.

³⁴⁷ Savlet: Bütün gücüyle saldırma, şiddetli hücum, saldırı.

³⁴⁸ Temevvüç: Dalgalanma, çalkalanma.

³⁴⁹ Hudâ-yı Lemyezel: Sonu olmayan, bâkî ve ebedî olan Allah.

gitmez: ‘Nasıl dayanacağız?’ Tek cevap, ‘güç ve kuvvetin Allah’tan olduğu’dur. Çünkü İslâm âlemi iki başlılıktan çok çekmiştir. Artık İslâm’ın dünya hâkimiyeti, bizim şu sayılı günlerde çekeceğimiz çileye bağlıdır. Korkmayın, başarısızlık ihtimalini düşünmeyin. Korku, korkuyu getirir; o da dizlerinizdeki ve kollarınızdaki dermanı giderir. Cesur olamıyorsanız bile öyle davranın, çünkü insan bir süre sonra görüldüğü hâl üzere olur.”

Yavuz Selim, savaşın kaybedilme tehlikesi üzerine atını düşmanın üzerine sürmeye karar verince, yanında bulunan vezirlerinden Hersek Ahmed Paşa ve Dukakinzâde,³⁵⁰ pâdişahın atının üzengilerine sarılır, onu bırakmak istemezler.

“Gitme sultanım, gitme şevketlûm! Başınıza bir felaket gelirse, bu millet başsız kalır. Bunun zararı, sizden hizmet bekleyen milletimizdir.” diye yalvarıyorlardı. Fakat o korkusuz pâdişah vezirlerini dinlememiş, savaşın en dehşetli zamanında siyah ipek renkli yağız bir Arap atı olan, taylığından beri çok iyi yetiştirilmiş ve çok iyi beslenmiş Karabulut (veya Karaduman) adındaki küheylanını düşman saflarına doğru sürmüş ve on kişilik birliklere tek başına saldırmış, zevkine doyum olmaz ve benzersiz bir kahramanlık örneği göstermiştir. Pâdişahı bu hâlde görenler de büyük bir gayretle ileri atılmış ve kahramanca savaşmışlardır.

³⁵⁰ Dukakinzâde Ahmed Paşa (ö. 921/1515), Osmanlı vezîriâzamı.

Yavuz Selim, Şah İsmail'in Sarayında

Yavuz Sultan Selim'in ordusu, 1514 senesinde Çaldıran Ovasında Şah İsmail'i Allah'ın lütuf ve inayetiyle mağlup ederek büyük bir muzafferiyet kazanmış ve sünnî Müslümanları onların bâtil itikatlarından, dehşetli fitne ve şerlerinden muhafaza etmeye muvaffak olmuştur. Yavuz her zaman:

“Zafer ve tevfik Allah-u Teâla'dandır. Kişi başarıyı kendinden bildiği sürece, gerilemeye ve kaybetmeye mahkûmdur.” demiştir.

Bu sırdan dolayıdır ki, Çaldıran'da, o zamana kadar “nâmağlup” şöhretini muhafaza eden ve büyük bir askerî dehâ olan Şah İsmail, aklından bile geçirmediği büyük bir yenilgiye uğramış, perişan edilmiş ve meş'um bir âkıbete duçar olmuştu. Artık onun hazinesi, tâcı, tahtı ve Taçlı Hanım olarak bilinen Bihruze Hatun adındaki hanımı da Osmanlıların elinde idi. İran, bu büyük mağlubiyetten kurtulabilmek için tam yirmi yıl uğraşmıştı. Senelerden beri zihinleri meşgul eden bu büyük tehlike, birkaç saat içinde hâll edilmiş idi. Yavuz, bu büyük muzafferiyetle Anadolu'nun birliğini kesin olarak sağlamış, Anadolu'yu Şîa tehlikesinden kurtarmış, bundan sonra da Güney'de ve Avrupa'da büyük fütuhatlar gerçekleştirmiştir.

Yavuz Selim, İstanbul'da bulunan oğlu Şehzâde Süleyman'a, Mısır Sultanı Gavri'ye, Venedik Doçuna, Macaristan Kralına, Kırım Hânına ve bazı devletlerin liderlerine bir fetihnâme gönderdi.

Yavuz Sultan Selim Han'ın büyük askerî dehâsı ile on iki saat gibi çok kısa bir sürede muvaffak olduğu Çaldıran Muharebesi, hiç şüphesiz tarihin en büyük ve önemli savaşlarından biridir.

“İki bin beş yüz km'lik uzun bir yolu aşıp zafere ulaşılan bu başarılı seferin hemen aynı şartlar altında 1812'de Napolyon'un, 1941'de de Hitler'in Mosko-va'ya yaptıkları başarısız seferler göz önünde tutulursa, ne derece değer taşıdığı anlaşılır.”³⁵¹

Sinan Paşa, Şah İsmail'in hazinelerinin bulunduğu odasında Sultan Selim Han'a hitaben:

“Devletlüm! Evvelce de arz eylemiştim; Cenâb-ı Kibriya âdil-i mutlaktır. Hüsn-ü niyetle çalışanlara mükâfatlarını; hainane çalışanlara da mucâzatlarını verir.”

Sultan Selim Han:

“‘Hâzâ min fadli Rabbî' Biz Allah'ın emrini yerine getirmek için cihada çıktık. Allah da bize büyük bir muzafferiyet ihsan etti ve bizi muvaffak kıldı. Fesübhanallah! İnsan hayret etmekten kendini alamıyor. Kâinatta ne kadar garip hâdiseler oluyor. Daha bir iki gün evvel ‘Geri dönmek istiyoruz.’ velvelesiyle kıyâmetler koparan yeniçeriler, göz kırpmadan düşmanın üzerine yürüdü ve onları büyük bir mağlubiyete uğrattılar. Kısa bir müddet önce kendi kuvvet ve tebaasına güvenen ve Osmanlı ordusuyla harbi dünyanın en kolay işi zanneden Şah İsmail, bugün hazinelerini, sarayını ve nikâhlı hanımını bırakarak kaçıp canını kurtarmaya çalışıyor.” diyordu.

³⁵¹ Türk Ansiklopedisi, Çaldıran maddesi, s. 338.

Bir zamanlar Mezopotamya'ya hükmeden tâlihli bir hükûmet beş on sene içinde uçurumlara sürükleniyor; kısa bir zaman öncesinde fikir ve dehâlarının nurlarıyla dünyayı aydınlatan mutasavvıf, muhaddis ve müçtehitleri yetiştiren bu iklimler, bugün derin bir cehâlet karanlığı içinde bocalıyordu.

Bir yıl iki ay yirmi bir gün sürmüş olan İran zafe-riyle Anadolu'nun vahdetine vesile olacak ilk ve sağlam temel atılmış ve bu birliği tehdit eden en büyük tehlike bertaraf edilmiştir. İran ve Turan ahâlisi için büyük bir makamı ifade eden şah unvanının da, bundan sonra Yavuz Sultan Selim için kullanıldığı ifade edilir. Yavuz Sultan Selim İran muzafferiyetiyle yeni bir ufuk açmış, onun askerî ve dünyevî kudretinin tim-sali olan kılıcı sayesinde büyük bir muzafferiyet kazanmıştır. Çaldıran muzafferiyeti, İslâm birliğinin muazzez bir remzidir. Yavuz Sultan Selim Tebriz'den ayrılırken; Tebriz, Şam, Kahire ve diğer merkezlerden idareciler, bine yakın sanatkâr, ilim adamları, ulemâ ve meşâyih³⁵² İstanbul'a getirilmiştir. Daha sonra pâdişahın musâhibi³⁵³ ve çok yakın dostu olacak Hasan Can ve çok güzel bir sese sâhip olan babası Müezzîn Hâfız Mehmed Efendi de İstanbul'a getirilenlerin arasındadır. Ayrıca buralardan çok kıymetli eserler getirilerek İstanbul kütüphâne-lerinde istifadeye sunulmuştur. Sultan Selim'den sonra

³⁵² Meşâyih: Şeyhler.

³⁵³ Musâhib: Büyük zâtlara, özellikle pâdişahlara sohbet arkadaşı olan ve zaman zaman hoş fıkralar, hikâyeler anlatıp latife ve nükteler yaparak hoşça vakit geçirmelerini sağlayan zeki, bilgili, görgülü, hoşsohbet kimse, nedim.

yaklaşık iki yüzyıllık bir zaman içerisinde onun saltanatı devam etmiştir.

Şunu hemen ifade edelim ki, Tebriz'den İstanbul'a getirilen en mühim şahsiyetlerden birisi de hiç şüphesiz ki, Sultan Bediüzzaman Mirza'dır. Sultan Bediüzzaman Mirza, Hüseyin Baykara'nın büyük oğlu ve halefidir. Timuroğullarından son Türkistan İmparatoru, yani Doğu Türk Hakanı'dır. Cuci³⁵⁴ ulusundan, yani Cengiz soyundan Muhammed Şeybânî Han³⁵⁵ tarafından Herat³⁵⁶ İmparatorluk tahtından kovulmuş ve Şah İsmail'e sığınmıştır. Yavuz Sultan Selim, Osmanlıları ile Timuroğulları arasında Ankara ve Yıldırım hâdisesinden dolayı arada tarihî bir düşmanlık olmasına rağmen, Bediüzzaman Mirza'ya³⁵⁷ bir imparator gibi davranmış, yanına kurduğu bir tahta Bediüzzaman'ı oturtmuştur ve kendisine yılda elli dört milyon liraya yakın (yaklaşık 30.000 akçe) bir tahsisat bağlatmıştır.³⁵⁸ Türkistan Hakanlığı'nın Timuroğullarından sonraki veliahtı olan Bediüzzaman Mirza, 46 yaşında iken 12 Ağustos 1515'te İstanbul'da vefat etmiş ve Eyüp Sultan mezarlığına defnedilmiştir.

Yavuz Sultan Selim, İran Seferine giderken askerleri isyana teşvik edenleri öğrenmesine rağmen, onlara ceza vermeyi uygun bulmamıştı. İran seferinden

³⁵⁴ Cuci Han (ö. 624/1227), Cengiz Han'ın dört oğlundan en büyüğü.

³⁵⁵ Şeybânî Han (ö. 916/1510), Şeybânîler hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (1500-1510).

³⁵⁶ Herat, Afganistan'ın batısında tarihî bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu eyalet.

³⁵⁷ Bediüzzaman Mirza (1469-1515), Herat'ta Timurlar Devleti hükümdarı Hüseyin Baykara'nın oğlu ve son Timurlular Devleti hükümdarı.

³⁵⁸ Hammer, 4/202.

döndükten bir buçuk ay sonra bizzat tahkikata başladı. Vezirlerini birkaç defa huzuruna getirerek ayrı ayrı sorguya çekti; “Eğer doğruyu ve suçluyu söylemezlerse saltanattan çekileceğini” söyledi. Yeniçeriler “Hepimiz günahkârız” diyerek af dilediler. Yavuz Selim tahkikatı daha da derinleştirdi. Sonunda bu işin başında Kazas-ker Tâcîzâde Câfer Çelebi³⁵⁹ ile vezir İskender Paşa³⁶⁰ olduğu anlaşıldı. Yavuz Sultan Selim bu hâdiseden sonra ocaktan yetişenlerden yeniçeri ağası usulünü kaldırarak, saraydan yetişme ve itimada layık olanlardan ağa yapma usûlünü koymuştur.³⁶¹

³⁵⁹ Tâcîzâde Câfer Çelebi (ö. 921/1515), Osmanlı şairi, müellif ve devlet adamı.

³⁶⁰ İskender Paşa (ö. 979/1571), Osmanlı beylerbeyi.

³⁶¹ Çaldıran Savaşının bu bağlamdaki safahatı hakkında bkz. Celal-Zade, V. 139a v.d.; İdris, V. 69-81b.

Dindar, Şuurlu ve Âlicenap Kürt Beylerinin Sultan Selim’e Biatları

İslâm birliğinin ehemmiyetini çok iyi bilen dindar, şuurlu ve âlicenap Kürt Beyleri, bu büyük Çaldıran muzafferiyetinden sonra, Osmanlı Devleti’ne itaat etmenin zaruretini anlamışlar ve yeni bir devlet kurmak yerine, Osmanlıya iltihak etmelerinin daha faydalı ve zaruri olduğunu ifade etmişlerdir.

Bitlis Hâkimi Şerefüddin Bey, Hizan Meliki Emir Davud, Hısn-ı Keyfâ Emiri Eyyubîlerden İkinci Halil, İmâdiye Hâkimi Sultan Hüseyin olmak üzere birçok Kürt beyi (ümerâ-yı ekrâd), Osmanlı Devleti’ne itaat arzularını pâdişaha iletmışler; Yavuz Sultan Selim’e ve Osmanlı Devleti’ne itaat etmeden huzur bulamayacaklarını ifade etmek üzere şu mektubu göndermişlerdir:

“Cân ü gönülden İslâm Sultanı’na bîat eyledik, ilhâdları zâhir olan Kızılbaşlar’dan teberru eyledik. Kızılbaşların neşrettiği dalalet ve bid’atleri kaldırdık ve ehl-i sünnet mezhebini icra eyledik. İslâm Sultanı’nın nâmı ile şeref bulduk ve hutbelerde dört hâlifenin ismini yâda başladık. Cihada gayret gösterdik ve İslâm Pâdişahının yollarını bekledik. Bu muhlis ve size itaat eden

bendelere yardım edesiniz. Bizim beldelerimiz Kızılbaş diyârına yakındır, komşudur ve hatta karışıktır. Nice yıllar bu mülhidler, bizim evlerimizi yıkmışlar ve bizimle savaşmışlardır. Sadece İslâm Sultanına muhabbet üzere olduğumuz için, bu inancı saf insanları o zâlimlerin zulûmlerinden kurtarmayı merhametinizden bekliyoruz. Sizin inâyetleriniz olmazsa, biz kendi başımıza müstakil olarak bunlara karşı çıkamayız. Zira Kürtler, ayrı ayrı kabile ve aşiret tarzında yaşamaktadırlar. Sadece Allah'ı bir bilip Muhammed ümmeti olduğumuzda ittifak hâlindeyiz. Diğer hususlarda birbirimize uymamız mümkün değildir. Sünnetullah bizde böyle câri olmuştur.”³⁶²

Evet, büyük âlim İdris-i Bitlisî, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin Osmanlı Devleti'ne bağlanması için büyük gayret göstermiş ve bu bölgelerin tamamı, bir iki ay içinde Osmanlı Devleti'ne iltihak etmiştir. Sayıları yirmi beşi bulan Kürt Beylikleri, kendi arzu ve iradeleriyle imparatorluk ittifakına dâhil olmuşlardır. Şark'ta yaşayan ahâli, bundan sonra, hakikaten tarihinin hiçbir devresinde bulamadığı huzur, sükûn ve istikrarı yaşamaya başlamıştır.

İdris-i Bitlisî vasıtasıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kısa bir zaman içinde ve hem de yerli beylerin istek ve arzularıyla Osmanlı Devleti'ne ilhak edildiğinin haberini alan Yavuz Sultan Selim, bu büyük âlimi taltif etmek üzere kendisine bir ferman gönderir. Mektubunun başında Diyarbakır Vilayeti'nin sulh yolu ile fethine vesile olduğu için İdris-i Bitlisî'ye teşekkür eder, ayrıca bazı mühim ve kıymetli hediyeler gönderir.

³⁶² Sebil'ür-Reşad, 18. Cilt, sayfa 226.

Kürt ve Türkmen aşiretleri gibi, güneyde yer alan Arap aşiretleri de yine kendi iradeleriyle Osmanlı Devletine iltihak etmişlerdir. Aralarında İbni Hargûşî, İbni Said, Benî İbrahim, Benî Sâyim, Benî Atâ aşiretleri, Safed ve Gazze şeyhleri ile Halep'in ileri gelenlerinin bulunduğu seçkin bir temsilciler heyetinin Yavuz'a takdim ettikleri ve aslı Topkapı Sarayı'nda bulunan şu itaat mektubu çok manidardır:

“Bizler, canlarımız, mallarımız, iyâlimiz ve dinimizin emniyeti için size itaati arzuluyoruz. İslâm'ı tatbik ve adaleti te'sis için sizin hâkimiyetinizi zaruri görüyoruz.”

Evet, Şark'taki birliğin kurucusu ve mimarı, İdris-i Bitlisî olduğu gibi; bu asırda da Şark'taki İslâm kardeşliğinin en büyük müessisi, koruyucusu büyük İslâm âlimi Bediüzzaman Said Nursî Hazretleridir.

Nitekim 18 Ocak 1919 tarihinde yapılan “Paris Barış Konferansı”nda Osmanlı Devleti'nin haklarını müdafaa etmekle görevlendirilen Stokholm Elçisi Şerif Paşa,³⁶³ vazifesine ihanet etmiş ve orada Osmanlı devletinin haklarını savunmak yerine, Kürtlerle ilgili meseleleri dile getirmiştir. Nihayet Şerif Paşa ile Ermeni Reisi Boğos Nubar³⁶⁴ arasında yapılan bir anlaşmayla bazı Kürt Beylerinin Osmanlılardan ayrılması istenmiştir.

³⁶³ Mehmed Şerif Paşa (1865-1951), Türk siyaset adamı. Şerif Paşa, Sultan Abdulhamid döneminde, Berlin ve Stokholm şefliğini yapmış, İkinci Meşrutiyet'ten sonra “Osmanlı Islahatı Esasiye Fırkası'nı” kurmuş ve Paris'te Meşrutiyet isimli muhâlif bir gazete çıkarak “İttihat ve Terakki” aleyhtarı olmuş, çok zayıf karakterli ve siyâsî hayatında tutarsız bir kişiliğe sâhiptir.

³⁶⁴ Boğos Nubar Paşa (1851-1930), 5. Mehmed'in yönetiminde liberal bir diplomat, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni Millet Meclisi'nin başkanı ve Ermeni Hayırseverler Genel Birliği'nin (AGBU) kurucusu.

Bunun üzerine, salâbet-i diniyeyi³⁶⁵ ve celâdet-i İslâmiyeyi³⁶⁶ bihakkın temsil eden ve “Dârü’l Hikmet-i İslâmiye” âzâsı olan Üstad Bediüzzaman Hazretleri, bu meseleyi duyunca şöyle tepki göstermiştir:

“Evvelki günkü gazeteler, Paris’te Şerif Paşa ile Ermeni Heyet-i Murahhası Reisi Boğos Nubar Paşa arasında Kürdistan ve Ermenistan hakkında bir itilaf akdedildiğini yazarak Kürt efkâr-ı umûmiyesinden izahatta bulunuyorlardı. Dört buçuk asırdan beri vahdet-i İslâmiye’nin fedakâr ve cesur hadim ve taraftarı olarak yaşamış ve dinî an’anesine sadakati gaye-i hayat bilmiş olan Kürtler, henüz beş on bine karib³⁶⁷ şühedâsının kanı kurumadan, şişlere geçirilen yetimlerin, gözleri oyulan ihtiyarların hatıralarını teessürle anarlarken, İslâmiyet’in zararına olan tarihî ve hayatî düşmanlarıyla itilaf akdetmek sûretiyle salâbet-i diniyeleri hilafına iftirakcuyâne³⁶⁸ âmal³⁶⁹ takip edemezler. Binaenaleyh Kürt vicdan-ı millîsinin bu tarz tahassüsüne³⁷⁰ mugayir hareket eden zevâtı da tanımazlar. Ve yegâne emelleri de vahdet-i dinî ve millîlerini muhafaza olduğundan, keyfiyetin izahına delâlet buyrulmasını gazetenizden istirham ederiz.”³⁷¹

“Kürtler, İslâm cemiyetinden ayrılmaya asla tahammül etmezler. Bunun aksini iddia edenler, Kürtlük nâmına

³⁶⁵ Salâbet-i diniye: Dinini ve dinin emirlerini korumak ve tatbik etmekteki ciddiyet ve sağlamlık.

³⁶⁶ Celâdet-i İslâmiye: İslâmî cesaret.

³⁶⁷ Karib: Yakın.

³⁶⁸ İftirakcuyân: Ayrılık verircesine.

³⁶⁹ Âmal: Emeller, istekler.

³⁷⁰ Tahassüs: Duygulanma.

³⁷¹ Necmettin Şahiner, Son Şahitler, Cilt- 3, İstanbul, 1986, s. 286-287.

söz söylemeye salâhiyetleri olmayan ve İslâm dininin hakkaniyetini anlamayan beş on kişiden ibarettir. Ermenilerin maksadı Kürtleri kendi emellerine âlet etmekten başka bir şey değildir. Kürtlük dâvâsı pek mânâsız bir iddiadır. Çünkü her şeyden evvel Kürtler Müslüman'dır.

Hem de salâbet-i diniyeye taassup derecesinde isal eden hakiki Müslümanlardır. Kur'ân, Uhuvvet-i İslâmiyeye münâfi³⁷² olan kavmiyet dâvâsını menetmiştir.”³⁷³

Yine Bediüzzaman Hazretleri 1910 yılında Osmanlı devletine isyan etmek isteyen bazı Kürt aşiret reislerine hitaben şöyle diyordu:

“Altı yüz seneden beri tevhid bayrağını umum âleme karşı i'lâ eden ve millî âdetlerini terk ederek ihtiyarlanan bizim şanlı Türk pederlerimize kuvvet ve cesaretimizi peşkeş ve hediye edelim. Ona bedel, onların akıl ve mârifetinden istifade edeceğiz ve asaletimizi de göstereceğiz. Elhâsıl, Türkler bizim aklımız, biz onların kuvveti; hep beraber bir iyi insan oluruz. Dik başlılık etmeyeceğiz ve kendi başına hareket yapmayacağız. Bu azmimizle başka milletlere ibret dersi vereceğiz. İyi evlat böyle olur, itaatimizle göstereceğiz. İttifakta kuvvet var, ittihatta hayat var, uhuvvette saadet var, hükûmete itaatte selâmet var. İttihadın sağlam ipine ve muhabbet şeridine sarılmak zaruridir.”³⁷⁴

Nitekim uhuvvet-i İslâmiyenin ehemmiyetini anlayan, vatanperver ve hamiyetli Kürt aşiretleri, bu

³⁷² Münâfi: Karşıt, aykırı.

³⁷³ Sebil'ür-Reşad, 18. Cilt, sayfa 218.

³⁷⁴ Nursî, Âsâr-ı Bediyye, s. 468.

anlaşmayı protesto etmek maksadıyla meclise birçok telgraf çekmişlerdir.

1872’de Bağdat’ta dünyaya gelen, 1884’te Mülkiye Mektebi’ni bitirip çeşitli vazifelerden sonra 1915 yılında Dârü’l-Fünûn’da müderrisliğe başlayan, hayatının son devresinde Sahih-i Buhârî Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercümesi’ne başlayıp, iki cildini tamamladıktan sonra 1934 yılında namazda iken Allah’ın rahmetine kavuşan Ahmed Nâim Bey de, Şerif Paşa ile Ermeni Reisi Boğos Nubar arasında yapılan bu anlaşma münasebetiyle mecliste şu konuşmayı yapar:

“Kürt aşiretleri Osmanlı devletine kendi iradeleri ile iltihak etmişlerdir. Asırlardan beri Türkler ile Kürtler kardeş olmuşlar. Bunlar bir anneden doğan ikiz kardeşlere benzer, eğer bunlar birbirinden ayrılırlarsa, ikisi de mahvolurlar.”

Ahmed Naim Bey’in bu konuşması bütün meclis âzâları tarafından takdir edilmiş ve meclis reisi Seyit Bey, kendisini tebrik ederek şöyle demiştir: “Hissiyat-ı necibe-yi âliyenizden³⁷⁵ dolayı sizi tebrik ve takdir ederiz.”³⁷⁶

Bediüzzaman Hazretleri Osmanlı İmparatorluğunun eyaletlere ayrılması fikrini savunan Prens Sabahattin Bey’e verdiği cevapta ise, şu hakikatlerin altını çizmiştir:

³⁷⁵ Hissiyat-ı necibe-yi âliye: Soylu ve yüce hisler, duygular.

³⁷⁶ Sebil’ür-Reşad mecmuası 18. cilt, sayfa 226.

Prens Sabahaddin Bey'in Su-i Telakki Olunan Güzel Fikrine Cevap

“Hayat ittihadadır. Benim gibi bir bedevinin fikri, fıtrat-ı asliyeye³⁷⁷ daha yakın olduğu için, muhakemesi de tabii olduğundan, suniden daha mükemmel olacaktır. Şöyle ki:

Efrad³⁷⁸ mâbeyninde muhabbet-i millî,³⁷⁹ zerrat mâbeynindeki câzibe-i cüz'iyeleri³⁸⁰ gibi, bir muhassal³⁸¹ teşkil ile, cihetü'l vahdetimiz³⁸² olan usûl-ü merkeziyeyi³⁸³ intaç³⁸⁴ edeceğinden ittihad ve muhabbet-i millî ve revâbıtını³⁸⁵ tahkim eylemekle; zülâl-i medeniyet³⁸⁶ o mecrada seylan ederek şu anâsır-ı muhtelifiyeyi³⁸⁷ bir seviyeye getirdiğinden, âheng-i terakkî³⁸⁸ hoş bir nağme ile ecnebilerin sımah-ı hassasında³⁸⁹ tenînendaz edecektir.

Hem her bir kavmin mabihil-i bekası olan âdât-ı millîye³⁹⁰ ve lisan-ı kavmiyeye ve istidad-ı efkâra muvâfık, hükûmet teşebbüssata başlamalı... Taa ki makine-yi terakkیات-ı medeniyetin buharı hükmünde olan

³⁷⁷ Fıtrat-ı asliye: Esas yaratılış gayesi.

³⁷⁸ Efrad: Fertler, kişiler.

³⁷⁹ Muhabbet-i millî: Millî sevgi.

³⁸⁰ Câzibe-i cüz'ie: Bireysel çekim gücü.

³⁸¹ Muhassal: Elde edilen, sonuç olarak ortaya çıkarılan.

³⁸² Cihetü'l vahdet: Ortak olan yön; ortaklık yönü.

³⁸³ Usûl-ü merkeziye: Merkezî yol, metot.

³⁸⁴ İntaç: Netice verme, doğurma, meydana getirme.

³⁸⁵ Revâbıt: Râbıtarlar, bağlar.

³⁸⁶ Zülâl-i medeniyet: Medeniyetin saf temiz suyu.

³⁸⁷ Anâsır-ı muhtelif: Çeşitli unsurlar.

³⁸⁸ Âheng-i terakkî: İlerleme ve gelişmenin âhengi, uyumu.

³⁸⁹ Sımah-ı hassa: Kulak.

³⁹⁰ Âdât-ı millîye: Millî âdetler.

müşabakayı intaç edecek bir hiss-i rekabet peyda olabilsin. Yoksa bu revâbıt ve mecarayı fekk³⁹¹ edecek adem-i merkezîyet fikri veyahut onun ammizadesi unsura mahsus siyasî kulüpler –zaten merkezden nefret var– istibdat ciheti ile ve şiddet-i ihtilaf-ı unsur ve mezhep sebebiyle birdenbire kuvve-i anılmerkezîyeye inkılâb edeceğinden, tevsi-i mezuniyet kabına vahşetin galeyanıyla sığmayacağından; Osmanlılık ve meşrutîyet perdesini birden feveran ile yırtacak bir muhtariyete ve sonra istiklâliyete ve sonra tavâif-i mülûk³⁹² sûretini giydiğinden, hiss-i rekabet daiyesiyle vahşetin ve adem-i müşavatın mahsulü olan fikr-i istila yardımıyla bir mücadele-i keşmekeşi intaç edeceğinden öyle bir zend-i azim olur ki, hürriyetteki hasene-i uzmaya menâfi-i umumi mizaniyla tartılsa muvazi belki ağır gelecektir. (...)

Onun te’vili güzel, fikren taakkul edebiliriz. Amma istidadımızla amelen tatbik edemeyiz. Tatbikine çok zaman lazım biz ki ekseriz, muvahhidiz. Tevhidle mükellef olduğumuz gibi, ittihadı tesis edecek muhabbet-i millîye ile de muvazzafız. Eğer unsur lazım ise, unsur için bize İslâmiyet kâfidir.”³⁹³

³⁹¹ Fekk: Açmak. Ayırmak. Kırmak. Kaldırmak.

³⁹² Tavâif-i mülûk: Küçük devletçikler, beylikler.

³⁹³ Nursî, Âsâr-ı Bedîyye, s. 465-466. Kütüphanesi-i içtihad sâhibi Ahmed Ramiz’in neşrettiği “Nutuk-1” isimli eserinden alınan bu nutuk, el yazma ve Hazret-i Üstâd’ın tashihinden geçmiş bir nüsha ile karşılaştırılmıştır.

Haremeyn-Şerifeyn Hizmetinin Yavuz Sultan Selim'e Verilmesi

Yavuz Sultan Selim'in haremlerinde hizmet etmiş olan Hasan Can, onun en çok sevdiği ve en yakın nedimlerinden biriydi. Hasan Can ibretli bir hâdiseyi şöyle anlatır:

“Merhum cennet mekân Pâdişah Hazretleri, âdetleri üzere her gece kitap mütâlaası ile meşgul olurdu. Bazen de bana okutturur kendileri dinlerdi, selefin tarihleri tamamen hatırlarındaydı. Birkaç geceden beri uykusuz olmamdan dolayı bende uyku galebe etti. Sultan Selim Hazretleri de uykuya dalmış ve rüyasında kendisine: ‘Güzel kullarından birisi rüya görmüş.’ demişler. Seher vakti uyanarak sabah namazını edâ ettikten sonra hizmetlerini görmek üzere yanlarına gittim. Bana: ‘Bu gece görünmedin, ne iş yaptın?’ diye sual buyurdular. Ben de: ‘Birkaç gece uykusuz kaldığımdan, bu gece gaflet basmış, hizmetinizden mahrum kalmışım.’ diyerek özür beyan ettim.

‘Peki, bu gece ne rüya gördün?’ diye beyan buyurdular. Ben de: ‘Öyle hatırda tutacak bir rüya görmedim.’ diye cevap verdim. Tekrar: ‘Böyle uzun geceyi

tamamıyla uykuyla geçiresin de rüya görmeyesin. Mutlaka bir rüya görmüşsündür, benden saklama.’ dedi. Ben de bir rüya görmediğimi tekrar söyledim. Bunun üzerine mübârek başlarını salıp bir miktar düşündüler. Ben de pâdişahın bu hâinden hayret ederek dışarı çıktım. Hazinedar başı Mehmed Ağa, Kilerci Başı Osman Ağa ile Saray Ağası ve Hasan Ağa’yı diğer birkaç ağa ile hasbîhâl ederken buldum.

Hasan Ağa, mütefekkir, sükûtu gâlip, gayet metin, sâlih ve dindar bir kimse idi. Ancak o günkü hâli çok garipti. Ben kendisine: ‘Ağa Hazretleri, kalbiniz gam ile dolmuş, gözleriniz yaşlı görünür, hikmeti ne ola?’ diye sordum. Bunun üzerine: ‘Hayır, herhangi bir şey yoktur.’ diyerek benden keyfiyeti gizledi. Ancak Hazinedar Başı Mehmed Ağa: ‘Ağa kardeşimiz bu gece bir rüya görmüş de, onun tesirindedir.’ dedi.

Ben de: ‘Allah-u Teâla hayırlar eyleye, meseleden beni de âgâh³⁹⁴ edin. Zira devletli pâdişahım: ‘Elbette sen bu gece bir rüya görmüşsündür, niçin söylemiyorsun?’ diye beni itap ettiler. Demek ki pâdişahın ısrarı beyhude değildir.’

Fakat Hasan Ağa ısrarlarımıza rağmen rüyasını açığa vurmaktan utanıp: ‘Benim gibi âsi, günahkârın rüyası ne ola ki, pâdişah huzurunda söylemeye liyâkat bulsun. Lütfen bana bu teklifi etmeyin.’ diyerek rüyasını açıklamaktan çekindi. Bizim ısrarlarımız üzerine çaresiz kalıp bu gizli sırrı aşikâr eyledi ve dedi ki:

³⁹⁴ Âgâh etmek: Haberdar etmek.

‘Bu gece, bu eşikte oturduğumuz kapıyı rüyamda gördüm, kapıyı acele ile vurdular. Hayırdır diye ileri vardım. Dışarısı görünecek, ancak adam giremeyecek şekilde kapının açıldığını gördüm. Ne hâldir diye bir nazar ettim. Dışarıda haremın dâhilini ipek elbiseler içerisinde Arap sîmâsında nûranî kimseler ile dolmuş, elleri bayraklı, baştan başa silahlı, mükemmel hazır ve âmâde olduklarını gördüm. Kapıya yakın dört kimse durmakta idi. Elllerinde birer sancak vardı. Kapıyı vuranın elinde pâdişahın ak sancağı vardı. Bana:

‘Biliyor musun biz niye geldik?’ dedi. Ben de buyurun dedim. ‘Gördüğün bu kalabalık Rasûlullah’ın (s.a.v) ashâbıdır. Bizi kendileri irsal³⁹⁵ eylediler. Selim Han’a selam ettiler. Fermanları bunun üzerinedir ki, hemen kalkıp gelsinler. Bugünden sonra Haremeyn hizmeti ona tevdi edildi. Bu dört kimseyi görüyor musun? Bunlar Ebû Bekir-i Sıddîk, Ömer bin Hattâb, Osman-ı Zinnureyn ve ben de Ali bin Ebû Talib’im. Var Selim’e bildir.’ diyerek gittiler.

Bende dehşet galebe olmuş, ter içinde kalmışım. Zorla sabah namazına kalktım. Âdeta âlem bana dar geldi, aklım başıma gelince acele ile kalkıp güçlkle namazı edâ ettim. Ancak benden korku, haşyet ve hayret zail olmadı.’

Hasan Ağa sözünü bitirdi ve tekrar ağlamaya başladı. Ben de hemen pâdişahın huzuruna girdim ve: ‘Pâdişahım! Eğer bu Hasan kulunuz rüya görmedi ise, saray ağası Hasan Ağa bir rüya görmüştür. Eğer müsaadeniz

³⁹⁵ İrsal eylemek: Göndermek, yollamak.

olursa arz edeyim.’ dedim ve Hasan Ağa’dan dinlediklerimi pâdişaha beyan ettim.

Bunun üzerine mübârek yüzü kızarmaya başladı ve buyurdular ki: ‘Biz sana demez mi idik ki biz bir cânibe³⁹⁶ memur olmayınca hareket etmemişizdir. Şanlı ecdadımız velâyet-i kerâmetten behre-mend³⁹⁷ idi. İçlerinde sadece ben onlara benzemedim.’ diyerek, kendi nefislerini zapta dâvet buyurdular. Daha sonra Arabistan seferinin tedarikiyle meşgul oldular.”

Diğer bir rivâyette ise, pâdişah o gece gördüğü bir rüyâda Hasan isimli bir kimse vâsıtası ile Hz. Peygamber’in (s.a.v) bir emrinin kendisine iletileceği müjdesini alır. Ertesi sabah Hasan Can’a bir rüya görüp görmediğini ısrarla sormasının sebebi budur. Hasan Ağa’nın rüyâsını Hasan Can’dan naklen dinleyip emr-i peygamberiyi tebliğ etmesinden sonra da ecdadının evliya makamında olduğunu beyan ederek: “Onlara emr-i peygamberi bizzat tebliğ olunurdu. Veyl bana ki, bu makama ancak vâsita ile nâil olabiliyorum.” diyerek mahcubiyetini ortaya koymuştur.³⁹⁸

³⁹⁶ Cânib: Yan, taraf, yön.

³⁹⁷ Behre-mend: Behredar, nasiplenmiş

³⁹⁸ Yavuz Sultan Selim’in Haremeyn-i Şerifeyn’in “hizmetini üstlenmesi hakkında bk. Selim’in Mekke Şerifine Gönderdiği Ferman, Celalzade, V. 202B-203b.

Mısır Seferi

Safevîlerle Memlûklerin ittifak etmelerinin Osmanlı devleti için büyük bir sıkıntı olacağını çok iyi bilen Yavuz Sultan Selim, akıllı, devlet idaresinde çok tecrübeli bir kişi ve örnek bir lider olan Memlûk Sultanı Gavri'ye³⁹⁹ dostluğunu bildiren nâmeler yazmış, hâlife ile Memlûk beylerine en kıymetli hediyeler göndermiş ve böylece onların Safevîlerle ittifak etmelerine bir süre de olsa engel olmuştu. Ancak, daha sonra Kansu Gavri Halep'e gelerek Şah İsmail ile anlaşma yapmış ve Osmanlı devletine karşı ittifak etmişlerdir.

Haberi alan Yavuz Selim, Mısır Sultanına mektup göndererek Şah İsmail'in üzerine gideceğini bildirmiştir. Kendisinden Halep'ten Mısır'a geri dönmesini rica etti ise de Gavri, Yavuz'un bu teklifini reddetti. Zaten Mısır Sultanları eskiden beri Osmanlı devletine karşı düşmanca bir tavır sergiliyorlardı. Cem Sultan meselesi ortaya çıktığında da, Papa'ya defalarca müracaat ederek Osmanlılara karşı ittifak teklifinde bulunmuşlardı.

Yavuz, ittifad-ı İslâm yolunda kendisine mani olmak isteyen bir İslâm hükümdarına karşı ne yapmak lazım

³⁹⁹ Kansu Gavri (ö. 922/1516), Memlûk sultanı (1501-1516).

geldiğini ulemâdan sorar. Başta Zenbilli Ali Efendi⁴⁰⁰ olmak üzere bütün ulemânın: “Şah İsmail ile hareket ederek Peygamber hükmüne ve şeriata düşmanlık eden Memlûkler üzerine yürümek farz olmuştur.” fetvasıyla, Sünnî bir İslâm devleti olan ve aynı zamanda Abbâsî hâlifesini himaye eden Memlûklere karşı Mısır Seferi’ne çıkmaya karar verir ve hareket için askerin Kayseri’de toplanmasını emreder. Fâtih Sultan Mehmed Han da Mısır’a sefer yapmak üzere iken Gebze yakınlarında hastalanıp vefat etmiş ve sefer yapılamamıştır.

Memlûk Sultanı, Yavuz’un kardeşi Şehzâde Ahmed’in oğlu Kasım Çelebi’yi kendi tarafına almıştı. Kasım Çelebi, Mercidabık’ta maiyetiyle beraber Memlûk ordugâhında bulunmuş, Kahire’ye gelerek yeni hükümdar Tomanbay’ın⁴⁰¹ hizmetine girmiş ve daha sonra da Memlûklerle beraber Kahire’de bulunan Osmanlı askerlerinin öldürülmesine iştirak etmişti.

Sultan Selim Şam’dan Kudüs-i Şerif’e geldi, şehir sultanın gelişini tes’id⁴⁰² için kandillerle donatılmıştı. Mescid-i Aksa’yı ve mübârek makamları ziyaret eden pâdişah, mescitte şükür namazı edâ etti ve bu mukaddes beldedeki peygamber kabirlerini ziyaret ederek, bu mübârek mekânlarda dua ve niyazlarda bulundu. Buradan Gazze’ye geçen Selim Han, orada bulunan ve şehri fetheden vezîriâzam Sinan Paşa⁴⁰³ tarafından istikbâl edildi. Gazze’nin alınmasından dolayı orduyu tebrik

⁴⁰⁰ Zenbilli Ali Efendi (ö. 932/1526), Osmanlı müftüsü ve âlimi.

⁴⁰¹ Ebü’n-Nasr el-Melikü’l-Eşref Tomanbay (ö. 923/1517), son Mısır Memlûk sultanı (1516-1517).

⁴⁰² Tes’id: Kutlama, tebrik etme.

⁴⁰³ Hadım Sinan Paşa (ö. 922/1517), Osmanlı vezîriâzâmı.

eden pâdişah, çölü geçmek için gereken hazırlıkların yapılmasını ve öncü kuvvetlerin bu geçişte ehemmiyeti olan noktaları tutmasını irade etti. Bir gece birkaç mahremi ile birlikte Hâilü'r-Rahman'a giderek Hz. İbrahim'in (a.s) kabrini ziyaret etti.

İslâm'ı tek bir bayrak altında toplamak gayesiyle Mısır seferine giderken Gebze yakınlarındaki bağlık bahçelik bir arazide mola verdiğinde, Yavuz Sultan Selim'in bütün askerlerin heybelerini arattığını ve hiçbirinde meyve cinsinden bir şey çıkmaması üzerine ellerini ulu dergâha kaldırarak:

“Allah'ım, sonsuz şükürler olsun. Bana haram yemeyen bir ordu lütfettin. Eğer askerimin içinden tek bir kişi, sâhibinden izinsiz bir meyve yeseydi ve ben bunu haber alsaydım, Mısır seferinden vazgeçerdim.” der.

Sonra Yeniçeri Ağası'na dönerek şöyle der: “Çünkü ağa! Haram yiyen bir ordu ile fetih mümkün olmaz.”

İşte Yavuz Selim'in îmanlı, bahtiyar, âlicenap, hamiyetli ve kahraman askerleri... Yavuz Selim, daha tahta çıkmadan evvel, genç ve aydın bir rahip olan ve Katolik Kilisesi aleyhine çalışmalar yürüten Luther'i büyük bir hassasiyetle takip ediyordu. Luther, kiliselerdeki âyinlerin kadim putperestlikten izler taşıdığı ve bunun dine ihanet ve hakaret olduğunu iddia ediyordu. Rahibin bu faaliyetleri uzun vadede kilisenin bölünmesine sebep olacağından, onun maddî ve mânevî yönden desteklenmesini istiyordu.

Memlük Sultanı Kansu Gavri, ordusuyla Halep'ten çıkarak Mercidabık'a gelmiş ve karargâhını kurmuştu.

Kansu, Yavuz Selim'e gönderdiği son mektubunda, Halep'e gelmesinin kendi elinde olmayıp ümerâsının ısrarıyla olduğunu beyan edip özür diliyordu. Ancak artık çok geçti. Yavuz Selim daha önce de Dulkadiroğlu Beyi Alâüddevle'nin⁴⁰⁴ yaklaşık elli yıldan beri devam eden hile ve gaddarlıklarına son vermiş, böylece Türkmen ocaklarının aşına zehir katanları perişan etmişti.

Denizlerin ve karaların hakani olan pâdişah, muhabbet ve dostluk iddiasında bulunan, ancak bazı "zındık taifesinin" gerçek dışı haberlerine aldanarak kendisine başkaldıran Çerkeslerin lideri Sultan Kansu Gavri'nin hükümdarlığına son vermek için sefere çıkmıştı.

24 Ağustos 1516 tarihinde vuku bulan ve Mercidabık Muharebesi olarak bilinen savaşta Kansu Gavri'nin ordusu mağlup olmuş ve Abbâsî Hâlifesi Üçüncü Mütevekkil⁴⁰⁵ de esir olmuştu. Yavuz Sultan Selim, halifelik makamına vermiş olduğu ehemmiyetten dolayı kendisini mahcup etmemek için ona, Kansu Gavri'nin yanında harbe niçin iştirak ettiğini sormamış, son derece hürmetkâr davranmış ve kendisini himaye ederek Mısır'a göndermiştir.

Üçüncü Mütevekkil'in; "Hilâfet Kureyş'tedir."⁴⁰⁶ hadisini hatırlatması üzerine Yavuz Selim: "Tarihî şartların gerektirdiği durumlarda, hilâfete ehil bir Kureyşlinin

⁴⁰⁴ Alâüddevle Bey (ö. 1515), Dulkadiroğulları Beyliği'nin başı. Dulkadiroğulları 1337-1522 yılları arasında hüküm sürmüş bir Türkmen beyliği.

⁴⁰⁵ Ebû Abdillâh el-Mütevekkil-Alellâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Abbâsî (ö. 808/1406), Mısır Abbâsî halifesi (1362-1377, 1377-1383, 1389-1406).

⁴⁰⁶ Müsned, 4/185; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 1/336, 4/192.

bulunmadığı zamanlarda, başka milletlerden ehil olan kimselerin, onlara vekâleten hilâfeti üstlenebileceklerini...” söyler. Halife, Yavuz’un bu fikrine karşı çıkamaz, hâlifeliği derhâl Yavuz’a devreder ve 29 Ağustos 1516 günü Cuma namazından önce hâlifeliğin Osmanlılara geçtiğini resmen ilan eder. Artık hilâfet bayrağı Osmanlılara geçmiştir. Bundan sonra Yavuz Sultan Selim’in bir unvanı da hâlife-i ruy-ı zemin, yani “yeryüzünün halifesi” olacaktır.

Yavuz Selim 4 Mart 1193 tarihinde vefat eden büyük fâtilh Selahaddin Eyyubi’nin Şam’daki medresetü’l-Aziziye’de bulunan türbesini ziyaret ederek gözyaşları içinde dua eder ve türbesini yenileme kararı alır. Bu durum maiyeti üzerinde derin bir tesir bırakır.⁴⁰⁷

Sina Çölü

Yavuz Sultan Selim Han, İslâmiyet’i tek bir bayrak altında toplamak gayesi ile çıkmış olduğu Mısır seferi sırasında, daha önceleri Cengiz ve Timur’un geçemeyip defalarca gidip geri döndükleri korkunç Tih (Sina) çölünü çok kısa bir zamanda geçmiştir.

Dünya tarihinde ordusuyla beraber Sina Çölü’nü geçen iki hükümdar vardır. Birisi MÖ 525 senesinde İran Şâhı Kambises, diğeri ise, yine MÖ Makedonya Kralı İskender’dir.

Yavuz Sultan Selim bu imkânsız işi hiçbir zayıat vermeden ve herhangi bir ikmal sıkıntısı çekmeden, kısa bir zamanda geçmeyi başarmıştır. Büyük bir askerî dehâ

⁴⁰⁷ Cobonel, Otoman Conquest of Egypt.

sayılan Napolyon bile Yavuz'dan üç yüz yıl sonra bu işi başaramamış ve Fransız askerleri susuzluktan çıldırarak birbirlerini vurmuşlardır. Birinci Cihan Harbi'nde yeni tekniğin verdiği imkânlar ve tanklarla bile bu çöl, ancak on bir günde geçilebilmiştir.

Gazze ile Mısır toprakları arasında Tih, Sina ve Katya adlarıyla anılan üç büyük çöl vardı ve bu çöller geçilmeden Mısır'a karadan vâsıl olmak mümkün değildi. Daha önce buralara gelmeyi düşünen Hülâgû⁴⁰⁸ ve Timur⁴⁰⁹ bu çöllerini geçmeyi göze alamadıkları için, Mısır arazisi onların istilasından masun kalmıştı.

Bu amansız çöl gündüz sanki bir cehennem, gece ise âdeta bir buz diyarı idi. 0 ile -40 derece arasında değişen bir iklime sâhipti.

Sina Çölü sanki kumdan bir denizdi. Yavuz'un inanılmaz azmi ve kesin kararı ile çöle girildi. Bir müddet sonra Yavuz Sultan Selim atından indi ve askerinin önünde mütevazı bir şekilde iki büklüm olarak yürümeye başladı.

Askerî erkân hayret ve şaşkınlık içindeydi. “Atların bile kanının kaynadığı ve çok zor gittiği bu çölde, sultan acaba niçin atından inip yürümeye başladı?” diye kendi aralarında konuşmaya başladılar. Askerler de atlarından inip yürümeye başladılar. Paşalar, Yavuz Selim Han'ın can ciğer arkadaşı olan Hasan Can'a: “Hünkâr'a

⁴⁰⁸ Hülâgû (ö. 663/1265) İlhanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı (1256-1265).

⁴⁰⁹ Timur (ö. 807/1405) Timurlu hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (1370-1405).

sorsanız, acep bu ne iştir?” dediler. Hasan Can, Yavuz Selim’e merakla niçin atından inip yürüdüğünü sorunca, Yavuz şöyle der:

“Görmüyor musun Hasan, önümüzde Allah’ın (c.c) Rasûlü Fahr-i Kâinat (s.a.v) yürüyor. O âlemler sultanı yaya yürürken, biz nasıl at üstünde olabiliriz!”

İşte Hz. Peygamber’e (s.a.v) bu büyük muhabbetin ve benzersiz hürmetin bir bereketidir ki, Yavuz ve askerleri o korkunç Sina Çölü’nü bir bulutun altında Allah’ın inâyeti ve Rasûl-i Ekrem’in (s.a.v) rûhaniyetiyle kısa bir zamanda geçmiş ve Mısır’ı fethetmişlerdir.

Bu amansız çöl geçilirken, daha önce hazırlanan binlerce deve, su kırbaları ve erzakla yüklenmiş, böylece asker su ve erzak sıkıntısı çekmemiştir. Ayrıca, çölü geçiş sırasında Cenâb-ı Hakk’ın büyük bir inayeti olarak senelerden beri yağmur yüzü görmeyen bu çöle yağmurun yağması orduyu rahatlatmış ve ruhlara yeni bir hayat bahşetmiştir.

Benzer bir hâdise de Kosova Savaşı’nda vuku bulmuştur. Savaş öncesinde arazinin çok tozlu olması ve rüzgârın düşman yönünden esmesi karşısında gece hiç uyumayan Murad Hüdavendigâr,⁴¹⁰ gözyaşları içinde şöyle niyazda bulunmuştur:

“Yâ İlâhi! Bu zamana kadar dualarımı kabul ettin. Beni mahrum etmedin. Yâ Rabbi! Ne olur gene dualarımı kabul eyle! Bir yağmur verip, bu karanlığı ve tozu def edip âlemi berrak eyle, taa ki düşman askerini rahat

⁴¹⁰ I. Murad (ö. 791/1389), Osmanlı pâdişahı (1362-1389).

görüp, yüz yüze cenk edeyim. Yâ İlâhi! Mülk ve kul senindir. Sen kime istersen verirsin. Ben dahi bir âciz kulunum. Benim fikrimi ve sırlarımı muhakkak sen bilirsin. Mülk ve mal benim maksadım değildir. Ben, sadece ve sadece senin rızanı isterim.

Yâ Rabbi! Beni bu Müslümanlara kurban eyle! Tek bu mü'minleri düşman elinde mağlup edip helak eyleme! Yâ İlâhi! Bunca insanın katline beni sebep eyleme! Bunları gâlip eyle! Bunlar için ben canımı kurban ederim. Yeter ki sen bunu kabul eyle! İslâm askeri için rûhumu teslim etmeye razıyım. Yeter ki bu mü'minlerin rûhuna benim rûhumu feda kıl! Önce beni gazi ettin, şimdi bu son anda da şehitliği nasip eyle! Âmin!”

Nitekim bu çetin savaş esnasında hafiften bir yağmur yağarak toz bulutlarını dağıtmış ve akşama kadar devam eden savaşı fazla zayıat vermeden Osmanlılar kazanmışlar, Murad Hüdavendigâr ise şehâdet şerbetini içmiştir.

Mısır'ın Fethi ve Yavuz Sultan Selim Han'ın Tomanbay'ın Cenazesine Gösterdiği İhtiram⁴¹¹

Tomanbay; ağır zırhlı süvari tümenleri ile Osmanlı merkezine yüklenmişti. O, Yavuz Selim'i öldürüp işi kökünden hâlletmek istiyordu. Çok zeki, harp hilelerini iyi bilen ve askerî bir dehâ olan Yavuz Selim, Tomanbay'ın muhtemel bir planına karşı araziye tetkik ettirir

⁴¹¹ İhtiram: Saygı, hürmet, tâzim.

ve ona göre tertibat aldırır. Daha sonra Ordu-yu Hümayun her iki cihetten hücumla geçer.

Yavuz Sultan Selim askerlerinin mânevî gücünü ve kuvve-i mâneviyelerini artırmak için onlara şöyle hitap eder:

“Kahramanlarım! Küfre destek olan, onun ortağıdır ve fesat, ortadan kaldırılması gereken bir münkerdir. Karşınızdaki ordu, Hazret-i Ebû Bekir’e, Hz. Ömer’e ve mü’minlerin anası olan Âişe validemize hakaret edenleri muhafaza edenlerdir. Fitne, onların ruhlarını ve kalplerini sarmıştır. Nice kardeşimizin mübârek kanı, Memlûklerin, Safevîlere verdiği destekten dolayı dökülmüştür. Bugün Hz. Peygamber’in gözyaşlarını silme, kırık gönülünü mamur etme günüdür... Bugün erlerin ispat günüdür... Şehit olursak âhirette saadet bizimdir.”

Yavuz Selim’in bu konuşması, askerlerin rûhuna öyle bir coşku verdi ki, biraz sonra ölme ihtimalini bile düşünemez oldular ve nihayet bir kısmı o uğurda hayatlarını seve seve feda ettiler.

22 Ocak 1516 tarihinde meydana gelen ve Ridaniye olarak bilinen bu savaşta da, Osmanlı askerleri ve topları karşısında Tomanbay ve askerleri fazla bir varlık gösteremezler. İkinci vaktine kadar devam eden savaşta Memlûkler tam mânâsı ile çöker, ağır zayıat vererek geri çekilirler ve böylece Mısır fethedilir.

Yavuz Sultan Selim Han, kendisine karşı savaşan, fakat yakalanıp idam edilen bu genç Memlûk Sultanının cenazesine katılmış ve naaşını omuzlarında

taşıyarak büyük bir fazilet örneği sergilemiş, daha sonra da onun için hayır ve hasenatta bulunmuştur.

Çetin ve meşakkatli bir yolculuğun ardından Mısır fethedilmiş, fakat iş henüz bitmemiştir. Zira Memlûk askerleri dehşet saçan sokak muharebeleriyle mukave-met ediyorlardı. Onlar, “Eğer Osmanlı pâdişahını öldürsek, Mısır’ı tekrar geri alırız.” inancındaydılar.

Bu durumdan haberdar olan Sinan Paşa, vaziyeti Yavuz Selim’e arz etti. Yavuz’un elbiselerini giydi ve fedaileri kendi üzerine çekti, onları bertaraf edinceye kadar çarpıştı ve sonunda şehit oldu. Mısır artık kesin olarak fethedilmişti, ancak Yavuz Selim Mısır’a girerken fevkalade üzüntülü idi. Zira o, en çok sevdiği veziri Sinan Paşa’yı şehit vermişti. Yavuz, asıl adı Sinanüddin Yusuf olan Sinan Paşa’nın şehâdet haberini alınca, “Mısır’ı aldık amma Yusuf’u kaybettik.” diyerek üzüntüsünü ifade etmiştir. Yavuz Selim, daha sonra vezîriazam Sinan Paşa ve onunla birlikte şehâdet şerbetini içen rical için hususi bir cenaze merasimi yaptırdı.

Yahya Kemal de bir şiirinde Sinan Paşa için, “On Mısır’a bir Sinan bedel olmazdı ey kazâ.” der.

Yavuz Sultan Selim Han muzaffer bir komutan olarak Kahire’ye girer. 20 Şubat’ta ilk Cuma namazını edâ etmek üzere şehrin en mühim câmilerinden biri olan Melik Müeyyed Câmii’ne gelir. Rivâyete göre hatibin hutbe okurken kendisini “Hâkimü’l Haremeyni’ş Şerîfeyn” yani “iki şerefli belde olan Mekke ve Medine’nin hâkimi” diye zikretmesi üzerine Yavuz, hemen hatibe müdahale eder ve ağlayarak: “Hayır, hayır! Bilakis,

Hadim'ül-Haremeyn-i Şerifeyn", (iki şerefli belde olan Mekke ve Medine'nin hizmetçisi) der, "Hâkim" kelimesini "Hadim" şeklinde tashih ettirir. Hatibin "Hadimü'l-haremeyni-ş-şerifeyn" olarak hitabını düzeltmesi üzerine Yavuz Selim şükür secdesi eder ve barigâh-ı izzete el açarak niyazda bulunur. Daha sonra da "Hadim'ül Haremeyn-i Şerifeyn"i ifade etmek için sarığının üzerine süpürge biçiminde bir sorguç takar. Yavuz Selim, o güne has olarak giydiği, sırmalı ve çeşitli cevahirle süslenmiş paha biçilmez atlas kaftanını daha sonra o câminin imam-hatibine giydirmiştir.

Sekiz ay kadar Mısır'da kalan Yavuz Selim Han, birçok ulemâ, meşâyih ve kabile reisleri ile görüşmeler yapar. Hicaz Emiri de elçilerini göndererek kendisine Haremeyn'in anahtarlarını ve mukaddes emaneti tevdi eder ve bundan sonra Osmanlı'ya tâbi olacağını bildirir. Yavuz Selim, Pîrî Paşa'ya şöyle der:

"Ben o memleketi askerle almadım. Onlar kendi kemâlat ve hüsn-ü edeplerinden dolayı İslâm birliği yolunda bana itaat eylediler. Onun için onları mükâfatlandırmak ve hizmetlerini deruhte etmek üzerime vâcibtir. Hak Teâlâ'ya şükrederim ki, o mübârek beldelerde okunan hutbelerde ismim yâd olmuştur. Bu saadeti cihan pâdişahlığına değişmem. Bu itibardan Haremeyn-i Şerifeyn'in halkına ne lazımsa esirgemeyesin ve sakın ola ki, o iki mübârek beldenin umuruna müdahale etmesin."⁴¹²

⁴¹² Ethem Halil, Mısır'ın Son Memlûk Sultanı Melik Tomanbay II. Adına Çorlu'da Bulunan Kitabe, İstanbul 1935.

Selim Han, gelen heyetle Hicaz Emiri'ne emirlik beratı ile beraber mühim hediyeler, mukaddes beldelere hizmet için gerekli malzemeler ve ihtiyaç sâhiplerine dağıtılmak üzere çeşitli yardımlar gönderir. Osmanlı devleti tarafından Mekke'ye bir de memur tâyin edilir.

Hicaz'ın ve mukaddes beldelerin Osmanlı devletine tâbi olması ve “mukaddes emanetlerin” pâdişaha tevdî edilmesi Osmanlı'nın İslâm dünyasındaki ehemmiyetini ve kıymetini daha da artırmıştır. Böylece Hicaz bölgesi ile milletimiz arasında asırlarca sürecek ve mânevî iklimde hiçbir zaman kesilmeyecek bir kardeşliğin temelleri de atılmış oluyordu.

Burada şu hayret verici hâdiseyi de anlatmadan geçemeyeceğim:

Yavuz Selim Han Mısır seferinde Halep'ten Şam'a doğru giderken, Muhyiddin-i Arabî⁴¹³ Hazretleri'nin (k.s) “İza dehâle Sinu fişşin, iza zeheret kabri Muhyiddin” yani “Sin, Şın'a dâhil olduğunda, Muhyiddin'in kabri meydana çıkar.” sözü Yavuz'un dikkatini çeker. Zira bu işaret onun zihnini daima meşgul etmekte idi. Sultan Selim iyi tahsil görmüş, müdekkik bir hükümdardı, tasavvufî sahada da Muhyiddin-i Arabî'ye ziyâdesiyle hürmetkâr idi.

Şam'a vardığı zaman orada bulunan âlim ve veli zâtlar ile görüşür. Bir gün sohbet sırasında konu

⁴¹³ Muhyiddin-i Arabî Hazretlerinin asıl adı Ebû Bekr Muhammed bin Ali'dir. 1165 (H.560) Endülüs'ün Mürsiye kasabasında dünyaya geldi. 1240 (H.638) yılında Şam'da vefat etti. Yeni Ansiklopedi, 3/1245-1246.

Muhyiddin-i Arabî Hazretlerine gelince, o zâtlar Hazret’in kabrinin bulunduğu yerin çöplük olduğunu ve ona o güne kadar iyi gözle bakılmadığını anlatırlar. Bunun üzerine Yavuz Selim Han, hemen harekete geçer ve kabrin yerini tespit ettirir. Böylece “Sin”den maksadın Selim, “Şın”dan maksadın da Şam olduğu anlaşılmış olur. Ayrıca, Muhyiddin-i Arabî Hazretlerinin yaklaşık üç yüz yıl önceden haber verdiği Mısır’ın fethi, Yavuz Sultan Selim’in eliyle tahakkuk eder. Yavuz, kabrin bulunduğu yere bir türbe, büyük bir câmi ve külliye yaptırır. Külliyenin açılışı da bir Cuma günü yapılır. Bu külliye günümüze kadar geldiği gibi, biiznillah kıyâmete kadar da devam edecektir.

Ayrıca Yavuz Selim, Muhyiddin-i Arabî Hazretleri’nin ayağını yere vurarak söylediği ve onun idamına sebep olan: “Sizin taptığınız benim ayağımın altındadır.” buyurduğu yeri tespit ettirip kazdırınca, oradan bir küp içinde altın çıkar. Muhyiddin-i Arabî Hazretleri’nin “Siz Allah-u Teâlâ’ya değil de paraya tapıyorsunuz.” demek istediği anlaşılmış olur. Selim Han, buradan çıkan altınları Şam’daki fakirlere dağıtır.

Bu mesele Uzunçarşılı’nın tarihinde şöyle nakledilmektedir:

“Yavuz Sultan Selim iyi tahsil görmüş, müsait zamanlarda vaktini tettebbuatla⁴¹⁴ geçirmiş âlim hükümdarlardandı. Kendisi Şeyh-i Ekber nâmıyla maruf Muhyiddin-i Arabî’ye hürmetkârdı. Mercidabık zaferinden sonra Şam’a girdiği vakit Şeyh-i Ekber’in kabrini

⁴¹⁴ Tettebbuat: İncelemeler, araştırmalar, tetkikler.

sormuş ve mutaassıp Suriye ve Mısır âlimlerinin hürmetsizlik ettiklerini öğrenmiş ve bu büyük zâtın kabrini buldurmuş ve avdetde dört ay kadar Şam’da ikamet esnasında Şeyh’in kabrine türbe ve yanına bir de câmi ve imaret yapılmasını ve kendisinin hareketinden evvel tamamlanmasını emretmiştir. Filhakika mimarlarla usta ve ameleden bir kısmı gece çalışmak sûretiyle bunlar tamamlanmıştır. Yavuz bu câmide ilk cuma namazını kılmış, vakıflarını tertip ettirmiştir.”⁴¹⁵

⁴¹⁵ İsmail Ceylan, Yavuz Sultan Selim’in Şam’da Yaptırdığı İlk Osmanlı Vakfı ve Vakfiyesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986.

Hilâfetin Osmanlılara Geçmesi

Yavuz Sultan Selim Han, sekiz buçuk yıla sığan büyük icraatları, yaptığı azim hizmetler ve muvaffak olduğu gazalar neticesinde İslâm dünyasında vahdeti temin etmiş ve Müslümanların dünyevî ve uhrevî terakkisine vesile olacak hilafet makamının Osmanlı İmparatorluğu'na geçmesine vesile olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun iki asra yakın devam eden o parlak ve ihtişamlı yükselişi, İslâm dünyasında hilafetin el değiştirmesi lüzumunu da ortaya koymuştur. Çünkü hilafet makamı başlangıçta olduğu gibi kuvvetli ve muktedir bir müessese olmaktan çok uzaktır. Bu bakımdan o makamın yeniden ihyâ edilmesi, eski kudretine kavuşturulması ve bütün Müslüman devletlerini içine alması gerekiyordu. İşte Sultan Selim Han, bu kudsî ve ulvî vazifenin idrakinde olarak bu makamın bütün âlem-i İslâm'ı temsil edecek bir kurum hâline gelmesi için büyük gayret gösterdi. Mısır seferine de bu açıdan bakılması gerekir.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) âhirete teşriflerinden sonra başlayan hilâfet müessesesi, İslâm devletinde uhrevî ve dünyevî işlerin yürütülmesinde en yetkili, etkili ve mesuliyetli bir makamdır. Hâlife ise bütün bu işlerin tedbiri

ve yürütülmesi için en yetkili memurdur. Hâlife, Hz. Peygamber'in halefi ve İslâm birliğinin sembolüdür. Dünyevî ve uhrevî işlerin tek elden yürütülmesi, âlem-i İslâm'da birlik ve beraberliğin, uhuvvet ve tesânüdün gelişmesine vesile olmuştur. Yaklaşık dört asır boyunca devam eden bu makam, Abbasîlerden sonra mânevî itibarını, nüfuzunu ve siyasî gücünü yitirmeye başlamış, âlem-i İslâm'da tartışılır bir hâle gelmiştir. Hilâfet makamına gerekli desteği Büyük Selçuklu Devleti vermiştir.

Kahire'de bulunan Abbasî Halifesi, mânevî nüfuzunu muhafaza etmesine rağmen, dünyevî işlerin tanzim ve yürütülmesi ile ilgili bütün salâhiyetlerini kendisini bu riyasete getiren Memlûk sultanlarına devretti. Böylece hilafet makamı sadece mânevî bir riyaset makamı hâline gelmiş, hilafetin ayrılmaz bir parçası olan dünyevi iktidar ve güç kaybolmuştu. Bu durum Abbasî soyundan gelen on yedi halifenin devirlerinde de hep böyle devam etmiştir.

Sultan Selim Han'ın İran ve Mısır seferlerinden sonra hilafet makamı fiilen Osmanlı'ya geçmiş ve bunun hukuki yanı da İstanbul'da Ayasofya Câmii'nde tertip edilen bir merasimle ilan edilmiştir. İslâm âleminin birçok yerinden ulemâ ve meşâyihin huzurunda yapılan bu merasime, o sırada İstanbul'a gönderilmiş olan Mısır'daki son Abbasî Hâlifesi Üçüncü Mütevekkil-Allellah, amcası Hâilil'in oğulları ve Kansu Gavri'nin oğlu Mehmed de katılmışlardı. Hâlife, üzerinde bulunan hilâfet haklarının tamamını Yavuz Selim'e devretmiş ve sırtındaki hilatini çıkararak Pâdişaha giydirmiştir. Böylece hilâfet makamı, asırlar sonra gerçek hüviyetine yeniden

kavuşmuş, bu makamın yapması gereken dünyevî ve uhrevî gücün tek çatı altında toplanması sağlanmıştır. Böylece, İslâm âleminin başkanlığı anlamına gelen ve 767 yıldan beri Abbasîler’de olan hâlifelik makamı, ilk defa bir Türk hânedanına geçmiş oluyordu. Ayrıca “Mukaddes Emanetler” ile Mekke, Medine ve Kudüs gibi mukaddes beldeler de Osmanlıların eline geçmişti.

Hilâfet makamı, dünyevî ve uhrevî bütün konulardaki müeyyidelerin uygulamasını Kur’ân ve sünnet ışığında yapmıştır. Ecdadımızın maddî ve mânevî kudretinin ve ihtişamının altında rıza-i İlâhî ve muhabbet-i Rasûlullah vardır. Bunun içindir ki, İslâm âlemi Osmanlı’nın bu hizmetini asla karşılıksız bırakmamış, onlara her zaman şükran ve minnet duyguları içinde samimi ve sarsılmaz bağlar ile bağlanmıştır. Onlar şanlı ecdadımızı kendilerinin huzur ve sükûnunun, refah ve saadetinin teminatı olarak görmüşlerdir. Bu saadet ve huzur iklimi İslâm âleminde uzun asırlar devam etmiş, hutbe-lerde pâdişahların ismi zikredilmiş, daha sonra da büyük bir hasret ve iştîyakla yâd edilir olmuştur. Bütün âlem-i İslâm’ın memnun, mesrur ve hayran olduğu ve ittihad-ı İslâm’ın teessüsüne vesilen olan bu makam, Mısır muzafferiyetinin bir mahsulüdür.

Mısır seferi ile Devlet-i Âliye-i Osmaniye’nin toprakları iki mislinden fazla genişlemiş, 6.557.000 kilometrekareye çıkmıştı. Mısır, Cezayir, Sudan, İsrail, Suriye, Lübnan, Ürdün, Yemen ile Suudi Arabistan ve Libya’nın bir kısmı Osmanlı’nın eline geçmiş; böylece İslâm âleminin birliğinin ve dirliğinin temeli atılmış, ticaret ve hac yollarının güvenliği sağlanmıştır.

Fâtih Sultan Mehmed Han'ın 1473'teki Otlukbeli Zaferrî'nde, Akkoyunlu devletini mağlup etmesinden sonra, Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmı Osmanlı hâkimiyetine girmişti. Mısır seferinden sonra da Gaziantep, Hatay ve Adana Osmanlılara geçmiştir.

Yavuz Sultan Selim zamanında ferdî ve içtimâî hayatta maddî ve mânevî terakkî, adalet, ihtişam, kudret ve muhabbet hâkim olmuş, devlet, en parlak ve en ihtişamlı devrini yaşamıştır.

Yavuz Sultan Selim Han'ın mâneviyatını ve İslâm dinine olan derinden bağlılığını nazara vermek için şu hakikati nazara vermeyi tarihî bir görev telakkî ettim:

Yavuz Sultan Selim Han, Topkapı Sarayı'nda mukaddes emanetler kısmında kırk hâfızın münâvebeden⁴¹⁶ yirmi dört saat devamlı olarak Kur'ân tilâvetini ihdas etmiştir. Hatta sırası geldiğinde kendisinin de Kur'ân tilâvet eylediği tarihî vesikalarla sâbittir.⁴¹⁷

Bu kudsî ve ulvî hizmet, muvakkaten inkıtâa⁴¹⁸ uğramış olsa da, inşaallah kıyâmete kadar devam edecektir.⁴¹⁹

⁴¹⁶ Münâvebe: Nöbetleşe iş yapma, nöbetleşme.

⁴¹⁷ İshak Bin İbrahim, Selimnâme, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi kısmı no: 655; Salih Çelebi, Tarih-i Sultan Selim Han, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa kısmı no: 354.

⁴¹⁸ İnkıtâa uğramak: Arkası gelmemek, kesilmek.

⁴¹⁹ Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, İstanbul 1969.

Mısır Seferinden Dönüş

Kazandığı büyük zaferle İstanbul’a doğru ilerleyen Yavuz’un ordusu, iki sene bir ay ve yirmi gün süren Mısır seferinin yorgunluğu içindeydi. Geçtikleri bir bölgenin susuz olması da yorgunluğa eklenince büyük sıkıntılar yaşandı.⁴²⁰ Hatta binekler bile telef olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Yavuz Sultan Selim Han, Secde-i Rahman’a kapandı ve şöyle bir niyazda bulundu:

“Ey büyük Allah’ım! İlâhi Rabbim! Bana ve askerlerime kolaylık ver. Bizlere lütfunla muamele eyle ve rahmetini bizden esirgeme!”

Yavuz Sultan Selim duasını henüz tamamlamıştır ki, bir anda gökyüzünü kuşatan rahmet bulutlarından yağmur yağmaya başladı. Böylece askerin susuzluğu giderilmiş ve meydana gelebilecek büyük felaketler Cenâb-ı Hakk’ın lütfuyla bertaraf edilmiş oldu.

Hasan Can, İstanbul’a dönen Yavuz Selim’in, bundan sonra yapacaklarını kendisine şöyle ifade ettiğini söyler:

“Yavuz Selim, bana bundan sonra üç büyük hedefi olduğunu söyledi:

⁴²⁰ Cobonel, Otoman Conquest of Egypt.

Birincisi, Şah İsmail'in Safevî Devleti'nin tamamen ortadan kaldırılması; ikincisi Avrupa'ya iyi bir gözdağı verilmesi; üçüncüsü ise okyanuslara çıkarak, ticaret yollarında üstünlüğü devralmak üzere olan Portekizliler ve hâmleri İspanyollarla mücadele edilmesi.”

Yine bir gece bana şöyle dedi:

“Hasan Can, babamızdan devraldığımız hazineyi ağzına kadar doldurduk. Bizler de sonsuza kadar yaşayacak değiliz. Öyle sağlam ve sarsılmaz bir ekonomiye sâhip olmalıyız ki, dünyada hükmümüzün ve sözümüzün geçmediği devlet olmasın. Eğer kişi, bir kere zayıf düştü mü, artık onu tekmeleyen çok olur.”

Yavuz Selim ile Pîrî Paşa Arasında Geçen Bir Diyalog

Yavuz Sultan Selim Han Pîrî Paşa'ya:

“Allah'ın (c.c) izniyle büyük fütuhatlarda bulunduk. Hadim'ül Haremeyn-i Şerifeyn unvanına mazhar olduk. Allah (c.c) bize her zaman zafer lütfetti. Hazinelerimiz lebâleb⁴²¹ altınla doldu. Şimdiden sonra bu devlet yıkılır mı?” diye sorar.

Pîrî Paşa: “Hakanım, bu hâl, bu ruh, bu azim ve bu teslimiyetle bu devlet kolay kolay yıkılmaz. Ancak sizden sonraki halefleriniz ve torunlarınız Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ettiği mükâfatların ve nimetlerin şükrünü edâ edemezler ve emanetlere sâhip olamazlarsa, o zaman sarsılır ve yıkılmaya yüz tutar.” der ve devletin nasıl yıkılacağını da şöyle ifade eder:

Ben en çok şu üç şeyden endişe ediyorum:

⁴²¹ Lebâleb: Ağzına kadar dolu.

1. Sadrazamlık makamı liyakatlılara göre verilmez, menfaat karşılığı olarak câhil ve ahmakların eline geçerse;

2. Dünya malı kalpleri işgal eder, rüşvet kapısı açılır, her türlü melanet⁴²² akçe ile gerçekleşir ve bu yüzden makamlar ehliyetsizlere verilirse;

3. Devlet adamları hanımların tesiri altında kalır ve idarede onların da tesiri olmaya başlarsa... Bu devlet yavaş yavaş yıkılmaya yüz tutar.”

Pîrî Paşa'nın bu sözlerinden sonra bir müddet sessiz kalan celâdetli pâdişah:

“Rabb'im, bizleri böyle bir âkıbete dūçar olmaktan korusun.” diye dua eder ve gözleri yaşarır.

Yavuz Selim Han, sekiz buçuk sene gibi kısa bir saltanatın sonunda dünyadan göç ederken, tarihin kaydettiği muhteşem bir medeniyetin âbidesini de inşa etmiş bulunuyordu.

Yavuz Sultan Selim, Mısır seferi sırasında çadırının direğine: “Derdi olan neylesin?” yazılı bir not görür ve kimin yazdığını araştırır. Yazıyı bir hanımın yazdığı anlaşılır. Bunun üzerine Yavuz Selim aynı satırın altına: “Derdi neyse söylesin!” diye yazar. Yavuz Selim, ertesi akşam kendi yazısının altına aynı kişinin kaleminden çıktığı anlaşılan: “Korkuyorsa neylesin?” yazıldığını görür ve tekrar yazının altına: “Hiç korkmasın söylesin!” diye yazar.

Böylece ortaya şu mısralar çıkmış olur:

⁴²² Melanet: Lânete sebep olacak, lâneti gerektirecek kadar kötü.

*Derdi olan neylesin?
Derdi neyse söylesin.
Korkuyorsa neylesin?
Hiç korkmasın söylesin.*

Yavuz Selim, daha önce tespit ettirdiği yazıyı yazan kızın yanına getirilmesini emreder. Yavuz'un huzuruna çıkarılan kız, aşırı heyecanından bayılacak bir hâldedir. Güçlükle: "Sultanım, câriyenizin gönlü sizdedir." diyerek birden yere düşer. Yavuz Selim, hemen hekimleri çağırır ama kız rûhunu teslim etmiştir.

Koca Asya ve Afrika kıtasını fetheden, celâdet ve secaatiyle dünyayı titreten, birçok devlet adamlarına baş eğdiren o haşmetli ve çelik iradeli pâdişah, bu durum karşısında ziyâdesiyle üzülmüş ve Hasan Can'a: "Şunu da anlamalıyız ki, gerçek âşışın, mâşukunun yolunda işte böyle ölmesi gerektir." diyerek, kişinin canını cananı uğrunda yani Cenâb-ı Hakk'ın yolunda feda etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Yavuz Selim, vefat eden câriyenin cenazesinin defninden sonra aşk-ı mecazisini şöyle dile getirmiştir:

*Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsûn etti felek,
Giryemi kıldı füzûn eşkimi hûn etti felek.
Şîrler pençe-i kahrımda olurken lerzan,
Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek.*⁴²³

⁴²³ Gözbebeğime bilmem ne büyü etti felek
Ağlamamı bol yaşımı kan etti felek
Aslanlar kahrımın pençesinde titrerken
Beni bir ceylan gözlüye muhtaç etti felek (<https://www.sehriyar.info/?pnum=940>)

Yavuz Sultan Selim'in Son Seferi ve Vefatı

Yavuz Sultan Selim, Mısır seferinden İstanbul'a döndüğünde, vezirlerden bazıları, İstanbul-İskenderiye deniz yolunun ortasında çok tehlikeli bir korsan ocağı olan Rodos şövalyelerinin üzerine sefer yapılmasını söylerler. Bunun üzerine Yavuz Selim vezirlerine: "Bizim bundan sonra sefer-i âhiretten gayrı seferümüz yoktur."⁴²⁴ diyerek, vefatının yaklaştığını haber veriyordu. Şam'da iken de Muhyiddin-i Arabî'nin türbedarı kendisinin bundan sonra fazla yaşamayacağını söylemişti.⁴²⁵

Yine bir gün Hasan Can'ın: "Dünya, yeni fetihler için gölgenizin üzerine düşmesini bekler Efendimiz." demesi üzerine Yavuz: "Korkarım ki, bizim gölgemiz ikinci güneşindeki bir adamın gölgesi gibidir kardeşim. Boyu uzun, zamanı kısadır." demişti.

Yavuz Selim: "Ne kadar barutunuz var? Rodos'un zaptı için ne kadar müddet lazımdır?" diye sorar. Vezirlerin: "Dört aylık barut var." demeleri üzerine canı sıkılan Yavuz:

⁴²⁴ Hoca Sadeddin, Tâcü't-Tevârih, 2/338-390.

⁴²⁵ Lütî Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman, s. 284.

“Dedem Fâtih Sultan Mehmed zamanında Rodos’un alınamamasının mahcubiyeti hâlâ devam ederken, siz bu mahcubiyeti iki kat daha artırmak mı istiyorsunuz? Bu iş için dört aylık barut yeter mi? Benim de beraber bulunmamı arzu etmektesiniz. Ben de giderim; fakat eli boş dönersem, hiçbirinizi sağ bırakmam. Oranın zaptı için, değil dört aylık barut, iki mislini sarf etmekle muvaffak olunursa ne mutlu!” der.

Yavuz Selim, Edirne’ye harekete karar verdikten sonra bir gün musâhibi Hasan Can’la saray bahçesine iner, avdette yokuşu çıkarken Hasan Can’a arkasına bir şey battığını söyler, fakat o, Yavuz’un bu sözüne fazla ehemmiyet vermez. Yavuz, ikinci defa şikâyet edince, Hasan Can gömleğinin düğmelerini çözer ve sırtındaki çıbanı görür. Yavuz’un ölümüne sebep olan çıbanın halk arasında “yanıkara” denilen bir çıban olduğu rivâyet edilir ki, bu “şirpençe” ismiyle maruf çıbandır. Sultan Selim, Hasan Can’a çıbanı sıkmasını emretmiş ise de Hasan Can: “Pâdişahım, bu büyük bir çıbandır, henüz hamdır, zorlamak caiz değildir, üzerine merhem sürelim.” der. Sultan Selim: “Biz çelebi değiliz ki bir çıban için cerrahlara müracaat edelim.” cevabını verir ve o geceyi ızdırap içinde geçirir. Ertesi gün hamama giden Yavuz, çıbanı hamamda ovdurur ve hamamdan çıkınca Hasan Can’a: “Seni dinlemedim amma kendimizi telef ettik.” der. Edirne seferine önceden karar verildiği için Yavuz, hasta olduğu hâlde 1520 yılının Temmuz ayında sefere çıkmıştır.⁴²⁶

⁴²⁶ Hoca Sadeddin, Tâcü’t-Tevârih, 2/391-394.

Evet, melek hasletli ve şahların şâhı olan pâdişah, fena dünyasından son seferine çıkmak üzere yola çıktı. Vezirler ve devlet erkânı daha önce Ordu-yu Hümayun ile yola çıkmışlardı. Harami Dere'sinde konakladıkları gece, Yavuz Sultan Selim ağır şekilde rahatsızlandı. Seher zamanı yaklaşınca Ferhad Paşa'ya "ileri konağa varsın." diye emir buyurdular.

Ferhat Paşa'ya haber ulaştığında ileriye hareket etti ve böylece birkaç gün gidildi. Çorlu yakınlarında Süt Gölü adlı menzile varıldı. Hastalığının sebebi bu mahâlde müşâhede olundu. İlaç tedbiri için iki ay o menzilde beklemek iktiza etti. Başta Reis'ül-Hükemâ olmak üzere bütün tabipler, eşi ve benzeri bulunmayan Ahî Çelebi,⁴²⁷ tedavi için büyük bir gayret sarf etti, lakin tedavi sonuç vermedi. Hastalığı günden güne daha da arttı.

Bazı hain kimselerin böyle günleri fırsat bilerek yağma ve talana teşebbüs edeceklerini bildiklerinden, pâdişahın hastalığı gizli tutuldu, vezirlere ve Ordu-yu Hümayuna çavuşlar gönderildi.

Yavuz Selim, 23 Eylül 1520 Perşembe günü sabaha yakın selamet diyarı olan cennet bahçelerine hicret eyledi. Böylece hilâfet tâcını ve tahtını, Hadim-ul Haremeyn vasfı ile tekmil ettiği saltanatını, yegâne vârisi olan tek evladı Sultan Süleyman Han Hazretlerine bırakmış oldu.⁴²⁸

⁴²⁷ Mehmed Ahî Çelebi (ö. 930/1524), Fâtih, İkinci Bayezid, Yavuz ve Kanûnî devirlerinde yaşayan ve iki defa hekimbaşılık yapan bir Türk tabibi.

⁴²⁸ Yavuz Sultan Selim'in vefatıyla ilgili sahih ve ayrıntılı malumat için bkz. Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askerî Hayatı, MEB Basımevi, İstanbul 2001, s. 111-114.

İkinci Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaşamış ünlü bir din ve fıkıh âlimi ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin dokuzuncu şeyhülislâmı olan Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin Efendi,⁴²⁹ Yavuz Sultan Selim'in vefatı üzerine şu merhiyeyi kaleme almıştır:

*Az zamanda çok işler itmiş idi,
Sâyesi olmuş idi âlemgir.
Şems-i asr idi asırda şemsin,
Zilli memdûd olur zamânı kasîr.*

*O mert o dârgîr ol şîrî
Ansun ve kanlar ağlasun
Hayf Sultan Selim'e hayf ve dirîğ.
Hem kalem ağlasun hem tiğ...*

Şair Yahya Kemal'in Yavuz Sultan Selim Han'ın ölümü üzerine yazdığı şiir:

*Bir gün çalındı nevbet-i takdir rıhlete,
Ukbâda yol göründü Hudâ'dan bu dâvete.
Doldukça doldu gözleri eşk-i firâk ile
Kudretlü pâdişâh vedâ etti millete...*

*Tevhîd maksadıyla geçirmişti ömrünü,
Ref' etti armağanını dergâh-ı vahdete.
Dîdâr-ı fahr-i âlemi görmekti gâyesi,
Gark-ı huşû çıktı huzûr-u risalete.*

⁴²⁹ Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin Efendi (ö. 940/1534), Osmanlı şeyhülislâmı ve tarihçisi.

Burada Osman Yüksel Serdengeçti'nin şu harika şiirini de dikkatinize sunmadan geçemeyeceğim.

Bir Kahraman Bekliyoruz

*Kal'a gibi dik başın bulutlarla yarışsın,
Dalga dalga saçların rüzgârlarla karışsın!*

*Adını nakşedelim, eski-kadim surlara
Sesini haykıralım asırdan asırlara...*

*Savletinle titresin yeniden doğu-batı,
Ve kurulsun Allah'ın ebedî saltanatı...*

*Ufukları kaplasın bayraklarımız al al,
Göklere zaferimizi çizsin vahşi bir kartal!*

*Kahramanlar büyüsün masalda dev misali,
Eğilsin öpsün gökler, canım nazlı hilali...*

*Orduların yeniden Tuna'ya akın etsin!
Bir yıldırım çaksın da uzağı yakın etsin!*

*İçimde hiç sönmeyen bir fetih sevdası var.
Yavuz gibi diyorum: "Bu dünya insana dar!"*

*Bir sada duymak için sahralara düşeyim.
Helal olsun bu yolda, varım yoğum her şeyim!*

*Volkan gibi lav atmış, ne susmuş ne sönmüşüm.
Ben bu îman uğruna çılgınlara dönmüşüm.*

*Bir dehâ bekliyoruz, gençliğe mihrap olsun,
Ruhları tutuşturan bir ateş mihrak olsun.*

*Sinesinde birleşsin sağa sola sapanlar,
Kahrolsun Hak dururken zorbalara tapanlar!*

*Çık, neredesin, zuhur et! Biz seni bekliyoruz.
Yıllardır yollarında yorgun emekliyoruz...*

*Mûsâ ol! Hakk’a yüksel! Tecellî et de Tura.
Zulmet yıkılsın gitsin! Cihan gark olsun nura!*

*İstiyorum yeniden bir hilkat istiyorum,
Ne hayal, ne kuruntu, hakikat istiyorum.
Hakikat, hakikat, hakikat istiyorum!*

Merhum Hasan Can'ın Dilinden Yavuz Sultan Selim'in Vefatı

“Gecelerden bir gece otağ-ı hümayunda Yavuz Sultan Selim Han'ın hâlet-i itizarlarında yanlarında idim. Bu fakire hitap edip buyurdular ki:

‘Hasan Can, bu ne hâldir?’

‘Sultanım, Cenâb-ı Hakk’a teveccüh edip ulaşılacak vakittir.’ diye cevap verdim. Bunun üzerine:

‘Sen bizi bunca zamandır kiminle bilirdin? Hakka teveccühümüzde kusur mu gördün?’ dedi. Ben de:

‘Hâşâ! Pâdişahımı hiçbir zaman Rahman’a teveccühten gâfil bulmuş değilim. Lakin bu zaman başka

zamana kıyas olunmaz. Bu cihetten tembihe ikdam⁴³⁰ ve te'kide ihtimam eyledim.' dedim. Bir müddet sessiz kaldıktan sonra 'Yâ-sîn-i şerif oku!' diye ferman buyurdular. Ben de Yâ-sîn-i şerifi okudum, o da benimle beraber okudu. İkinci kere 'Selamün kavlen min Rabbirrahim' (Çok esirgeyici Rablerinden bir de selam vardır)⁴³¹ âyetini okuduğumuzda, emaneti sâhibine teslim etti.

Sabah olunca eski usul üzere dîvân kuruldu ve erkân toplandı. Pîrî Paşa, Şehzâde Sultan Süleyman gelinceye kadar Cihan Pâdişahının vefat haberini gizli tuttu. O gün bile dîvân merasimi icra olundu. Hekim şah Muhammed Gaznevî, Hekim Îsâ ve Hekim Osman pâdişahın defin işlemlerine başladılar. Yıkandığı sırada mübârek sağ elleriyle iki defa setr-i avret eylediğini orada bulunanlar hayretle müşahede etmişlerdir. Sultan Süleyman Han İstanbul'a geldiğinde pâdişahın vefat haberi etrafa ilan edildi. Sanki yeryüzünü gam ve keder zulmeti kapladı. Âlem cansız bedene döndü. Âdeta güneşin şem'aları tamamıyla söndü. Feryat ve figanlar arş-ı âlâyı doldurdu.

Yavuz'un naaşı Sultan Mehmed Han Gazi Hazretlerinin câmi-i şerifine getirildi, namazı burada kıldıktan sonra, Mirza Sarayı adıyla şöhret bulan yüksek ve ulu bir yerde kendi yaptırdığı câminin yanına defnedildi.

Bu fânî dünyada milletin maddî ve mânevî terakisi için gayret edip 'İttihad-ı İslâm' için seferler yapan

⁴³⁰ İkdâm: Bir şeyi elde etmek için sebatla ve gayretle çalışma, sürekli çaba gösterme.

⁴³¹ Yâ-sîn, 36/58.

cihan pâdişahının, âlem-i ukbada da Cenâb-ı Hakk'ın rızasına, sonsuz rahmet ve mağfirete nail olacağına ve iltifat-ı Peygamberiyeye mazhar olacağına, mâneviyat âleminin sultanları ümitvar oldular. Bu mânevî zâtların ümit ve duası Sultan Selim'in ind-i ilâhideki mânevî makamının da olduğunun bir nevi işareti oluyordu. Selim Han ile beraber seferlere iştirak ederek şehâdet şerbetini içen o âlicenap ve kahraman yiğitlerin de ruhlarının onun rûhaniyeti ile beraber lütfedilen mânevî makamlarda huzur ve saadet içinde olacağını derhâtır ettiler. Zaten onun âli himmeti ile nice nimetlere nail olan halk, pâdişahlarının âlem-i âhirette de mesut ve bahtiyar olması için en samimi hissiyatı ile niyaz etmekte idiler. Böylece merhum pâdişahın Mısır seferine çıkmazdan önce vuku bulan rüya hâdisesi üzerine göstermiş olduğu teessür ve mahcubiyetin aksine, onun da şanlı ecdadı gibi velayetten hissedar olduğu anlaşılmış oldu.”

Aradan asırlar geçmesine rağmen, özellikle devletin sıkıntılı zamanlarında gerek Topkapı'da gerekse Yavuz Sultan Selim'in türbe-i şerifinde birçok acip hâdisat cereyan etmiş ve bunlar Osmanlı efkârında menkıbe olarak nesilden nesile aktarılmıştır.

Şu ibretli hâdiseler de bunu teyit etmektedir:

Cennetmekân Sultan İkinci Abdülhamid Han döneminde Yavuz Sultan Selim'in türbedarlığını yapan bir zât geçim sıkıntısı çekmekte imiş. Bir gün sıkıntılı bir ruh hâleti içinde: ‘Bir de evliyâdan olduğunu söylerler. Yıllarca türbedarlığını yaptım, ama yine de yoksulluk içindeyim.’ der.

Aynı gece Yavuz Sultan Selim, Abdülhamid Han'ın rüyasına girer ve kendisini ikaz eder. Bunun üzerine Abdülhamid Han, sabah erkenden türbedarı huzuruna çağırır ve ihtiyaçlarını temin eder.

Yavuz Sultan Selim'in çok kısa geçen saltanatına rağmen, yapmış olduğu mühim icraatlarından dolayı, Osmanlı tarihi üzerinde en derin izler bırakan pâdişah olarak tarihe geçmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in vefatından beri ondan başka hiçbir pâdişaha nasip olmayan türbedarlık hizmeti hâlâ devam etmekte ve kıyâmete kadar da biiznillah devam edecektir. Hâkim bir tepenin üzerinde bulunan türbesini her ziyaret ettiğimde kabrindeki o ulviyete hayran kalır, yattığı o mekânın kendisiyle iftihar ettiğini hissederek gibî olurum. "Ne bahtiyar ve ne tâlihli bir mekân-sın ki, celâdetli, şehâmetli, şanlı ve şerefli ülü'l-azm bir pâdişahı bağrında misafir ediyorsun." demekten kendimi alamam ve heyecanımı gizleyemem.

Evet, Sultanü'l Ârifin olan Bediüzzaman Hazretlerinin: "Kimin himmeti milleti ise, o kimse tek başıyla küçük bir millettir."⁴³² sözüne hakkıyla mâsadak olanlardan biri de Yavuz Sultan Selim Hazretleridir.

Unutmayalım ki, dünyada en zor iş, vefakâr, âlice-
nap ve vatanperver insan yetiştirmektir. Zâhir ve bâtın
kemâlat ile tezyin olan Yavuz, gözleri kamaştıran bir
endama, akılları hayrette bırakan büyük bir istidat ve
kabiliyete sâhip idi. O cihan pâdişahı, celâdeti ile Şark'ı
ve Garb'ı lerzeye getirmiş ve daima sırat-ı müstakim

⁴³² Nursî, Tarihçe-i Hayat, s. 97.

üzere yaşamıştır. Hamiyetperver her insanın husûsen tarih erbabının onun yapmış olduğu büyük hizmetlerini ve ali himmetini takdir etmemesi mümkün değildir. Bu bakımdan Yavuz Sultan Selim Han'ı okumak, anlamak ve gelecek nesillere anlatmak her vatanperverin, özellikle de tarihçilerimizin mühim bir vazifesidir. Onun bu hizmetlerini nazara vermek, aynı zamanda millî ve vicdanî bir sorumluluktur.

Felek çarklarını durdurana kadar Allah'ın rahmeti yağmurlar gibi senin üzerine yağsın, ey ulu ve veli pâdişah! Kabrin pür-nûr, makamın cennet olsun!

Kardeş Katli Meselesi

– Bazı pâdişahların saltanat ve taht uğruna evlatlarını, kardeşlerini ve bazı akrabalarını öldürmeleri, İslâm’ın hükümlerine aykırı değil midir?

El-Cevap

Şunu da önemle ifade edelim ki, pâdişahlar da insandır ve hatadan berî değillerdir. Pâdişahlardan bazıları hislerine kapılarak veya saltanatlarını muhafaza etmek niyetiyle bu hususta yanlış karar verdikleri ve haksız yere evlatlarını veya kardeşlerini katlettikleri bir vaka-dır. Bunların yalancı ve fitne kişilerin kışkırtmaları ile sırf vehmî ve hissî olarak evlatlarını öldürmeleri hiçbir cihetle tasvip edilemez. Bu durum, değil İslâmiyet’e, insaniyete de sığmayan büyük bir hatadır. Ancak sürekli olarak bunları nazara vermek doğru değildir. Tenkitte insaflı ve ölçülü olunmalıdır.

Ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.v):

“Ölülerinizi hayırla yâd ediniz.”⁴³³ buyurduğu gibi, vefat eden kimselerin hayırlı hizmetlerini ve güzel yanlarını nazara vermek, onları hayırla yâd vicdanî bir vazifedir. Hem Cenâb-ı Hak, mahşer günü haseneleri

⁴³³ Tirmizi, Cenâiz, 34.

seyyilerine ağır gelen kullarını cennete koyacağını müjdelemiştir. Hâlbuki Osmanlı pâdişahlarının yapmış olduğu hizmetler, yere göğe sığmayacak kadar âlidir.

Tarihe baktığımızda ecdadımızın birlik içinde olduğu zamanlar dünyanın en güçlü devletine sâhip olduklarını, insanlığa ilim, medeniyet, fazilet dersi öğrettiklerini takdir ve memnuniyetle görürüz. Dâhilî kargaşa ve fitnelerin çıktığı, devlete isyan ve tuğyanların başladığı zamanlarda da ülkenin kan gölüne döndüğünü, düşman istilasına maruz kaldığını hatta istiklâlini kaybettiğini esefle müşahade etmekteyiz.

Evvela şunu ifade edelim ki, Osmanlı sultanlarının hangisinin devletin selameti ve umumun hukukunu muhafaza hesabına kardeşini veya evladını cezalandırmış, hangisi siyâsî hırs, makam sevgisi ve saltanat hevesi ile evlatlarının hayatına kastetmişlerdir? Bu suallerin ayrıntılı ve isabetli cevabını bulabilmek için arşivlere inmek, tarihî kayıt ve belgeleri dikkatle süzmek gerektir. Bu görev de bu sahada çalışmalarını sürdüren tarafsız tarih araştırmacılarına düşmektedir. Biz, ayrıntılı izahları bu konunun uzmanlarına havale ederek, meseleyi sadece “Kur’ân ve sünnette devlete isyan etmenin hükmü” üzerinde kısaca duracağız.

Öyle ise, milletin birlik ve beraberliğini bozup fitne çıkartmanın ve bu fitneyi sürekli körükleyip devlete karşı fiilen isyana teşebbüs etmenin İslâm dinindeki hükmünün ne olduğunun bilinmesi gerekir. Eğer bu nokta iyi bilinmezse, yapılacak değerlendirmeler tek taraflı olacağından eksik kalır; hikmet ve hakikate uygun düşmez. Bu bakımdan yapılacak ilk iş, İslâm dininde

isyana teşebbüsün ve devlete ihanet etmenin nasıl bir cürüm olduğunun ortaya konulmasıdır. İkinci adım ise, “Devlete karşı isyan edip, onu yıkmaya çalışmak mı daha büyük bir cinayettir, yoksa pâdişahların kendi evlat veya kardeşlerini devletin bekası ve milletin selameti adına onların hayatlarına kıymaları mı?” sorusuna doğru cevap vermektir.

Devlet bir şahs-ı mânevîdir. En kötü bir devlet, devletsizlikten binler kat daha iyidir. Bugün devleti olmayan ve başka devletlerin esareti altında inleyen milletlerin ne durumda oldukları herkesin malumudur.

Dinimizde devlete karşı ayaklanmak, kuvvet kullanarak iktidarı ele geçirmeye çalışmak ve fitne çıkarmak kesinlikle yasaktır. Bir âyette mealen şöyle buyurulmaktadır:

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

“Fitne katilden daha şiddetlidir.”⁴³⁴

Elbette ki devletin fitneyi def etmek için bazı caydırıcı müeyyideler uygulaması en birinci vazifesi ve hikmetin gereğidir. Yine başka bir âyette şöyle buyrulur:

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيَّ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

⁴³⁴ Bakara, 2/191.

“Eğer mü’minlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa, aralarını düzeltin. Şayet onlardan biri, hâlâ (Allah’ın hükmüne boyun eğmeyip) ötekine saldırırsa, Allah’ın emrine dönünceye kadar (bu) saldıran tarafla savaşın. Eğer (Allah’ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (her işte) adaletli davranın. Şüphesiz ki Allah, âdil davrananları sever.”⁴³⁵

Bu âyette geçen “bağy” kelimesi; anarşi çıkarmak, isyan etmek ve haddi tecavüz anlamlarına gelmektedir. Böyle bir harekette bulunanlara “bağy” denilir. Zira:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

“Allah’a, peygambere ve sizden olan ülü’l-emre itaat ediniz.”⁴³⁶ âyet-i kerimesi önce Allah’a, sonra Rasûlüne, daha sonra da devlet reisine itaati emretmektedir. Bu hakikate binaen isyan eden kişi pâdişahın evladı ya da kardeşi de olsa, ona müsamaha gösterilmez ve devletin payidar olması için İslâm dininin hükmü icra edilir.

Başta Peygamber Efendimiz (s.a.v) birçok hadis-i şeriflerinde ülü’l-emre itaati emretmiş, bütün ehl-i sünnet âlimleri de, devlet reislerine itaat edilmesi üzerinde ısrarla durmuşlar ve isyanı kesin bir şekilde yasaklamışlardır.

Ehl-i sünnet âlimleri, devlet reislerinin adaletli, idarî işlerden iyi anlayan dirâyetli kimselerden seçilmesi lüzumu üzerine ittifak etmişlerdir. Böyle liyakatli devlet reislerine itaat etmek vâciptir.

⁴³⁵ Hucurât, 49/9.

⁴³⁶ Nisâ, 4/59.

Yine ehl-i sünnet âlimleri, faraza cebir ve kuvvet kullanarak zorla iktidara gelmiş olan devlet reislerine de liyakat şartına bakmadan itaati gerekli görmüşlerdir. Onlar hak ve hakikati daima itaat içinde aramışlar, isyana hiçbir şekilde cevaz vermemişlerdir.

Çünkü devlete yapılan isyan, büyük bir fitne ve şerre yol açar. Malumdur ki, isyan ile ortaya çıkan nifak, kargaşa ve anarşinin kapısını kapamak fevkalade zordur. Hatta bazen bu kargaşa, milletlerin ve devletlerin hayatına bile mal olabilmektedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) mü'minlerin huzur ve sükûnuna, birlik ve beraberliğine büyük ehemmiyet vermiş, umumi âsâyişin devam etmesi için, devlet reislerinden gelebilecek zulüm ve baskılara karşı ümmetinin isyan etmeyip tahammül göstermelerini tavsiye etmiştir. Hz. Huzeyfe'den nakledilen şu hadis-i şerif bu mevzuya ışık tutmaktadır:

Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurdular:

“Benden sonra benim doğru yolumdan gitmeyen ve benim sünnetimle amel etmeyen hükümdarlar olacaktır.”

Bunun üzerine sahabîden biri: “Ben buna yetişirsem ne yapayım, ya Rasûlallah?” diye sordu. Allah Rasûlü (s.a.v):

“Dinler ve itaat edersin. Sırtın dövülse ve malın alınsa bile dinle ve itaat et.” diye buyurdular.”⁴³⁷

⁴³⁷ Şeyh Mansûr Ali Nâsîf, et-Tâc el-Câmî ‘ li’l-usûl fi ehâdîsi’r-Resûl, 3/44-45.

Rasûlullah Efendimizin ümmetine, devleti idare edenlerden gelecek haksızlık ve zararlara sabırla mukabele tavsiyesi, onları zulme boyun eğmeye dâvet değil; bilakis isyan yoluyla, devlet ve millet bütünlüğünü zedeleyecek daha büyük zulüm ve zararlardan kaçındırmak hikmetine mebnîdir.

Allah Rasûlü (s.a.v) Hakiki Adaletle Hükmetmeyen Devlet Reislerine Bile İsyan Etmeyi Yasaklamıştır

Malumdur ki, Kur'ân-ı Azimüşşan, değil zulüm yapmayı, zulme ednâ bir meyil ve rıza göstermeyi bile şiddetle yasaklamıştır. Bu bakımdan Sevgili Peygamberimizin, zâlim reislere itaat emrini, zulme razı olmak değil, onun büyümesini önlemek olarak anlamak lazımdır. Bu emir, zulmün def'ine çalışmamak şeklinde de telakkî edilmemelidir. Zira itaat içinde de zulmü gidecek çeşitli fırsatlar ve uygun yollar bulunabilir. Ancak bütün çabalara rağmen meşru bir çare bulunmazsa, cüz'î ve şahsî hukukunu umumun selametine, ammenin menfaatine feda etmek idrak sâhibi her Müslümandan beklenen olgun bir davranıştır.

İbni Abbas'tan (r.a) rivâyet edilen başka bir hadiste de şöyle buyrulmaktadır:

“Bir kimse herhangi bir emirin yapmış olduğu zararlı bir şeyi görürse sabretsin (isyan etmesin). Çünkü her kim devlet başkanına (itaatten) bir arşın ayrılırsa, câhiliyet ölümü ile ölür.”⁴³⁸

⁴³⁸ Buhârî, Kitâbü'l-Fiten.

Hadis profesörü Kâmil Miras Bey bu hadisi şöyle açıklar:

“Vahiy ile müeyyet olan Peygamberimiz (s.a.v), amme velayetini taşıyan bir kısım âmirlerin gayr-i meşru hareketlerde bulunacaklarını nübüvvet nûruyla görüyor ve biliyordu. Bu vaziyet karşısında Müslümanlara sabır ve sükûn ile hareket etmelerini ve bozgunculuktan kaçınmalarını vasiyet ediyordu. Ve:

‘Her kim sabırsızlanarak bilintihap amme velayetine haiz olan sultandan, yani millî otoriteyi temsil eden devlet reisinden ve İslâm ümmetinden bir karış ayrılırsa, câhiliyet ölümü ile ölür.’ buyuruyor ki, bunun mânâsı ‘başsız ve içtimâî nizamdan mahrum câhil milletlerin âsi bir ferdi olarak ölür.’ demektir. Yoksa dinsiz olarak ölür demek değildir.”

Yine başka bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Sizden her kim bir münkeri (kötülük) görürse onu eliyle düzeltsin. Eğer ona muktedir olamazsa diliyle, diliyle de yapamazsa kalbiyle (buğz etsin); bu da îmanın en zayıf derecesidir.”⁴³⁹ Bu hadis-i şerif Feteva-i Hindiye’de şöyle izah edilmiştir:

“Bir kötülüğü kuvvet kullanarak defetmek devletin vazifesidir. Zira kuvvet kullanmak salahiyeti ferdin değil, devletindir. Dil ile düzeltmek yani tebliğ vazifesini yapıp insanları irşat etmek âlimlerin, kalben buğz etmek de avâm-ı nasın görevidir.”

⁴³⁹ Tirmizi, Fiten, 11; İbnu Mace, Fiten, 20; Ebû Davud, Salat, 242.

Bediüzzaman Hazretleri 31 Mart Hâdisesi'nde devlete isyan eden askerlere karşı yaptığı konuşmada huzur ve saadetin, birlik ve beraberliğin ancak itaat ile olabileceğini şöyle ifade etmişlerdir:

“Şeriat ile, Kur’ân ile, hadis ile, hikmet ile, tecrübe ile sâbittir ki; sağlam, dindar, hakperest ülü’l-emre itaat farzdır. Sizin ülü’l-emriniz, üstâdınız; zabitlerinizdir. Nasıl ki mâhir mühendis, hâzık⁴⁴⁰ tabip bir cihette günahkâr olsalar, tıp ve hendeselerine zarar vermez. Kezâlik,⁴⁴¹ münevverü’l-efkâr⁴⁴² ve fenn-i harbe⁴⁴³ âşına, mektepli, hamiyetli, mü’min zabitlerinizin bir cüz’î nâmeşrû hareketi için itaatınıza hâlel vermekle, Osmanlılara, İslâmlara zulmetmeyiniz! Zira itaatsizlik, yalnız bir zulüm değil, milyonlarca nüfusun hakkına bir nevi tecavüz demektir. Bilirsiniz ki; bu zamanda bayrak-ı tevhid-i îlâhî,⁴⁴⁴ sizin yed-i şecaatinizdedir.⁴⁴⁵ O yedin kuvveti de itaat ve intizamdır.”⁴⁴⁶

Allah Rasûlü (s.a.v) hakiki adaletle hükmetmeyen devlet reislerine bile isyan etmeyi yasaklamıştır. Hâlbuki Osmanlı Sultanlarının ekserisi ellerinden geldiği kadar hak ve adaletle hükmetmişlerdir. Gerçek bu iken, nasıl olur da pâdişahlara karşı isyan edilir. Elbette ki devlet başkanına karşı isyan eden cezasız kalmayacaktır.

⁴⁴⁰ Hâzık: İşinin ehli, becerikli, tecrübeli, uzman.

⁴⁴¹ Kezâlik: Bunun gibi.

⁴⁴² Münevverü’l-efkâr: Fikir ve düşünceleri aydın.

⁴⁴³ Fenn-i harp: Harp sanatı, savaş ilmi.

⁴⁴⁴ Bayrak-ı tevhid-i îlâhî: Allah’ın birliğinin bayrağı.

⁴⁴⁵ Yed-i şecaat: Cesaret ve kahramanlık eli.

⁴⁴⁶ Nursî, Âsâr-ı Bediüyye, s. 426.

Görüldüğü gibi, devlet idarecilerine itaatin ehemmiyeti mükerreren teyit edilmiş, milletin birlik, bütünlük, dayanışma ve muhabbetini zedeleyen her türlü faaliyet İslâm dininde yasaklanmıştır. Vatanın ve milletin bütünlüğünün muhafazası, namus ve iffetin hıfzı, mal ve canın emniyeti hep devletin varlığı ve devamı ile kaim olduğu için, Peygamber Efendimiz (s.a.v) itaat üzerinde ısrarla durmuştur. Müslümanları her türlü isyan ve bozgunculuktan, nifak ve şikaktan şiddetle men etmiştir. İtaatteki hikmet ve maslahatı kavramayan nice milletler, Cenâb-ı Hakk'ın en büyük ihsanlarından biri olan "devlet" nimetini ellerinden kaçırmışlar; birlik ve bütünlüklerini, istiklâliyetlerini muhafaza edememişlerdir. Tarih bunun acı misalleriyle doludur. Mesela Endülü's'te şehzâdeler memleketi bölerek baş çekmeselerdi, belki bugün Avrupa'nın, husûsen Fransa'nın varlığından söz edilmeyecekti. Dâhili isyan ve ihtilaflarla Osmanlı otoritesi sarsılmasaydı, muhtemelen bugün Ortadoğu endişesi olmayacaktı.

Burada devlete itaatin önemini anlatan ibretli bir tarihî hâdiseyi anlatmak isterim. Miladi 399-469 yıllarında yaşamış ünlü Yunan filozofu ve fikir adamı olan Sokrates, gençleri sefâhatten kurtarmak, iffet ve edeple yaşamalarını sağlamak, onlara bir yaratıcının varlığını anlatmak için sürekli sohbetler ederdi. Bundan dolayı devlet yetkilileri gençlerin üzerindeki etkisini görüp endişeye kapılıp kendisini hapse attı ve suçlu bularak idamına karar verdi.

Talebeleri de kendisini hapisshaneden kaçırmak için, hapishane müdürünü de ikna ederek bir araba temin

edip yanına geldiler. O, sabahleyin idam olacağını bildiği hâlde yatağında rahat uyuyordu. Talebeleri kendisini uyandırdılar, karşısında talebelerini gören Sokrates şaşırıp ve ne için geldiklerini ve hapis haneye nasıl girdiklerini sordu. Onlar da kendisini hapis haneden kaçıraraklarını ve arabanın dışarıda hazır olduğunu söyleyince, Sokrates kesinlikle böyle bir şeyi kabul etmeyeceğini, hapis haneden kaçarak devlete isyan etmiş olacağını ve bunun da hiçbir şekilde doğru olmadığını bildirirdi. Bunun üzerine talebeleri:

“Efendim, siz bir fikir adamısınız, hem de hiçbir suçunuz yok, sizi suçsuz yere idam edecekler, buna nasıl göz yumalım!” deyince, Sokrates:

“İyi ya ne güzel, bir suçum yok. Devlet, baba makamındadır, bazen haksızlık yapabilir, ama bizler ona karşı gelemeyiz. Kesinlikle sizinle gelemem. Eğer beni seviyorsanız, çocuklarımla faziletli olarak yetişmesine yardımcı olunuz. Bu bana yeter.” der ve onların teklifini reddeder. Sabahleyin saat 9’da müsaade alarak Allah’a dua ve ilticada bulunur, daha sonra zehir dolu kupayı içerek inandığı mefkûre uğruna hayatını feda eder.

Senelerce akıl almaz zulüm ve işkencelere maruz kaldığı hâlde, daima müsbet hareket metodunu uygulayıp, bedduayı bile menfî hareket sayan, hatta kendisine hapis hânelerinde yer hazırlayıp zulmedenlere bile hakkını helal eden ve talebelerine de sabrı ve müspet hareketi tavsiye eden asrın büyük müceddidi Bediüzzaman Hazretleri de, devlete itaat etmenin ehemmiyetini şu ifadeyle ortaya koymaktadır:

“Beni tevkif için gelen jandarmaya kemal-i itaatle ellerimi uzatır, önlerine düşer giderim.”

Dünyanın Nizam ve İntizamı, İtaate Bağlıdır

Mâzide yaşanan hâdiseler, fert ve cemiyet olarak geçirilen tecrübeler, istikbale ışık tutan parlak bir aynadır. Tarihte cereyan eden olaylardan milletlerin alacakları pek çok ders ve ibretler vardır. Yarınlara hazırlanmakta bu tecrübelerden mutlaka yararlanmak, geçmişte düşülen hataların aynını yapmamaya çalışmak elzemdir. Nitekim Cenâb-ı Hak bir âyette mealen şöyle buyurmaktadır:

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ

“De ki, yeryüzünde bir gezin de bakın, bundan öncekilerin sonu nasıl olmuş!”⁴⁴⁷

Bu âyeti ve geçmişte yaşanan tarihî olayları hiçbir zaman hatırımızdan çıkarmamalı, Müslümanların birlik ve bütünlüğünü bozucu davranışlardan azamî şekilde kaçınmalıyız.

Evet, dünyanın nizam ve intizamı itaate bağlıdır. Zira itaat, nizam ve intizamın temelidir. Feyiz ve bereketin, huzur ve sükûnun, birlik ve beraberliğin esasıdır. Ona tâbi olan maksuduna kavuşur; dünyevî ve uhrevî saadete nail olur.

Evvela bütün kâinatın Hâlık'ı olan ve her mahlûkun mutlak itaatte olduğu Allah'a, saniyen bütün kâinatın yaratılış sebebi olan Hz. Peygamber'e (s.a.v), sonra

⁴⁴⁷ Rûm, 30/42.

da ülü'l-emre yani devlet reisine itaat etmek vâciptir. Ancak, devlet reisinden farklı düşündüğü hâlde bir isyana teşebbüs etmeyen kimseye dokunulmaz. Çünkü “itaat etmemek başkadır, isyan etmek daha başkadır.”

Fıkıh kitaplarındaki şer’î hükümleri nakleden ve kaynaklarını da teker teker gösteren Dede Efendi, Siya-setnâme adlı eserinde şöyle demektedir:

“Nizam-ı memleketin bozulmasına sebep olan, fitne ve fesada teşvik edenler, bu şenî fiilleri bizzat işlemedikleri vakitlerde dahi, katledilebileceklerine fetva verilmiştir. Ayrıca ülü'l-emre tanınan bu siyaset hakkının tatbiki için bilfiil fesadın tahakkuku ve sebep-i âdi olan şahsın fi'l-hakika şerir⁴⁴⁸ ve müttehem⁴⁴⁹ olması da şart değildir. Zira vukuundan evvel def-i fesat, vukuundan sonra refinden daha kolaydır. Bir bid’atçının bid’atinin yayılacağından korkan dindar pâdişahın, milletini onların şerrinden korumak ve nizam-ı âlem için, isyana teşebbüs edeni idam etmesi câizdir.”

Hanefî ve Hanbelî mezhep imamlarının çoğu, nizam-ı âlem için idam cezasının verilebileceğini söylemişlerdir.

İşte bunun içindir ki Osmanlı Pâdişahları, devletin muhafazası için tek elden idare edilmesinin şart olduğunu gördüklerinden, onu bölmeye çalışan kardeş ve evlatlarını devletin bekası ve milletin selameti için, kendi şahsî ihtirasları ile değil, Şeyhülislâm’ın fetvasına istinaden hayatlarına son vermişlerdir. Onlar, bu konuda çok titiz ve uyanık olmuş ve bu tür hareketlere asla

⁴⁴⁸ Şerir: Kötü işler işleyen.

⁴⁴⁹ Müttehem: Suçlanan, suçlu olduğu iddia edilen, töhmet altında bulunan.

meydan vermemişlerdir. Bir kişinin ölmesine bedel, binlerce insanın ve devletin kurtulmasını sağlamışlardır.

Pâdişahların bir kısmı bu tip suikast, ihanet ve tahriplere karşı bir cephesiyle fedakârlık yapmış, milletin birlik ve selameti için, evlat ve kardeşlerinin idamlarına hükmetmişlerdir. Böylece daha dehşetli fitnelere meydan verilmemiştir.

Pâdişahların kardeşlerini veya evlatlarını öldürmeleri çoğu zaman onların isyan etmeleri yahut isyana teşebbüs etmeleri hâlinde vukû bulmuştur. Evlatları, kardeşleri veya yeğenleri hakkında ölüm kararı veren Osmanlı pâdişahlarının, kararın infazından sonra çocuk gibi ağladıkları bilinen bir hakikattir.

Mesela, Sultan Selim Hazretleri saltanat tahtına oturduğu zaman, bir taraftan devletin istikbaline göz dikmiş olan düşmanlarla, diğer taraftan da memleketin iç huzurunu bozmak isteyen şehzâdeler ile karşı kaşıya kaldı. Her saltanat değişmesinde olduğu gibi, yine tahta göz dikmiş birçok şehzâdenin başı gidecekti. Eğer onlar gitmeyecek olsa memleket elden gidecek, iç kavga çıkacak ve dolayısıyla memlekette kan gövdeyi götürecekti. Belki de bugün dünyanın göz bebeği olan İstanbul ve hâkimiyetin merkezi olan Anadolu elimizde olmayacaktı. Bediüzzaman Hazretleri'nin de ifade ettiği gibi:

“Hayr-ı kesîr⁴⁵⁰ için, şerr-i kalil⁴⁵¹ kabul edilir. Eğer şerri-i kalil olmamak için, hayr-ı kesîri intac⁴⁵² eden bir şer terk edilse; o vakit şerr-i kesîr irtikâp edilmiş olur.

⁴⁵⁰ Hayr-ı kesîr: Çok hayır, iyilik.

⁴⁵¹ Şerr-i kalil: Az kötülük.

⁴⁵² İntac: Netice verme.

(...) Mesela: Kangren olmuş ve kesilmesi lâzım gelen bir parmağın kesilmesi hayırdır, iyidir; hâlbuki zâhiren bir şerdir. Parmak kesilmezse, el kesilir; şerr-i kesîr⁴⁵³ olur.”⁴⁵⁴

İşte bu korkunç tehlikelere meydan vermemek ve devletin bekası ve milletin selameti için Yavuz Sultan Selim gibi bazı pâdişahlar kardeşlerini ve evlatlarını idam etmek mecburiyetinde kaldılar.

Yavuz Selim’in kardeşi Şehzâde Ahmed, onun pâdişahlığını kabul etmeyerek emrindeki askerlerle ona savaş ilan etti ve bu iç harbi kaybedince de kanunların gereği olarak idam edildi. Yine onun en çok sevdiği kardeşi Korkut eşkıyalar ile işbirliği yaptığı için idam edilmişti. Yavuz’un, kardeşinin idamından sonra günlerce hüzün ve keder içerisinde ağladığı ifade edilmektedir. Ancak devletin bekasını ve milletin selametini, ona olan şahsî alâka ve muhabbetinin üstünde tutmuştur.

Yavuz Sultan Selim, idam kararlarını Şeyhülislâm’ın fetvasıyla icra etmiş ve bu fetvaların kendisi ile birlikte kabrine konulmasını vasiyet ederek şöyle demiştir:

“Ben huzur-u İlâhide bu fetvaları, yaptığım icraatlarıma şâhit tutacağım.”

Ne yazık ki, işin zaruret ve hassasiyetini anlamayan ve yapılan bu fedakârlığı kasıtlı olarak gaddarlık ve vahşet olarak yaymak çabasında olanlar az değildir. Osmanlıların âlem-i İslâm’a ve insaniyete ettikleri maddî ve mânevî nice hizmetleri görmeyip de bu gibi cüz’î

⁴⁵³ Şerr-i kesîr: Çok kötülük.

⁴⁵⁴ Nursî, Mektubat, s. 44-45.

meselelere takılıp kalmak, aklın kârı ve vicdanın kabul edeceği bir şey değildir.

Peygamber Efendimizin (s.a.v):

“Elbette Konstantiniyye fethedilecektir. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan ve onu fetheden asker ne güzel asker.”⁴⁵⁵ müjdesine daha yirmi bir yaşında iken İstanbul’u fethederek mazhar olan, bir çağ kapatıp yeni bir çağ açan, çürümüş ve köhne bir medeniyetin yerine eşsiz bir medeniyeti tesis etmeyi başararak İslâm’ın izzetini bayraklaştıran, otuz bir yıl gibi uzun bir saltanat zamanında hiç durmadan, yılmadan ve usanmadan ülkesine ülke katarak maddî ve mânevî nice fütuhât yapıp milletin teâlî ve terakkîsinde vesile olan o eşsiz cihangir Fâtih Sultan Mehmed Han Hazretleri’ni, bu millet takdir ve tazim edip dualarında yâd etmesin mi? Bu necip, asil ve takdirşinas olan bu millet, elbette onu ve onun gibi pâdişahları dualarına katıp yâd edecektir.

Evet, bir kısım pâdişahların evlat veya kardeşleri, fitnenin bizzat başına geçmiş, makam ve şöhret peşinde bir kısım vezir ve kumandanların da desteğini alarak “darbe”lere teşebbüste bulunmuş, devlet-i İslâmiye’nin ve ümmet-i Muhammed’in birlik ve düzenini, muhabbet ve dayanışmasını bozmak üzere fiili isyana girişmişlerdir.

Siyasî makam ve hâkimiyet müdâhaleyi kabul etmez.

Bediüzzaman Hazretlerinin de ifade ettiği gibi:

⁴⁵⁵ Ahmed bin Hanbel, 4/335; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebîr, 1 (ikinci kısım), 81; et-Târihu's-Sagîr, 1/341.

“...Hâkimiyetin şe’ni,⁴⁵⁶ müdâhaleyi reddetmektir. Hatta en ednâ⁴⁵⁷ bir hâkim, bir memur; daire-i hâkimiyyetinde oğlunun müdâhalesini kabul etmiyor.”⁴⁵⁸

“Bir nahiyede iki müdürden tut, taa bir memlekette iki pâdişaha kadar, hâkimiyetteki istiklâliyetin iktiza ettiği ‘men-i iştirak⁴⁵⁹ kanunu’ tarih-i beşerde çok acip⁴⁶⁰ hercümerc⁴⁶¹ ile kuvvetini göstermiş...”⁴⁶²

Başka bir eserinde de şöyle buyurur:

“Hâkimiyetin en esaslı hassası,⁴⁶³ elbette istiklâl ve infiraddır.⁴⁶⁴ Demek intizam vahdeti ve hâkimiyet infiradı iktiza eder.”⁴⁶⁵

Bu hâl, sadece belli bir devlete has değildir. Bu durum, tarih boyunca bütün milletlerin mukadderatında dehşetli sıkıntılar doğurmuştur. Ama şu var ki, diğer ülkelerde yaşanan olaylar ile Osmanlı’da yaşananları bu açıdan kıyas ettiğimizde, bizdeki zararların diğer ülkelere göre çok cüz’î kaldığı söylenebilir.⁴⁶⁶

⁴⁵⁶ Şe’n: Temel özellik.

⁴⁵⁷ Ednâ: Basit, küçük.

⁴⁵⁸ Nursî, Lem’alar, RNK Neşriyat, İstanbul 2020, s. 219.

⁴⁵⁹ Men-i iştirak: Ortaklığı kabul etmemek.

⁴⁶⁰ Acip: Hayret verici.

⁴⁶¹ Hercümerc: Karma karışıklık.

⁴⁶² Nursî, Lem’alar, s. 219.

⁴⁶³ Hassa: Temel özellik.

⁴⁶⁴ İnfirad: Tek başına olma.

⁴⁶⁵ Nursî, Lem’alar, s. 360.

⁴⁶⁶ Kardeş katli meselesi ile alâkalı olarak ayrıca bk. Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, C. 1 (Fatih Kanunnamesi); FEY Vakfı Yayınları, Kemal Paşazade, Defter. IV, v. 113a.; M. Arif, Fatih Kanunnamesi, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, 1330 H.; Ahmet Uğur, Osmanlı Siyasetnâmeleri, s. 126 v. Celalzâde, V. 101b.

Bibliyografya

Kur'ân-ı Kerim.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfü'l-Hafâ, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1351.

Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut 1985.

Akdağ, Mustafa, Celalî İsyanları.

____, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi.

Akgündüz, Ahmet, Osmanlı Kanunnameleri.

Akyol, Taha, Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet.

Âlî Mustafa Efendi, Künhü'l-Ahbâr.

Allouche, Adel, The Origines and Developments of The Otoman-Safawid Conflict, 1983.

Arif, Mehmet, Fatih Kanun-Namesi, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası.

Arjamini, Yahya, Iran, New Jersey 1992.

Arjomand, Said A., "Religious Exremism (Ghuluww), Sufism and Sunnism in Safavid İran, 1501" – 1722', Journal of Asian History.

Âşık Çelebi Tezkiresi.

Atai, Şakayık-ı Numaniye zeyli.

Ayverdi, Samiha, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları.

Beyhakî, Şuabu'l-Îman, Beyrut, 1990.

Buhârî, Tarihu'l-Kebîr.

____, Târihu's-Sagîr.

Busbecq, Ogier Ghislain de, Türkiye'yi Böyle Gördüm,
Çev. Aysel Kurutluoğlu.

Canan, İbrahim, İslâm Işığında Terör.

Celâlzâde Mustafa Çelebi, Selimnâme.

____, Tabakatü'l-Memalik.

Ceylan, İsmail, Yavuz Sultan Selim'in Şam'da Yaptırdığı
İlk Osmanlı Vakfı ve Vakfiyesi, Sakarya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986.

Cezar, Mustafa, Osmanlı Tarihinde Leventler.

Cleveland, William, A History of Modern Middle East.

Cobonel, W. H., Otoman Conquest of Egypt, London 1921.

Çelebi, Salih, Tarih-i Sultan Selim Han.

Danışmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi.

Ersoy, Mehmed Âkif, Safahat, İnkılâp ve Aka Kitabevi,
İstanbul 1974.

Ethem, Halil, Mısır'ın Son Memlük Sultanı Melik Tomanbay
II. Adına Çorlu'da Bulunan Kitabe, İstanbul 1935.

Feridun Bey, Münşeat'ü-Selatin Haydar Çelebi Ruznamesi.

Ghulam, Saiwar, History of Shah İsmail Safawi, Aligarh 1939.

Gibbons, Herbert Adams, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu (Çev. Bülent Arı), İstanbul 1998.

Harb, Muhammed, I. Selim'in Suriye ve Mısır Seferi, İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi, 1980.

Heysemî, Mecmau'z-Zevâid.

Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü't-Tevârih.

<https://www.hurriyet.com.tr/aleviler-sunniler-21086090>

<https://www.sehriyar.info/?pnum=940>

İbn İyâs, Bedâiu'z-Zühûr.

İbn Kemal, Sahaifü'l-Ahbar.

İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih.

İdrîs-i Bitlisî ve oğlu Ebul-Fadi, Selimnâme, Bibliothèque Nationale , SAF 141.

İshak Bin İbrahim, Selimnâme, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi kısmı no: 655.

İshak Çelebi, Selimnâme, Bibliothèque Nationale, A. F. 141.

Kemal Paşazâde, Defter VIII, V.194a-195a.

Köymen, Mehmet Altan, Siyasetname, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990.

Kunt, Metin, "State and Sultan up to the age of Süleyman", Süleyman The Mangnificent and His Age.

Lapidus, Ira, A History of İslamic Societies.

Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu (Çev: Metin Kıratlı), Ankara 1993.

Lütfi Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman.

Muhyi Çelebi, Selimnâme, İstanbul 1301.

____, Selimnâme, İzzet Koyunoğlu Kitaplığı, Konya, Nr. 13335.

Müneccimbaşı, Ahmed Dede, Müneccimbaşı Tarihi.

Nursî, Bediüzzaman Said, Âsâr-ı Bedîiyye, RNK Neşriyat, İstanbul.

____, Dîvân-ı Harbi Örfî, RNK Neşriyat, İstanbul.

____, Emirdağ Lâhikası, RNK Neşriyat, İstanbul 2020.

____, Hutbe-i Şâmiye, RNK Neşriyat, İstanbul 2020.

____, İşârâtü'l İ'caz, RNK Neşriyat, İstanbul 2020.

____, Kastamonu Lâhikası, RNK Neşriyat, İstanbul 2020.

____, Lem'alar, RNK Neşriyat, İstanbul 2020.

____, Mektubat, RNK Neşriyat, İstanbul 2018.

____, Mesnevî-i Nuriye, RNK Neşriyat, İstanbul 2020.

____, Sözler, RNK Neşriyat, İstanbul 2020.

____, Sünûhat, RNK Neşriyat, İstanbul.

____, Tarihçe-i Hayat, RNK Neşriyat, İstanbul 2020.

Ocak, Ahmet Yaşar, Kalenderiler.

Oflazoğlu, Turan, Yavuz Selim, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası, Sayı 2.

Ökten, Sadettin, Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Düşünceler ve Duyuşlar, Ötüken Neşriyat.

Parry, V. J., "Warfare", The Cambridge History of İslam.

Rahimzade-i Safevi, Şerh-i Cengha ve Tarih-i Zindegani-yi Şah İsmail-i Safevî, Tehran 1341.

Salih Çelebi, Tarih-i Sultan Selim Han, Süleymaniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa kısmı no: 354.

Savory, R., Iran Under The Safavids.

_____, "The Office of khilafat al – Khulafa, under the Safavids", Studies on History.

_____, The Struggle for Supremacy in Persia After The Death of Timur, Der., İslam, 40 (1965).

Sebil'ür-Reşad, 18. Cilt.

Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebî, Solakzâde Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınları Çeviri: Dr. Vahid Çabuk.

Sümer, Faruk, Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü.

Şahiner, Necmettin, Son Şahitler, Cilt- 3, İstanbul, 1986.

Şeyh Mansûr Ali Nâsîf, et-Tâc el-Câmî' li'l-usûl fi ehâdîsi'r-Resûl.

Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat.

_____, Mu'cemü'l-Kebîr.

_____, Mu'cemü's-Sağîr.

Tansel, Selahattin, Yavuz Sulatn Selim, İstanbul 1969.

Tiryakioğlu, Orhan, Yavuz Sultan Selim, Tırnaş Yayınları, İstanbul.

Topkapı Sarayı Arşivi.

Türk Ansiklopedisi.

Uğur, Ahmet, Osmanlı Siyasetnâmeleri.

_____, The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-Name Literature, Berlin 1985.

_____, Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askerî Hayatı, MEB Basımevi, İstanbul 2001.

Uluçay, M.Ç., V. Türk Tarih Kongresi Zabıtları.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Büyük Osmanlı Tarihi, cilt-2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Yeni Ansiklopedi.

Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi.

Yusuf, Kenan, Yavuz Sultan Selim ve İttihad-ı İslam Siyaseti, Mithat Paşa Sanayi Mektebi (Selanik).

Konu ve Yer İndeksi

31 Mart Hâdisesi 246

A

Abbasi 208, 210, 222

Abbâsiler 78, 223

Adana 113, 224

Adli 128

Afganistan 37, 186, 193

Afrika 23, 36, 157, 162, 228

Afyon 148

Alamut Kalesi 159, 160,
161

âlem-i bekâ 31

âlem-i berzah 31

Alevî 150, 155, 157

Amasya 92, 128, 131, 132,
136, 139, 150

Amerika 66

Anadolu 6, 14, 35, 36, 37,
66, 78, 88, 95, 104, 105,
119, 120, 131, 133, 139,
143, 146, 147, 148, 149,
150, 151, 152, 153, 154,
156, 162, 165, 175, 184,
185, 186, 187, 190, 192,
196, 224, 251, 259

Ankara 2, 37, 58, 82, 107,
144, 145, 165, 182, 193,
258, 260

Antalya 151

Arabistan 36, 37, 206, 223

Arafat 87, 162

Arap 19, 21, 22, 23, 28, 32,
46, 189, 197, 205

Arap Medeniyeti 21

Arjamani 151

Arnavut 56

Asya 36, 72, 78, 86, 150,
159, 228

aşiret 24, 76, 81, 147, 148,
149, 196, 199

Avrupa 17, 34, 35, 36, 44,
45, 47, 50, 66, 84, 118,
133, 134, 149, 190, 226,
247

Avrupa Birliği 17

Avusturya 110

Ayasofya 222

Azerbaycan 147, 156

B

Bağdat 147, 162, 200

Basra 23

Batı 17, 49, 56, 95, 119,
146, 149, 150, 186, 187

Bâtınîler 157, 159

Bâtıniye 159, 161

Belh 88

Benî Atâ 197

Benî İbrahim 197

Benî Sâyim 197
 Beylerbeyi 105
 Beytullah 162
 Bilecik 76, 80
 Birinci Cihan Harbi 58,
 212
 Bitlis 195
 Bizans 76, 165
 Bosna Hersek 83
 bölgecilik ve kabilecilik 22
 Buhara 88
 Burdur 153
 Bursa 77, 135

C

câmi 38, 80, 83, 128, 146,
 219, 220, 235
 Câmiü'l Ezher 36, 37
 Ceyhun 149
 Cezayir 223
 Cidde 86
 Cleveland 152, 256
 Çaldıran 14, 95, 99, 120,
 133, 148, 174, 185, 186,
 187, 190, 191, 192, 194,
 195
 Çaldıran Savaşı 95, 120,
 186, 187
 Çanakkale Savaşı 85
 Çerkes 22, 31, 32, 137
 Çin 44, 116
 Çorlu 125, 127, 217, 231,
 256
 Çorum 150, 157

D

Darende 131

dârülfünun 34, 35, 36, 37
 Dârü'l Hikmet-i İslâmiye
 198
 dârülkurrâ 80
 Dimetoka 127
 Diyarbakır 119, 149, 196
 Diyarbakır muhasarası 119
 Doğu 35, 37, 41, 95, 114,
 119, 120, 146, 149, 150,
 162, 186, 187, 193, 196,
 224
 Doğu Akdeniz 95
 Domaniç 75, 76
 Dulkadiroğlu 104, 210
 Durhkeim 22
 dünyevî ve uhrevî 47, 48,
 55, 221, 223, 249

E

Edirne 128, 143, 230
 Ege 149
 ehl-i sünnet 143, 147, 150,
 186, 195, 243
 Emevîler 28
 emperyalist 20
 Endülüs 45, 46, 47, 134,
 218, 247
 Erbil 147
 Ermeni 197, 198, 200
 Ermenistan 198
 Erzincan 156, 170, 174,
 176, 178, 179

F

Farsça 98, 113, 121, 122,
 128, 147
 Fas 40, 157

Fâtih Câmii 127
 Felsefe 49, 128
 fen 35, 40, 44, 45, 46, 49,
 50, 96
 fen ilimleri 40, 50
 Fırat 74, 149
 Filistin 95
 Fransa 247
 Fransız 20, 21, 22, 212

G

Garp 50, 83, 117, 166, 169
 Gaziantep 224
 Gazze 197, 208, 212
 Gebze 208, 209
 Gölhisar 153
 Gürcistan 156

H

Hac 162
 Hâcerü'l-Esved 162
 Hahambaşı 157
 Halep 197, 207, 209, 210,
 218
 Hâlimi 98
 Harb-i Umumî 58
 Haremeyn 38, 203, 205,
 206, 217, 226, 231
 Haremeyn-i Şerifeyn 206,
 217, 226
 Hatai 147
 Hatay 224
 Hendek 164
 Herat 193
 heterodoks 155
 Hıristiyan 17, 62, 76
 Hıristiyan kulübü 17

Hısn-ı Keyfâ 195
 Hicaz 217, 218
 Hicaz Emiri 217, 218
 Hilâfet 210, 222, 223
 Hindistan 36, 66, 99, 157
 Hint 23, 115, 118
 Hitler 191
 Hizan 195
 Hudeybiye 164
 Hurufilik 157

I

Irak 157
 ırkçılık 22, 24, 30, 34, 36,
 56
 İsparta 5, 58, 153
 i'lâ-yı kelimetullah 42, 106,
 114, 119
 İmâdiye 195
 imarethâne 80, 128
 İnegöl 76
 İngiliz 66, 68, 81, 82
 İran 36, 37, 40, 99, 121,
 137, 139, 145, 146, 147,
 148, 149, 151, 152, 154,
 156, 157, 159, 161, 162,
 163, 165, 167, 168, 184,
 186, 190, 192, 193, 211,
 222, 255
 irşad 34, 67, 82
 İskenderiye 229
 İslâm birliği 118, 217
 İslâm hukuku 79
 İsmailiyye fırkası 159
 İsrâfil 169
 İsrail 223
 İstanbul 13, 14, 16, 19, 24,

- 25, 34, 35, 47, 50, 62, 72, 81, 82, 86, 91, 94, 96, 97, 101, 105, 110, 116, 121, 126, 128, 143, 146, 161, 168, 170, 171, 178, 190, 192, 193, 198, 217, 222, 224, 225, 229, 231, 235, 251, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260
- İstanos 153
- İttihad-ı İslâm 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 22, 34, 37, 38, 39, 51, 57, 58, 119, 120, 134, 140, 144, 235
- J**
- Japon 68
- K**
- kabâil-i İslâmiye 16
- Kâbe 162
- Kafkas 23, 156
- Kafkasya 36
- Kahire 116, 192, 208, 216, 222
- Karacahisar 76
- Kara Hisar 148
- Karaman 79
- Karamita 157
- Karışdıran Ovası 125
- Katolik 84, 209
- Kavmiyetçilik 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32
- Kayseri 177, 208
- Kazasker 194
- Keçiborlu 153
- Kırım 100, 125, 190
- Kızılbaş 150, 153, 154, 155, 196
- Kızılbaşlar 154, 195
- Kızılbaşlık 154, 155
- kilise 47
- Kocaeli 76
- Konstantiniyye 253
- Korkuteli 153
- Kosova 170, 178, 213
- Kudüs 208, 223
- Kureyş 210
- Kuşçular Çarşısı 103
- Kürdistan 36, 198
- Kürt aşiretleri 120, 199, 200
- Kürt Beyleri 195
- Kürtçe 21
- Kürtler 19, 120, 196, 198, 199, 200
- Kürtlük dâvâsı 199
- Kütahya 153
- L**
- Leh 22
- Levh-i Mahfuz 32
- Libya 60, 223
- Lübnan 60, 223
- M**
- Macaristan 190
- Makedonya 168, 211
- Malatya 139, 150
- Manisa 138
- mason 22
- Mâveraünnehir 88
- Medeniyet 26
- Medine 4, 51, 82, 86, 216,

217, 223
 Medînetü'l-zehrâ 46
 medrese 35, 36, 37, 40, 59,
 80, 83, 128
 medresetü'l-Aziziye 211
 Medresetü'z-Zehra 36, 37,
 39
 Mekke 51, 82, 86, 157, 162,
 163, 206, 216, 217, 218,
 223
 Melik 47, 216, 217, 256
 Memâlik-i İslâmiye 82
 Memlükler 116, 208, 215
 Mercidabık 208, 209, 210,
 219
 Mescid-i Aksa 208
 meşâyih 100, 128, 192, 217
 Mezopotamya 192
 Mısır 4, 29, 37, 39, 40, 95,
 96, 98, 104, 105, 109,
 113, 115, 116, 130, 137,
 146, 190, 207, 208, 209,
 210, 211, 212, 214, 215,
 216, 217, 218, 219, 220,
 221, 222, 223, 224, 225,
 227, 229, 256, 257
 Mısır seferi 98, 109, 113,
 211, 223, 227
 Mısır Sultanları 207
 Moskova 100, 191
 Müeyyed Câmii 216
 Mülkiye Mektebi 200
 mütefekkir 4, 41, 46, 47,
 204

N

Napolyon 191, 212

Niğbolu 170
 nübüvvet 48, 49, 245

O

Ordu-yu Hümayun 215,
 231
 Orta Anadolu 150, 154
 Osmanlı 12, 20, 22, 40, 65,
 72, 73, 74, 76, 79, 80, 81,
 82, 83, 84, 86, 87, 89, 90,
 93, 94, 95, 98, 107, 108,
 111, 116, 117, 120, 121,
 122, 127, 130, 133, 145,
 146, 147, 148, 149, 150,
 152, 156, 165, 166, 170,
 177, 183, 185, 186, 187,
 189, 191, 194, 195, 196,
 197, 199, 200, 207, 208,
 213, 214, 215, 216, 217,
 218, 220, 221, 222, 224,
 232, 236, 237, 240, 246,
 247, 250, 251, 254, 255,
 256, 257, 259, 260
 Osmanlılar 21, 82, 83, 85,
 89, 183, 214
 Osmanlı tarihi 12, 94, 237
 Osmanoğulları 119, 193
 Otlukbeli Zaferi 224

P

Pakistan 37, 157
 Paris 197, 198
 Paris Barış Konferansı 197
 Parry 149, 259
 Portekizliler 226

R

Râfizilik 121, 148

Ridaniye 215
 Robert Koleji 20
 Rodos 229, 230
 Roma 134
 ruhban okulu 20
 Rumeli 105, 140, 150, 151,
 154, 173
 Rumeli Beylerbeyi 105
 Rus 84

S

sâbık Harb-i Umumî 58
 Safed 197
 Safevî 120, 147, 149, 151,
 152, 153, 156, 178, 186,
 226, 259
 Safevîler 151, 185
 Safeviye 150
 saltanat 81, 90, 97, 98, 127,
 134, 138, 146, 157, 175,
 239, 240, 251, 253
 Samavna 150
 sanat 35, 41, 42, 43, 45, 74
 sancakbeyi 139, 167
 Sandıklı 153
 Saray Ağası 204
 Savory 147, 149, 186, 259
 Selâtin-i Osmaniye 133
 Selçuklu 65, 75, 76, 159,
 161, 222
 Selçuklular 72, 73, 74, 76
 semâvî kitaplar 48
 Semerkant 88
 Sıffin 167
 Simavna 150
 Sina Çölü 211, 212, 213
 Sivas 150, 157, 177

siyaset 20, 22, 23, 26, 76,
 81, 107, 138, 197, 250
 Söğüt 75, 77
 Stokholm 197
 Sudan 223
 Sultan Yakup Câmii 99
 Suriye 40, 60, 95, 105, 157,
 220, 223, 257
 Sünnî 146, 147, 149, 151,
 152, 155, 208
 Süt Gölü 231
 Süveyş Kanalı 98
 Şam 79, 157, 192, 208, 211,
 218, 219, 220, 229, 256
 Şark 11, 14, 35, 39, 50, 83,
 91, 98, 117, 119, 120,
 146, 156, 162, 166, 169,
 196, 197, 237
 Şark-i Anadolu 14, 35, 120
 Şâtibî 46
 Şavşadistan 156
 Şeriat 38, 246
 Şeyhülislâm 82, 111, 112,
 162, 163, 250, 252
 Şîa 120, 146, 147, 150, 151,
 156, 159, 160, 161, 162,
 190
 Şiilik 133, 143, 152, 155,
 186, 187

T

taassup 13, 199
 Taif 164
 Tanzimat 64
 tarafgirlik 13
 tarikat 147, 148, 150, 155,
 178

Tatar 23
 Tebriz 99, 147, 148, 152,
 192, 193
 Tefsir 79
 Tekeli 148
 tekke 35, 82
 Tih (Sina) 211, 212
 Timuroğulları 193
 Tokat 150, 157
 Topkapı Sarayı 97, 113,
 139, 197, 224, 260
 Trablusgarp 83
 Trabzon 114, 156, 177
 Tuna 233
 Turan 119, 182, 192, 258
 Turna Dağı 104
 Türkistan 6, 36, 37, 72, 88,
 193
 Türkistan Hakanlığı 193
 Türkiye 17, 19, 22, 37, 82,
 110, 154, 255, 256, 258,
 260
 Türkler 19, 21, 25, 52, 186,
 199, 200
 Türkler ile Kürtler 19, 200
 Türkmen 104, 148, 149,
 150, 152, 153, 154, 197,
 210

U

Uhud 164
 uhuvvet 11, 18, 24, 30, 31,
 34, 35, 50, 56, 57, 119,
 199, 222
 uhuvvet-i milliye 31
 ulemâ 35, 100, 128, 163,
 175, 192, 217, 222

ulûm-u diniye 36, 41
 Ürdün 60, 223
 Üsküdar 96

V

Van 25, 58
 Vassaf Tarihi 113
 Vatikan 139, 148
 Venedik 102, 148, 190
 veziriazam 138
 Vilâyât-ı Şarkiye 41

Y

Yahudi 20, 22, 68, 157
 Yemen 223
 yeniçeri 138, 167, 170, 179,
 194
 Yeniçeri Ağası 209
 Yeşil Türbe 77
 Yunan 247

Z

zâviye 80

Şahıs İndeksi

A

Abdulkadir Badıllı 86
Abdullah bin Meymun 157
Abdullah İbni Sebe 157
Abdüsselam Bey 106
Ahî Çelebi 231
Ahî Şemsüddin 79
Ahmed Apay 86
Ahmed Nâim Bey 200
Ahmed Vefik Paşa 22
Ahmed Yesevî 72
Akşemseddin 72
Alaaddin Keykubat 75, 76
Alâüddevle 104, 148, 210
Ali bin Ebû Talib 205
Ali Suavi 39
Antonio Giustiniani 102
Ayşe Gülbahar Hatun 93

B

Baba İshak 150
Bayezid 91, 92, 93, 119,
121, 123, 124, 125, 126,
127, 128, 132, 153, 156,
177, 231, 232
Bediüzzaman 5, 6, 11, 13,
14, 15, 16, 17, 23, 25, 27,
31, 32, 34, 35, 41, 42, 43,
48, 49, 50, 51, 54, 56, 57,

58, 61, 78, 94, 193, 197,
198, 199, 200, 237, 246,
248, 251, 253, 258
Bedreddin Mahmud 150
Bekir Berk 86
Bihruze Hatun 190
Birinci Abbas 152
Boğos Nubar 197, 198, 200
Bülbül Hatun 141
Büyük Abbas 152

C

Ca'fer-i Sâdık 158
Cem Sultan 207
Cengiz 74, 75, 181, 193,
211
Cennabî 161
Çoban Mustafa Paşa 105

D

David Léon Cahun 20
Dede Efendi 250
Dulkadiroğlu Alâüddevle
104
Dursun Fakih 72, 73, 79
Dündar Bey 75

E

Ebû Bekir-i Sıddık 205
Ebû Nasır 161

Ebû Tâhir 161, 162
 Elvan Çelebi 79
 Emir Davud 195
 Ertuğrul Gazi 75, 76
 Eyüp Sultan 169, 193

F

Faruk Sümer 152
 Fâtih Sultan Mehmed 86,
 91, 92, 93, 114, 126, 127,
 166, 208, 224, 230, 253
 Ferhad Paşa 231
 Fuat Köprülü 155

G

Geylânî 147
 Gibbon 81
 Gustave Le Bon 21
 Gündoğdu 75

H

Hacı İshak Efendi 86, 87
 Hâfız Mehmed Efendi 192
 Hafsa Sultan 100
 Hâlife Müstersid 161
 Hâilü'r-Rahman 209
 Hasan Ağa 204, 205, 206
 Hasan Can 97, 119, 192,
 203, 206, 212, 213, 225,
 226, 228, 229, 230, 234
 Hasan Sabbah 159, 160,
 161
 Hekim İsâ 235
 Hekim Osman 235
 Hemdem Paşa 170, 171,
 172, 174
 Hersek Ahmed Paşa 187,

189
 Heşt Behişt 122
 Hızır Çelebi 72
 Hilmi Efendi 141, 142, 143,
 144, 145, 163
 Hoca Tahsin 39
 Hülâgû 168, 212
 Hüseyin Baykara 193
 Hz. Âdem 52, 53
 Hz. Ali 157, 159, 167
 Hz. Huzeyfe 243
 Hz. İbrahim 209
 Hz. Muaviye 167
 Hz. Ömer 107, 215
 Hz. Peygamber 52, 91, 163,
 164, 206, 213, 215, 221,
 222, 249

I

İbni Abbas 244
 İbni Arabî 46
 İbni Hargûşî 197
 İbni Hazm 46
 İbni Kemal 116
 İbni Rüşt 46
 İbni Said 197
 İbn Tağrıberdî 116
 İbrahim Mirza 156
 İdris-i Bitlisî 119, 120, 121,
 122, 196, 197
 İkinci Halil 195
 İmam-ı Âzam Ebû Hanife
 147
 İskender 168, 194, 211
 İsmail Hakkı Uzunçarşılı
 107

K

- Kâmil Miras 245
 Kansu Gavri 104, 207, 209,
 210, 222
 Kanuni Sultan Süleyman
 91, 110, 232
 Karagöz Ahmed Paşa 153
 Kasım Çelebi 208
 Kasım Karahisarî 79
 Katya 212
 Kemalpaşazâde 12, 73, 113,
 232
 Kemalpaşazâde Ahmed
 Şemseddin Efendi 12,
 73, 232
 Kilerci Başı Osman Ağa
 204
 Köse Mihâl 76

M

- Malkoçzâde Ali Bey 135
 Malkoçzâde Hasan Bey
 135, 144
 Mehmed Âkif 19, 25, 41,
 256
 Mengli Giray 100
 Metin Kunt 149, 150
 Mevlânâ 72
 Mezdek 159
 Moiz Kohen 22
 Molla Cemali 111
 Molla Gürânî 72
 Muhammed Abduh 39
 Muhammed Gaznevî 235
 Muhammed Şeybânî Han
 193
 Muhyiddin-i Arabî 218,

219, 229

- Munis Tekinalp 22
 Murad Hüdavendigâr 91,
 213, 214
 Musa Kâzım 148
 Mustafa Akdağ 154, 155
 Mustafa Celâleddin Paşa
 22
 Mustafa Paşa 105, 138

N

- Namık Kemal 39
 Nizâmülmülk 161
 Nur Ali 148
 Nur Hâlîfe 150

O

- Ogier Ghislain de Busbecq
 110
 Oğuz 148, 149
 Osman Gazi 72, 76, 77, 79,
 80
 Osman-ı Zinnureyn 205
 Ömer bin Hattâb 205
 Ömer Seyfeddin 22

P

- Peygamber Efendimiz 6,
 18, 29, 44, 51, 53, 77, 93,
 163, 239, 243, 247
 Pîrî Paşa 98, 105, 106, 217,
 226, 227, 235
 Piyale Bey 138, 141
 Prens Sabahattin Bey 200

S

- Samiha Ayverdi 73, 111
 Selahaddin Eyyubi 211

Selman-ı Fârisî 53
 Shakespeare 66
 Sinan Paşa 135, 137, 144,
 165, 172, 174, 178, 179,
 180, 181, 182, 191, 208,
 216
 Sinanüddin Yusuf 216
 Sokrates 247, 248
 Sultan Abdulhamid 34, 91,
 197
 Sultan Bediüzzaman Mirza
 193
 Sultan Cem 132
 Sultan Hüseyin 195
 Sultanı Gavri 190, 207
 Sultan Osman 76, 134
 Sultan Reşad 37, 58
 Sungur Tekin 75
 Şah İsmail 95, 119, 120,
 121, 137, 139, 143, 145,
 146, 147, 148, 149, 150,
 151, 152, 153, 154, 156,
 157, 162, 163, 165, 166,
 167, 168, 170, 173, 174,
 176, 177, 178, 179, 185,
 186, 187, 190, 191, 193,
 207, 208, 226, 259
 Şah Kulu 148, 151, 153, 156
 Şehzâde Ahmed 93, 103,
 123, 125, 126, 139, 156,
 170, 208, 252
 Şehzâde Korkut 93, 138, 141
 Şehzâde Süleyman 190
 Şerefüddin Bey 195
 Şerif Paşa 197, 198, 200
 Şeyh Cemaleddin-i Efganî
 39

Şeyh Edebâli 72, 73, 77, 79
 Şeyh Haydar 149, 151
 Şeyh-i Cebel 159
 Şeyh-i Ekber 219
 Şeyh Mahmud 79
 Şeyh Muhlis Karamanî 79
 Şirvan Şâhı Ferruh 147

T

Tâcizâde Câfer Çelebi 194
 Taçlı Hanım 190
 Tahmasb 152
 Tekin Alp 22
 Timur 147, 168, 177, 186,
 211, 212, 259
 Timurlenk 168, 181
 Tomanbay 208, 214, 215,
 217, 256

U

Uzun Hasan 148, 166, 187
 Üçüncü Mütevekkil 210,
 222

Y

Yahya Kemal 169, 216, 232,
 259
 Yavuz Sultan Selim 2, 3, 6,
 12, 13, 14, 92, 93, 94, 95,
 96, 97, 98, 100, 101, 102,
 105, 106, 107, 108, 110,
 111, 113, 114, 115, 117,
 118, 119, 122, 123, 125,
 126, 129, 130, 131, 133,
 134, 135, 136, 137, 139,
 140, 141, 144, 146, 153,
 154, 156, 162, 165, 167,
 168, 169, 170, 172, 174,

177, 178, 182, 185, 186,
187, 190, 191, 192, 193,
194, 195, 196, 203, 206,
207, 209, 210, 211, 212,
214, 215, 216, 219, 220,
221, 224, 225, 226, 227,
229, 231, 232, 234, 236,
237, 238, 252, 256, 260

Yûnus Emre 72

Z

Zenbilli Ali Cemali Efendi

111

Zenbilli Ali Efendi 73, 111,
112, 163, 208

Zerdüş 158

Ziya Gökalp 21, 22